Ovidiu Constantinescu

Menestrelii regelui Ludovic

Editura Eminescu

OVIDIU CONSTANTINESCU

Menestrelii regelui Ludovic

171

EDITURA EMINESCU
1980

Cuprins

I.....5
II.....39
III.....61
IV.....93
V.....114
VI.....147
VII.....200
VIII.....219
IX.....309
X.....392
XI.....416

Potrivit tarifului statornicit de Ludovic cel Sfânt în vederea reglementării podăritului ce se percepea la intrarea în Paris în dreptul fortăreţei Petit Châtelet, neguţătorii care veneau cu câte o maimuţă s-o vândă la oraş erau obligaţi să plătească patru bani; dacă maimuţa aparţinea cuiva care o cumpărase pentru desfătarea sa era scutită de taxe; dacă cel în cauză era un scamator, putea fi scutit de plata oricărei taxe, atât pentru maimuţă, cât şi pentru lucrurile cumpărate spre folosinţa sa, cu condiţia de a face câteva scamatorii în faţa, podarului. Într-un alt paragraf sa menţionează că menestrelii erau de asemenea scutiţi de taxe dacă primeau să cânte pentru podar o strofă dintr-un cântec.

(G. *Bureau: Teatrul şi legislaţia lui*
Paris 1893; citat după *L'lnforrmtion du Spectacle)*

Personajele acestui roman sunt reale
şi mărturiile actorilor francezi, autentice.

I

IEŞIND ÎN NOAPTEA ACEEA DE LA *Atelierul Meşterului Albert,* fără a-l mai aştepta pe colegul său André, căruia îi lipsea la socoteală un şervet şi rămăsese să-l caute pe sub mese, Philippe se opri o clipă locului să-şi încheie bluzonul de piele, mai mult din obişnuinţă sau dintr-un fel de corectitudine, pentru că nu era o vreme prea friguroasă, privind în acelaşi timp imensa şi alba dantelărie a catedralei Notre-Dame, aşa cum se înfăţişa dinspre latura sa sudică, în lumina puternică a proiectoarelor. Philippe spunea că totdeauna simţea un fior în clipa când ieşea din atmosfera îmbâcsită şi lumina roşie a restaurantului; primul lucru ce-l întâmpina şi-i limpezea ochii cu albul său încremenit într-o superbă seninătate, de dincolo de veacuri, era acea ireală construcţie implântată în cerul Parisului. Un băiat de douăzeci şi unu de ani, pe care natura îl crease mai sensibil şi mai tandru decât mulţi alţii, faţă în faţă cu acea minune ce fusese plăsmuită parcă pentru el anume, ca să fie admirată, într-o noapte de februarie a anului 1978 la ora trei noaptea, de Philippe Thilgès, un tânăr abia ieşit din adolescenţă, chelner la Atelierul Meşterului Albert, la marginea dinspre cheiul Montebello a Cartierului Latin. Cioplite de nişte pietrari care lucrau probabil după şabloane, făcându-şi conştiincios meseria, ornamentele de piatră păreau ispitite să-i destăinuiască secretul

naşterii lor din haosul tuturor posibilităţilor, dar se opreau în pragul mărturisirilor, preferând să se închidă într-o muţenie mândră şi austeră. Frontoanele ajurate, rozele răsfirate în petale perfect simetrice, arcbutanţii zvelţi, monştrii şi himerele ce patronau gâlgâitul apelor de ploaie îşi înlănţuiau volutele lor împietrite într-un etern extaz, ca o revanşă asupra ascezei mistice care le zămislise.

Cu imaginea asta de lumină şi vis Philippe îşi începea drumul spre casă, traversând Sena pe Pont de l'Archevêché străjuit la capătul dinspre chei de un arbore uriaş, în jurul căruia, ca nişte stră-strănepoţi, se înălţa din apă o horă de mici copăcei. La ora trei după miezul nopţii totul în jur era pustiu. Cele trei localuri de pe strada Maître Albert, *Djurdjura* cu ferestrele lui colorate şi mate şi cu zvon înăbuşit de melopee arabă, *Trandafirul albastru* şi *Popasul amicilor,* se închiseseră de mult. Freamătul continuu al fluviului părea să cimenteze singurătatea. Philippe ajunsese a se deprinde cu ea. La început, când o pornea spre casă, simţea cum i se zgribuleşte inima şi era tot timpul cu ochii la pândă, amintindu-şi de două neplăcute păţanii din anii trecuţi, o dată când fusese acostat de patru indivizi, dintre care unul îl ameninţase cu un cuţit. Până la urmă se mulţumiseră să-i ceară o ţigară, băieţii tocmai terminaseră ultimul pachet. „Nu era nevoie de cuţit pentru asta, le răspunsese el, v-aş fi dat-o oricum". Pe urmă, a doua oară…

Acum însă nu mai avea angoasa colţurilor de după care putea apărea un necunoscut (cu unul singur încă s-ar fi putut măsura). De obicei nu întâlnea ţipenie de om până acasă, rareori doar în apropiere de piaţa Bastiliei, vreun întârziat ca şi el, barman ori chelner.

A doua oară, era în metrou cu fratele lui mai mare, Richard, la ora zece seara…

Din dreptul arborelui gigantic se desprinse o umbră, cineva care stătuse rezemat de balustradă, contopindu-se

în noapte cu trunchiul copacului. Venea spre el.

Era o femeie. Parcă ar fi murmurat ceva. Poate „Domnule”. Se opri în marginea trotuarului. La ceasul acela chiar şi prostituatele îşi încheiaseră corvoada nocturnă, plecând spre hotel cu ultimul client, sau, singure, spre casă.

— Domnule, aştept de aproape o jumătate de ceas să treacă un taxi.

Abia când pătrunse în cercul de lumină al becului din mijlocul străzii o recunoscu. Era doamna pe care o servise în seara aceea. Îmbrăcată cu un mantou de astrahan, cu obrazul fardat şi gene false ca o actriţă care ieşise de la spectacol fără să se mai demachieze. Sosise după miezul nopţii, însoţită de un tânăr foarte înalt. Nu-i mai văzuse niciodată în local. Se aşezaseră la o măsuţă izolată. Fiind început de săptămână nu aveau prea mulţi oaspeţi în seara aceea. Doar câteva mese şi un banchet de vreo cincisprezece persoane în fundul sălii. Şi ei păreau a sărbători ceva, pentru că la sfârşit comandaseră o sticlă de şampanie. Nu erau dintre cei obişnuiţi să frecventeze restaurantele scumpe, un chelner cu oricât de puţină experienţă îşi dădea imediat seama de asta. Doamna mâncase cu poftă fructe de mare, sorbind cu deliciu sucul parfumat de alge din cochiliile căptuşite cu sidef. Însoţitorul ei se apleca mereu peste masă cu un aer prevenitor şi avea un fel ciudat de a vorbi din vârful buzelor. „Ce dicţiune defectuoasă se gândise Philippe. Nu poate să fie actor.”

Observase că André, care se afla la bar în momentul când perechea necunoscută intrase în restaurant, se înclinase ceremonios şi schimbase câteva cuvinte cu doamna care se arătase plăcut surprinsă ca şi cum ar fi reîntâlnit o amintire nu chiar atât de preţioasă dar nici total indiferentă. André era cel mai vârstnic dintre cei trei chelneri şi avusese de-a face până atunci cu mulţi patroni, fiind de felul său împrăştiat, uituc şi neglijent.

Directorul îl avertizase de câteva ori că se va lipsi de serviciile lui. André însă îl privea întotdeauna cu candoarea unui heruvim de douăzeci şi opt de ani.

„O cunoşti? Cine e? — „Doamna Alexandre. Dansează la Casino de Paris. În fiecare seară înainte de spectacol se oprea la *Cafe Bauman* să bea un expres, era chiar peste drum de Casino. Îţi închipui, am lucrat acolo doi ani de zile şi n-am intrat o singură dată în teatru măcar să văd cum arată sala. Muncă de ocnaş, de la nouă dimineaţa până la zece seara. În plus mai trebuia să spăl şi vitrina."

Masa ocupată de noii veniţi se afla în sectorul lui Philippe. Se apropiase să ia comanda.

— Fructe de mare pentru început, spusese doamna ridicând spre el o privire zâmbitoare ce devenise deodată atentă. Dumneata ai o figură de teatru, adăugase pe un alt ton, cu o nuanţă de gravitate. Trăsături accentuate pe care lumina nu le estompează. Nu-i aşa Cher-Antoine?

Glasul avea de astă dată ceva maliţios.

Însoţitorul său murmurase ceva, un fel de aprobare morocănoasă, uitându-se la el în treacăt şi fără convingere.

— Chiar vreau să fac teatru, răspunsese Philippe, aplecându-se cu un centimetru mai mult, ca pentru o confidenţă ce nu trebuia să depăşească eticheta. Mă pregătesc pentru concursul de la Conservator.

— Într-adevăr? rostise surprinsă doamna cu o simpatie colegială în ochi.

— Deci, la început, fructe de mare. Pe urmă, pentru mine un filé, tranşase convorbirea indezirabilă partenerul ei.

Mai apoi însă, de câte ori Philippe servise la masă, doamna Alexandre avusese grijă să-i mulţumească, adresându-i de fiecare dată o privire prietenoasă. Îşi scosese mantoul de blană, lăsându-l să atârne pe spătarul scaunului şi rămăsese într-o rochie foarte simplă, fără nicio podoabă, ca şi cum s-ar fi îmbrăcat la

întâmplare şi în grabă cu ceea ce-i venise la îndemână. Philippe observase că avea un gât suplu şi lung de statuie egipteană. Purta părul strâns lipit de cap ca o cască şi adunat la spate într-un coc, o pieptănătură fără modă, care avea acelaşi aer întâmplător ca şi îmbrăcămintea. Cu un profil frumos, caligrafic, însoţitorul ei nu părea remarcabil decât doar prin felul în care vorbea din vârful buzelor, făcând parcă un efort de a articula cuvintele, cu o mişcare puţin chinuită, puţin răsfăţată, a gurii. „El nu poate fi actor, se gândise Philippe, nu, sigur că nu.” Deşi, văzându-l, îţi dădeai seama că nu era un om de pe stradă.

Clienţii aceia neobişnuiţi îl interesau însă şi avea impresia că serviciul lui căpătase un scop dincolo de îndatoririle profesionale, răsplătite cu un salariu şi cu un bacşiş oarecare. Făcându-şi de lucru pe la bar, mai des ca de obicei, ca să poată fi mai aproape de masa lor, la un moment dat privirea i se încrucişase cu a doamnei Alexandre, o clipă doar, o singură clipă de conivenţă clandestină parcă şi, în acelaşi timp, cercetătoare. „Un om căruia i te poţi destăinui” îşi spusese Philippe, deşi viaţa în genere nu-i oferise prea multe motive de încredere. De mic copil se simţise întotdeauna un străin, un exilat. Ca şi Danielle. Şi ea exilată acum în sânul familiei, în Bigorre. Şi se cheamă că era în vacanţă. Ce-o fi făcând? De două zile nu mai primise nimic din partea ei.

Perechea necunoscută sărbătorea ceva. Venise aducând cu ea o atmosferă festivă, sporită de frigul de afară ca de un stimulent şi pe care se străduia s-o păstreze, deşi la un moment dat s-ar fi zis că intervenise o mică disensiune, o stinghereală, ce o făcea să acorde o atenţie exagerată mâncărurilor din farfurie. În cele din urmă bărbatul se sculase cu o mişcare prea bruscă şi pornise spre uşă. Poate avea maşina parcată în stradă. Doamna Alexandre îl petrecuse cu o privire contrariată şi nedumerită, fără să schiţeze vreun gest. În restaurantul

îmbăiat în lumina discretă a lumânărilor ce dădea o strălucire mai adâncă şi mai intensă, de văpaie domesticită, feţelor de mese, şervetelor, draperiilor, toate vişinii, se iscase forfotă în jurul micului banchet din fundul sălii, ai cărui convivi începuseră a se pregăti de plecare. Doamna Alexandre se folosise de prilej chemându-l printr-un semn uşor pe Philippe pentru plată.

— Nota e achitată, spusese tânărul, vedeţi, domnul a lăsat restul pe masă, apoi observând că, după o scurtă ezitare, actriţa se ridicase de pe scaun, se apropiase să-i ţină mantoul.

— A, desigur, uitasem, răspunsese ea şi iarăşi stătuse o clipă în cumpănă, privind hârtia de zece franci aruncată pe masă; cu o mişcare furişă, o mototolise în pumn şi o vârâse în poşetă. Succes la concurs, adăugase apoi, strângându-i mâna.

— Mulţumesc, murmurase băiatul – şi, dacă n-ar fi fost lumina roşie din local s-ar fi observat o abia bănuită îmbujorare ce-i rumenea obrazul – repetând „mulţumesc” încă o dată în sinea lui, despovărat de prezenţa insinuantă a bacşişului.

Doamna Alexandre traversă strada.

— Aştept de o jumătate de oră un taxi, n-a trecut niciunul până acum. Merg cu dumneata o bucată de drum, poate găsim o staţie.

— S-ar putea să fie una la Pont-Marie. Nu ştiu, eu întotdeauna mă întorc pe jos acasă.

— Aş fi făcut la fel, dar la ora asta e atât de pustiu peste tot, şi apoi de aici şi până în piaţa Clichy e o distanţă.

Ignorase, cu o dezinvoltură puţin, forţată, penibilul situaţiei.

Paşii li se însăilau pe caldarâm punctând ca o maşină de cusut freamătul înăbuşit al fluviului.

— Am stat până acum şi am privit biserica şi apa, continuă ea. Cred că sunt mai bine de zece ani de când

nu le-am mai văzut. Uitasem încotro curge Sena. Mâine probabil c-am să uit din nou.

— Nici eu, dacă aş închide ochii acum, n-aş şti să spun. Dar de ce e nevoie de asemenea precizii?

Îşi dădu seama imediat că, fără să vrea, cuvintele păreau să aibă o intenţie aluzivă şi tăcu.

— Imprecizia înseamnă o memorie deficientă, rosti ea sentenţios, apoi, fără nicio tranziţie. Unde locuieşti?

— În Marais, lângă piaţa Bastiliei.

— Cel puţin nu-mi pot reproşa că te-am abătut din drum. Ca să mă revanşez, dacă găsim un taxi, te conduc până acasă.

— Iar dacă nu găsim, îmi veţi da voie să vă conduc eu până acasă.

— Pe jos? râse ea. Până ajungem se luminează de ziuă. Să lăsăm amabilităţile.

— O clipă, o clipă numai, spuse el. E un spectacol care merită să fie privit. Pentru că tot aţi început să vizitaţi Parisul.

Se opriră, rezemându-şi coatele de balustrada de piatră. Ajunseseră pe Pont-Louis ce leagă cele două insule din mijlocul Senei. Apele negre solzoase, brăzdate de luminile felinarelor, le ieşeau în întâmpinare, izbindu-se de pintenul, ca o provă de corabie, al Cetăţii de pe insulă, pe care o îmbrăţişau cu un fel de obosită ostilitate.

— O timp, opreşte-ţi zborul, şopti ea maliţioasă, apoi, printr-o asociaţie de idei neaşteptată: Şi cu ce vrei să te prezinţi la examen?

— Cu aceleaşi bucăţi cu care m-am prezentat şi anul trecut. Cei din comisie s-au arătat mulţumiţi. „Bine, bine, foarte bine.” După trei zile, când m-am dus să văd rezultatul, nu m-am găsit pe listă. Ca să poţi intra la Conservator trebuie să ai relaţii. Erau trei mii de candidaţi, dintre care n-au fost primiţi decât cincizeci. Dar nu mă dau bătut. Am să mă prezint cu aceleaşi piese, încă o dată şi încă o dată, până am să fiu admis.

— Ce piese?

— *Sărbătoarea* de Cocteau, o scenă din *Lorenzaccio* şi *Jurnalul unui nebun.*

— *Jurnalul unui nebun?* Crezi că ţi se potriveşte? E un rol de compoziţie destul de dificil. Cel puţin aşa presupun.

— Am să vă arăt fotografiile – spuse el cu convingere şi, pentru prima oară, avu înfăţişarea vârstei lui, crude încă.

— Ar fi mai bine poate să-mi reciţi ceva. Deşi n-am nicio calitate, nu sunt actriţă.

— Ştiam, mi-a spus André. Sunteţi dansatoare la Casino de Paris.

— Casino de Paris e un trecut îndepărtat. Acum joc la Mayol, adică m-am reîntors la Mayol, fiindcă doi ani am fost plecată în turneu în provincie,

— Şi nu v-aţi gândit niciodată să faceţi teatru?

— Teatru? Bine, dar tot asta fac de douăzeci de ani. Nu înţeleg.

Iertaţi-mă, m-am exprimat greşit, mă refeream la comedie, la dramă, la arta dramatică vreau să zic, se fâstâci el.

— Uite că nu mi-a trecut niciodată prin minte. Am învăţat dansul de mică. Acum cinci ani am început să iau lecţii de canto şi acum cânt. Peste alţi cinci poate o să iau lecţii de actorie. Şi poate chiar cu dumneata. E o urare, în felul ei.

Străbăteau în lung insula Saint-Louis pe o stradă îngustă străjuită de clădiri tricentenare şi de magazine ale căror vitrine erau stinse. Totul părea mort, îngheţat în timp, un oraş părăsit de locuitori. În depărtare doar se zărea o pisică traversând drumul. Cotiră la stânga spre Pont-Marie. O nouă şi vastă perspectivă li se deschidea spre malul drept al Senei.

— O, ce minune! exclamă doamna Alexandre şi, în ochii ei, felinarele din preajmă îşi concentrară reverberaţia în două scânteieri. Cum se numeşte? Stai, stai, că ştiu. Nu

se poate, doar l-am văzut de atâtea ori…

— Palatul Aumont, spuse, puţin stingherit de spontaneitatea doamnei, Philippe, ale cărui entuziasme aveau totdeauna o manifestare ponderată.

În faţa lor se profila, ireală şi parcă schematică, rezumată la liniile esenţiale, în lumina proiectoarelor, o construcţie în care simţul proporţiilor atât de specific arhitecturii franceze se îmbina cu eleganţa zveltă a ferestrelor înalte şi solemne.

— E frumos, într-adevăr frumos, adăugă doamna pe un ton mai scăzut, ca şi cum ar fi simţit reticenţa călăuzului său. Ştii, cineva spunea că în limba franceză nu mai există superlative, au fost atât de abuziv folosite încât şi-au pierdut valoarea. Nu mai înseamnă nimic. Ar trebui inventat un nou limbaj.

— M-am înşelat, constată Philippe. Staţia de taxiuri e mai încolo, la podul celălalt. Dacă vreţi, mai facem câţiva paşi prin Marais. În dreapta se află palatul Sens.

— *Paris by night,* aşadar. E un noroc pentru mine că te-am găsit.

— E o ironie? Credeţi c-o merit?

— Iartă-mă, te rog. Eram sinceră. Eşti salvatorul meu. Ce mă făceam dacă nu te-aş fi întâlnit?

Philippe se uită la ea zâmbind incredul. La capătul unei ulicioare, luminat de jos ca un decor de teatru, edificiul îşi înălţa, triumfător şi veşnic tânăr, turnurile lui în consolă, evocând voluptăţile rafinate ale unui princiar cuib de dragoste, sub povara insesizabilă a celor cinci secole spulberate în timp.

— De câte ori trec pe aici, spuse Philippe, mă întreb de la care fereastră regina Margot a privit cum era înjunghiat unul din amanţii ei care o trădase.

— A fost o femeie nefericită. Poate crezuse în el. Aminteşte-ţi că tot ea a fost aceea care a răpit şi a îngropat cu pietate capul bietului La Mole, un alt iubit din prima ei tinereţe.

— Trebuie să recunoaşteţi că avea o credinţă schimbătoare. Şi un caracter dur: îi plăceau spectacolele violente. Putea nu numai să privească sângele curgând, dar să-şi şi înmoaie mâinile în el. Dumneavoastră aţi fi în stare de aşa ceva?

— De ce, adică? Să port în braţe un craniu, ca Saloméea?

— Nu, să ucideţi un om care v-ar fi trădat.

— Îţi mulţumesc pentru buna părere pe care o ai despre mine. Oricum e o conversaţie cam ciudată la ora asta.

Ieşiră din nou pe largul chei al Celestinilor. Trecu în viteză pe lângă ei o maşină particulară, apoi un *Police-Secours,* care lunecă fantomatic, fără a mai sfredeli noaptea cu claxonul lui strident, pentru că drumul era liber.

— Ce vârstă ai? îl întrebă doamna Alexandre cercetându-l curioasă. Era o femeie înaltă şi, aşa cum mergeau unul lângă altul, Philippe o depăşea doar cu o palmă; între privirile lor era numai o mică distanţă.

— Douăzeci şi unu.

— Aş fi spus mai mult, nu fiindcă nu ţi-ai arăta vârsta, ci pentru că ai tactul unui om matur. Dar de ce *Jurnalul unui nebun* şi *Lorenzaccio*? De ce nu Coelio sau Perdican (vezi că am şi eu ceva cultură teatrală)?

— Nu eu mi-am ales bucăţile, ci profesorul cu care m-am pregătit.

— E un taxi în staţie, observă doamna Alexandre. Fugi repede să nu vină altcineva.

Philippe se uită la ea nedumerit;

— Cine?

Izbucniră şi unul şi celălalt în râs: în jur domnea cea mai deplină pustietate, ca şi cum ar fi fost cu desăvârşire singuri în tot oraşul. Ridicând braţul să facă semn şoferului, tânărul o lovi fără să vrea pe însoţitoarea lui care scăpă poşeta din mână. Se aplecară amândoi

deodată să adune lucrurile risipite pe jos, câteva monede, bancnote, tichete de metrou, un stilou şi niciun obiect de toaletă, ca într-un portmoneu bărbătesc.

— Cheile, cheile, unde sunt cheile? spuse alarmată doamna şi se opri o clipă, gânditoare. Cred că le-a luat el, a coborât în urma mea.

Şoferul chemat se apropiase şi aştepta.

Ea ezita totuşi să se urce în maşină.

— Are cine să vă deschidă? se interesă Philippe. N-ar fi mai bine, totuşi, să vă conduc?

— Da, are, are, spuse ea cu jumătate de glas. Deşi... nu ştiu... poate că...

— Urcaţi-vă, rosti el hotărât, apucându-i braţul cu un gest delicat, dar ferm.

— Dacă există vreo îndoială nu pot să vă las aşa.

— Cu condiţia ca să-ţi continui drumul cu taxiul şi să-mi dai voie să-l plătesc eu, se învoi ea indicându-i şoferului direcţia.

— Din ce secol vii dumneata? îşi mărturisi mirarea după ce tânărul închise portiera. Mai crezi că e o ironie dacă-ţi spun că am avut într-adevăr noroc? Deşi nu ştiu cu ce mi-ai putea fi de folos. Am acceptat fără să-mi dau seama,

— Poate că norocul a fost de partea mea. De patru luni de zile de când lucrez la *Atelierul Meşterului Albert* n-am avut parte de un tovarăş de drum ca dumneavoastră. André, cu care merg de obicei până la Pont-Marie, n-a auzit nici de Lorenzaccio, nici de Coelio. Niciunul dintre colegi nu ştie că mă prepar pentru Conservator. Nu se gândesc la nimic, n-au planuri, n-au niciun fel de veleităţi. În plus sunt servili. E o meserie pe care poţi s-o faci fără să te umileşti. N-am nimic comun cu ei. Altminteri nu pot să mă plâng, e o ambianţă plăcută. Cum preţurile nu sunt prea ridicate, vin uneori şi artişti. Aţi văzut, se poate mânca foarte bine cu mai puţin de o sută de franci.

Îşi dădu seama însă că nu mai era ascultat şi tăcu. Doamna Alexandre avea o expresie încordată, privea

absentă străzile pe care treceau, depănând în acelaşi timp firul unui gând încâlcit pe care părea să-l smucească uneori, iritată, cu o crispare a degetelor.

Philippe se simţi dintr-o dată înstrăinat şi singur. Îi rămânea acum răgazul de a gândi şi de a căuta un sens hazardului ce-l îndepărtase de la paşnica rutină a nopţilor lui, în care doar teama de neprevăzut avea mereu alte modulaţii. Şi iată că neprevăzutul luase acum forma unei întâmplări ciudate. Philippe era de mic obişnuit cu ciudăţeniile vieţii, se născuse într-o atmosferă bizară şi aventuroasă ce devenise climatul familiei – o familie de pribegi în continuă migrare, din hotel în hotel, dintr-o cameră mobilată într-alta şi, în faţa împrejurărilor excepţionale, avea o atitudine de aşteptare şi de curiozitate, aşa cum, rătăcind într-o pădure, întâlneşti la un moment dat o vietate bizară care, fără a-ţi inspira frica, te obligă să te opreşti locului şi s-o pândeşti, să vezi ce face. Ceea ce nu putea încă să desluşească era rostul întâmplării de astă seară. Aruncând o privire furişă femeii de lângă el, îşi spuse din nou că, aşa machiată, cu genele false, ochii încercănaţi cu verde, buzele puternic rujate, profilul de o mare delicateţe şi puritate, era înspăimântător de frumoasă. Philippe nu avea instincte donjuaneşti şi, deprins fiind să-şi stăpânească reacţiile, tinereţea făpturii sale nu se manifesta prin turbulenţă senzuală. Doamna Alexandre aducea cu ea ceva din misterul şi mirajul scenei, venea din acel teritoriu izolat, ale cărui graniţe încă un reuşise să le treacă. În plus, părea să fie mai vârstnică decât el. Simţea pentru ea mai curând un fel de colegialitate virtuală, un interes deferent şi, în acelaşi timp, tandru şi proteguitor, pentru că în clipa de faţă era oarecum dependentă de el.

— Fumezi?

— Nu mi-am dat seama când am aprins ţigara, am avut impresia că sunt singur.

— E un reproş? Iartă-mă. Aşa se întâmplă: niciodată nu

eşti acolo unde ar trebui să fii. Avenue de Clichy, îi strigă şoferului, acum la stânga, pe strada Legendre, prima după cinema, şi iar la stânga. Aici, aici.

Ocupată de două şiruri de maşini parcate într-o rână pe trotuare, strada, şi aşa destul de strâmtă, abia lăsa o fâşie de drum liber doar atât cât să poată trece un singur vehicul.

Se opriseră în faţa unei intrări boltite, cu o poartă mare de lemn vopsită în verde închis, ca atâtea alte porţi din străvechiul Paris.

— Douăzeci şi doi de franci, spuse şoferul.

— Şi încă douăzeci şi doi pentru o cursă până în piaţa Bastiliei. E bine? răspunse doamna Alexandre, apucându-l energic de mână pe Philippe care se scotocea în buzunar.

— Nu, nu, aşteptaţi, vin şi eu, stărui tânărul, coborând la rândul său.

— Nu e nevoie, mai departe mă descurc singură.

Philippe însă se afla lângă ea. „Aşteaptă” îi spuse şoferului. Poarta avea un declanşator electric. Un gang luminat de un bec răspundea într-o curte înconjurată de clădiri ca atâtea alte curţi din Paris. Doamna Alexandre străbătu gangul şi cercetă cu ochii ferestrele celui de-al doilea etaj ce aveau o sticlire oarbă în întuneric.

— Nu s-a întors, murmură ea, nu. Nu s-a întors – şi-şi aplecă fruntea încruntată. O, oamenii ăştia care plâng uşor – apoi către Philippe. Gata, ţi-ai împlinit datoria cavalere Bayard, poţi fi cu conştiinţa împăcată.

— Şi dumneavoastră?

— Eu? Rămân, ce pot să fac? Am să aştept pe scară până se luminează de ziuă. Unde să caut un lăcătuş în toiul nopţii? Şi nici pe doamna Liron, care are optzeci de ani, nu pot s-o deranjez ca să mă găzduiască. Iar împrejur sunt numai hoteluri deochiate, care închiriază camere cu ora. Cum să mă prezint aşa, cu gene false şi paiete pe pleoape? N-am încotro, trebuie să fac penitenţă. În loc să mă duc la Lourdes în genunchi am să stau ghemuită pe

scară. Suntem vinovaţi de ce ni se întâmplă.

— Nu pot să vă las aşa. Rămân şi eu.

Doamna Alexandre îi puse o mână pe umăr, privindu-l în ochi.

— De unde vii scumpul meu cavaler? Cum de te-ai rătăcit în arondismentul şaptesprezece? Locul dumitale este lângă Héloïse sau în cel mai rău caz lângă Alphonsine Duplessis. Ei, ce crezi, ce-ar zice lumea să mă găsească mâine dimineaţă complotând pe trepte cu un june-prim?

Mâna de pe umărul lui era uşoară, aproape imponderabilă. Philippe tăcu câteva clipe ca şi cum ar fi avut o mică şovăială sau, mai curând, ca şi cum şi-ar fi cumpănit cuvintele.

— Doamnă, ştiţi, eu vă respect…

Un râs temperat, aşa ca să nu tulbure prea tare liniştea din jur, îl întrerupse:

— Ei, ce vorbeşti! Asta-i din Corneille, Racine sau din Regnard? Şi crezi oare că-mi face plăcere să mă respecţi? Pentru o femeie e un sentiment dubios. Nu-i mai rămâne decât să-şi pună cenuşă-n cap sau să se ducă la mănăstire. Te ascult. Ce-ai vrut să-mi spui?

— Mereu mă ironizaţi. Îmi pare rău, dar nu cred totuşi că am făcut o gafă. Voiam să vă propun ceva. Dacă îmi permiteţi. M-aţi tratat ca pe un camarad şi vă mulţumesc.

— N-ai de ce. Nu mi-am dat nicio osteneală pentru asta. Dar spune odată ce-ai vrut să spui.

— Nu puteţi sta toată noaptea pe scară. Veniţi la mine, aveţi unde să vă odihniţi. Nu e prea confortabil, dar loc e destul.

— Şi dumneata o să stai să veghezi într-un fotoliu, nu-i aşa? Dragul meu Bayard eşti emoţionant. Nici măcar nu ştiu cum te cheamă.

— Philippe.

— Philippe cel Frumos, sper, deşi se pare că n-a fost chiar atât de curtenitor ca tine. Dragă Philippe am să-ţi

fac o surpriză şi am să accept. Bine, cavalere, nu puteai să-mi propui asta mai curând, când eram atât de aproape de casa dumitale? Să mergem, maşina e plătită.

Şi luându-l de braţ cu un gest amical:

— Fii pe pace, am să caut să te incomodez cât mai puţin. Îţi mulţumesc, eşti un băiat bun. Îmi pare rău că te-am făcut să pierzi atâta timp. La vârsta dumitale, o oră de somn face cât un steak de trei sute de grame.

— Îmi încep serviciu la şapte seara, am tot timpul să dorm.

— În schimb, mâine e ziua mea liberă. Altminteri am o muncă de rob, două spectacole zilnic.

Prin vadul îngust dintre cele două şiruri de maşini adormite, taxiul naviga spre piaţa Clichy şi coborî pe strada cu acelaşi nume, spre biserica Trinité.

— Două spectacole, zi de zi, îţi dai seama? Trei ore şi încă trei ore, în care trebuie să stau tot timpul pe scenă, să cânt ori să dansez. Îmi încep ziua la trei după amiază când sosesc la teatru. La patru şi un sfert, matineul. La şapte mă reped până la un restaurant sau o cafenea din apropiere să îmbuc ceva. Retur în cabină la opt şi jumătate şi iar spectacol până la douăsprezece fără un sfert. Zi de zi, zi de zi. Viaţa mea personală? Două ceasuri, între unu şi trei după-amiază, când mă gospodăresc: cumpărături, rufele la spălătorie, pisici.

— Pisici?

— Am trei. Am să ţi le prezint. Tovarăşele mele de singurătate.

— Dar...

— Dar! De totală şi eternă singurătate. Te gândeşti la Delphin? O simplă întâmplare. O întâmplare care durează de câteva săptămâni. Mi-e partener, mai mult pe scenă, decât în viaţă. Am apreciat discreţia pe care ai avut-o până acum. Păstreaz-o şi de aci înainte, dragul meu cavaler. Ştii, la Grenoble, există o statuie a lui Bayard cu o inscripţie în care se spune că a trăit „într-un secol brutal

şi depravat”. Şi el stă tot drept, pe ploaie, vânt sau zăpadă.

Trecuseră de primăria străjuită de cohorta ei de statui şi, lunecând pe lângă palatul Sully şi biserica Saint-Antoine, taxiul ocoli monumentul lui Beaumarchais care-şi pleda cu eleganţă multele lui procese în faţa magazinelor alimentare de pe strada Saint-Antoine şi pătrunse pe mica stradă Jean Beausire ce apără flancul drept al încărunţitei armate de clădiri multiseculare.

Şoferul le ură bună seara cu o figură pasivă, de pe care dispăruse de mult orice urmă de curiozitate. O bătrână scară de lemn, acoperită cu mochetă, urca pieptiş, obosită, etajele. La al treilea se opriră şi, luând-o înainte, Philippe descuie cu grijă, ca să nu facă zgomot, o uşă. „O clipă” spuse el şi bâjbâind în întuneric, aprinse o veioză, aşezată pe podeaua îmbrăcată de asemenea cu mochetă. O abureală de lumină se împrăştie de jos în sus descoperind contururile câtorva obiecte din preajmă, o ladă ce părea să ţină loc de masă, un fotoliu ieftin din plastic umplut cu deşeuri şi, puţin mai încolo, o fereastră.

— Deocamdată nu avem încă perdele la ferestre, spuse Philippe cu glas scăzut, închizând uşa.

— Mai locuieşti cu cineva?

— Nu, deocamdată. Studioul e al maestrului meu, l-a cumpărat de curând şi n-a avut încă vreme şi cred că nici bani să-l mobileze. E plecat în Belgia unde ţine nişte cursuri până în martie, când ia vacanţă şi pe timpul cât lipseşte, mi-a cedat mie locuinţa. Sunt în căutare de casă, n-am găsit încă ceva care să-mi convină. De când îl cunosc a fost întotdeauna un om providenţial pentru mine. Cu el am studiat rolurile pentru concurs. M-a pregătit timp de câteva luni de zile cu totul gratuit şi, cu aceeaşi generozitate, mi-a lăsat acum locuinţa. Şi n-aş putea spune că e prea bogat.

— Îl înţeleg. Aş fi făcut la fel. Unde să pun asta? E cald aici.

Stătea cu blana în braţe, privind în jur, descumpănită. Philippe i-o luă şi o aşeză cu menajamente pe un umerar, într-un dulap din perete. Aprinsese încă o lumină în chicineta minusculă amenajată într-o nişă. Li se vedeau acum desluşit chipurile:

— Ce curios! se miră doamna Alexandre. Eşti brunet şi ai ochii albaştri. Şi ce delicat umbli cu lucrurile!

— Deprindere profesională. Ce-ar însemna să sparg în fiecare zi câte o farfurie sau chiar un pahar? Vesela e scumpă la *Atelierul Meşterului Albert.* Dar ce-aş putea să vă ofer? Vreţi un expres ori mai bine un pahar de vin? Să ştiţi că am un vin bun.

— Nu sunt băutoare. Totuşi, fiind o seară atât de neobişnuită... Dar, mai întâi, aş vrea să scot de pe mine fardurile astea. Mi-ar trebui un demachiant, ceea ce nu cred să ai pe aici.

— Ba da, din întâmplare. Nu v-am spus că am jucat, totuşi, într-o piesă – şi unde credeţi? Tocmai în Antile, la Saint-Martin. Ca amator, bineînţeles. Mi-a rămas de atunci o mică trusă de farduri.

Îşi scosese bluzonul de piele, rămânând într-o cămaşă de culoarea havanei. Era zvelt, avea părul foarte negru şi o lumină caldă în ochi.

— Perfect. Şi acum în timp ce eu mă demachiez, povesteşte-mi despre dumneata. Dar e ceva ce nu pricep: ăsta-i tot mobilierul pe care-l ai aici?

Două biblioteci nu prea încăpătoare, o pendulă olandeză veche, care nu mai mergea de mult, două geamantane, teancuri de cărţi pe jos şi nimic altceva.

— Camera e în formă de L, îi explică Philippe, acolo în dreapta e un intrând, în care se află patul, adică ceea ce ţine loc de pat, o saltea de plastic, vastă şi comodă, pot dormi trei persoane în voie. Am şi pături destule şi pot lăsa caloriferul aprins. E un calorifer electric.

— Ai face bine atunci să te culci şi să te odihneşti. Preiau eu rolul cavalerului „fără teamă şi fără prihană” şi

am să stau în fotoliu până se luminează de ziuă. Am să ies pe uşă încetişor, să nu te trezesc. Să zicem că ai gripă şi că mătuşa dumitale a venit din provincie să te îngrijească. Şi, ca să fii cu sufletul împăcat, îmi dai şi nişte ciorapi să ţi-i cârpesc.

— Şi nu-mi veţi da voie să veghez împreună cu dumneavoastră? Nu mi se întâmplă chiar aşa des să stau de vorbă cu nişte persoane care mă interesează. Mai am încă multe de învăţat. N-am apucat să-mi termin studiile. Le-am întrerupt înainte de a-mi da bacalaureatul. Dar începusem să vă vorbesc despre maestrul meu. Ştiţi cum l-am cunoscut? Eram într-o seară în metrou şi citeam un roman, *Idiotul* de Dostoievski. De obicei nu citesc o carte până la sfârşit decât dacă-mi place. Şi Dostoievski mă captiva.

Turnase vin în pahare şi se aşezase pe jos în faţa doamnei Alexandre, cu cotul rezemat de lada ce slujea drept masă şi pe care se afla acum veioza. Actriţa îşi dezlipea genele false, înfăşurându-le cu băgare de seamă, să nu le strice.

— Aveam probabil o expresie atât de încordată în timp ce citeam încât la un moment dat am auzit o voce lângă mine: „Te felicit, domnule. Pentru prima oară mi se întâmplă să văd pe cineva citind Dostoievski în metrou”. Era un om de peste patruzeci de ani – nu mă pricep să apreciez vârstele – cu o figură fină, plăcută, zâmbitoare şi extrem de amabil, O persoană care inspira deplină încredere, aşa ca dumneavoastră…

— Mulţumesc pentru paranteză.

— Am coborât împreună din metrou, l-am condus până acasă, m-a poftit să beau cu el un pahar de vin – locuia undeva pe lângă avenue de Versailles, o cameră studenţească – şi am stat aşa de vorbă până dimineaţa. I-am împărtăşit toate proiectele mele şi s-a oferit să mă ajute. A fost, aşa cum v-am spus, o întâlnire providenţială.

— Proiectele dumitale... Vrei neapărat să faci teatru. Eşti hotărât? Ai destul curaj? Şi perseverenţă? E o meserie spinoasă. Nu te obligă nimeni s-o faci. O să ai de suferit. Trebuie să suferi de vreme ce ţi-ai ales-o.

— Sunt obişnuit. Tot asta fac de când m-am născut.

— Douăzeci şi unu de ani... O lungă experienţă.

— Nu zâmbiţi. Nici nu vă daţi seama cât de adevărat este. Fiecare an a însemnat o nouă existenţă. Nu am venit pe lume sub o stea norocoasă. Totul în viaţa mea a fost sub semnul incertitudinii. E destul să vă spun că m-am născut între două căsătorii. Niciunul dintre cei doi soţi ai mamei n-a vrut să mă recunoască, aşa încât acum am doi taţi, fără să ştiu precis care dintre ei este cel adevărat. Până la urmă, mama s-a decis să-mi dea numele ei. Asta abia când am împlinit zece ani.

— Ce nume?

— Thilgès. Mă cheamă Philippe Thilgès, un nume de origină flamandă sau poate germană. Mama era totuşi franceză, taică-meu, sau cel căruia apucasem să-i spun tată, corsican. Un om bizar, neliniştit, veşnic încruntat, cu nişte ocupaţii misterioase, care-i cereau să schimbe mereu locul. Nestatornicia asta forţată ne-a purtat în lungi peregrinări de la un capăt la altul al ţării, pe coasta Mediteranei, în Alsacia, în Vosges, mai apoi în Elveţia şi, în cele din urmă, în Germania Federală, unde ne-a părăsit. Avea o fire închisă, aspră, cu rare momente de veselie, o figură a cărei culoare mi-a rămas întipărită în ochi, chiar după ce trăsăturile lui au început să se şteargă, încetul cu încetul, din amintire, o faţă cenuşie, culoarea fricii ori a unei conştiinţe frământate. Trăia necontenit cu teama că-i urmărit. Am aflat mai târziu că făcea parte din mafia franceză al cărei nucleu se afla în sud, la Marsilia. Probabil că a fost silit să ne părăsească, după ce ne-a târât după el zece ani ca pe nişte ghiulele, antrenându-ne în aventura unei vieţi fără ţel şi fără căpătâi şi în dragostea lui smintită pentru mama. Iată de

ce, până la vârsta de zece ani, când a dispărut fără urmă, n-am putut să urmez nicio şcoală: aproape în fiecare lună plecam în alt oraş. Am trăit tot timpul prin hoteluri şi camere mobilate. Nu ştiam ce înseamnă o casă, o familie, fiindcă noi nu eram o familie, ci un grup de naufragiaţi pe o plută purtată de valuri. Bineînţeles, sentimentul acesta l-am avut mai târziu, pe atunci îmi trăiam copilăria aşa cum mi se oferise, fără să-mi dau seama de infirmităţile ei.

— Vorbeşti frumos fără să-ţi cauţi totuşi cuvintele, constată doamna Alexandre care după ce-şi unsese cu o cremă faţa, o curăţa pe îndelete de farduri cu un tampon de vată. Un ochi şi jumătate din obraz îşi redobândiseră puritatea originară, aşa încât acum chipul său semăna cu o mască africană.

— Întotdeauna am căutat să mă apropii de oameni care ştiau mai mult decât mine. Şi cum nu am o minte prea leneşă, prind multe lucruri din zbor, fiindcă şcoala am întrerupt-o acum patru ani.

— Şcoala şi cultura sunt două lucruri deosebite. Nu totdeauna le poţi avea pe amândouă deodată. Şi primul dumitale tată prezumtiv? Nu mi-ai spus nimic despre el.

— Mama s-a măritat foarte tânără, nu ştiu dacă împlinise douăzeci de ani, cu marchizul de Coffiniere de Nordec cu care a avut doi copii, fraţii mei vitregi (sau poate adevăraţi?): Richard care a intrat în jurnalistică şi Cathie, care acum e căsătorită. Când şi-au împărţit copiii, tatăl l-a luat pe Richard, iar Cathie a rămas în grija mamei. Iată marea dilemă a vieţii mele: nici până în ziua de azi nu ştiu dacă sunt fiul unui marchiz ori al unui contrabandist.

— Necunoscându-l nici pe unul nici pe celălalt, eu aş zice totuşi că eşti al celui dintâi.

— Pe care nici măcar nu-l cunosc. Iar pe Richard îl văd doar din când în când. E un băiat bun însă, spre deosebire de ceilalţi fraţi este foarte atent cu mama.

— Şi mama dumitale? spuneai că soţul de-al doilea a părăsit-o în Germania.

Îşi scosese cu totul masca şi Philippe avea impresia că doamnei Alexandre i se substituise pe nesimţite o altă femeie, nu înspăimântător de frumoasă, dar umanizată, atrăgătoare, cu ochi migdalaţi şi o gură fin desenată, pe care plutea mereu amintirea unui zâmbet şi indulgent, şi maliţios.

— A rămas singură într-o cameră de hotel, cu patru copii, şi, pe deasupra, însărcinată. A avut mult curaj. Nu cunoştea nicio meserie, habar n-avea de nimic. S-a întors la părinţii ei, în Franţa şi, curând după asta, a început să lucreze ca îngrijitoare într-un spital. Urma în acelaşi timp nişte cursuri serale ca să se specializeze ca infirmieră. Dar cinci copii sunt greu de întreţinut. A fost nevoită să facă gărzi de noapte ca să mai câştige ceva peste salariu.

— Dar tatăl, contrabandistul? N-a mai dat niciun semn de viaţă?

— Mama nu l-a mai văzut de când s-au despărţit.

— S-au despărţit ori a părăsit-o? Am impresia că nu e acelaşi lucru. Poate au fost înţeleşi?

— Vă gândiţi la o complicitate?

— Nu mi-aş fi permis, dar dumneata ai rostit cuvântul.

— Posibil. Nu ştiu nimic şi nici n-am întrebat-o vreodată. M-am mulţumit cu ceea ce mi-a destăinuit. Acum câţiva ani a primit în sfârşit un telefon de la el. I-a spus că are un cancer la gât. Atâta tot. Puţin mai apoi cineva l-a întâlnit într-un azil, complet schimbat, o ruină de om! Dacă mai trăieşte, ar trebui să aibă peste şaizeci de ani. Era mult mai în vârstă decât mama care are acum patruzeci şi patru de ani şi continuă să lucreze ca infirmieră în spitalul de la Charenton, printre nebuni. A cumpărat în rate, la periferia oraşului, un apartament pe care însă nu l-a achitat. Din păcate, n-a avut decât supărări de pe urma băieţilor. Cum, fiind toată ziua plecată, nu se putea ocupa de ei, i-a trimis la un

pensionat. După un timp însă au părăsit şcoala şi au început să ducă o viaţă de haimanale, trăind de azi pe mâine, fără să le pese de ce-o să se întâmple mai târziu. Sunt scandalagii, se încaieră cu diferiţi derbedei, fac pungăşii, au de furcă mereu cu poliţia şi biata mamă trebuie să umble să-i scoată din tot felul de buclucuri. Cel mare, Serge, şi-a luat o cameră în oraş, mezinul Stéphane, care are cincisprezece ani, a fugit din pensionat şi acum suntem în căutarea lui.

— Dumneata eşti aşadar singura ei consolare. Ai fost cel mai cuminte dintre ei.

— Nici măcar eu. E o falsă impresie. Am necăjit-o şi eu destul. Mă simţeam ca într-o închisoare la pension, departe de casă, nu mă puteam împăca deloc cu o viaţă măsurată cu compasul. Gândiţi-vă că până la zece ani n-am cunoscut nicio constrângere afară de toanele tatălui. Mama era aspră câteodată, ne pedepsea, dar îi trecea repede. M-am plâns şi s-a înduioşat. Am revenit la Paris, dar aici am nimerit într-o şcoală proastă.

— Ce înseamnă o şcoală proastă? Cum puteai la vârsta aceea s-o judeci?

— Nu era vorba de judecată, ci de sentiment. Aveam sentimentul timpului pierdut inutil. Nu pentru că n-aş fi vrut să învăţ, dar nu reuşisem încă să aflu cum trebuie să faci ca să înveţi şi mă simţeam derutat. Nu mă puteam lipi de niciun obiect din program, de niciun profesor. Plutea în aer o indiferenţă şi o delăsare ce mă înstrăinau. Am întrerupt definitiv studiile şi am căutat să mă apuc de ceva, să intru în viaţă, să fiu cumva folositor.

Madame Alexandre îl asculta atentă, serioasă, ca şi cum ar fi căutat să dea fiecărei vorbe ponderea cuvenită şi să extragă, dincolo de semnificaţii, esenţa subtilă a unui suflet, a unui caracter. Sorbea câte puţin din paharul cu vin rubiniu şi privea albastrul clar, transparent al ochilor lui ce păstrau o lumină egală.

— Într-o zi am citit un anunţ în ziar: se căutau fete şi

băieţi ca să servească la o gală la care trebuia să cânte Michel Polnareff. Organizatorul spectacolului era un anume Stewe Ken, un actor ratat, care ţinea nişte cursuri de teatru, fiind în acelaşi timp patronul unui mic magazin în arondismentul optsprezece. Ziua era negustor, iar seara cobora în pivniţa de sub prăvălie, unde îşi instalase şcoala şi devenea profesor de artă dramatică. Un fel de aventurier ghinionist care pusese la cale marea expediţie a vieţii lui, încercând marea cu degetul. Gala urma să se desfăşoare într-un *rungis* – o hală de legume şi carne en gros, undeva, la marginea oraşului – în care puteau încăpea până la două mii de persoane. Polnareff însă semnase două contracte pentru aceeaşi seară, amândouă concertele având loc în acelaşi ansamblu de construcţii. La intrarea în complex însă organizatorul celuilalt concert îşi postase oamenii lui, care-i îndreptau pe spectatori spre cea de-a doua sală. Cum erau foarte multe ulicioare şi pasaje, un adevărat labirint, dezorientaţi, oamenii renunţau să mai caute şi rămâneau în sala spre care fuseseră îndrumaţi. Polnareff s-a achitat aşadar de obligaţiile primului contract după care, ducându-se la gala pentru care încheiase al doilea contract şi, văzând că nu e lume, a plecat. Şi astfel totul s-a dus de râpă. Stewe Ken a pierdut toţi banii pe care-i investise în această afacere şi a rămas pe deasupra îndatorat până-n gât. L-am întâlnit a doua zi, era distrus, umbla pe străzi năuc şi cred că puţin i-a lipsit ca să se sinucidă. Am căutat să-i dau curaj, aşa cum m-am priceput. Fire schimbătoare, ca orice aventurier, până la urmă s-a lăsat convins. Poate era şi puţintel cabotin şi disperarea era întrucâtva jucată. Un ceas mai târziu se afla din nou pe linia de plutire. S-a reîntors la negustoria lui.

— Ce fel de negustorie?

— Fără un specific anume. Lucruri de ocazie. Vindea de toate, adică tot ce-i pica în mână: reproduceri de tablouri, bibelouri ieftine, Notre-Dame şi turnul Eiffel din metal

inoxidabil, monştri şi himere de ipsos, se ducea la licitaţii, la Hotel Drouot, cumpăra aparate de radio şi televizoare vechi, pe care le repara şi le punea apoi în rafturi; câteva luni a vândut încălţăminte, tot de ocazie. La un moment dat a intrat într-o combinaţie cu o imprimerie şi tipărea cărţi de vizită.

— El te-a îndemnat să devii actor?

— Nu, nu el. Nu ştiu cum şi când mi-a încolţit ideea asta. Oricât m-aş gândi nu pot să-mi amintesc. În orice caz trebuie să fi existat o împrejurare sau măcar un simplu detaliu care a determinat-o. Când l-am cunoscut pe Ken vocaţia se născuse. M-am angajat vânzător la el la magazin, ziua mă ocupam de negoţ, iar seara urmam cursurile de teatru din pivniţă. Aveam un salariu de o mie de franci, din care îmi reţinea două sute cincizeci pentru cursuri. Dar toate astea nu erau decât pregătirile destinului în vederea unui moment decisiv. Fiindcă atunci am întâlnit marea dragoste.

— Marea dragoste, murmură doamna Alexandre şi ceva nedefinit şi impalpabil i se aşternu pe faţă, ca şi când lumina ce-o învăluia ar fi bătut din altă direcţie.

— Zâmbiţi? Am spus ceva comic?

— Deloc. Ţi se pare că am zâmbit? Poate cu melancolie.

Sprâncenele convorbitorului se ridicară cu neîncredere şi naivitate.

— Dumneavoastră n-aţi cunoscut-o?

— Numai o singură dată, crezi? Viaţa de obicei îţi oferă o mare iubire în mai multe exemplare. O ediţie de lux cu un tiraj redus. Mai am de aşteptat însă până la optzeci de ani ca să-mi pot da seama care a fost exemplarul unic şi nerepetabil. Sau dacă toate nu erau decât nişte beţii cu vinuri falsificate şi dureri de cap. Dar, dragul meu, eşti cu totul demodat. Epoca noastră a descoperit că „dragostea” este un cuvânt barbar înlocuindu-l cu un altul mai academic „erotism”. Asta simplifică multe lucruri şi ne scapă de tirania imaginaţiei.

— Vreţi să spuneţi că nu mai aveţi încredere în nimeni şi nimic?

— Doamne fereşte. Faţă de dumneata ar fi un păcat. Nu cred în minuni, asta-i altceva. Şi sunt sinceră. În schimb continui să cred în oameni. Seara asta e cea mai bună dovadă. Povesteşte mai departe, iartă-mă, te-am întrerupt.

— Într-o seară, un coleg de la cursul lui Ken m-a întrebat dacă am un ceas liber a doua zi ca să-i dau o mână de ajutor: avea două prietene studente – două surori – care locuiau în Cetatea Universitară şi trebuiau să se mute dintr-un cămin într-altul. Aşa am cunoscut-o pe Danielle. Era cea mai mică dintre surori şi pregătea o licenţă în litere. Ne-am apucat să cărăm lucrurile, nu erau prea multe: două valize, câteva pachete cu cărţi, un magnetofon, câteva desene, fiindcă Danielle în timpul liber desenează, visul ei este să devină pictoriţă. Nu ştiu ce m-a atras la ea şi când anume am început s-o iubesc. În primul moment aproape că nici n-am văzut-o.

— N-ai văzut-o dar ai simţit-o, sau mai bine zis ai presimţit-o.

— Se poate să aveţi dreptate. Plutea ceva delicat în jurul ei, un aer pe care-l respirai cu plăcere. Sau poate pentru că „în părul ei blond era soare” aşa cum cântă Edith Piaf. Tot ce ştiu este că am rămas până seara în noua ei locuinţă. Şi de atunci am petrecut zile întregi, zile şi nopţi, acolo la cămin. Mă duceam tot mai rar la magazinul lui Ken, aproape că nu mai lucram deloc. Aveam şaptesprezece ani.

— Un copil.

— Vă înşelaţi. N-am fost niciodată şi nici n-am avut timp să fiu copil. Nu ştiu să mă joc, n-am învăţat, cum să te joci într-o cameră de hotel? Singura mea plăcere era să stau la fereastră şi să privesc strada. Cu Danielle m-am simţit pentru prima oară în vacanţă. Locuia împreună cu sora ei şi amândouă aveau, seară de seară, invitaţi, o

societate foarte pestriţă, englezi, italieni, japonezi. Erau atât de diferiţi între ei şi totuşi pe toţi îi unea tinereţea. Un mediu cât se poate de interesant pentru mine care eram cel mai tânăr şi cel mai puţin cultivat. Asta-i avantajul de a trăi într-un oraş mare ca Parisul, cu o lume atât de diversă: îţi faci cultura din auzite, trăgând cu urechea şi prinzând câte un cuvânt, câte un nume, sau câte o idee, din zbor.

— Audio-vizual, sistemul modern de învăţământ.

— Aşa mi s-a dezlegat limba. Începusem să iau şi eu parte la discuţii, nu mai mult decât mă pricepeam. Păreau să nu facă nicio deosebire între mine şi ei, poate din prietenie pentru Danielle.

— Sau din simpatie pentru dumneata, nu e mai firesc? Nu ţi-a spus nimeni că eşti un om atrăgător?

Philippe îşi opri câteva clipe privirea pe linia zveltă a gâtului ei, pe chipul palid uşor aplecat spre el, în ochii ce aveau un licăr înduioşat.

— M-aş mulţumi să ştiu că nu vă plictisesc. Nu e prea plăcut să fii confesor.

— Continuă, fiule. Confesionalul e comod, iar confesorul bine-dispus, fiindcă a băut un pahar cu vin.

— Vă spuneam că era o ambianţă plăcută. Asta însă n-a durat mult. Studenţii ceilalţi din cămin au început să fie geloşi pe aceste petreceri la care niciunul din ei nu era invitat. Faptul că fetele îi ţineau la distanţă, preferându-le nişte străini, li se părea un semn de dispreţ. La început a fost doar o ostilitate surdă care cu timpul s-a înveninat, au protestat că facem prea multă gălăgie, ne băteau în perete, în uşă, nu mai puteam asculta muzică, trebuia să vorbim pe un ton scăzut, atmosfera devenise insuportabilă. Până la urmă Danielle a părăsit căminul şi s-a mutat la noi acasă, adică în apartamentul de lângă Porte de Versailles cumpărat de mama în rate. Stătea în camera mea şi am fi locuit acolo împreună şi azi, dacă fraţii mei n-ar fi fost atât de impulsivi şi dezordonaţi, dacă

nu s-ar fi luat la ceartă şi nu s-ar fi încăierat mereu şi dacă în familia noastră n-ar fi existat în permanenţă o tensiune care te făcea să te simţi de prisos. Şi nici mama n-o privea cu ochi buni pe Danielle, chiar dacă nu i-o arăta. După câteva luni am aflat că la mansarda clădirii în care locuiam era o cameră de închiriat. Ne-am mutat amândoi „sub acoperişurile Parisului" într-o odăiţă în care abia puteai să te învârteşti. Apa era undeva pe culoar, cât despre confort... Mai apoi s-a mai eliberat o odaie şi am avut fiecare colţul lui. Trăiam în plină boemă. Danielle se ocupa cu pictura, avea chef de lucru, i se întâmpla uneori să picteze ori să deseneze câte două zile în şir fără să doarmă. Eu repetam texte în chilia mea, pregătindu-mă pentru Conservator. Tocmai atunci îl întâlnisem pe Didier, maestrul meu, aşa cum v-am povestit şi el mă convinsese să mă prezint la concurs. De la o vreme încetasem să mă mai duc la cursurile lui Ken care, totuşi, recunosc, mi-au folosit într-o bună măsură; mi-au pus la îndemână bazele meseriei şi m-au ajutat să-mi înving timiditatea. Atâta tot însă. Cu Didier luam lecţii de trei ori pe săptămână, câte două până la patru ore de fiecare dată; e un om care ştie să-şi preţuiască timpul, nu înţelege să piardă niciun moment fără rost. Avea chiar atâta încredere în vocaţia mea de actor?

— Dar dumneata crezi în ea?

— Din ce în ce mai mult.

— Atunci era natural să fi crezut, şi el. Pentru că pari un om echilibrat. O vocaţie atât de aberantă la un om echilibrat înseamnă o certitudine.

— Meseria de comedian este o aberaţie pentru dumneavoastră?

— Nu pentru mine, fiindcă atunci ar trebui să fiu internată la Charenton de vreme ce o practic. Este o părere curentă. Şi pe care din păcate uneori împrejurările o confirmă. Sunt momente în viaţă când se dovedeşte complet inutilă. Dacă într-o familie de intelectuali care şi-

au ales cu toţii profesiuni utile – medici, ingineri, profesori – răsare din senin un talent de comedian, cu ce ochi îţi închipui că este privit? Întreabă pe oricare dintre rudele lui „de ce oare vărul sau nepotul dumneavoastră s-a făcut actor?” Crezi c-o să-ţi răspundă cineva: „Fiindcă a avut talent”? Nu, o să ţi se spună, maliţios şi confidenţial: „Fiindcă nu i-a plăcut să înveţe”. L-ai cunoscut aseară pe colegul meu de la Mayol, cu care am fost la restaurant. Ştii cum au reacţionat părinţii când le-a declarat că vrea să devină actor? L-au dus la spital să-i facă o encefalogramă, să vadă dacă nu cumva e anormal? Şi, între noi fie vorba, am impresia că aveau dreptate.

— Nu ştiu ce să aleg din ce mi-aţi spus.

— Nimic. A fost un simplu intermezzo nedansat şi necântat, cu „cuvinte verbale” cum spunea un prieten de-al meu sud-american.

— Din momentul în care am început să iau lecţii cu Didier am căpătat şi mai multă siguranţă. Am fost chiar atât de convins de destinul meu artistic încât am făcut un teanc întreg de fotografii pe care le-am distribuit prin studiourile de producţie. Fără alt rezultat însă decât că am cheltuit o mulţime de bani.

— Tocmai voiam să te întreb. Înţeleg: luai lecţii, recitai texte, prietena dumitale picta zile în şir, duceaţi o viaţă boemă. Dar cu ce trăiaţi, de unde bani?

Philippe avu un mic gest de protest:

— M-am întreţinut singur de la şaptesprezece ani. Bineînţeles că, între timp, am căutat ceva de lucru şi Danielle a încercat la rândul ei să mă ajute, să nu fie o povară pentru mine. Şi mereu am găsit câte ceva de făcut. Am fost curier la diverse întreprinderi, vânzător într-un magazin, am muncit într-un atelier de tâmplărie, iar în cele din urmă m-a angajat un negustor care ţinea o tarabă cu legume şi brânzeturi într-o piaţă de la marginea Parisului. Lucram patru dimineţi pe săptămână şi câştigam câte o sută de franci de fiecare dată, ceea ce

îmi aducea un venit de o mie şase sute de franci pe lună. O muncă destul de grea, mă sculam de la patru dimineaţa şi mă întorceam acasă pe la trei după-amiază, frânt de oboseală, dar mulţumit. Era o ocupaţie care mă şi amuza totodată, fiindcă aveam de-a face cu tot felul de oameni şi mie îmi sunt dragi oamenii. Îmi place să-i observ. Danielle se angajase şi ea bonă într-o familie cu copii ai căror părinţi aveau amândoi serviciu, mai apoi intrase vânzătoare într-un magazin. La rândul meu, din piaţa de zarzavaturi, am trecut la o cafenea elegantă cu muzică rock (la magnetofon) unde eram barman, ceea ce din punct de vedere financiar însemna un mare progres. La Paris meseria este de multe ori un provizorat, niciodată nu ţi-o alegi, ea te alege pe tine. Iei ce se întâmplă şi ce găseşti. Dar dacă eşti tânăr ai şi foarte multe şanse.

— Pretutindeni e un mare consum de tinereţe. „Angajăm fete şi băieţi sub douăzeci şi cinci de ani”. Să nu-ţi închipui că şi-n artă nu-i la fel. Cunoscătorii preferă trufandalele.

— În cele din urmă am găsit şi eu şi Danielle o ocupaţie care ne-a reunit, pentru că de la o vreme, deşi locuiam în camere alăturate, ajunsesem să nu ne mai vedem decât o dată pe săptămână. Doi prieteni de-ai mei deschiseseră în vechiul Montparnasse un local în care se serveau numai clătite şi băuturi. Asta era în Curtea Dragonului, ştiţi acolo unde se afla şi Teatrul Lucernaire. Prietenii mei puseseră să se dărâme toate şandramalele şi transformaseră toată curtea într-un imens local. Clienţii erau toţi foarte tineri, în majoritate studenţi, o ambianţă nespus de plăcută, de veselă. Aveam un pianist care cânta muzică de bistrou, java, şansonete, mai târziu veneau doi ghitarişti, pe urmă din nou un pianist, un întreg program. Închiriasem o cameră în apropiere şi lucram amândoi de la şapte seara până la trei noaptea. În plus, dimineaţa, ca să mai câştig ceva bani, mă duceam

din nou la tarabă, în piaţă. Bineînţeles nu mai putea fi vorba nici de teatru, nici de pictură. Eram mult prea obosiţi. Seară de seară trebuia să servim între două sute şi trei sute de clienţi. Asta a durat şase luni în care timp reuşisem să strângem un mic capital. După şase luni localul s-a închis, terenul a fost cumpărat de o antrepriză de construcţii care a demolat totul. Atunci a fost demolat şi teatrul Lucernaire.

— Demolat e prea mult spus, nu ştiu cum poate fi demolat un beci: era un fel de văgăună fără culise, fără cabine, fără aerisire, cu nişte scaune de plastic ca nişte băi de şezut, şi o scenă de doi metri pătraţi. Dar ce atmosferă! L-am văzut acolo pe Laurent Terzieff în *Don Juan* al lui Milosz.

— În septembrie 1975 aşadar am rămas amândoi fără lucru. În schimb aveam ceva economii şi ne gândeam ce să facem cu ele.

— Te cred. Nu există problemă mai dificilă pentru nişte oameni care n-au avut niciodată bani. Necesarul devine dintr-o dată superfluu. E lumea întoarsă pe dos.

— Întocmai. Ne-am socotit în toate felurile, am croit o mulţime de planuri şi până la urmă ne-am hotărât să plecăm în voiaj, ca nişte rentieri şi am pornit-o spre Antile. Am colindat pe rând, timp de un an, Haiti, republica Dominicană, Port-au-Prince, Saint-Martin, Saint-Barthelemy, Guadelupa. A fost voiajul nostru de nuntă.

Un voiaj princiar.

— V-aţi căsătorit?

— Nu. Danielle este împotriva căsătoriei şi împotriva oricărei oficializări a sentimentelor. Bănuiesc totuşi că mai e şi un alt motiv care mie mi se pare ridicol.

— Poţi să mi-l spui?

— Există o diferenţă de vârstă între noi. Danielle e mai mare decât mine cu şapte ani, adică are acum douăzeci şi opt de ani,

Doamna Alexandre rămase tăcută câteva clipe apoi:

— Eşti foarte precis în calcule, se mulţumi să răspundă.

Philippe nu observă însă pauza şi nici incisivitatea constatării. Tinereţea lui îşi putea permite să jongleze cu anii. S-ar fi părut însă că doamna Alexandre îi atribuia o secretă maliţie: vorbea cu prea multă uşurinţă despre vârsta iubitei sale.

— Ce greu se luminează de ziuă, spuse ea, privind ceasul. Şapte şi un sfert, e încă prea devreme ca să plec. Nu cred să fie nimeni pe stradă la ora asta. Trebuie să fii obosit. Dezbracă-te şi culcă-te. N-am să mai rămân decât cel mult o jumătate de oră. Am eu grijă să închid uşa.

— Nu se poate. De afară nu poate fi încuiată decât cu cheia. Şi pe urmă – auziţi? — s-au sculat şi vecinii mei.

— Şi ţi-e teamă să nu-mi stric reputaţia? Delphine de Nucingen în vizită nocturnă la Rastignac. Asta n-ar putea decât să mă flateze. Dragă Philippe, eu n-am şapte ani mai mult decât dumneata, ci douăzeci. Două decenii, înţelegi? Îmi fac ucenicia de femeie bătrână.

Zâmbea, dar tonul era dur şi apăsat.

— Nu înţeleg. Şi nici nu ştiu ce ar trebui să înţeleg. Am stat de vorbă ca doi camarazi. Încep să mă simt vinovat. Poate v-am plictisit cu poveştile mele. Nu vreţi să ascultaţi şi sfârşitul? Tocmai când ajunsesem la anii cei mai fericiţi din viaţa mea…

Se ridicaseră amândoi în picioare ca şi cum s-ar fi pregătit să se despartă.

— Dragul meu Philippe, spuse doamna Alexandre dându-i la o parte cu vârful degetelor o şuviţă de păr ce-i alunecase pe obraz, eşti un băiat bun. Sigur că vreau să ascult. Mă interesează tot ce poţi să-mi spui. Ba chiar te-aş ruga să-mi faci o cafea, tot n-am să pot dormi, trebuie să umblu după cumpărături. Pisicile mele, sărmanele, au răbdat de foame toată noaptea. Cred că în momentul ăsta e o cantată de miorlăituri pe trei voci.

În timp ce pregătea cafeaua în chicinetă, Philippe reluă povestirea:

— La Saint-Martin s-au terminat şi economiile noastre. Trebuia să căutăm un mijloc de a ne câştiga existenţa. Şi, dacă ai puţin spirit inventiv, soluţia vine de la sine. Din câteva scânduri vechi am înjghebat un fel de cotigă pe două roţi şi cu coviltir, pe care Danielle a decorat-o cu desene nostime, viu colorate şi pe care am aşezat-o în gura portului Saint-Martin. Înăuntru nu încăpeau mai mult de două persoane. Vindeam clătite preparate de Danielle şi băuturi servite de mine. Am fost primiţi cu simpatie de populaţia de culoare şi de patronii restaurantelor din jur. Veneau oamenii tocmai din capătul celălalt al insulei ca să cumpere clătite de la noi. Negoţul mergea strună, puteam trăi liniştiţi. Timp de câteva luni am scăpat de griji. La sfârşitul lui decembrie însă sezonul s-a terminat şi a trebuit să lichidăm şi noi afacerile. Între timp am cunoscut pe responsabilul casei de cultură din localitate care tocmai se afla în căutarea unui interpret pentru piesa lui Shisgall *Tigrul.* Am acceptat să joc eu rolul principal, bineînţeles benevol, studiind textul în orele când nu eram ocupat la locanta noastră.

Partenera mea era o tânără profesoară din Saint-Martin care, deşi nu se urcase niciodată pe scenă, avea aptitudini înnăscute. În sfârşit, după o lună de repetiţii, am putut prezenta spectacolul pe care l-am jucat de cinci ori, de trei ori pentru adulţi iar de două ori pentru copii. Majoritatea copiilor nu văzuseră până atunci teatru şi ca să-i facem să râdă am şarjat momentele comice. Iniţial plănuisem să reprezentăm piesa în toate orăşelele de limbă franceză. Era însă în plină perioadă electorală şi, în afară de asta, regizorul a trebuit să se reîntoarcă în Franţa. Pentru mine însă acest prim – şi ultim deocamdată – contact cu scena a însemnat o experienţă cât se poate de folositoare.

— Ai să-l blestemi de multe ori, dar niciodată cu toată sinceritatea.

— Şi vreţi să vă cred?

— Nu. Nu mă crede. E mai bine. Ştii ce-a răspuns Madeleine Renaud unui gazetar – indiscret şi perfid şi, între noi fie zis, cam bădăran – care a întrebat-o cât timp mai are de gând să joace? „Atâta timp cât voi putea sta în picioare pe scenă. Şi când nu voi mai putea, am să-mi recit rolul stând pe scaun. Iar când în niciun fel nu voi mai putea apărea pe scenă, dacă într-o piesă se va auzi o voce din culise ori imprimată pe bandă, vocea aceea va fi a Madeleinei Renaud”.

— Admirabil.

— E un om extraordinar. O cunosc, am lucrat alături de ea pe vremea când făceam parte din ansamblul de balet al teatrului Odéon.

— Într-adevăr, aţi jucat la Odéon?

— Jucat e un fel de a zice. Am jucat cu picioarele. Asta înainte de 68, când Barrault mai era încă directorul Odéonului. Este o mare doamnă. Avea un tact nemaipomenit. Cu un surâs şi câteva cuvinte delicate aplana orice neînţelegere. În jurul ei totul trebuie să devină armonie.

— Vedeţi? Eu am pălăvrăgit o noapte întreagă şi despre dumneavoastră nu ştiu nimic.

— Fii pe pace, femeile sunt de la natură vorbăreţe. Sheherezadă a trăncănit o mie şi una de nopţi. E drept că pe vremea aceea în Orient oamenii nu aveau, alte distracţii. Spune mai departe.

— Gata. Am terminat. De la Saint-Martin. Am trecut la Saint-Barthelemy, unde aveam nişte prieteni. Un târguşor plin de farmec şi micuţ ca un sat de păpuşi, cu case văruite în alb şi acoperişuri roşii, ca în Bretania. Populaţia era albă, de origine bretonă sau normandă. În toamna anului trecut ne-am întors la Paris şi poate că am fi plecat înapoi de vreme ce nu reuşisem la Conservator, mai ales că mi se oferise un post la Guadelupa, ca responsabil al unui *snack-bar.* Din păcate acolo nu există niciun oraş cultural şi nu aveam de gând să-mi petrec viaţa în

restauraţie. Am stat şi am cumpănit cu Danielle ce să facem şi în cele din urmă ne-am hotărât să rămânem la Paris. Am lucrat timp de trei săptămâni la Lido, dar n-am putut rezistă. Era o adevărată uzină, enorm de mulţi clienţi. Acum sunt de trei luni la *Atelierul Meşterului Albert* unde am avut norocul să vă întâlnesc.

— Şi să petreci o noapte în confesional. Păcatele dumitale sunt inexistente, confesorul e mulţumit, a făcut o baie de inocenţă, şi se simte la rândul său purificat. Totuşi ca să respecte canoanele trebuie să-ţi dea o mică penitenţă, măcar aşa, de ochii lumii. Într-una din zilele următoare am sa-ţi las o invitaţie la casa de bilete de la Mayol. E un spectacol nou. Nu ţi-l recomand, dar am câteva cântece care-mi plac. Ai să mă vezi şi să mă auzi şi, în felul acesta, nu mai e nevoie de alte detalii. Dă-mi un telefon ca să ştiu când eşti liber. Am uitat să te întreb, unde-i prietena dumitale? Nu mai locuiţi împreună?

Philippe observă că pentru a doua oară evita să rostească numele Daniellei preferind anonimatul calităţii de „prietenă”. De ce? Să fi fost o subtilitate pe care el n-o sesiza? Ori vroia să păstreze o distanţă?

— Danielle este plecată la părinţi în Bigorre, se întoarce abia peste trei săptămâni. Am să vin singur.

— Atunci, pe curând un telefon. Mulţumesc pentru noaptea asta de veghe. Oricum sper să ne mai vedem. M-ai condus astă-seară până în pragul casei, data viitoare trebuie să te invit înăuntru.

În urma ei Philippe încuie uşa cu un sentiment de regret şi de nedesluşită fericire în acelaşi timp, sentimentul de a fi trăit o împrejurare ruptă de cotidian, care, fără a determina vreo schimbare, deschide fugitiv şi nostalgic o perspectivă spre ceea ce ar putea fi viaţa dacă ar fi altfel de cum este.

Revenind în mijlocul camerei îşi dădu seama că se schimbase totuşi ceva, că în cercul de lumină al lămpii, împresurat de abureala cenuşie a dimineţii, rămăsese

conturul unei absenţe.

II

ÎMBRĂCATĂ CU UN SUMAN CAFENIU cu găetane negre, cu părul strâns într-un coc ce tindea să urce spre creştetul capului, cu un coşuleţ de răchită petrecut pe braţ, doamna Alexandre cobora sprintenă treptele parchetate, lustruite lună de Patrice (omul casei care venea din când în când pentru a face curăţenie pe scări şi prin curte) pregătindu-se să pornească în turneul zilnic de cumpărături. În gangul clădirii un pâlc de copii între cinci şi şapte ani îi tăie drumul. Şeful lor, Fabriçou, băiatul ziaristului de la etajul întâi, îndreptă spre ea cu toată drăgălăşenia unui poliţist imberb, o puşcă rudimentară de lemn. Doamna Alexandre ridică braţele mimând o spaimă exagerată. Fabriçou îşi stăpâni cu demnitate un zâmbet ce-i gâdila colţul gurii şi porunci cu un glas neaşteptat de gros:

— Actele dumneavoastră, doamnă.

Strânsă cu uşa, interpelata privi descumpănită în jur şi, zărind nişte reclame lăsate deasupra cutiilor de scrisori, luă una din ele şi o prezentă, făcând o reverenţă. Fabriçou strivi din nou un zâmbet şi cercetă încruntat hârtia cu literele întoarse de-a-ndoaselea:

— Sunteţi liberă. A, nu, încă un, să vedem ce aveţi în coş.

Cercetă cu aceeaşi atenţie încruntată coşuleţul, apoi părăsindu-şi brusc rolul, o luă la fugă, urmărit de ceata de

ştrengari.

Strada Lemercier face parte din foarte strânsa ţesătură de uliţe şi ulicioare înghesuite în preajma gării de mărfuri Battignolles, cartier fără istorie, fără plăci comemorative, proliferat ca o ciupercărie de case, altminteri chivernisite, cu câte trei sau patru etaje, unele cu spaţioase curţi interioare, respirând o tihnită şi desuetă atmosferă mic-burgheză, foburg fără titluri nobiliare, destinat confortului familial şi vieţii de tihnită rutină, în intimitatea celor patru pereţi, pe care poarta solidă de lemn, vopsită de obicei în verde închis, o apără de indiscreţia şi forfota invadatoare a străzii. Ici, colo, câte o modestă intenţie artistică a aşezat în mici firide, în maniera renascentistă, statueta unei fecioare drapate cu stângăcie, ori a unui cavaler la care nu te poţi uita decât dând capul pe spate şi sucinduţi gâtul. Pe alocuri spiritul mercantil al veacului a ridicat hoteluri de toată mâna şi pentru toate pungile, pe care tendinţa cotropitoare a industriei erotice din pieţele Pigalle şi Blanche le-a transformat în oficii semiclandestine ale comerţului amoros deoarece practica unei profesiuni marginale, căreia îi erau rezervate odinioară orele nocturne şi lumina discretă a felinarului, se extinsese şi asupra după-amiezelor febrile, când străzile forfoteau ca nişte fluvii în ebuliţie, ba chiar şi asupra paşnicelor ceasuri matinale destinate îndeletnicirilor gospodăreşti. Prostituatele mai păguboase sau mai ahtiate de câştig nu-şi limitau lucrul în timp ci, asemenea negustorilor de comestibile ori chioşcarilor cu jocuri de noroc, rămâneau în post atâta vreme cât puteau spera să mai pice vreun client. Câteva dintre ele îşi stabiliseră sectorul de activitate în capătul micuţei străzi Biot, o stradă destul de umblată pentru ca prezenţa lor să nu bată la ochi. Erau îndeosebi trei pe care doamna Alexandre le întâlnea cu regularitate în drum spre metrou: una, destul de anodină şi neglijent îmbrăcată, care mânca placidă seminţe, sprijinindu-se de un zid,

între cafeneaua din colţ şi teatrul Européen şi, tot atât de placidă, se tocmea cu câte un trecător, o a doua, tânără, înaltă, fâşneaţă şi dichisită, care purta nişte ochelari mici şi groşi cu lănţug auriu, cele mai adesea însoţită de câte un partener nu prea arătos pe care-l conducea spre hotel dându-i explicaţiile de circumstanţă. „În plus, mai trebuie să plăteşti şi camera” şi în fine a treia, o femeie trecută bine de cincizeci de ani cu un aer onest de menajeră, pe care o vedea îndeobşte la ore târzii stând de planton, chiar când afară ploua insistent şi nu era ţipenie de om pe stradă, cu statornicia şi conştiinciozitatea unui paznic de noapte, la intrarea cinematografului *Le Mery,* într-o permanentă aşteptare, o aşteptare blazată, totuşi, fiindcă nici ea nu mai credea în existenţa acelui himeric don-juan, senil, invalid, maniac sau beţiv, care, mânat de hazard, trebuia să vină spre a o trezi din letargia unei infinite zăboviri. Mai exista şi o a patra, mult mai scumpă la vedere, durdulie şi blondă, cu o carnaţie albă ca de manechin, care avea însă un fel de reşedinţă permanentă la barul arab, de unde se auzea până târziu după miezul nopţii, o muzică languroasă, evocatoare de galbene deşerturi răscoapte de soare şi de caravane lâncede şi unde aveau loc mereu încăierări soldate cu intervenţia poliţiei şi cu închiderea temporară a localului.

Târguielile făceau parte din exerciţiile de relaxare ale doamnei Alexandre, era jumătatea de ceas de recreaţie cotidiană şi de evadare dintr-o lume de artificioasă exuberanţă în realitatea mereu proaspătă, mereu renăscută din cenuşa propriei banalităţi.

Pururea umbroasă, strada Lemercier nu vedea soarele decât o oră pe zi, fiecare fragment de zid împărtăşindu-se doar câteva minute din lumina şi căldura acestuia. O stradă cum va fi fost poate cea locuită de istoricul Mezeray, care obişnuia să lucreze, ziua-nămiaza mare, la lumina unei lumânări şi care-şi conducea musafirii cu un sfeşnic în mână chiar în toiul unei dimineţi strălucitoare.

Îngusta tranşee săpată în lungul cartierului, din Batignolles şi până în piaţa Clichy, era, ca de obicei, plină de o înviorătoare animaţie. Doamna Alexandre făcea un prim popas la magazinul cu self-service din colţ, unde lăsa cele două sticle de bere Kronenbourg în lada de lângă uşă, salutată de patroana plinuţă şi blondă care, cu aceeaşi figură amabil-inexpresivă, rostea ca o păpuşă mecanică, de mii şi mii de ori pe zi, aceleaşi formule de politeţe „Bună ziua doamnă, bună ziua domnule, mulţumesc doamnă, mulţumesc domnule” în timp ce mânuia banii cu o scrupuloasă dexteritate, plătea restul, înregistra încasările.

Părăsind magazinul, sprintenă, aferată, doamna Alexandre pornea mai departe spre rue des Dames, al cărei nume cu sonorităţi ceremonioase, semnalând trecuta prezenţă a unei instituţii monahale prin partea locului, căpăta acum, din pricina vecinătăţii unor hoteluri dubioase, un înţeles destul de echivoc.

— Bună dimineaţa, fata tatii.

Din pragul unei dughene întunecoase, un moşneguţ firav, costeliv, se îndreptă spre ea cu braţele întinse şi chipul brăzdat de un surâs ştirb şi, înălţând gâtul, se trudi s-o sărute pe frunte cu duioşie. Doamna Alexandre se aplecă la rândul său şi-l sărută pe obraji. Era o afecţiune ce se statornicise între ei de când intrase pentru prima oară în atelierul lui papa Dubois să dea la pingelit o pereche de pantofi. Singur pe lume şi uitat de soarta care-i rotunjea mereu vârsta cu indiferenţă, bătrânul cizmar trăia de pe o zi pe alta din micile reparaţii pe care le căpăta de la numeroşi locatari ai mansardelor din cartier. Cele mai adesea însă stătea în uşă şi privea trecătorii. Ca să-i facă dever, doamna Alexandre îi comandase o pereche de pantofi pe măsură şi papa Dubois, se vede, îşi dăduse toată osteneala să iasă impecabili deoarece comanda o primise cu o lună în urmă.

— Sunt gata, vino să-i probezi, fata tatii. Nici pe Saint-Honoré nu găseşti mai frumoşi.

În dugheană mirosea puternic a clei şi a iuft. Bătrânul îi oferi unicul scaun care avea un picior flexibil. Doamna Alexandre se ţinu de pervazul ferestrei să nu cadă.

— E un model original, spuse papa Dubois contemplându-şi cu tandreţe opera.

— Într-adevăr n-am mai văzut aşa ceva.

— Ce-ţi spuneam eu? Ei, papa Dubois a fost şi el cineva pe vremuri.

Madame Alexandre împinse cu nădejde piciorul, obligându-l să intre în căputa neprimitoare. Se gândi la torturile gheişelor şi la încălţările de fier din evul mediu.

— Îţi vin ca turnaţi, fata tatii. Nu-ţi ies din picior?

— Dimpotrivă.

— Ce-ţi spuneam eu? Sunt perfecţi. Vrei să-i încalţi acum? Să ţi-i împachetez pe ceilalţi.

— A, nu, nu, papa Dubois, sunt prea frumoşi ca să-i stric la cumpărături. Am să-i port numai la teatru. Ştii, am o scenă în care joc pe Marlene Dietrich. Ţii minte cântecul din „Îngerul albastru”?

Şi fredonă primele măsuri. Bătrânul o ascultă extaziat.

— N-am mai fost la teatru dinainte de război, mărturisi el. Vorba ceea: dacă noi nu ne ducem la munte...

— Nu, papa Dubois, invers: dacă nu vine muntele la noi, trebuie să ne ducem noi la el.

— Păi eu ce spuneam? Dacă nu mă duc eu la teatru, vine teatrul la mine. Să ştii că n-am pus decât cincizeci de franci lucrul. Restul e numai costul materialului.

— Nu se poate papa Dubois. Te nedreptăţeşti singur, îi dădu cincizeci de franci în plus, gândindu-se cu un mic suspin lăuntric că pantofii îi mâncau două zile din salariu. Dar candoarea lui papa Dubois trebuia răsplătită.

Cu toarta coşuleţului petrecută pe braţ, doamna Alexandre trecu drumul spre măcelăria din capul străzii. Pe tejgheaua de faianţă, tăiată felii şi aşezată pe sorturi,

carnea prezenta un mic holocaust gastronomic într-o punere în scenă ordonată. Vânzătorul, un tânăr abia ieşit din adolescenţă, cu o figură osoasă ingrată ce purta încă semnele unei pubertăţi întârziate, cu buze groase şi ochi mici, se întrerupse din lucru privind-o câteva clipe siderat şi-şi plecă imediat pleoapele.

— Ce frumos eşti azi, Francis! Şi ce cochet te-ai pieptănat!

Dispreţuind moda, „frumosul Francis” purta părul strâns lipit de cap şi uns probabil cu prisosul de seu sau de untură ce-i rămânea pe degete, pentru că strălucea ca o cască de antracit. Băiatul se înroşi tot în timp ce un insesizabil zâmbet de vanitate, mai mult epidermic, îi îndulci trăsăturile distonante ale feţei.

— Un steak, ca de obicei, spuse doamna Alexandre, continuând să-l tachineze cu o drăgălăşenie din care dispărea orice urmă de maliţie. Eşti prea cochet, Francis, trebuie să fii îndrăgostit.

— Un steak pentru pisicile doamnei Alexandre! o anunţă Francis pe casieriţă care înregistră imediat comanda. Vânzătorul rămase cu ochii plecaţi în timp ce aştepta să iasă bucata de carne din maşina de tocat electrică. Abia după ce o împachetă grijuliu se încumetă să-i arunce o privire clientei, aşa cum îi va fi aruncat Cyrano de Bergerac Roxanei în timpul clandestinei declaraţii de amor.

În Paris, unde aproape toate străzile sunt comerciale, rue des Dames ca şi rue des Abbesses de pe Butte-Montmartre sau rue des Martyrs au fost asociate printr-o coincidenţă mai mult decât ciudată, dacă nu neapărat dintr-un spirit ireverenţios, comerţului alimentar, evlavia făcând casă bună cu voluptăţile stomacului de la care, preoţimea sedentară şi îngrădită de canoane, nu s-a dat în lături, pentru a compensa lipsa altor voluptăţi mai păcătoase. Pe tarabe şi în vitrinele, cele mai adesea deschise, găinile dolofane se învecinau cu potârnichile

pipernicite, brânzeturile venite din toate colţurile ţării cu mezelăria din toate colţurile lumii, în timp ce zarzavageriile şi fructăriile etalau apetisante naturi moarte, alternând înfoiate salate indigene cu tomate marocane ori algeriene, cu andive untoase şi cu floralele construcţii ale anghinarelor, pere iernatice de ceară verzuie cu exoticul avocado, cu bizare fructe mango şi fastuoşi ananaşi.

Cumpărăturile doamnei Alexandre din acest sector erau îndeobşte limitate la două, trei mănunchiuri de creson şi o jumătate de kilogram de carote, pentru că pisicile aveau nevoie şi de vitamine, hrana tovarăşelor sale de singurătate trecând totdeauna pe primul plan. Ele fuseseră timp de trei ani singura suflare ce dădea o aparenţă de viaţă apartamentului din strada Lemercier. Asta până la venirea lui Delphin, în urmă cu două luni. Delphin, o prezenţă întrucâtva insolită – chiar dacă vag dorită – şi nevisată, dar care izbutise să schimbe ceva din personalitatea prea apăsătoare, prea închistată a casei. Venise cu tinereţea lui, cu disponibilitatea şi setea lui de dragoste, cu superficialitatea şi inconsecvenţele lui, cu râsul uneori stupid, cu sărăcia intelectuală şi cu inofensiva-i mitomanie, ce reuşea să creeze în jurul lui un naiv şi îndoielnic mister. Doamna Alexandre observase târziu că-i plăcea să mintă fără niciun scop, numai de dragul minciunii, dar nu avusese niciodată curiozitatea de a afla mai mult decât ce-i spunea el. Manierele dezinvolte şi stilate puteau fi un indiciu în privinţa mediului social din care provenea. Cunoştinţele lui culturale erau însă atât de reduse încât cu greu puteai crede că-şi luase bacalaureatul. După cum tot atât de incredibil era faptul că urmase conservatorul din Lyon, la absolvirea căruia obţinuse premiul întâi la tragedie pentru rolul lui Hyppolite din *Fedra,* dat fiind dicţiunea lui defectuoasă: îşi frământa buzele subţiri la fiecare început de frază pe care-l rostea apoi cu un accent puţin peltic.

Delphin se prezentase la concursul – aşa numita „audiţie” – anunţat de teatrul Mayol în vederea noului spectacol pe care urma să-l monteze coregraful american Vic Upshaw. Nici dansator, nici dizeur, Delphin fusese totuşi angajat fiindcă era chipeş, zvelt şi făcea figură bună pe scenă, mai ales că o parte din spectacol era jucată în costumul Evei şi al lui Adam. „Nud, nud integral altminteri nu angajez” tranşa peremptoriu orice obiecţie domnul Lefebvre, directorul sau „Trabucul” cum i se spunea în culise. În schimb, adept fără ştirea lui, al doctrinei lui Charles Fourier, domnul Lefebvre îşi organizase sistemul de plăţi într-un mod egalitar ca într-un falanster, potrivit ideii că orice activitate este la fel de utilă şi de preţioasă, retribuindu-şi cu destulă largheţe colaboratorii cărora le fixase o sumă rotundă drept salariu, aceeaşi pentru toţi (doamna Alexandre care ducea de fapt pe umeri întreg spectacolul era singura favorizată primind un surplus de câteva sute de franci, cu totul neînsemnat în raport cu consumul de energie şi contribuţia ei artistică). În realitate, directorul, care ţinuse mai înainte un magazin de antichităţi şi care habar n-avea dacă Fourier era şansonetist, dansator de cabaret ori croitor de lux, nu urmărise altceva decât să-şi simplifice socotelile şi să nu-şi pună în cârcă niciun sindicat. Din păcate domnul Lefebvre nu ştiuse să echilibreze şi pornirile pasionale cu uşurinţa cu care echilibrase salariile dintr-o singură trăsătură de condei, pentru că de la început se iviseră unele fricţiuni. Delphin, care acceptase, fără să se gândească prea mult, condiţiunile acestui contract providenţial şi adoptase pentru circumstanţă pseudonimul Jean-Paul Franki, ca unic actor de teatru vorbit deveni deîndată calul de bătaie şi oaia râioasă a unei echipe de profesionişti ai dansului şi muzicii de cabaret, fiind mereu luat peste picior şi obligat să suporte toate ironiile şi vexaţiunile unor colegi lipsiţi de colegialitate. Şi într-adevăr nu ştia să facă nimic, mai

mult încurcând locul; de altfel nici nu avea de făcut mare lucru. În tabloul *retro* cu care începea spectacolul mima un *play-back* pe un cântec al lui Al. Jolson, aşteptând în culise şi numărând „unu, doi, trei, patru” ca să intre în scenă exact pe ultima măsură, cu braţele larg deschise şi gura rotunjită ca şi cum ar fi emis un sunet din fundul plămânilor; schimba apoi vreo două costume ca simplu figurant în cursul spectacolului, pentru ca în final să apară fără niciun costum, într-un balcon de lângă arlechin, reconstituind împreună cu doamna Alexandre cuplul edenic. Delphin care, odată cu numele de împrumut Jean-Paul Franki, împrumutase şi orgoliul unei pseudo-vedete, exasperat de ostilitatea celorlalţi, lipsit de promptitudine în replică şi de spirit nu avusese alt mijloc de a riposta decât cu pumnul. Doamna Alexandre căutase să împace lucrurile, potolindu-i pe băieţi, fără să-l umilească pe Delphin care, zbârlit ca un cocoş în plină luptă, nu mai auzea şi nu mai vedea nimic. Şi cu o zâmbitoare înţelepciune se străduise să restaureze armonia stricată. Combativitatea noului-venit fusese astfel dezarmată, sentimentul lui revanşard în schimb suferise o fixaţie concentrându-se exclusiv asupra primului solist Dominique, un tânăr înalt şi bine zidit, cu o figură melancolică şi plete blond-cenuşii revărsate pe umeri, căruia, spre a fi diferenţiat de Dominique, o dansatoare din echipă, i se spunea Domino. Era singurul căruia Delphin continua să-i întoarcă spatele sau, dacă se întâlneau faţă-n faţă pe coridor, să-i arunce o privire sfidătoare şi aprigă.

Între timp se iviseră unele nemulţumiri de ordin administrativ şi angajaţii teatrului fuseseră obligaţi a face cauză comună dat fiind condiţiile de lucru mizerabile: subsolul unde se aflau cabinele, şi aşa cât se poate de meschine, avea caloriferul defect şi se încălzea doar cu răsuflarea actorilor, unele chiuvete erau înfundate iar closetul era sordid şi pestilenţial. „Trabucul” nu era însă

dispus a face cheltuieli suplimentare şi fetele venite în delegaţie fuseseră concediate fără multă vorbă. Până la urmă, adică după o lună de repetiţii, revenise la sentimente mai bune şi chemase un mecanic să verifice instalaţia de încălzire.

Doamna Alexandre simţise de la o vreme o anume insistenţă în privirile noului-angajat, cu care nu se întâlnea în scenă decât în tabloul final. Cum la repetiţii nu era prea des ocupat, Delphin se aşeza confortabil într-un fotoliu din sală şi se mulţumea să contemple zbănţuielile celorlalţi pe care coregraful îi punea să reia de zeci de ori aceeaşi mişcare, exigent şi intolerant. Upshaw repeta îmbrăcat într-un costum de cow-boy, închingat şi încătărămat, cu ţigara nedezlipită de buze şi cu un vast sombrero pe care pentru nimic în lume nu l-ar fi scos din cap, după cum nu şi-ar fi descins harnaşamentul cu niciun preţ. Plin de temperament şi pururi neobosit, sărea din sală pe scenă ca să demonstreze cum trebuie făcut un pas de dans, pentru ca, o clipă mai apoi, să se agite iar printre scaunele de la parter, dând directive în englezeşte cu o voce puternică şi clară. Ansamblul, ca în toate music-hall-urile din lume, era cosmopolit, alcătuit din acele păsări veşnic călătoare, fără patrie şi uneori şi fără identitate, ce-şi caută norocul pe toate meridianele lumii: o australiană, o negresă americană, doi arabi, un grec şi patru muzicanţi malgaşi, *Les Safari;* restul francezi.

Continuând să-şi păstreze, cu orgoliul unei lebede negre, poziţia de intrus, Delphin, cufundat în fotoliu, cu picioarele aşezate pe o strapontină, ca şi cum ar fi lenevit într-un şezlong pe o plaje mondenă, privea de la distanţă agitaţia de pe scenă cu care el părea să nu aibă nimic comun, urmărind îndeosebi silueta elegantă şi suplă, cu picioare lungi şi gât înalt a vedetei spectacolului. Şi bineînţeles, mocnea înciudat şi-şi rodea zăbala de câte ori o vedea pe doamna Alexandre stând la şuetă cu Domino, care, mai cultivat, mai sensibil şi mai cizelat decât ceilalţi

băieţi, îi căutase de la început prietenia. Cum Delphin nu vorbea cu nimeni, nici chiar cu fetele, dintre care niciuna nu-l interesa, îşi găsise o confidentă în cabiniera care, printr-o neverosimilă coincidenţă, se numea tot Dominique. „Are rasă” îi destăinuise el, cu competenţa unui vechi expert al nurilor feminini. Cabiniera se grăbise să transmită opinia sa doamnei Alexandre care, de astă dată, zâmbise nu cu înţelepciune, poate cu indulgenţă, dar o indulgenţă măgulită şi puţin strengărească. Fiindcă Dominique locuia tot în apropiere de Ratignolles, seara, după repetiţii, lua împreună cu doamna Alexandre un taxi care le ducea până acasă; pe drum îi pomenea mereu de Delphin, fără o intenţie de codoşlâc, ci mai curând dintr-o solidaritate femeiască, ştiind, foarte vag de altfel, că doamna Alexandre avusese o decepţie sentimentală care lăsase urme adânci şi că trăia de multă vreme ca o călugăriţă.

— Dominique, am să-ţi spun un proverb grecesc, nu mai ţin minte unde l-am auzit sau citit: Când piatra cade peste un ou, vai de ou; când oul cade peste piatră... tot vai de ou!

— Nu există o regulă. Dacă ai călcat cu stângul o dată nu înseamnă c-o să calci toată viaţa aşa.

— Dominique, m-am obişnuit. Artista e surmenată, iar femeia s-a înscris la şomaj. Echilibrul e salvat. Am ajuns la o medie care mă ajută să mă menţin.

— Ce medie şi ce echilibru! La vârsta dumitale!

— Tocmai asta e, la vârsta mea! Pentru mine e un copil. Ce vrei să fac cu el? Să-l port în căruţ ori să mă duc în parc să-l privesc jucându-se cu cercul sau făcând castele din nisip?

— Al naibii copil! Ştie el mai multe ca dumneata.

Doamna Alexandre zâmbea cu o tolerantă înţelepciune.

Repetiţiile erau pe sfârşite. Vic Upshaw se ocupa de scena finală, intitulată *Sex Party,* în care interpreţii nu aveau altceva de făcut decât să-şi exhibeze trupul în

starea lui naturală, fără niciun artificiu vestimentar. Fetele păreau destul de degajate, băieţii mai păstrau încă pudori, dar nevoia te învaţă să mănânci şi mere pădureţe. Cocoţaţi în balconul de lângă arlechin, Jean-Paul Franki şi doamna Alexandre trebuiau să înfăţişeze pe Adam şi Eva. Prilej fericit pentru Delphin de a schimba primele vorbe cu femeia „rasată”. Orice început e dificil, mai ales când ai ambiţia de a te prezenta în chipul cel mai avantajos şi când, pe de altă parte, trebuie să combaţi un concurent ca Domino. Şi, în timp ce Upshaw se dădea de ceasul morţii, străduindu-se să grupeze ansamblul într-o cât mai sugestivă configuraţie, doamna Alexandre simţise o suflare confidenţială la ureche:

— Are un glas de centaur.

Făcuse ochii mari:

— Cum de centaur? Ai auzit vreodată un centaur strigând? Poate vrei să spui un stentor, îl corectase ea binevoitoare.

Delphin se fâstâcise:

— A, da, sigur. Ai dreptate.

— Dar ce-ţi închipuiai că e un centaur?

— Un monstru.

— În sfârşit, cam aşa ceva.

— Puternic ca o sută de tauri.

— Logic: cent = o sută, taur = taur.

Delphin zâmbise încântat. Trecuse examenul de cultură generală.

— Ştii că e simpatic protejatul dumitale? îi mărturisise doamna Alexandre garderobierei în taxiul ce le ducea spre casă. Am vorbit azi despre centauri.

— Ei, asta-i bună. Doi oameni tineri, în loc să vorbească despre dragoste, să discute despre vite!

— Poate c-am de gând să mă retrag la ţară. Crezi c-ar fi rău să cumpăr o fermă şi să cresc centauri?

Dominique îi aruncase o privire pe sub sprâncene şi nu mai scosese nicio vorbă.

În cursul ultimelor repetiţii doamna Alexandre avusese răgazul să afle mai multe despre Delphin, care, acum că gheaţa fusese ruptă, devenise volubil. Se născuse în Alger, de unde trecuse împreună cu părinţii la Marsilia. Tatăl deţinea o funcţie administrativă şi era un om bine situat. Fapt pentru care se opusese cu fermitate năzuinţelor artistice ale feciorului său. Fiind însă unicul şi atât de chipeş, încât avea cel puţin un motiv de a se mândri, autoritatea paternă se văzuse nevoită să cedeze. Băiatul fusese trimis la Paris să-şi încerce norocul care se grăbise să-i iasă în cale sub înfăţişarea domnului Lefebvre, directorul teatrului Mayol şi nimeni nu putea să priceapă ce anume îl determinase pe Trabuc să-l angajeze. Cum nu era fumător şi nu suporta alcoolul, ducea o viaţă cumpătată, drămuindu-şi cheltuielile. Locuia undeva pe rue du Faubourg Saint-Denis, la etajul al cincilea.

— Am o cameră sub dărâmături *(sous les décomhres)* îi mărturisise partenerei sale în scena cu Adam şi Eva, în timp ce goi-goluţi, zgribuliţi de frig, aşteptau să se termine chinuitoarea repetiţie cu costume sau mai bine zis fără costume, din preajma generalei. Doamna Alexandre care începuse a se obişnui cu absurdităţile lui lexicale, înţelesese că era vorba de o odaie mansardată, aflată sub acoperiş *(sous les combles).*

Curios era faptul că asemenea confuzii nu se limitau numai la noţiuni pedante, extinzându-se asupra unor expresii curente, ca şi când franceza n-ar fi fost limba maternă a lui Delphin, ci ar fi învăţat-o mai târziu, după ureche şi ar fi avut încă ezitări în folosirea unor vocabule între care existau doar mici diferenţe de pronunţare. Haosul acela intelectual într-o constituţie fizică atât de temeinic şi de armonios plămădită crea un contrast surprinzător care avea farmecul lui. Viguros şi rezistent în aparenţă, Delphin era în acelaşi timp dezarmat ca un copil nepriceput şi bleguţ, plutind cu cea mai deplină

seninătate în imensa lui neştiinţă ca în elementul său.

La repetiţia generală doamna Alexandre îl văzuse învârtindu-se preocupat şi nervos în preajma cabinei. Avea trac? Până atunci se descurcase destul de bine. Numai dacă vreunul din băieţi nu i-ar pune piedică în momentul intrării în scenă.

— Ce s-a întâmplat Jean-Paul Franki?

Delphin se hotărâse în sfârşit.

— Aş vrea să te rog ceva.

— Zi.

— Ştii, părinţii mei sunt în sală. Vor să se convingă că într-adevăr sunt actor.

— Şi au să fie încântaţi când au să te vadă uns cu vacs pe faţă şi cântând cu vocea altuia.

— Nu-i vorba de asta. Mă gândeam la tabloul final.

— Unde apari ca un prunc nou-născut.

— Întocmai. N-ai vrea să stai în faţa mea, aşa ca să mă acoperi? Să nu se scandalizeze.

— De ce? Vor constata că au un băiat bine înzestrat.

— Nu râde. Îţi închipui ce decepţie ar încerca: ei care mă şi vedeau jucând *Cidul* sau *Bajazet!*

— Fii fără grijă. Am să fiu cel mai opac paravan.

Drept mulţumire el o sărutase în creştetul capului. După premieră, într-unul din micile lor conciliabule din tabloul biblic, o anunţase:

— Ştii, am apă caldă.

În boema pariziană a spune cuiva că ai apă caldă, ceea ce e aproape o minune într-o cameră de la mansardă, echivalează cu o propunere amoroasă.

— Să-ţi fie de bine, îi răspunsese partenera lui.

La matineul din ziua următoare, Adam îi mărturisise cu umilinţă:

— Te-am minţit ieri: n-am apă caldă.

— Îmi pare rău pentru tine. În orice caz e o discuţie pasionantă.

A treia zi Delphin revenise:

— Parcă apa caldă înseamnă totul în viaţă? Adam şi Eva se spălau la izvor.

— Spune, omule, lămurit ce vrei?

— După spectacol să mergem la mine.

— De acord.

Fusese prima şi ultima vizită în camera de „sub dărâmături”. De atunci, în fiecare seară, între şapte şi opt, mâncau împreună la un restaurant din apropierea teatrului, iar după spectacol Delphin devenise cel de-al treilea pasager al taxiului cu care doamna Alexandre şi Dominique se întorceau acasă.

Delphin era o prezenţă caldă şi liniştitoare, se linguşea ca un copil răsfăţat şi, senzual ca o pisică, voia tot timpul s-o simtă lângă el. Tandru, supus, curtenitor, cu un mic complex de inferioritate care nu-l deranja prea tare, dar posesiv şi „crampon”, gelos pe orice bărbat care îndrăznea să se uite la ea. Sporovăia vrute şi nevrute cu o totală inconsecvenţă în păreri, gata în orice clipă să le accepte pe ale ei şi limbuţia asta infantilă, râsul spontan şi clar, deşi nu totdeauna motivat, însufleţeau casa, risipind pustietatea de până atunci, în care lunecările elastice şi mute ale pisicilor aveau ceva fantomatic. Frământarea buzelor ce păreau să modeleze în gol fiecare început de frază îi făcea rău câteodată doamnei Alexandre, iar prostiile debitate cu o senină iresponsabilitate o consternau, aşezând între ei o depărtare de la care îl privea intrigată, ca pe o bizarerie, şi neliniştită, întrebându-se cât de profundă putea fi stupiditatea lui şi dacă pârtia aceasta lunecoasă pe care, din concesie în concesie, cobora ca pe o primejdioasă serpentină, nu însemna o degradare în profitul animalităţii satisfăcute. Se căia însă imediat pentru judecata ei intolerantă, pe care nu lipsea mult ca s-o considere cinică, se apropia de el, îl cuprindea înduioşată în braţe, îi lipea capul de pieptul ei şi se simţea sfâşiată de remuşcare când îi vedea ochii încrezători căutându-i

privirea.

Noaptea, Delphin adormea totdeauna cel dintâi; se afunda în somn copilăreşte şi răsuflarea lui sănătoasă, fără întreruperi, fără icniri, curată, avea efectul unui calmant. „Mă simt bine, îşi spunea, ce-mi pasă. E un om lângă mine, o prezenţă protectoare, într-un fel viaţa mi s-a împlinit, într-un fel.” Îşi astupa urechile cu dopuri de ceară şi se întindea în aşternut apropiindu-şi mâinile de spatele-i lat să pătrundă în aura lui de căldură. „Mi-e drag, murmura, mi-e drag. Într-un fel.”

Cu timpul însă descoperea anumite tropisme, anumite şabloane în comportarea lui. Se gândea la lăstarii de viţă ai căror cârcei se prind automat de orice suport întâlnit în cale. Delphin poseda o neobişnuită capacitate de adaptare. Se integrase imediat în atmosfera casei, de parcă apartamentul fusese de la început construit pe dimensiunile lui şi câştigase din primul moment prietenia pisicilor. Salomé mai ales, neagra, şerpuitoarea şi fatala Salomé („poartă manşon şi pălărie cu voaletă” spunea doamna Alexandre) se culcuşea peste noapte la picioarele lui. Dar ce temei poţi pune pe afecţiunea unui lăstar de viţă? Cu cât e mai rudimentar un om, cu atât e mai indescifrabil, mai misterios.

Infantilismul lui Delphin se manifesta uneori prin capricii intempestive, prin gesturi a căror bruscheţe nu mai avea nimic de-a face cu linguşeala şi docilitatea lui curtenitoare. În seara aceea, bunăoară, când cinaseră amândoi la *Atelierul Meşterului Albert,* pentru a sărbători cele două luni de intimitate şi când plecase fără un cuvânt, lăsând-o să se descurce singură în toiul nopţii. Fusese prima mojicie pe care i-o făcea. Motivul era ridicol: îl indispusese faptul că o salutase André, chelnerul pe care-l cunoştea de la cafeneaua Bauman şi că schimbase câteva cuvinte cu el. Întrebase doar atât „Ăsta cine mai e?” şi primise prost răspunsul ei ironic „Unul din cei unsprezece chelneri care mi-au fost amanţi.” „De ce

unsprezece?” „E o cifră care-mi poartă noroc.” Îl simţise apoi mocnind supărat. Încercase să-l îmbuneze, dându-i toate explicaţiile şi părea chiar să fi reuşit. În timp ce mâncau îngheţata însă André se apropiase de masa lor să-i întrebe dacă sunt mulţumiţi, poftindu-i să mai vină şi altă dată. Iar doamna Alexandre îi răspunsese, numindu-l cu familiaritate „dragă André”. Atâta tot. Se răzbunase lăsând-o să rătăcească singură pe cheiul pustiu în căutarea unui taxi. Izbucnirea aceasta temperamentală o neliniştise mai mult decât o supărase. Era ceva ce sporea tristeţea şi încâlceala haosului interior al lui Delphin, făcându-l şi mai vulnerabil. Deşi râdea uşor şi pentru orice fleac, umorul lui era limitat la grotescul gesturilor şi al situaţiilor, incapabil să sesizeze ambiguitatea comică a cuvintelor şi doamna Alexandre îşi reproşa adeseori că nu-şi dă seama îndeajuns de îngustimea acestor limite. Glumele ei, oricât de inofensive, ricoşau mai totdeauna izbindu-se de un zid de opacitate.

Cu atât mai puţin o putea supăra purtarea lui cu cât aventura insolită pe care o trăise atunci îi oferise prilejul să-şi rememoreze vechi plimbări printr-un cartier îndrăgit, pe care nu-l mai colindase de ani de zile şi, mai cu seamă, să întâlnească acel miracol care este descoperirea unui suflet omenesc necunoscut, secret şi nebulos. Te opreşti ca în pragul unei uşi abia întredeschise şi aştepţi până ce ochiul ţi se obişnuieşte cu întunericul spre a face o primă explorare şi un prim inventar, întrebându-te cu o vagă teamă şi cu o ispititoare curiozitate dacă priveliştea ce ţi se va oferi va fi într-adevăr promiţătoare sau dacă nu cumva vei închide binişor uşa şi vei încerca să te retragi pe tăcute, ca să nu se observe deziluzia încercată.

Prelungindu-şi ecoul, noaptea petrecută într-o odihnitoare şi caldă comuniune în odaia lui Philippe îi lăsase aceeaşi impresie de elan plutitor pe care o avusese privind pentru întâia oară împietrita fluturare a

Victoriei din Samothraki ce de ani şi ani se pregătea să-şi ia zborul din capul marilor scări ale Luvrului, în timp ce traversa drumul, după ce aşezase în coşuleţ cele două salate şi punga cu carote, îndreptându-se spre patiseria de unde cumpăra de obicei pachetul cu pâine tăiată felii, doamna Alexandre depănase în minte, ca în camera obscură a kinematoscopului construit de Edison, un teanc întreg de imagini ce rezumau existenţa ei din ultimele două luni.

Închizând circuitul aprovizionării casnice, doamna Alexandre trecu din nou pe la self-service spre a lua două sticle de bere pentru alimentarea unui organism deshidratat, fiindcă în lumea teatrelor pâinea zilnică se câştigă în sudoarea nu numai a frunţii dar a întregului corp, apoi făcu un ultim popas la vecina ei, băcăneasa impozantă şi afabilă, care articula cuvintele răspicat, cu o voce sonoră, subliniind cu voluptate fiecare *r* ca şi cum ar fi avut un prâsnel în beregată. Puse în coşuleţ şi ultimele cumpărături – patru ouă, un pachet de unt şi un borcan cu dulceaţă – şi intră din nou pe poarta de lemn care în timpul zilei era dată de perete. Uşa a doua pe stânga de pe gang ducea spre cele şase apartamente de la etajul întâi şi doi, unul dintre ele fiind rezidenţa ei.

— Bună-dimineaţa, doamnă Liron. Unde te grăbeşti aşa?

Locatara de la parter, o bătrână voinică şi înaltă, îmbrăcată cu ceva ce putea fi rochie, pardesiu, reverendă sau capot, croiala străveche a costumului făcând posibilă orice confuzie, era pe picior de plecare,

— La lucru. Ce să fac, mă plictisesc în casă. Ştii. Acum o săptămână am împlinit optzeci de ani.

— Şi încă mai lucrezi?

— Fac şi eu ce pot. Îngrijesc de bolnavi. Când ai timp, vino să bem împreună o cafea,

— O, doamnă Liron! Eu şi timpul suntem mereu în divorţ, A părăsit de mult domiciliul conjugal

— Curaj! Fii sigură c-o să se întoarcă înapoi la bătrâneţe. O să vrei să scapi de el, dar n-o să-l mai poţi urni de acasă.

„Omul nu se supune îngerilor şi nu se predă cu totul morţii decât dintr-o infirmitate a propriei voinţe” spune Poe într-una din povestirile sale fantastice, referindu-se la îngerul morţii Azrael. Octogenara care încă mai avea puterea să se ocupe de alţii ca să evite plictisul lâncezirii, era reconfortantă, în marea ei detaşare. Doamna Alexandre, pentru care timpul nu avea nicio elasticitate, încorsetat într-un program rigid şi invariabil, cu o singură zi de repaos în care abia apuca să-şi tragă răsuflarea, nu-şi crease din pricina lui probleme inutile. Îl ignora pur şi simplu, ghidându-se după exactitatea ceasului şi nu după filosofia clepsidrei. Se reciclase din vreme pentru o nouă profesiune, ştiind cât de scurtă este cariera dansatorilor. Având o înnăscută muzicalitate, îşi descoperise un firicel de voce pe care căutase să-l cultive şi să-l dezvolte, cu sârguinţa şi disciplina din care îşi făcuse un titlu de nobleţe. Nu se întreba niciodată: până când? În viaţa ei nu existase decât un singur moment de inactivitate şi descurajare, un lung moment, ce-i drept, un gol în care energia ei se surpase şi viaţa rămăsese suspendată de un sentiment unic, obsedant şi chinuitor. Dar asta fusese de mult de tot. Acum câţi ani? Doi? Trei? Sau chiar patru? Un sentiment care purta numele magic al lui Milovan. Milovan... Pe unde va fi fost acum, la care margini de lume? Ultima veste ce-i venise la ureche era că semnase un angajament bine retribuit cu un bar de lux din Tokio. Voia cu orice preţ să-şi facă suma câtă vreme era tânăr. Avea instinct artistic, nu şi talent şi cu atât mai puţin vocaţie. Şi totodată un infailibil spirit practic. Pentru el timpul constituia o problemă care însă, cu puţină tenacitate, putea fi rezolvată. Şi n-ar fi de mirare ca foarte curând să devină la rândul său patronul unui bar de noapte pe lângă Champs-Elysées, poate chiar să preia

vechiul *Shako* unde dansaseră împreună.

Faimoasa cântăreaţă Falcon îşi încheia cariera, printr-un ironic şi crud capriciu al destinului, la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, după o serie de răsunătoare succese care-i dăruiseră celebritatea. Într-o seară, în plin spectacol i se stinsese brusc glasul şi nu mai fusese în stare să scoată nicio notă. Avusese apoi răgazul şaizeci de ani de-a rândul să retrăiască de mii şi mii de ori, până în cele mai mici detalii, trecuta ei strălucire, încheindu-şi toate socotelile cu viaţa la vârsta de optzeci şi cinci de ani.

În schimb Françoise Rosay, tot octogenară, apăruse, cu un an înainte de a muri, pentru ultima oară pe scenă într-o comedie bulevardieră, destul de stupidă altminteri, a lui Robert Lamoureux, *Castronul de supă!* Intrase în scenă sprijinindu-se în baston şi încununată ca de un nimb de zăpadă de părul argintat. Plină până la ultimul loc, eleganta sală a teatrului Eduard VII clocotise de aplauze şi timp de câteva minute niciunul dintre interpreţi nu putuse să rostească o replică, fiindcă publicul înţelegea să-şi manifeste până la capăt entuziasmul. Cu câtă forţă şi cu cât à propos răsunase însă mai apoi bastonul izbit autoritar de masă de bătrâna mătuşă din piesă, subliniind poantele pe care, cu îndelungata ei experienţă, actriţa ştia să le puncteze cu atâta haz!

Asociind-o pe doamna Liron cu ilustra divă de operă şi cu Françoise Rosay, (care fusese şi ea cândva cântăreaţă), doamna Alexandre urcă sprintenă treptele până la etajul doi şi deschise uşiţa de fier a ascunzătoarei, *le cagibi,* în care era de obicei depozitată singura cheie a apartamentului, ştiind că Delphin plecase între timp la ora lui de gimnastică. Lăsase în urmă însă ceva din prezenţa lui înviorătoare şi din farmecul lui. Ce curios, să fii atât de nătărău şi să ai în acelaşi timp farmec! Doamna Alexandre era la vârsta când începi să apreciezi tinereţea. A altora, bineînţeles, fiindcă propria

tinereţe o trăieşti cu o totală inconştienţă.

Primul lucru care te frapa intrând în vestibulul apartamentului, era o mobilă din lemn preţios, poate palisandru, ce părea să fie un scrin sau un secretar cu capac. După câteva clipe abia, privindu-l mai îndeaproape, te dumireai că era de fapt o spinetă. O piesă scumpă despre care ea vorbea cu neglijenţă, fără să dea nicio lămurire. Probabil o amintire de familie, dintr-o perioadă pe care căuta în genere s-o ocolească ştiind cât de perfide pot fi nostalgiile.

În momentul când deschise uşa, doamna Alexandre auzi un ropotit catifelat pe parchet. Salomé şi Caramouche se grăbeau să-i iasă în întâmpinare, urmate cu o mică întârziere de Samsonnet care era complet surd: un motan de pripas, mare şi alb, fără rasă precisă, pe care-l găsise pe stradă, costeliv, cu o ureche ciopârţită, cu blana răpănoasă, şi cu tot felul de beteşuguri. Nu era numai surd ca o cizmă, dar şi miop. Îngrijit pe îndelete şi cu afecţiune, Samsonnet, care între timp fusese castrat ca să fie scutit de orice complicaţii erotice, mai ales că se afla între două vampe, fostul motan se întremase şi înflorise, recăpătând, aparent, bărbăţia patronului său biblic. „Samsonnet s-a înfrumuseţat spectaculos, seamănă cu un voal de mireasă, spunea stăpâna lui. E alb şi vaporos.” Salomé era ca un mic diavol domesticit, un Asmodeu feminizat, „cu voaletă şi manşon”. Tăcută, distinsă şi dispreţuitoare, nu mieuna niciodată spre deosebire de Samsonnet care se dovedise a fi un haidamac de maidan, necioplit şi nemanierat şi care miorlăia ca un saxofon, reclamându-şi insistent dreptul la viaţă. Caramel, (sau Caramouche) sălbatică şi fricoasă, nu tolera nicio altă apropiere afară de cea a stăpânei care, de câte ori se întorcea de la spectacol se apleca să-i mângâie căpşorul pururi nedumerit şi panicat, numind-o „fluturaşul meu brazilian” din pricina părului său înflorat de multiple culori ca pânzele unui pictor taşist.

Odată, fiind plecată la Nancy, unde dansa într-un bar de noapte, doamna Alexandre se pomenise pe nepusă masă cu Milovan care i-o aducea pe Caramel într-un coşuleţ-colivie: după plecarea ei, simţindu-se părăsită, pisica nu se mai atinsese de mâncare, privindu-l tot timpul, înspăimântată şi ostilă. De atunci, la fiecare turneu, se obişnuise să le care cu sine pe „cele trei mustăcioase” cum le spunea ea, înghesuite claie peste grămadă în colivia de răchită.

Tocmai când se pregătea să pună la fiert salata şi carotele auzi zbârnâind telefonul în dormitor. În timp ce ridica receptorul observă pe mescioară un bilet lăsat de Delphin „Te-a sunat Philippe???” cu trei semne de întrebare, inchizitoriale şi scandalizate. Zâmbi cu o măgulită maliţie şi poate chiar cu o umbră de şiretenie.

Recunoscu imediat glasul:

— Dragul meu Bayard, ce bine-mi pare că m-ai chemat! Uitasem să-ţi cer numărul dumitale de telefon. Când vrei să vii la spectacol? Azi, mâine? Ţi-aş spune să treci pe la cabină, dar abia ai timp să ajungi la restaurant. Poate că miercurea viitoare, când e ziua mea liberă, vii să ne faci o vizită. Da, am spus să *ne* faci, cuplul edenic nu s-a destrămat.

Verva ei obişnuită avea acum ceva febril, ca şi când ar fi vrut să condenseze într-un răstimp scurt cât mai multe cuvinte. O ureche atentă ar fi putut discerne o umbră de nelinişte sau de teamă, dorinţa de a umple un gol sau de a nu lăsa convorbirea să tânjească.

Lăsa receptorul jos şi rămase câteva clipe locului, privind cu un surâs visător pe fereastră şi, tot surâzând, se îndreptă spre bucătărie şi se apucă, să scoată cumpărăturile din coşuleţ fără să ştie prea bine ce face.

— De ce mi-o fi pus frumosul Francis pătrunjel în pachet? murmură ea surprinsă.

Pătrunjelul nu figura printre plantele folosite în limbajul florilor. Neavând altceva la îndemână, tânărul măcelar îşi

mărturisise, în felul său, timida lui admiraţie, poetizând-o culinar.

III

ETICHETA DIN CE ÎN CE MAI COMplicată a curţii franceze în timpul Burbonilor prevedea, printre altele, două importante ceremonialuri cu care monarhul îşi începea încărcata sa existenţă cotidiană: mica şi marea solemnitate a sculării regelui din pat, cea de-a doua desfăşurându-se, după ce bărbierul şi coaforul îşi îndeplineau misiunea şi desăvârşeau dichisul capului domnesc, în faţa unei mult mai numeroase asistenţe. La una din aceste ceremonii, la care trebuia să ia parte şi Mehmet-Riza-Bey, aşa-zisul ambasador al Persiei, Ludovic al XIV-lea a apărut îmbrăcat într-o haină de casă din moar brodată cu fir de aur şi cu diamante, un adevărat edificiu vestimentar pentru realizarea căruia se cheltuiseră nu mai puţin de douăsprezece milioane cinci sute de livre. Îmbrăcămintea era atât de împovărătoare încât *Sa Majesté* s-a grăbit să se descotorosească de ea îndată după încheierea protocolului. Paradoxal este faptul că festivitatea atât de costisitoare nu fusese în realitate decât o mascaradă organizată cu tot şartul de marchiza de Maintenon pentru amuzamentul bătrânului soţ morganatic, a cărui sensibilitate blazată nu mai era receptivă decât la situaţiile inedite. Va fi bănuit ceva suveranul şi se va fi pretat cu bună-ştiinţă acestei înscenări, bucuros să adopte postura de comediant ca suprema ipostază a unei prea îndelungate şi fastidioase

domnii? Nimeni nu ştie, deşi n-ar fi imposibil ca, jucându-şi conştiincios rolul, Ludovic să fi tras o cacealma stupidităţii anturajului său. După cum tot aşa nimeni nu ştie ce s-a mai întâmplat cu pretinsul Mehmet-Riza-Bey care era de fapt un aventurier cosmopolit.

Mica şi marea ceremonie matinală a primului contact cu existenţa în mica şi totuşi atât de vasta, în raport cu scumpetea chiriilor, rezidenţă a lui Philippe, monarh al unui etern provizorat, se petrecu în ziua aceea în felul următor: mai întâi cum dormea întins pe spate, într-o poziţie de perfectă relaxare, ca unul din mulţii *gisants* de piatră din bazilica Saint-Denis, cu părul brun răvăşit pe albul pernei, deschise ochii albaştri şi privi câteva secunde plafonul ce se pierdea în pâcla dimineţii de iarnă. Auzise un zgomot sau mai curând părerea unui zgomot, care nu putea veni din apartamentul alăturat, deoarece vecinii săi, o pereche de tineri senegalezi sau malieni, se sculaseră în faptul zilei şi plecaseră la serviciu, un zgomot ce putea fi o bătaie în uşă. Şi imediat în mintea încă înceţoşată de somn se ivi un nume *doamna Alexandre,* căreia îi telefonase în ajun, după ce lăsase să treacă trei zile ca să nu pară indiscret. Apoi auzi clar un ciocănit energic în canatul uşii pe care totuşi afişase un avertisment „Bateţi încet”. Şi iar îi veni în minte gândul *doamna Alexandre* şi, sărind în picioare de pe salteaua de plastic aşternută pe jos, îşi puse la repezeală cămaşa care nu era cusută cu diamante şi-şi trase pantalonii, care nici ei nu erau ţesuţi cu fir de aur. La uşă îşi dădu seama că rămăsese desculţ, dar nu se mai putea întoarce din drum pentru că vizitatorul îşi manifesta din nou cu o sporită insistenţă, nerăbdarea. Deschise aşadar uşa, lăsând să intre în penumbra culoarului îngust un personaj uriaş care nu era nici doamna Alexandre şi nici Mehmet-Riza-Bey ambasadorul Persiei. Apropiindu-se de lumina sură a ferestrelor personajul se dovedi a fi un tânăr solid, cu un păr blond cârlionţat şi încâlcit, cu ochi verzi şi cu nişte

trăsături de o amicală şi prevenitoare blândeţe, în contrast cu masivitatea trupului.

— Tu erai, Gérard? spuse Philippe cu o voce fără inflexiuni care putea trăda o decepţie. Cât e ceasul?

— Douăsprezece şi jumătate. Te-am trezit cumva din somn? Sau poate aşteptai pe altcineva?

— Pe cine să aştept? Danielle se întoarce abia peste trei săptămâni.

Philippe care, datorită împrejurărilor, căutase toată viaţa să fie un om util, evita cu grijă relaţiile inutile, bazându-se pe hazardurile fericite spre a-i scoate în cale oameni care-i puteau fi de folos, fie chiar numai prin simpla lor prezenţă. Prietenia cu Gérard, student în anul întâi de conservator, era şi ea rodul unei întâmplări. Într-una din duminicile lui de totală şi odihnitoare singurătate se dusese să vadă la Théâtre de la Plaine strania piesă a Andréei Chedid, *Nefertiti,* jucată de nu mai puţin strania interpretă Valia Boulay. O sală modernă, în amfiteatru abrupt, cu fotolii îmbrăcate în material plastic gri-închis sau negru, culoare ce nu se distingea bine în lumina scăzută. Plasatorul, un tânăr înalt ce-l întrecea aproape cu un cap, îi oferise programul. „Cât costă?” „Şapte franci.” „Prea scump pentru mine.” Tânărul avusese o uşoară mişcare de retragere şi un zâmbet stingherit de scuză. Se vedea că este un debutant într-o funcţie îndeobşte rezervată femeilor. O mişcare lăuntrică de simpatie sau o intuiţie pozitivă îl îndemnase pe Philippe să se apropie din nou de el şi să-i ceară programul. „Nu cumva şi dumneata faci teatru?” „Da, sunt la Conservator”. Îi răspunsese simplu, fără să manifeste nicio surpriză.

Identitatea vârstei este un passe-partout al camaraderiei. Philippe îi mărturisise că şi el se prezentase la concursul din toamnă. „A, tu eşti cel cu *Jurnalul unui nebun?* N-am asistat la examen dar am auzit că ai fost bine. Mă mir că n-ai intrat.” Îl tutuise cu o familiaritate

spontană ce-l situa dintru început la un nivel egal. „Eu am avut şansa de a fi blond, adăogase apoi ca o consolare. Majoritatea studenţilor sunt bruni. Sper că n-ai renunţat. Să ştii că şi eu am fost respins prima oară, am urmat totuşi cursurile timp de un an ca auditor liber.”

De obicei Gérard pleca după ce se stingeau luminile în sală. De astă dată rămăsese în culise să-l aştepte pe Philippe până la sfârşitul spectacolului. Întâmplător locuia tot în preajma pieţii Bastiliei aşa că aveau acelaşi drum. Noul său prieten îl invitase la un pahar de vin şi o tartină de icre de lump, „caviarul săracului”. Gérard se trăgea dintr-o familie de comedianţi de bâlci a căror ascendenţă urca în trecut până la 1820, când cel mai îndepărtat strămoş din spiţa Colin cunoscut de el poposise, pentru un timp, cu baraca lui de saltimbanci în târgul de la Neuilly. Meşteşugul artistic păstrat din tată în fiu, cu cerbicia unei tradiţii consacrate şi înnobilate de vechime, se pierdea apoi în ceţurile vremii. Vreun străbun sau vreo străbună Colin va fi făcut poate parte pe la începutul secolului optsprezece din trupa lui Alard sau a lui Maurice, care jucau la bâlciul de la Saint-Germain cu actori în carne şi oase, în locul desuetelor marionete, farse, buclucaşe şi mai mult ori mai puţin deocheate cu cântecele şi dansuri, spre desfătarea mulţimii amatoare de spectacole ieftine şi a tinerilor seniori. Ori din trupa faimosului Bertrand al cărui *joc* fusese demolat la intervenţia Comediei Franceze alarmate de o primejdioasă concurenţă. Memoriile fraţilor Parfait, şi ei foşti comedianţi de bâlci, menţionează că pe vremea aceea o interpretă de roluri prime era plătită cu douăzeci de bani pe zi, având în acelaşi timp asigurat tainul de mâncare tot pe spezele directorului. Era oricum o certitudine şi o garanţie în raport cu existenţa mai vechilor artişti ambulanţi, jonglerii medievali, ce colindau de-a rândul castelele cu o vielă sau un rebec şi uneori şi cu câte o maimuţă năstruşnică, trăind din resturile

ospeţelor şi din pomana castelanilor petrecăreţi şi sentimentali.

Teatrul lor ambulant se numea *La Verdine* şi era alcătuit dintr-un convoi de trei rulote. Una din de, cea mai preţioasă, fusese transformată în magazie pentru decoruri şi costume, având o capacitate considerabilă deoarece La Verdine era dotată, după cum spunea Gérard, cu o mândrie postumă de moşier scăpătat, cu aparatură scenică „formidabilă”. Prin simpla manevrare a unei pârghii, bunăoară, toate decorurile montate pe estradă se prăbuşeau într-o clipă, ca şi cum ar fi fost culcate la pământ de furia unui năprasnic taifun. În felul acesta au putut pune în scenă primul act din *Furtuna* lui Shakespeare, operaţie care dă atâta bătaie de cap scenografilor, regizorilor şi, mai ales, maşiniştilor. Mijloacele lor însă, trebuia să recunoască, erau mai mult decât modeste, în comparaţie cu spectaculoasele reprezentaţii şi efectele senzaţionale pe care le putea realiza faimosul *Théâtre de la Marche:* la un moment dat se declanşa o explozie terifiantă şi scena, cu tot ce se afla pe ea, mobilier, panouri pictate, inclusiv o figuraţie de cincizeci de persoane zbura în aer, performanţă de pe urma căreia interpreţii se alegeau cu contuzii serioase şi cu mici zgârieturi. Totul pentru artă şi pentru delectarea unui public care nu făcea o distincţie precisă între circ şi teatru. Gérard care învăţase să meargă de-a buşilea, apoi copăcel, printre rulote, făcuse primii naşi fermi pe scenă, câştigându-şi dreptul la viaţă şi la pâinea zilnică de la vârsta de cinci ani, când debutase cu un rol important, în travesti, rolul Cosettei din *Mizerabilii.* O Cosette cam voinicuţă, cam poticnită în mers, cu o rochiţă ce plesnea pe ea, dar al cărui chip angelic şi ale cărei bucle blonde, revărsate pe umeri, îi cucerise pe spectatori. Copilul debita textul pe nerăsuflate, cu ochii în culise, unde taică-său, Jean Valjean, stătea cu teancul de foi în mână, pregătindu-se să-i sufle. Cureaua părintească făcuse însă

minuni, fortificându-i memoria şi Gérard îşi spusese replicile ca pe apă, fără să se preocupe de joc. Mutrişoara lui speriată, privirea aţintită spre arlechinul din dreapta, ca sub fascinaţia unui ameninţător destin ce se pregătea să-l tragă la răspundere de îndată ce va fi ieşit din scenă, zugrăviseră în chipul cel mai sugestiv simţămintele fetiţei urgisite de infamul cuplu Thenardier.

Nouă ani mai târziu, când *La Verdine* reluase piesa, Gérard avea să fie din nou distribuit, de astă dată în rolul lui Gavroche. Un Gavroche tot aşa, bine dezvoltat pentru cei paisprezece ani împliniţi, aproape un flăcăiandru, cu un pufuşor blond deasupra gurii, dar care câştigase suficientă experienţă între timp, se mişca pe scenă ca la el acasă, exuberant, dezlănţuit, urlând cât îl ţinea gura faimosul cântec:

Si je suis tombé à l'eau
C'est la faute à Boileau
Si je suis tombé par terre
C'est la faute à Voltaire

Acestea fuseseră cele două roluri grase din tânăra lui carieră. În alte piese făcea mai mult figuraţie ori avea de spus câteva replici sumare. În *Cele două orfeline,* bunăoară, era un băiat din mulţime iar în *Domnul părinte printre bogătaşi* făcea pe un valet, suplinind camerista indicată în text.

Repertoriul era alcătuit în genere din melodrame cu succes garantat: *Doamna cu camelii, Marie-Jeanne, femeie din popor, Capriciile dumnezeirii,* printre care se mai strecura şi câte un Molière sau – rara avis, pentru târgurile mai răsărite – câte un Shakespeare. Aveau dealtminteri o trupă destul de numeroasă, în măsură să acopere exigenţele unei distribuţii mai spectaculoase, deoarece tatăl se asociase cu un frate de-al lui, blagoslovit cu o familie şi mai mare, părinţi şi copii

laolaltă constituind un ansamblu de cincisprezece persoane. Multe guri de hrănit şi reţete adesea slabe, mai ales în zilele de lucru. Trăiau de azi pe mâine, mulţumindu-se uneori cu câte o strachină de cartofi fierţi, în lipsa unor mâncăruri mai suculente. Când se întâmpla să le intre mai mulţi bani în casă, prisosul era păstrat pentru reînnoirea costumelor şi recuzită. Copiii şi chiar părinţii purtau îmbrăcămintea de epocă a unor ilustre ficţiuni scenice. Multă vreme Gérard o văzuse pe maică-sa curăţând zarzavaturi în neglijeul vaporos, acum destrămat şi zdrenţuit, al Margueritei Gauthier, iar fratele lui mai mare, Christian, umblase îmbrăcat într-o uniformă de jandarm până plesniseră toate cusăturile şi-i ieşiseră coatele prin ţesătura rărită a mânecilor.

Fiecare din cele două familii locuiau în câte o rulotă din care o treime era amenajată în chip de cabină cu măsuţe pentru farduri şi cu oglinzi. Cei patru copii, Gérard împreună cu cei doi fraţi şi o soră, dormeau în trei paturi. Spectacolele aveau loc într-un cort pe care-l montau în pieţele din mijlocul satelor sau târgurilor pe unde poposeau. Tatăl remorca pe rând cu un camion – distanţele între sate fiind mici, patru sau cinci kilometri – fiecare dintre cele trei rulote. Un singur afiş atârnat de un stâlp era singura publicitate; reclama orală pe care o făceau cumetrele şi ştrengarii din partea locului era cea mai eficientă. Apoi artiştii, care aveau cu toţii multiple funcţii – cărăuşi, tâmplari, croitori, maşinişti, electricieni, plasatori şi, în fine, comedieni – se apucau de lucru, trăgeau, întindeau, ridicau, priponeau, puneau proptele, băteau cuie, instalau scena, draperiile, – decorurile, băncile, robotind aşa până spre seară, când trebuiau să se pregătească pentru spectacol.

Tatăl era nu numai actor, ci cultivase deopotrivă toate talentele şi toate dibăciile care, potrivit tradiţiilor teatrului de bâlci, stau la baza formaţiei unui artist complet, capabil să trezească buna-dispoziţie a publicului şi să-i

întreţină curiozitatea prin cele mai diverse exhibiţii: cu o egală iscusinţă, putea fi, după împrejurări, acrobat, jongler, cântăreţ, muzicant sau dansator de step. Mama, care se trăgea şi ea dintr-o familie de actori de bâlci, era mai mult comediană şi, ocazional, şi muzicantă. De la o vreme, prididită de treburile gospodăreşti renunţase să mai joace, mulţumindu-se să stea la casă.

Uneori, după reprezentaţie, ţăranii le cereau să le cânte ca să danseze şi, pe loc, încropeau o orchestră, pe cât de ciudată, pe atât de rudimentară. Mama îşi aducea mandolina, unchiul vioara iar tatăl puncta ritmul în chip de baterist. Şi începea balul care se prelungea până după miezul nopţii.

Dimineaţa, în zilele când nu trebuiau să desfacă sau să monteze cortul, cei patru copii luau lecţii de interpretare, de acrobaţie sau de jonglerie şi profesorul lor avea o palmă grea şi era iute la mânie. Spre deosebire de Gérard care era blajin, docil şi împăciuitor din fire, deşi se făcuse coşcogea găliganul. Încasa palmele fără nicio reacţie decât o clipire măruntă din pleoape. Într-o zi însă tatăl văzuse ochii lui verzi, clari, liniştiţi şi rămăsese cu privirea aţintită câteva clipe asupra lor. Ce va fi desluşit în ei nu se ştie, dar de atunci mâna lui nu se mai ridicase ameninţătoare iar autoritatea sa începuse treptat-treptat să cedeze.

Asta însă se întâmpla mai de mult. *La Verdine* rămăsese doar o amintire, o scumpă amintire, despre care Gérard vorbea cu mândrie:

— Jean Le Poulain, Jean Marais şi Jean Desnos şi-au început şi ei cariera într-un teatru de bâlci. Şi Michel Bouquet, tot aşa. „Acolo am învăţat meseria” spune adeseori.

Tatăl a vândut camionul şi cele trei rulote şi a desfăcut la *Marché aux Puces* toată garderoba, adică ceea ce mai putea fi folosit la un bal mascat de periferie. Avea şaizeci şi unu de ani acum şi locuia cu soţia într-o suburbie a

Parisului, chiria fiind plătită de doi dintre băieţi. Nu renunţase însă la ceea ce fusese raţiunea întregii lui vieţi. Tot mai juca, pe ici, pe colo, în spectacole pentru copii, ca mim. Purta încă în nări mirosul de praf, de vopsea şi de scândură de brad al culiselor, ca pe o toxină ce-i intrase în sânge şi cerea mereu o nouă intoxicare.

Trei dintre copii, Gérard, Christian şi sora lor îşi făcuseră o meserie din arta în care fuseseră iniţiaţi. Aveau ori nu vocaţie pentru ea? Grijile existenţei nu le lăsase răgazul să reflecteze şi să se lămurească. Era o moştenire pe care o păstrau în virtutea inerţiei, fără să-şi pună întrebări, fiind singurul lucru pe care-l învăţaseră în viaţă. Şi, cum teatrele de bâlci erau condamnate la o moarte lentă prin inaniţie, renunţaseră rând pe rând să mai înfrunte vitregia unor vremuri seduse de spectacolul industrializat. Din cele trei sute şi cincizeci de rulote câte străbăteau în lung şi-n lat vastul teritoriu al Franţei, în urmă cu şase ani, nu mai rămăseseră decât două ultime vestigii, mai curând piese de muzeu.

Cel de-al patrulea frate îşi găsise un angajament într-un teatru de marionete, ca mânuitor. Şi câteşipatru se risipiseră în cele patru vânturi.

La nouăsprezece ani, Gérard venise la Paris cântând:

Si je suis tombé à l'eau
C'est la faute à Boileau

şi, înainte de orice, îşi căutase un mijloc de trai. Pentru început intrase ca om de serviciu la un mare magazin, cărând mărfurile din depozit şi aşezându-le în rafturi ori pe etalaje. Şi totodată se înscrisese la conservatorul Charles Dullin, o şcoală particulară condusă de Monique Arnaud, care acorda o deosebită atenţie mişcării scenice şi în special Commediei dell'Arte.

Primul concurs la Conservatorul de stat fusese un eşec. Resemnat, urmase ca simplu auditor, cursul de

interpretare al lui Pierre Vial, timp de un an, în care avusese două reuşite. Întâi găsise un post de maşinist la un teatru; apoi, împreună cu alţi doi băieţi întemeiase una din nenumăratele companii fără viitor, cu o existenţă de câteva luni sau de câteva săptămâni, pe care o botezaseră *Les Ludes.* Cei trei tineri histrioni, abia ieşiţi din adolescenţă, lucraseră cu râvnă o piesă compusă şi regizată de fratele mai mare al lui Gérard, Christian Colin, intitulată *Nebuneşte,* în care un protagonist întreţinea un dialog secret cu două virtuale ipostaze ale propriei persoane, două proiecţii ale conştiinţei sale. Se prezentaseră în vara aceea la festivalul de la Avignon, spectacolul avusese oarecare succes şi urma chiar să plece într-un turneu în Germania Federală, proiect care se risipise în van ca mai toate proiectele.

În toamnă, cu ajutorul unui prieten cu relaţii, făcuse un stagiu de ucenicie, timp de o lună şi jumătate, la faimosul Piccolo Teatro din Milano. Reîntors la Paris căutase să pună în practică cele învăţate şi încropise singur un spectacol de pantomimă – *one man show* – care se termina prin mişcări de păpuşă mecanică şi pe care-l jucase de treizeci de ori la Teatrul Lucernaire. Se îmbrăca într-o cabină îngustă, fără fereastră, luminată doar de un bec chior de pe sală şi neîncălzită. Nici în rulota lor însă nu era mai cald în timpul iernii, dar Gérard era rezistent la intemperii ca un grenadier din armata lui Napoleon, *un vieux de la vieille.*

Se prezentase, în fine, pentru a doua oară, la concursul de intrare în Conservator cu o scenă din *Capriciile Marianei,* în rolul lui Coelio, una din *Scapin* şi un fragment dintr-o piesă a lui Marivaux, interpretând rolul Arlechinului. Şi iată-l acum mândru de noua lui calitate de student. Mândru şi nu prea. Metodele de învăţământ ale Conservatorului îl dezamăgiseră.

— Aseară am avut doar opt spectatori în sală, dintre care şase cu invitaţii. Nu ştiu cât o s-o mai ducem aşa. Nu

pentru că mi-aş putea pierde postul. Mi-au promis c-o să mă ţină şi la următorul spectacol. Criza asta a teatrului însă am impresia că este o boală fără leac. Am început să mă gândesc.

— A, atunci e foarte grav!

Gérard nu părăsea decât rareori figura lui ermetică. Şi nu era vulnerabil la ironii.

— Să ştii că da. Suntem din ce în ce mai mulţi, iar şansele tot mai puţine.

— Ascultă Gérard, eşti un băiat simpatic şi-mi face plăcere că ai venit. Dar ca să-mi dai vestea asta crezi că merita să mă scoli din somn? Orice-ai spune, tot n-ai să mă descurajezi. Chiar dacă se scufundă corabia, am să fiu ultimul şoarece care rămâne pe bord. Măcar din curiozitate, să văd ce o să se întâmple.

— Numai că, deocamdată, eşti un şoarece care pândeşte pe chei un moment prielnic să se poată strecura printre picioarele pasagerilor.

Philippe se aşează în fotoliul de plastic surâzând. Când zâmbea buzele lui aveau o linie sinuoasă care-i dădea un aer copilăros şi amuzant.

— Mă predau. Nu mai am replică. Vrei să mâncăm împreună?

— N-avem timp, îmbracă-te şi vino cu mine. Îţi ofer un bilet de călătorie, nu chiar de clasa întâia, dar oricum nu mai stai la pândă pe chei.

Philippe făcu o mişcare ca şi cum ar fi vrut să sară de pe scaun, dar se stăpâni.

— Nu mai spune! Despre ce-i vorba? întrebă cu calmul lui obişnuit.

— Ai auzit de *Paştile la New-York?*

— Parc-am citit ceva. Se joacă la Cetatea Universitară.

— Un spectacol interesant, gen Grotowski. E o companie tânără, dar subvenţionată şi care are totuşi o vechime de doi ani.

— Nu prea ştiu bine cine e şi ce vrea Grotowski, dar ai

să-mi explici. Vrei să-mi dai o invitaţie? Ştii bine că nu sunt liber decât duminica.

— Nu. L-am cunoscut pe directorul şi regizorul companiei care nu a reuşit încă să-şi formeze o echipă permanentă, din pricina condiţiilor. Actorii sunt plătiţi, ce-i drept, dar foarte puţin, cam o mie trei sute de franci pe lună. Dacă se întâmplă să găsească altceva mai rentabil, pleacă. Ar fi o posibilitate pentru tine.

— Şi cum am putea trăi două persoane cu o mie trei sute de franci? Danielle nu are serviciu şi nici nu cred c-o să-şi ia unul chiar atât de curând. Nu pot renunţa încă la *Atelierul Meşterului Albert,* trebuie mai întâi să strâng ceva bani ca să putem rezista un timp.

— Îmi pare rău atunci. Dacă l-aş fi cunoscut pe Barrault sau pe Pierre Dux...

— Ei, nu, n-o lua aşa. Ai fost foarte drăguţ şi-ţi mulţumesc. În orice caz aş vrea să-i cunosc. Ştii doar că mă interesează orice om de teatru. Poate că, mai târziu...

— Asta şi voiam, să-i cunoşti deocamdată. Mergem chiar acum, până la patru nu am niciun curs.

Strada Jean Beausire are o particularitate unică în urbanistica pariziană: este trifurcată, unul dintre cele trei braţe fiind înfundat la capăt. Cei doi tineri o apucară pe braţul cel mai scurt ce ieşea în bulevardul Beaumarchais. O femeie frumoasă şi elegantă ce aştepta în pragul unei case îi acostă cu sfială, aproape în şoaptă „Domnule...” Obişnuiţi cu asemenea întâmplări banale băieţii trecură mai departe neînvrednicindu-se s-o privească.

— Face ore suplimentare, constată Gérard, fără nicio intenţie zeflemitoare.

— Dacă te-ai fi uitat la ea, ai fi văzut că are un aer aparte, chiar o anumită distincţie. Şi pare foarte timidă.

— În orice caz şi-a ales un post strategic. E şi discret şi are şi perspectivă spre bulevard.

Cu veacuri în urmă, acolo unde gurile metroului se deschid spre complicatul labirint subteran, trecea şanţul

oraşului şi se înălţa poarta Saint-Antoine cu podul ei suspendat, primul rudiment al cetăţii Bastiliei. Acum din vârful uriaşei coloane de bronz geniul libertăţii planează într-un zbor pe veci încremenit, deasupra indiferenţei parizienilor care au pierdut gustul alegoriilor atât de specific trecutului secol.

— Unde mergem? întrebă Philippe.

— La Cetatea Universitara..

— E un loc cu dulci amintiri.

— Da, ştiu, marea ta dragoste. Mă întreb cum poate fi o dragoste mare sau mică? Nu e ceva absolut?

— Azi eşti plin de întrebări, surâse Philippe. Ar trebui să ştii, din moment ce l-ai jucat pe Coelio care moare din dragoste.

— Un comedian trebuie să fie în stare să exprime orice sentiment şi orice stare de spirit. Chiar şi aceea a unui criminal. Pentru asta şi facem atâţia ani de zile instrucţie actoricească. O să ai acum prilejul să-ţi dai seama că nu totdeauna ceea ce simte un interpret pe scenă coincide cu ceea ce trebuie să simtă spectatorul din stal. Cei din *Compagnie du Lierre* au un sistem special cu care eu, ca să-ţi spun drept, nu sunt de acord. Mi se pare şi mai convenţional decât convenţionalismele obişnuite. A, am uitat să-ţi spun: am fost aseară la o lecţie cu Sarah.

— Sarah? Asta cine mai e?

— Ţine nişte cursuri de expresie corporală. Jean-Pierre Aumont, profesorul meu de la Conservator pentru impostarea vocii şi respiraţiei, a lucrat cu ea. El m-a recomandat. Am luat aseară prima lecţie şi după două ore am ieşit extenuat.

— Dar ce ţi-a făcut?

— Fără glumă.

— Nici n-am glumit. Crezi că umorul meu e chiar aşa de ieftin?

— Mi-ar fi mai uşor să-ţi arăt, decât să-ţi explic. E destul de complicat. Sarah asociază metoda *tai-shi,*

pentru respiraţie, cu *tai-shi-tan,* pentru mişcare şi cu *zen* pentru respiraţie şi mişcare după sistemul yogha.

— De-abia acum mi se pare comic ceea ce-mi spui.

— Să fi fost în locul meu n-ai mai vorbi aşa. Mă simţeam ca un osândit, eram frânt. E nevoie de cinci ani de exerciţii, după cum zicea ea, ca să ajungi să-ţi disciplinezi respiraţia şi asta m-a cam pus pe gânduri. Glasul trebuie modelat prin mişcările diafragmei, coardele vocale sunt doar un element pasiv. Şi nu e o treabă chiar aşa de simplă.

— Văd că vrei cu tot dinadinsul să mă descurajezi. Ei, uite, eu n-am de gând să iau lecţii cu Sarah, să mă simt ca un condamnat.

— Dragul meu, azi teatrul se face pe baze ştiinţifice, altminteri rămâi un simplu amator. Cei din *Compagnie du Lierre* s-au format, la rândul lor, după sistemul Grotowski.

— Dragul meu, orice fachir sau iluzionist o să-ţi spună că scamatoriile lui au o bază ştiinţifică. Chiar şi cărturăresele din place Blanche.

— Îmi pare rău pentru tine că ţii cu orice preţ să fii inteligent făcând glume proaste.

— Îmi cer iertare dacă vrei. Uite, recunosc că nu sunt inteligent, dar crede-mă că n-am glumit. Explică-mi şi mie, ca să nu mor prost. Cine e Grotowski şi ce e cu sistemul lui. Nimeni nu mă lămureşte. Maestrul Didier mi-a spus să învăţ întâi alfabetul scenei şi pe urmă să mă ocup de Grotowski.

— O să-ţi explice mai bine Farid Paya, regizorul trupei. E iranian, adică tatăl lui este iranian şi mama franceză, şi se află de la vârsta de şaisprezece ani în Franţa. Aici şi-a făcut studiile. Ştii că are o diplomă de inginer urbanist?

— Şi ce legătură are urbanismul cu Grotowski? Sau trebuie să fi neapărat inginer ca să-l înţelegi pe Grotowski?

Gérard îl privi cu ochii lui verzi, calmi şi răbdători şi Philippe nu mai spuse nimic.

Metropolitanul se opri într-o staţie; o femeie îmbrăcată cu o blană de astrahan se urcă în capătul opus al vagonului şi rămase în picioare, sprijinindu-se cu mâna de unul din stâlpii metalici. Philippe care se uita în gol cu gândurile risipite şi un zâmbet uitat pe buze, rămase deodată cu ochii aţintiţi la sinuozităţile mărunte şi dese ale blănii ce lucea stins. Şi pe loc luminile puternice din vagon îşi înnegurară scânteierea, călătorii dispărură ca prin farmec şi în faţa lui se deschise largul Pont de l'Archevêché peste care în pustietatea nocturnă, trecea o pereche solitară, văzută din spate. Zgomotul roţilor se preschimbă într-un vuiet înăbuşit de ape în care se întreţesea ţăcănitul ritmic a două perechi de pantofi. O, Timp, opreşte-ţi zborul!

— Stai puţin, spuse Philippe în momentul când coborâră din trenul suburban în gara Cetăţii Universitare, nu mi-ai spus încă nimic despre *Paştile la New-York.* Mă duc chiar aşa, cu degetul în gură? Ca un şomer care e gata să facă orice, să fie chiar şi actor, numai să câştige o bucată de pâine?

— Dar nu le-am pomenit de niciun angajament. Am vrut doar să-i cunoşti, să ştii cum stau lucrurile şi să hotărăşti singur. Oamenii sunt oricând dispuşi să primească noi colaboratori. Îţi spuneam că *Paştile la New-York* e un spectacol ce iese din comun, un spectacol fără text, fără să fie totuşi o pantomimă.

— Nici vorbit, nici mimat? Atunci ce poate fi: umbre chinezeşti?

— E vorbit, totuşi, dar într-o limbă inventată. Şi chiar şi cântat uneori, dar fără cuvinte. În locul unor noţiuni care se adresează inteligenţii, sunt nişte sonorităţi care trebuie să sugereze emoţii. E ceea ce-am înţeles eu.

— Şi ceea ce eu înţeleg mai greu. Nu văd sensul.

— O comunicare mai directă cu publicul. Mie, ca să fiu cinstit, mi se pare ceva destul de rudimentar. Oricum, interesant. Şi am văzut efectul asupra spectatorilor. Îţi

mărturisesc că şi eu am fost impresionat.

— Mă întreb dacă vizita asta mai are vreun rost. Eu vreau să fac teatru, nu experienţe cu publicul. Mă preocupă mai puţin reacţiile publicului, decât ceea ce simt şi ceea ce gândesc eu despre teatru.

— Eşti un individualist, dragul meu. N-ai auzit încă de „creaţii colective”? Tu vrei cu tot dinadinsul să fii o vedetă?

— Dar tu?

— Bineînţeles. Nu strică totuşi să te duci la spectacol, să vezi despre ce-i vorba. Asta, pentru cultura ta generală. Eu care am făcut şi puţin circ, printre altele, cred că nicio formă de spectacol nu trebuie dispreţuită.

— De acord, să mergem.

Desprinzându-se din bulevardul Jourdain, strada Nansouty coboară de-a lungul parcului Montsouris, străbătut de rari trecători în zilele lucrătoare şi mai ales în orele de dimineaţă. De partea cealaltă a bulevardului Cetatea
Universitară vegetează şi ea într-o aparentă somnolenţă, majoritatea studenţilor fiind la cursuri ori la cantină.

La numărul 14 bis o construcţie relativ nouă priveşte cu o superioritate puţin temătoare şi nedumerită, de la înălţimea celor cinci etaje ale sale la clădirile mai mărunte din jur.

Apartamentul în care se află sediul trupei şi totodată şi locuinţa conducătorului ei era compus din trei încăperi ce se deschideau una într-alta, fără uşi între ele sau poate cu nişte glasvanduri date de perete. În prima, o sofa, un birou vechi şi două fotolii, în cea de-a doua, care părea să fie o sufragerie, o masă cu şase scaune, ultima cameră fiind goală ca şi cum ar fi aşteptat un nou locatar ce întârzia să sosească. Totul cu un aer de provizorat sau de nepăsare anahoretică faţă de bunurile materiale oferite de viaţă.

În momentul când uşa apartamentului se deschise,

primitoare, Philippe nu apucă să vadă nimic, deoarece statura gigantică a prietenului său acoperea întreg cadrul ei, gata să atingă cu creştetul pragul de sus. Amfitrionul, Farid Paya, un tânăr smead cu nişte ochi negri infinit de blânzi, nu era chiar scund, totuşi trebuia să-şi dea puţin capul pe spate ca să vadă faţa oaspetelui său.

În spatele lui Farid se ivi o delicată figură feminină, tot smeadă şi tot cu ochii negri: Sima, sora lui, scenografa şi electriciana trupei. Venită mult mai târziu la Paris decât Farid, păstra încă ceva din atitudinea retractilă şi extrem de discretă, a orientalelor cu o viaţă, prin tradiţie, claustrată. De câte ori însă avea ceva de spus se exprima concis şi cu fermitate, ca un om sigur de bagajul său de cunoştinţe.

Amândoi fraţii comunicau o bunăvoinţă şi o căldură umană care inspirau deplină încredere şi Philippe nu mai regretă că făcuse atâta drum până aici.

— Cum vedeţi, nu avem nici birouri, nici secretariat, nici oficiu de presă. Condiţiile noastre de lucru sunt mai mult decât modeste, începu vorba regizorul. Ne face însă plăcere şi ne simţim cumva răsplătiţi când nişte oameni atât de tineri ca voi se interesează de ceea ce lucrăm.

— Atât de tineri? protestă, puţin contrariat, Philippe. Dumneata eşti chiar atât de bătrân?

— Oricum, treizeci de ani e o vârstă. În trupă însă avem câţiva actori şi mai vârstnici. Michel Parent, de exemplu, are un stagiu de peste zece ani în meserie, iar Hélène Moreau a împlinit treizeci şi doi de ani. Ne-am adunat pe rând pentru a constitui o echipă, şi, din opt câţi suntem acum, nu ştiu dacă vom mai rămâne tot atâţia la spectacolul următor. În orice caz dispunem de acel minim necesar unei existenţe posibile, deşi strâmtorate. Până în ultima vreme însă am trăit într-o incertitudine şi într-o angoasă insuportabilă, finanţele noastre erau într-un hal fără hal. Niciunul dintre colaboratori nu putea fi plătit. Acum cel puţin beneficiem de două subvenţii a câte

patruzeci de mii de franci, una acordată de stat, cealaltă de municipalitate. Şi actorii primesc, de bine de rău, câte o mie trei sute de franci lunar. În fiecare an însă trebuie să alcătuim şi să depunem un nou dosar pentru a ni se reînnoi subvenţiile. Din păcate nu ne mai putem îndeletnici şi cu altceva ca să ne sporim veniturile. Suntem prinşi într-un angrenaj. Munca noastră este acaparantă. Lucrăm cel puţin opt ore zilnic. Nu avem nici administrator, nici tehnicieni. Facem noi totul ca să restrângem pe cât se poate cheltuielile. Teatrul reţine treizeci la sută din reţete ceea ce înseamnă cam o mie de franci pe seară. Asta timp de trei luni pe an. După aceea plecăm în turneu, vindem spectacolul cu câte cinci mii de franci în medie şi îl jucăm timp de două săptămâni. Oricum, e destul de rentabil. Vedeţi dar că trăim într-un cerc vicios.

— O mie trei sute pe lună, constată Gérard, e într-adevăr foarte puţin. Eu locuiesc cu încă doi colegi, am închiriat împreună un apartament de trei camere pentru care plătim o mie două sute de franci. Suma asta bineînţeles o împărţim între noi. Şi n-aş putea spune că trăim foarte comod. Când eu vreau să ascult muzică clasică, – fiindcă avem toţi casetofoane – vecinul meu pune muzică rock şi mă bruiază. Îmi închipui că şi chiria voastră trebuie să fie destul de ridicată.

— Suntem proprietari. Apartamentul a fost cumpărat de tatăl nostru, care este medic chirurg la Teheran, în anul când mi-am luat diploma de inginer. Îşi închipuia că voi face carieră în direcţia asta. Când eşti tânăr, alţii aleg pentru tine locul care cred ei că ţi-ar conveni în viaţă. Am fost totdeauna un elev bun la matematică, era logic deci să urmez calea pe care o indicau aptitudinile mele. Vă daţi seama ce dureroasă decepţie le-am pricinuit când au aflat că şi eu şi sora mea, care, de asemenea, are o licenţă în filologie, ne-am decis să devenim histrioni. Probabil au regretat din tot sufletul că ne-au trimis la

studii aici,

— Dacă doreaţi atât de mult să faceţi teatru, acelaşi lucru s-ar fi întâmplat şi rămânând la Teheran, spuse Philippe.

— Din păcate, acolo nu există, decât o formă de teatru tradiţională, pe cale de dispariţie, cu reprezentaţii în cerc închis, pentru iniţiaţi. Mi-ar fi plăcut de asemenea să fac muzică, o năzuinţă pe care mi-am putut-o îndeplini abia aici, să învăţ pianul, dar n-am reuşit să descoperim un singur profesor de pian în tot oraşul. În materie de artă trebuia să ne mulţumim cu superproducţiile cinematografice americane de cea mai proastă calitate şi cu concerte de muzică pop importate din străinătate. Primul contact cu teatrul în occident n-a fost totuşi prea fericit. Eram intern la un pension din Rouen şi aveam deseori ocazia să venim la Paris, în condiţii speciale, pentru a asista la matineurile şcolare ale Comediei Franceze. Ce deziluzie şi ce plictiseală! Un formalism îngheţat, lipsit de orice emoţie. Am ieşit dezamăgit, posac şi pe loc am renunţat la ideea de a mă înscrie la Conservator.

— De ce oare toată lumea detestă Conservatorul şi-l critică – inclusiv eu – şi totuşi în fiecare an se prezintă nu sute, ci mii de candidaţi la concursul de admitere? se întrebă Gérard.

— Nu cunosc părerile altora, răspunse Farid, dar în ce mă priveşte eu cred că teatrul trebuie să fie, şi este, chiar, de fapt, o artă vie, iar Conservatorul încearcă să facă din el o şedinţă de spiritism cu apariţii fantomatice. Am simţit întotdeauna o nevoie imperioasă de a mă exprima prin intermediul unei arte vii pe care pentru mine o reprezenta teatrul. Mai curând decât pictura sau sculptura, bunăoară, care sunt nişte arte circumscrise, mai puţin accesibile.

Întâmplarea a făcut ca în timpul perioadei universitare să întâlnesc pe cineva care studiase cu Grotowski şi

Eugenio Barba expresivitatea corporală. Tocmai înjghebasem la facultate o mică trupă de amatori cu care montasem câteva spectacole fără pretenţii. L-am întrebat dacă n-ar vrea să ne dea unele îndrumări şi, dirijaţi de el, am început o muncă disciplinată nu atât asupra textului, cât mai ales în direcţia modelării glasului, şi, în special, a corpului, prin exerciţii fizice. El mi-a deschis ochii şi mi-a demonstrat că se poate face şi un altfel de teatru decât cel care mă decepţionase atât de cumplit. Am stăruit deci în sensul acesta, pe baza celor învăţate de la el. Continuam să fiu stăpânit de ideea de a constitui o echipă permanentă, pentru că grupul cu care lucram deocamdată, format din vreo douăzeci de amatori – uneori chiar şi treizeci – nu avea nicio stabilitate, oamenii veneau, plecau după cum li se năzărea, nu erau statornici. După un an, am reuşit în sfârşit să înjghebez acea echipă visată, compusă din zece inşi selecţionaţi dintre elementele cele mai serioase, care voiau într-adevăr să persevereze în direcţia aceasta. Printre alţii şi sora mea, Sima…

— Şi Jean-Michel Baudoin, se auzi un glas bărbătesc cristalin şi puternic.

În uşă stătea un tânăr cu o faţă foarte albă dungată de o mustăcioară subţire care, în mod curios, în loc să-l maturizeze, îi dădea aerul unui adolescent grimat, cu nişte bucle spectaculos revărsate într-o cascadă mătăsoasă pe umeri şi cu nişte dinţi neverosimili de albi şi de ordonaţi. Privindu-l, Philippe se gândi că în viaţa lui nu văzuse o dantură atât de perfectă. Buclele, mustăcioara, vitalitatea lui exuberantă îi aminteau de unul dintre eroii lui Dumas, Henri du Bouchage sau vicontele de Carmainges.

— L-am cunoscut pe Farid curând după ce intrasem în facultate, cam la vreo două luni continuă noul sosit după acest mic efect scenic. Ni se dăduse să completăm un chestionar asupra activităţilor culturale cu care am fi dorit

să ne îndeletnicim, şi eu răspunsesem că mi-ar fi plăcut să fiu consilier muzical pentru spectacolele de teatru. Farid m-a căutat imediat şi în scurt timp am păşit pe scenă. Am avut întotdeauna o înclinaţie pentru muzică, asta aş fi râvnit să fac în viaţă, numai matematică nu. Cunosc, de altfel, bine două instrumente: pianul şi saxofonul. Simţeam nevoia să mă exprim într-un fel, să explodez.

Pentru debut mi s-a încredinţat rolul unui băiat simpluţ şi foarte fragil. Şi piesa şi rolul mă atrăgeau. Atunci ne-am întâlnit cu un om care a avut o influenţă hotărâtoare asupra noastră, actorul François Ferré care ne-a schimbat orientarea. Altminteri, ca toţi amatorii, am fi urmat făgaşul teatrului clasic în maniera tradiţională. Ferré ne-a spus că teatrul trebuie abordat cu totul altfel, într-un mod mai sensibil, mai emotiv. Înaintea textului există corpul, există suflul, există spaţiul, contactul cu ceilalţi. A ştiut să trezească în noi dorinţa de a face teatru cu carnea noastră, de a îndeplini un act comunitar.

— Crezi, într-adevăr, interveni Gérard, că teatrul se poate dispensa de text?

— Nu tocmai. Dar nici un cred în absoluta necesitate a textului. N-aş vrea să mă înţelegeţi greşit. Spun asta dintr-un fel de umilinţă faţă de text. Teatrul e o construcţie în care aşezi piatră peste piatră, ultima piatră – cheia de boltă – fiind textul.

Am început prin a ne modela corpul, în corp am pus (ca într-o nouă geneză) suflul şi vocea care, deocamdată, nu este încă articulată, abia acum, după ce toate astea au ajuns să fie împlinite, ne putem gândi şi la text.

— Sunt toate şansele, spuse Farid, ca următorul nostru spectacol să aibă un suport literar. Mai avem încă de efectuat o muncă de investigaţie pentru a ieşi din convenţional în rostirea textului. O primă experienţă am făcut-o cu *Domnul Mockinpott* de Peter Weiss, un spectacol burlesc.

Philippe asculta cu o atenţie încordată şi cu un interes în care se întreţeseau sentimente confuze şi derutante. Îi privea cu admiraţie pe tinerii aceştia care vorbeau cu atâta facilitate, mânuind cu dezinvoltură noţiunile abstracte şi în acelaşi timp era intrigat, nedumerit şi zăpăcit de problemele pe care le ridicau în faţa lui, ca pe nişte garduri de sârmă ghimpată menite să apere şi să interzică profanilor accesul unui teritoriu rezervat exclusiv iniţiaţilor. Pentru el teatrul avea o definiţie statornicită o dată pentru totdeauna, aceeaşi pentru slujitorii lui ca şi pentru omul de pe stradă. Nu şi-ar fi putut închipui că pe lângă practică mai exista şi o teorie a teatrului. Contactul cu publicul? Ce putea fi altceva decât o chestiune de destoinicie, de virtuozitate? Iluzionistul care îşi exercită dibăcia ce altă pretenţie ar putea avea decât să nu lase să se destrame magia sugestiilor pe care a urzit-o în jurul spectatorilor?

În momentul acela observă că Sima care dispăruse de la o vreme din încăpere, se întorcea cu un teanc de farfurii, pregătindu-se să aşeze masa, în camera alăturată, însoţită de un tânăr blond, spelb şi firav, cu o figură de om necăjit. Atinse braţul lui Gérard şi se ridică în picioare.

— Cred c-ar trebui să plecăm. V-am reţinut destul.

— De ce să plecaţi? protestă Sima, apropiindu-se de ei. Rămâneţi la masă. Avem destulă mâncare. Roger ne-a pregătit nişte macaroane italieneşti.

Invitaţia era atât de fermă încât nu se mai osteniră să refuze.

— N-am mâncat aşa ceva de un mai ştiu când, spuse Gérard văzând platoul cu anghinare de pe masă. Bucătăria rulotei noastre nu era prea variată.

Fiecăruia îi reveni câte o inflorescenţă somptuoasă. Ultima care mai rămăsese în farfurie o ceru Jean-Michel după o scurtă ezitare.

Un morman de macaroane cu sos de bulion şi şuncă

apăru pe masă pentru a se topi în câteva minute.

— Ai pomenit adineaori de Grotowski, spuse Philippe. Ai avut cumva ocazia să lucrezi cu el?

— Cu el nu. Am făcut doar un stagiu de zece zile cu trei din comedienii lui, pe vremea când juca *Apocalipsis cum Figuris* la Sainte-Chapelle. Erau primele răspunsuri pe care le primeam la ceea ce, în mod nebulos încă, intenţionam să fac. A fost detonatorul care mi-a declanşat ideile, dezvăluindu-mi-le. Mi-am dat seama atunci că ţelurile spre care tindeam se sprijineau pe o nouă înţelegere a raporturilor umane. Un actor nu trebuie să fie un ins care execută, ci un individ cu care colaborezi. Munca de investigaţie era orientată spre arhetipurile teatrale şi nu spre compunerea cutărui ori cutărui personaj.

Lucrasem mai înainte trei luni la *Theatre du Soleil* cu Ariane Mnouchkine, după care urmasem timp de un an cursurile şcolii Jacques Lecoq.

— N-am auzit, mărturisi cu inocenţă Philippe. Sunt zeci de cursuri particulare, e greu să le cunoşti pe toate.

— Era o şcoală cu oarecare pretenţii. Şi nu chiar la îndemâna oricui. Plăteam cinci sute de franci pe lună pentru douăzeci de ore de curs săptămânal. Aveam cinci profesori iar elevii erau veniţi din toate colţurile lumii: japonezi, americani, germani, englezi, iugoslavi, americanii fiind singurii care beneficiau de o bursă oferită de Statele Unite.

— O şcoală tot după sistemul Grotowski?

— Nu, nu avea nimic de-a face cu Grotowski, deşi se baza tot pe disciplina corporală, pe modularea expresivităţii, dar în cu totul alte direcţii. Pe de o parte fusese preluată succesiunea lui Copeau şi Antoine, cu unele idei împrumutate de la Stanislawski, pe de altă parte se făceau, studii şi investigaţii care aveau ca obiect măştile teatrale, – masca neutră, Commedia dell’ Arte, pantomima albă în genul lui Marcel Marceau, cu întreaga

evoluţie a lui Pierrot, experienţă deosebit de utilă pentru precizia gestului, adică ceea ce constituie esenţa artei mimului. Gestica îmbrăţişa o arie întinsă în care intrau mişcările specifice animalelor, ale unei plante care creşte, ale materiei, ale apei, ale pământului. Studiam de asemenea arta clovnului, evoluţiile de ansamblu ale corului grec, felul în care grupurile se deplasează păstrând totuşi coeziunea. Niciodată n-am studiat un text, toate cercetările erau îndreptate spre formele extreme ale teatrului: pantomima, clovnul.

În fiecare seară lucram cu colegii mei din echipă care nu dispuneau de mijloacele necesare pentru a se înscrie la o şcoală, împărtăşindu-le ceea ce învăţasem peste zi. Ne adunam la locuinţa unuia dintre ei şi şedeam până seara târziu. A fost un an de muncă intensă. Nu aveam nicio secundă liberă, doar atâta cât să mănânc şi să dorm. Eram hotărâţi – şi eu, şi Sima, şi Jean-Michel – să devenim actori profesionişti. Pentru început însă a trebuit să acceptăm unele concesii. Eu am găsit un post de inginer într-un birou, făceam o muncă de cercetare în domeniul sociologiei urbane, lucrând însă numai jumătate de zi. La fel şi Baudoin care preda matematica la un liceu, tot cu orar redus. Fireşte, nu era ceea ce ar fi dorit pentru el părinţii lui, amândoi profesori universitari.

Tânărul spelb, care nu scosese nicio vorbă până atunci se ridică de la masă, scuzându-se că trebuie să plece: avea cursuri sau, poate, se întorcea la serviciu. Deşi îmbrăcat doar cu o flaneluţă din fire sintetice, ieşi din casă aşa cum se afla, fără să ia vreo haină din cuier. Făcea parte dintr-o generaţie care, cu o pereche de blue-jeans, o cămaşă şi un bluzon, rezolvase problema vestimentară pentru toate anotimpurile, nesocotind deopotrivă vicisitudinile meteorologice şi cochetăria. Era departe timpul când Malherbe, renumit pentru maladiva lui sensibilitate la temperaturile scăzute, îşi punea nu ştiu câte perechi de ciorapi de câte ori era obligat să iasă în

oraş. Şi ca să nu se înşele cumva încălţând mai mulţi ciorapi pe piciorul drept decât pe cel stâng născocise un sistem de control infailibil: la fiecare ciorap pe care-l trăgea pe picior, lăsa să cadă câte un bănuţ într-o strachină. Când termina de înfofolit piciorul drept şi începea să se ocupe de cel stâng, la fiecare ciorap se apleca şi scotea un bănuţ din strachină. Pentru a-i uşura o operaţie atât de complicată şi de zăbavnică, prietenii îl sfătuiseră să brodeze pe fiecare pereche de ciorapi câte o literă a alfabetului. Într-o zi geroasă, părintele clasicismului francez se lăuda că ajunsese cu încălţatul ciorapilor până la litera L.

— Mi-aş permite o întrebare, spuse Gérard, cu figura lui impasibilă, pe care cu greu puteai desluşi o intenţie. Eu, de pildă, sunt sau voi deveni actor, pentru că am trăit în teatru de mic. Este singura meserie pe care am învăţat-o şi o cunosc şi nu ştiu să fac sau, poate, n-aş fi în stare să fac altceva. Nici măcar nu m-am întrebat vreodată dacă e vorba de o vocaţie. Voi însă care aţi urmat o facultate – şi nu una dintre cele mai uşoare – şi v-aţi trudit atâta să învăţaţi, de ce aţi ales o profesiune atât de ingrată şi cum puteţi să vă restrângeţi la un salariu de nimica toată – fiindcă în realitate nu câştigaţi mai mult decât un controlor de metrou – când aţi fi putut trăi atât de comod, fără să mai aveţi grija zilei de mâine, cu cele cinci, şase, sau poate şi mai multe mii de franci pe care i-aţi fi primit ca ingineri? Zău, nu pot să pricep. E drept că aveţi părinţi bine situaţi…

— Nu primesc niciun ban de la părinţii mei, protestă cu ardoare Baudoin. Înţeleg să mă întreţin singur, fără niciun ajutor de nicăieri. La douăzeci şi opt de ani cred că sunt destul de matur ca să trăiesc pe picioarele mele.

— Nu primeşti chiar nimic, nimic? stărui Gérard. Nici măcar mici cadouri?

— Cadouri, asta-i altceva, rosti ceva mai moale, Baudoin. Aşa, din când în când, doar.

— Şi eu şi sora mea ne limităm la cei o mie trei sute de franci lunar, adăugă Farid. Şi cum vezi, nu murim de foame. Nu ştiu dacă în cazul nostru e vorba de vocaţie. Aş numi-o mai curând o opţiune. Ca inginer, raporturile umane ar fi fost atât de sărace, de seci, încât ar fi devenit insuportabile. Aş fi fost obligat să-mi asum roluri de conducere, care m-ar fi pus în situaţii penibile, ar fi trebuit bunăoară să iau nişte decizii împotriva firii şi concepţiilor mele. În felul cum ne-am organizat acum viaţa, raporturile cu semenii noştri sunt mult umanizate. Eforturile pe care le facem, lupta pe care o ducem – o luptă de furnici – au drept scop tocmai îmbogăţirea relaţiilor cu cei pe care întâmplarea – mă gândesc la spectatorii noştri – ni-i scoate în cale. Din punctul nostru de vedere, teatrul nu trebuie să se mulţumească a fi numai teatru, trebuie să meargă mai departe.

— E o meserie de sacrificiu aşadar, pe care aţi acceptat-o ca nişte misionari?

— Sacrificiu! exclamă Baudoin contrariat. Nu-mi place cuvântul. E adevărat, în fiecare zi eşti nevoit să suferi câte puţin şi, totuşi, în fiecare zi eu mă simt fericit, din toată inima fericit. E o meserie ascetică, dacă vrei să-i spui aşa, cu disciplina, cu regulile, cu eforturile ei, dar care sunt pe deplin consimţite.

— Totuşi, după câte am înţeles, partea pe care o acordaţi vieţii personale este destul de neînsemnată, dacă nu chiar aproape inexistentă. Asta nu înseamnă un sacrificiu?

— Dimpotrivă, interveni Sima, viaţa personală trebuie să fie foarte intensă, la fel de intensă ca şi cea profesională, pentru ca una s-o îmbogăţească pe cealaltă.

— Într-adevăr, confirmă Baudoin, sunt două aspecte deosebite ale vieţii care se influenţează reciproc, într-un sens pozitiv. Împreună alcătuiesc un mod nou de viaţă.

— Două aspecte între care trebuie să existe un echilibru, continuă Sima. Dacă viaţa mea personală ar

avea de suferit, aş renunţa la profesiune.

— În ce mă priveşte, mărturisi Jean-Michel, eu n-am ajuns încă să mă echilibrez îndeajuns în viaţa profesională, ca să-mi permit a angaja şi alte persoane în existenţa pe care mi-am ales-o.

Trecuseră cu toţii între timp în camera de lucru a lui Farid. Deşi sinceritatea cordială a gazdelor îl făcea să se simtă ca între vechi cunoştinţe, pe măsură ce convorbirea se prelungea, Philippe îşi dădea seama tot mai lămurit că era cu desăvârşire străin de preocupările lor care-l interesau, fără îndoială, dar nu reuşeau să tulbure sentimentele cristalizate în el. Era doar o uşoară vălurire la suprafaţă, o nelinişte ce se calma sau reapărea la câte o nouă întorsătură de frază. Individualist, cum îl numise Gérard? Probabil, dar ce poate fi atunci dorinţa de a se afirma pe care o nutreşte şi ultimul cabotin? Ar trebui totuşi să vadă spectacolul lor. Măcar din simplă curiozitate.

— Spuneai adineauri, reluă Gérard discuţia întreruptă, adresându-se lui Farid, că ai refuzat să-ţi asumi un rol de conducere. Totuşi în momentul de faţă eşti regizorul şi directorul trupei. Fără dumneata *Théâtre du Lierre* ar ajunge să se destrame.

— În perioada despre care vorbeam mai înainte rămăsesem doar cinci actori în trupă. Un grup restrâns, în care însă relaţiile umane se dovedeau a fi foarte vii. Eram cu toţii mânaţi de aceeaşi răzvrătire împotriva teatrului tradiţional şi tindeam spre o totală prefacere a raporturilor culturale. Doream abolirea autoritarismului, a ierarhiei, voiam să nu mai depindem de niciun patron, actorul să nu mai fie socotit un simplu pion dirijat, iar munca să fie colectivă. Acum începem să ne dăm seama că toate astea sunt utopii. Cu trecerea vremii, în sânul echipei a ajuns să se materializeze şi să se definească nu o egalitate, ci o indispensabilitate. Fiecare face ceea ce este în măsură să realizeze, cu condiţia ca străduinţele

tuturor să fie îndreptate într-un sens comun. În primele timpuri însă refuzam mental să îndeplinesc o funcţie de conducere, era o autoritate pe care nu puteam s-o accept, despre care aveam o părere categoric negativă, mi se părea că în felul acesta mă separ omeneşte de cei cu care lucram.

Idealul ar fi să pot asuma rolul de director-actor, fără să impun nimic şi în niciun moment actorilor. Colaboratorii mei să fie nişte oameni cu o cale proprie de investigaţie, cu o voinţă de creaţie extrem de precisă, în aşa fel încât să existe neapărat un dialog. Esenţial este să ajungem la un echilibru între noi. Comedianii trebuie să fie la curent cu întreaga organizare şi evoluţie a spectacolului (administrativă, economică, ideologică) cu tot ceea ce este important pentru fiecare să cunoască, pentru a fi un individ complet, cu adevărat responsabil. E ceea ce am putea numi instaurarea unei democraţii în mijlocul nostru. Fiecare trebuie să poată lua cuvântul şi să-şi impună părerea atunci când e nevoie, fiecare trebuie să aibă o putere, care este aceea a actorului. În felul acesta rezultatele vor fi mai bogate. Iată cum am ajuns să ne realizăm ca echipă.

Vă spuneam că la început studiam şi exersam la locuinţa unuia dintre noi, fără a putea pregăti încă un spectacol. Curând însă am avut şansa nemaipomenită de a repeta într-o clasă de liceu, în timpul nopţii. În fine, am prezentat publicului prima noastră, manifestare teatrală, un ciclu axat pe burlesc, *Bonjour clown,* o creaţie colectivă pe care am jucat-o timp de un an şi jumătate pe unde s-a putut: la teatrul Mouffetard, la festivalul de la Carcassonne, la Récamier, în spectacole pentru copii. Totul era, bazat pe improvizaţie, pe situaţii comice născute din conflictul cu obiectele – puţin în genul lui Chaplin – pe schimbări de ritm.

Pentru cel de-al doilea spectacol, tot burlesc, *Cum a scăpat domnul Mockinpott de necazuri,* o piesă de Peter

Weiss, am umblat un an întreg până să găsim o scenă care să ne găzduiască. În cele din urmă ni s-a oferit ospitalitate într-unul din căminele Cetăţii Universitare Internaţionale. Mai apoi spectacolul a fost reluat la teatrul Cetăţii. Am trăit ca nişte bezmetici în tot acest timp, în nişte condiţii îngrozitoare.

— Vezi deci, întări Baudoin, pentru ce suntem fericiţi acum, când avem cel puţin existenţa asigurată. Deocamdată nu-mi doresc mai mult.

— Sunt curios să ştiu un lucru care m-a intrigat tot timpul spectacolului, spuse Gérard. Limba aceea ciudată pe care o vorbiţi pe scenă şi care aduce când cu o limbă latină, când cu una slavă, este o improvizaţie de moment, ori există anumite reguli după care vă conduceţi?

— Închipuieşte-ţi că avem totuşi un text, cu toate că limba este întru totul inventată. Am început prin a asculta nişte benzi pentru a ne familiariza cu fonetismul unor limbi de structură diferită, ca să ştim din ce este compusă şi cum este articulată fiecare dintre ele. Pe urmă interpreţii şi-au improvizat, fiecare, partitura sa în decursul repetiţiilor. În sfârşit am înregistrat partiturile respective şi le-am retranscris fonetic. În ultima instanţă am obţinut un text – imaginar, ca să zic aşa, într-o limbă fictivă – pe care l-am memorat.

— Într-adevăr o muncă de furnici, teribil de migăloasă, spuse Philippe.

— La fel am procedat şi cu părţile cântate, continuă Baudoin, care sunt, tot aşa, rodul improvizaţiei. Având studii, muzicale, le-am notat după ureche şi am ajuns astfel să dispunem de nişte partituri muzicale pe care, de asemenea, le-am învăţat pe dinafară.

— N-ar fi fost mai simplu să luaţi o piesă gata scrisă, cu situaţii bine definite şi cu replici clare? întrebă Gérard.

— Nu, pentru că spectacolul nostru nu se adresează de fel inteligenţei, ci numai şi numai emotivităţii publicului. Trebuie simţit, nu înţeles. Te-a interesat, te-a mişcat, ai

stat până la sfârşit, ai venit pe urmă la noi să ne cunoşti? Este exact ceea ce am urmărit.

— Înseamnă deci că şi reacţiile personajelor le-aţi imaginat pe parcurs?...

— Nu avem niciun personaj în piesă. Sunt doar nişte oameni fără identitate, nişte arhetipuri umane. În timpul repetiţiilor, ne-am dat seama, încetul cu încetul, că trebuie să abandonăm noţiunea de personaj, care putea fi doar o mască. Bunăoară, în cazul călăului S.S. pe care-l joc eu. Puteam fi tentat să merg direct la stereotipie, să execut nişte acţiuni detaşate de personalitatea mea. Cum intenţia noastră este să exprimăm numai ceea ce există în noi, trebuia să recurg la un alt mod de abordare a situaţiei şi am încercat atunci să fac apel la ceea ce îmi era sensibil, îmi aparţinea, la anumite asociaţii de idei aproape inconştiente la început. Să luăm de pildă momentul în care călăul se află în faţa unor femei. Am căutat să pun în jocul meu, mai presus de orice, un sentiment de duioşie. În clipa când mă apropii de acele femei, nu mai sunt un călău, am devenit un copil. În clipa următoare însă, când mă aflu în faţa unui bărbat înspăimântat, sunt ca un vultur în faţa unui animal vulnerabil. Astfel că jocul meu este alcătuit dintr-o serie de raporturi umane a căror succesiune nu are nicio logică. Nu există aşadar un personaj definit, a cărui existenţă poate fi povestită. Spectatorii vor vedea un personaj doar în continuitatea prezenţei mele pe scenă şi a acţiunilor pe care le înfăptuiesc.

— Mi-aduc aminte perfect. Era o scenă brutală şi mă întreb de ce a trebuit s-o joci tocmai dumneata care ai o figură atât de puţin fioroasă?

— O scenă violentă, într-adevăr. Dar atunci când eşti pus să le vorbeşti unor oameni despre oameni şi, mai cu seamă, să stabileşti o comuniune între ei, violenţa devine o mărturie de dragoste. Dacă vorbeşti de pildă despre mizerie şi mergi până la capăt fără să-ţi cântăreşti

cuvintele, cu vehemenţă şi în chipul cel mai veridic, o faci pentru a-i impresiona mai puternic pe ceilalţi.

În momentul acela de la etajul de deasupra se auzi cântând languros un pian. Abia atunci îşi dădură seama că Farid plecase pe nesimţite din mijlocul lor.

— Ce muzică romantică! observă Gérard.

— Farid improvizează, explică laconic Sima.

— Deasupra e tot locuinţa voastră? Frumos apartament v-a cumpărat tatăl vostru: pe două etaje.

— Dar, ştii, apartamentul nu ne dă de mâncare, ripostă prompt fata.

— În schimb, aveţi sală de muzică. Dar despre dumneata nu ne-ai spus încă nimic. Eşti scenografa trupei, nu-i aşa?

— Şi electriciana ei. Farid a reglat luminile. Pe urmă a trebuit să mă descurc singură. La început mi-a fost teamă, cu timpul însă m-am obişnuit. Până şi directorul teatrului a fost curios să mă vadă. „Pentru prima oară în viaţa mea am întâlnit o femeie electrician” a spus el. Înainte de spectacol vând programe şi rup biletele la control.

În genere, munca mea în echipă este solitară, dar nu mă plâng, în orice situaţie trebuie să te privezi de ceva, e vorba doar de un lucru pentru care am optat. De vreme ce mă satisface pe deplin, înseamnă că nu există privaţiuni.

— Costumele sunt făcute de dumneata? Întrebă Philippe.

— În parte. Cele bărbăteşti le-am cumpărat la *Marché aux Puces* de la Montreuil. Cele pentru femei le-am cusut cu mâna mea. În poezia lui Cendrars, *Paştile la New-York,* care a fost sursa de inspiraţie a spectacolului, sunt menţionate patru culori: albastru, negru, roşu şi auriu. Sunt toate reprezentate pe scenă.

Am urmat timp de trei luni o şcoală de bele-arte, dar nu era ceea ce căutam eu. Singură am descoperit tot ce am

realizat la *Compagnie du Lierre.* Paralel cu scenografia sau, mai bine zis, în cadrul scenografiei, mă interesează în mod deosebit măştile teatrale. În direcţia aceasta am întreprins o muncă de cercetare. Am început cu cele trei măşti folosite în spectacolul cu *Domnul Mockinpott.* Cum ansamblul nostru urmează să plece în Danemarca, unde va rămâne trei săptămâni, fiind invitat de *Holstebro Odin Teatret* pentru un schimb de experienţă, voi profita de acest răgaz ca să lucrez o serie de măşti de războinici.

— Doamne Sfinte! exclamă Philippe uitându-se la ceas. E aproape trei şi jumătate. Cum ajung eu în trei sferturi de oră pe strada Saint-Denis?

— Cu helicopterul, îi propuse Gérard.

— Stai, nu te alarma! se auzi glasul împăciuitor al lui Farid care apăruse ca prin farmec lângă ei (probabil apartamentul avea o scară interioară, oferind ospitalitate şi altora din echipă, dar Philippe nu mai avea timp să-şi pună întrebări). Ia-o pe jos până la Porte d'Orléans, acolo ai un metro direct. Sau poate îţi iese înainte un taxi.

— Dar unde te grăbeşti aşa, dacă nu sunt indiscret? îl întrebă Gérard când ieşiră în stradă.

— Mă duc la teatru, la matineu.

— Matineu, luni? Unde?

— La Mayol.

— La Mayol! Dar ce cauţi tu acolo?

— Sunt invitat de o dansatoare. O dansatoare extraordinară. Dacă n-ai văzut-o încă ai pierdut zece ani din viaţă. Dansează şi cântă. Cântă şi dansează.

Şi Philippe o luă la fugă spre capătul străzii Nansouty, purtat de o euforie ce-i întraripase picioarele.

— Marea dragoste! Hm! murmură Gérard, privind în urma lui. Cum o fi atunci o dragoste mică?

IV

TEATRUL MAYOL PĂSTRASE INteriorul *belle-epoque* cu care-l dotase primul său director, în urmă cu o sută de ani. Cochet, fără pretenţii, îmbrăcat în catifea vişinie, cu o scenă mică, pe care nu se putea desfăşura un ansamblu numeros cum era cel de la Casino de Paris. Trupa compusă din şaisprezece persoane, plus cei patru instrumentişti malgaşi. *Les Safari.* Intrarea pentru public se afla în *rue de l'Échiquier* şi semăna cu intrarea unui cinematograf de cartier ori a unui circ ambulant, cea pentru artişti era pe *rue du faubourg Saint-Denis* printre cafenele şi magazine alimentare cu tot felul de produse orientale. Un gang lung, pe care stăteau înşirate multe lăzi de gunoi, ducea direct spre cabinele actorilor.

În faţa casei de bilete două panouri mari prezentau spectacolul şi pe realizatorii lui, interpreţii fiind menţionaţi numai cu numele mic, ca la un local de noapte cu numere de atracţie, singura trecută cu numele întreg fiind doamna Aimée Alexandre, ca primă vedetă şi factotum al ultimei reviste.

Pe scena Mayolului cântase pe vremuri vestita Yvette Guilbert nu mai puţin vestita şansonetă satirică *Madame Arthur,* cea care „fără ziare, fără reclamă, fără nimic, avea o sumedenie de amanţi". Dat fiind că doamna

Alexandre era şi ea cântăreaţă şi purta aceeaşi coafură cu coc în creştetul capului ca Yvette Guilbert, colegii o supranumiseră în chip de alintare hazlie *Madame Arthur* cu diferenţa că, în loc de „o sumedenie de amanţi”, în noua sa întruchipare Madame Arthur avea „o sumedenie de pisici”.

Aşi ai cupletului umoristic şi ai cântecului romanţios sau dramatic – Dranem, Parysis, Jeanne Aubert, Lucienne Boyer, Fernandel – defilaseră de-a lungul anilor pe scena aceluiaşi Mayol, sporindu-i faima şi propulsându-l în prima linie a frontului jovialităţii şi picanteriei specific pariziene. Teatru popular, la îndemâna unor buzunare mai puţin chivernisite, cu ambiţii modeste, dar nedezminţite, fără multă pompă, dar străduindu-se să se menţină la un nivel calitativ. Constant, Mayolul nu mai putuse înfrunta, de la un timp, concurenţa fastuoaselor spectacole de la *Folies-Bergère, Casino de Paris, Moulin-Rouge* şi mai în urmă, de la *Lido* sau *Alcazar* şi degringolase treptat spre teatrul erotic, acceptând nudul integral, ca un prim compromis, pe care-l exploata însă cu o relativă decenţă, fără să renunţe complet la orice veleităţi artistice.

Spectacolul începea cu o evocare a anilor 30, *les années folles.* Cortina se ridicase de câteva minute şi Philippe intră pe întuneric în sală, ghidat de o plasatoare care îl conduse la balconul pe jumătate gol. „De ce tocmai la balcon?” se întrebă Philippe privind actorul din faţa rampei, care, cu obrazul mânjit cu negru, se străduia să facă destul de stângaci un play-back pe melodia *Sonny-boy.* După statură şi gesturi părea să fie tânărul care o însoţise pe doamna Alexandre la restaurant. Era un fel de paradă a vedetelor filmului vorbitor din epoca lui de pionierat: James Cagney, Shirley Temple, Fred Astaire, Ginger Rogers, nelipsitul Charlot, imitat fără talent de un ins mărunţel, mai mult lat decât înalt. Dar ea, unde era ea? În scenă apăruseră şapte Marlene Dietrich deodată şi, în mijlocul lor, doamna Alexandre care cânta în limba

germană cunoscuta melodie de şantan din *Îngerul albastru.* O clipă de *suspense,* de totală întrerupere a contactului cu realitatea, apoi Philippe simţi trei ciocănituri repezi în piept, urmate la un scurt interval de o a patra, ca în *Simfonia destinului.* Rămase cu ochii pironiţi asupra, făpturii neînchipuit de zvelte şi de frumoase, ce se mişca în largul estradei cu o sobră eleganţă. Sorbit ca de un imens aspirator, uitase unde se afla, pentru ce venise acolo, nici măcar nu-şi mai dădea seama de ceea ce vedea, copleşit de o curiozitate atât de puternică, de mistuitoare, încât însuşi obiectul acelei curiozităţi era anihilat. Asta numai un timp însă, pentru că tânărul candidat la actorie, care, de felul lui, era un om logic şi cumpătat, „o trestie gânditoare", îşi veni curând în fire, reintrând în pielea unui spectator de rând. Momentul de şoc se datora faptului de a fi reîntâlnit o persoană cunoscută – cunoscută, oare? — într-o situaţie mai puţin obişnuită şi sub un aspect excentric. Fără niciun fel de părtinire, îi păru rău totuşi când, terminându-şi cântecul, doamna Alexandre ieşi din scenă, pentru a se reîntoarce însă în tabloul următor, care se petrecea în birourile unui studio din Hollywood, într-o nouă ipostază, cu o rochie de şcolăriţă şi o perucă foarte roşie şi foarte cârlionţată, în chip de provincială fascinată de mirajul cinematografului. Că avea haz, Philippe îşi putuse da seama din noaptea mărturisirilor, în care ironia ei, uşor acidulată, punctase convorbirea cu mici paranteze nostime. Dar n-ar fi putut bănui că atitudinea ei ponderată şi condescendentă, de persoană pentru care maturitatea reprezintă o permanentă obligaţie, ascundea atâta fantezie comică şi o asemenea vervă în gesticulaţie. Doamna Alexandre era cu adevărat o fetişcană de şaptesprezece ani, zburdalnică şi zăpăcită, pe care gloria picată din senin pe capul său o năucise complet. Ajunsă peste noapte vedetă de film, schimba toalete după toalete cu velocitatea uluitoare a unui transformist, trecând după draperia fundalului

pentru ca după câteva clipe să apară din nou cu altă rochie şi altă perucă, fiecare dintre ele marcând o nouă treaptă într-o ascensiune ce lua proporţii catastrofale. În sfârşit, îmbrăcată în mătase albă, învoalată şi fluturătoare, noul star îşi făcu o ultimă apariţie, în braţele unui june atletic, cu pletele revărsate pe umeri şi încorsetat într-un frac negru de mare ţinută, un partener demn de strălucirea ei, cu care se avântă într-un vals ameţitor. Mica scenetă satirică la adresa industriei falselor iluzii, a „fabricii de vise" şi a exploatării talentelor spontane, îşi avea reversul ei, prost camuflat, pe care însă nimeni nu se arăta dornic să-l afle, cu atât mai puţin publicul de matineu, alcătuit în majoritate din mici rentieri, din străini dornici să cunoască, între două vizite de afaceri, decoltata veselie pariziană şi din bătrâni libidinoşi, care se mulţumeau să pipăie măcar cu privirea inaccesibila goliciune a fetelor. Domnul Lefebvre, patronul şi soţia lui Reine (autoarea scenariului), care-şi începea ziua cu câteva păhărele de Grand-Marnier, umblând apoi până seara pe două cărări, într-o stare de ebrietate întreţinută sistematic cu multe cupe de vin şi chiar de şampanie, nu se întrebaseră niciodată dacă eforturile la care-şi supuneau salariaţii în schimbul unor, retribuţii aparent „generoase", obligându-i să joace două spectacole consecutive zilnic, nu se încadrau totuşi în acelaşi sistem de speculare abuzivă a unor tinere energii cărora le storceau nu numai vitalitatea, nu numai prospeţimea fizică sortită să se ofilească sub fardurile inundate de sudoare, dar le răpeau în primul rând răgazul de a se bucura de viaţă, de a respira măcar un alt aer decât cel din hrubele teatrului? Extenuaţi după şase ore de zbănţuială scenică, băieţii şi fetele din balet nu mai aveau altă dorinţă decât să-şi destindă articulaţiile şi să-şi repauzeze muşchiulatura suprasolicitată, dormind neîntorşi până a doua zi, când o luau iar de la capăt. Philippe auzise că exploatarea aşa-zisă „artistică" a

numeroşilor aspiranţi la glorie putea lua şi alte forme, mai oculte şi mai perfide şi că ar fi existat anumite locuri în lume unde dreptul de a-ţi afirma talentul era dobândit cu argumente pecuniare şi unde regizorii de film, bunăoară, având latitudinea de a-şi alege interpreţii, nu-i foloseau decât pe cei care se învoiau să împartă cu ei onorariile primite, astfel încât mai toate filmele erau jucate de aceeaşi actori care, fără a fi neapărat favoriţii publicului, reuşiseră în schimb să câştige favorurile regizorilor. Dar, cum Philippe nu avea cunoştinţe prea detailate de geografie şi cum zvonul acesta i se păruse fantezist, nu fusese prea curios să ştie unde anume se aflau acele locuri. Deocamdată interesul lui era cu desăvârşire acaparat de doamna Alexandre şi, aşa cum se întâmplă de obicei cu orice spectator care se grăbeşte să facă o selecţie de la primele scene ale piesei, îndreptându-şi simpatia asupra unuia dintre interpreţi pe care-l urmăreşte cu atenţie până la sfârşit, identificându-se cumva cu el. Philippe devenise la rândul său exclusivist în aprecieri, dorind din răsputeri ca preferata lui să planeze deasupra întregului ansamblu şi să cucerească toate aplauzele. Ceea ce nu era prea greu, ansamblul, cu excepţia tânărului în frac cu care dansase valsul şi a unei negrese, Betty, care părea dotată pentru rolurile comice, fiind destul de mediocru.

Prima parte a spectacolului se apropia de sfârşit şi pe scenă începuse defilarea fastuoasă a vampelor de acum cincizeci de ani, când se întâmplă un lucru, pe cât de neaşteptat, pe atât de absurd. Din culise apăru un bărbat împingând un ou de carton, un ou imens, ca de arheopterix sau de iguanodon, rămas dintr-o preistorie a genului revuistic. Iar din oul gigantic ieşea la iveală un bust feminin. O clipă mai apoi, ca sub impulsul unui declanşator, bustul ţâşni în sus, completându-se cu nişte şolduri, nişte coapse, nişte picioare prelungi şi perfect modelate, pentru a se transforma într-un nud de o

superbă ingenuitate, ca în pictura lui Ingres *Izvorul.* În clipa imediat următoare modelul lui Ingres în carne şi oase o zbughia din nou în culise lăsând doar alba amintire a unei fantome frumoase. Philippe avusese totuşi răgazul s-o recunoască pe doamna Alexandre şi să simtă din nou în piept cele trei bătăi din *Simfonia destinului,* urmate de o a patra la un scurt interval. Şi învăluit într-o tulburătoare ameţeală, privi cu ochi de miop, ca printr-o pânză ceţoasă, finalul zgomotos şi pestriţ, în care direcţia Mayolului îşi permisese, cu o bine socotită risipă şi cu ajutorul unui tânăr şi talentat scenograf, Gilles Patrick, să concureze costisitoarele montări de la Casino de Paris, printr-o defilare de costume ce căutau să înlocuiască profuziunea de penaje, strasuri şi lameuri strălucitoare prin bun-gust, fantezie şi o rafinată armonie coloristică.

Philippe ieşi să fumeze o ţigară în foaierul foarte îngust de la parter. Ar fi trebuit să coboare la cabinele actorilor să-i mulţumească doamnei Alexandre, dar în momentul când descoperi scara ce ducea la subsol, se opri nehotărât. Un sentiment penibil şi stingheritor îi mâna mişcările. Cât era el de stăpân pe sine şi de cumpănit, n-ar fi fost în stare să scoată un cuvânt ajungând în faţa ei. Abia acum îşi dădea seama de ce căutase să-l îndepărteze de scenă, rezervându-i un loc la balcon. Totuşi ar fi fost mai bine să nu-l fi invitat la spectacol. Philippe se născuse şi crescuse într-o lume în care nuditatea era sarea şi piperul existenţei şi, de mic copil, îi trecuseră prin mână reviste cu femei mai mult sau mai puţin despuiate, iar statuile de la Luvru, unde fusese adesea cu şcoala în promenade instructive, dovedeau că strip-teas-ul era practicat în artă încă de pe vremea vechilor egipteni şi a aheilor lui Homer. Cât priveşte filmele, o cenzură mai mult decât tolerantă, ţinea lungi şi agitate şedinţe pentru a stabili în care categorie se cădea să fie încadrată cutare sau cutare peliculă ce urma să fie lansată pe piaţă, dacă era propriu-zis „pornografică” sau

numai „erotică” – în care caz beneficia de circumstanţe atenuante – şi dacă vizionarea ei trebuia interzisă adolescenţilor până la vârsta majoratului ori numai copiilor sub treisprezece ani.

Philippe care nu văzuse în viaţa lui un film erotic, ca majoritatea parizienilor de altfel, preferând ostentaţiei naturiste seminuditatea sugestiei, nu avea nici temperamentul pătimaş al mamei sale şi nici refulările unui băiat vitregit de soartă. Egalitatea sa de spirit se răsfrângea şi asupra domeniului amoros şi, obligat de foarte tânăr să-şi câştige existenţa, Philippe nu-şi îngăduise niciodată să se abandoneze reveriilor lascive. Prin Danielle cunoscuse, aşa cum zicea el, „marea dragoste” sau, poate, dragostea în sine, faţă de care dovedise o incredibilă şi anacronică statornicie. Nu avusese niciodată parte de răsfăţ şi nu era obişnuit să se răsfeţe singur. Danielle fusese unica generozitate a vieţii care totdeauna se arătase meschină cu el şi nu înţelegea să renunţe la acest dar neaşteptat ce împlinise disponibilităţile sale şi-l scutise de obsesiile vârstei.

Doamna Alexandre îi apăruse, în memorabila noapte a confesiunilor, ca o fiinţă descinsă nu chiar de pe un alt tărâm, dar dintr-o lume pe care o socotise aproape inaccesibilă şi într-un chip atât de surprinzător încât în primul moment ar fi putut crede că ieşise din apele fluviului ca Ondine sau se desprinsese ca Daphne din uriaşul copac de la marginea cheiului Montebello (dacă Philippe ar fi ştiut cine era Daphne şi cine Ondine). Cu toate că se demachiase în faţa lui, scoţându-şi genele false şi ştergându-şi fardul de pe obraz şi cu toate că băuse cu el un pahar de vin, doamna Alexandre păstrase până în zori ceva din natura unei făpturi legendare şi providenţiale în acelaşi timp, care-i dezvăluise lui însuşi existenţa unei tainice aspiraţii nebănuite până atunci. Cu fiecare clipă îşi dădea seama tot mai lămurit că aştepta de mult venirea ei şi că rolul pe care-i era dat să-l joace în

viaţa lui era esenţial. Pe măsură ce-i vorbea simţea cum începeau să se limpezească în el o seamă de lucruri încă nebuloase până în seara aceea, îi inspirase o încredere atât de deplină încât nu ezitase niciun moment în pragul unor mărturisiri de o totală sinceritate. Aşa cum ezita acum în pragul scărilor ce coborau spre cabine. Femeia goală, pe care o văzuse ţâşnind din oul de carton şi zburând, speriată, în culise, nu avea nimic comun cu doamna Alexandre, era o femeie goală oarecare ca atâtea altele care-şi expuneau farmecele în *Play-boy.* Nu decenţa – în privinţa asta, Philippe era la fel de blazat ca orice alt tânăr parizian de vârsta sa – ci încrederea lui fusese contrariată, dacă nu chiar zdruncinată. Drept care, terminând de fumat ţigara, se urcă din nou la balcon să-şi ocupe locul.

Partea a doua a spectacolului începea cu o demitizare dublată de o contestaţie, *Iisus, idolul,* potrivit modei ce mai avea încă priză în teatrul aşa-numit serios, dar care, pe o scenă de music-hall devenea ridicolă, dacă nu chiar burlescă. Cu o relativă cultură, mai mult cinematografică şi foarte puţin livrescă, Vic Upshaw, coregraful, combinase într-un amestec eterogen, haotic şi excesiv de pitoresc, reminiscenţele învăţăturilor însuşite la şcoala parohială cu imagini din filmele de aventuri, Vechiul cu Noul Testament, budismul cu ritualurile magice şi vrăjitoria. Reprezentarea pătimirilor, crucificării şi învierii lui Iisus era în întregime dansată, aşa cum în opera rock *Jesus-Christ super-star* era de la un capăt la altul cântată. Protagonistul – tânărul pletos şi atletic cu care doamna Alexandre dansase valsul hollywoodean – se înfăţişa în costumul celui mai patetic dintre sclavii înlănţuiţi ai lui Michel Angelo, adică în completa nuditate a sculpturalei sale anatomii şi îndura torturile la care era supus dansând cu stoicism, după cum călăii săi, cu pantaloni şi veste de piele *hippies* îl biciuiau dansând frenetic. În sală apărea tot dansând, dar cu mişcări leneşe, onctuoase, şi se urca

pe scenă un alai de bonzi feminini, în rândul cărora Philippe o recunoscu imediat pe doamna Alexandre, fiindcă avea picioarele cele mai lungi şi articulaţiile cele măi suple. În sfârşit, încheindu-şi ciclul suferinţelor, atleticul Iisus se lansa într-o lungă şi voluptoasă exhibiţie coregrafică împreună cu negresa Betty, tot atât de nudă şi ea, care părea să joace un dublu rol, asociind-o în făptura sa de culoarea ciocolatei fără lapte pe Sulamita cu Maria-Magdalena. Astfel încât Trabucul putuse menţiona cu litere mari pe afiş „spectacol în nud integral", iar Reine, patroana, îşi continuase liniştită libaţiile solitare cu Grand-Marnier, imaginând, prin aburii beţiei, noi scenarii menite a perpetua renumele Mayolului.

Într-o largă desfăşurare de ansamblu grupul mixt de dansatori se străduia acum să exprime fascinaţia pe care noul idol o exercita asupra lor. În interpretarea demitizantă şi excentrică a Noului Testament, Upshaw ocolise totuşi cu grijă apostazia, păstrând ceva din spiritul misterelor medievale, într-o ilustrare puternic colorată ca o pictură naivă şi actualizată cu multă stângăcie.

Philippe începea să se plictisească de toată acea însăilare coregrafică fără cap şi fără coadă, frizând adesea stupiditatea, şi, cum în locul idolului magician şi al adepţilor lui, săltăreţi ca un roi de lăcuste, apăruseră în lumina reflectoarelor două gemene bondoace, cu figuri mult prea comune pentru a mai fi şi drăgălaşe, care cântau un potpuriu de vechi melodii, marcând fără prea multă convingere ritmul cu bătăi din palme, spre a-i antrena pe spectatori, se uită la ceas şi văzând că era şase şi jumătate, se strecură printre rândurile de scaune spre ieşire.

Afară ningea, fenomen rar pentru o iarnă pariziană şi care dădea un aer somptuos unui oraş în permanentă festivitate. *Parisul este o sărbătoare* scria Hemingway în fragedele, fermecătoarele amintiri din epoca sa de boemă

strâmtorată şi totuşi atât de voioasă, petrecută într-o mansardă de pe rue Mouffetard din Cartierul Latin. Văzute prin imaculata broderie mişcătoare a fulgilor de zăpadă, clădirile, oamenii, vehiculele păreau zugrăvite de un pictor *pointillist,* Seurat sau Signac. Ţipete zglobii, tinereşti, umpleau strada şi forfota trecătorilor era sporită de gesturile vesele cu care îşi scuturau umerii, piepţii hainelor şi mânecile acoperite de fulgi. Pe cheiul Montebello, pustiu la ora înserării, pantofii lui Philippe imprimară în albul covor aşternut pe trotuare primele urme de tălpi.

Ajunse ultimul la *Atelierul meşterului Albert,* deşi nu era încă şapte. În timp ce-şi îmbrăcau uniformele de serviciu – pantaloni negri, vestă roşie, papillon negru – colegii lui comentau cu bucătarul şef, cu ajutorul acestuia şi cu spălătoarea de vase, Claudine, o făptură fără vârstă şi fără sex, în faţa căreia băieţii nu se jenau să stea în ţinută intimă, ultimele evenimente la ordinea zilei: răpirea baronului Empain, întâmplată cu câtva timp înainte şi capturarea primejdiosului criminal Yves Maupetit, urmărit de multă vreme pentru asasinate, agresiuni şi tâlhării. Împărţit între impresiile diverse ale unei zile atât de pline, Philippe asculta numai cu o ureche.

Baronul Empain, unul din vârfurile industriei franceze, om cu o avere considerabilă, care, în afara activităţilor sale publice, ducea o viaţă cât se poate de retrasă în sânul familiei, fusese răpit, în apropiere de rezidenţa sa, de o bandă de necunoscuţi amatori de câştiguri fabuloase şi spontane. Ispravă în ale cărei impulsuri intra şi gustul infantil al spectacolului de mare senzaţie, ca şi aspiraţia spre un vedetism vertiginos. Dat fiind personalitatea victimei, un *gros bonnet* al finanţelor, poliţia se pusese imediat în mişcare. Cercetările însă erau anevoioase din pricina reticenţelor familiei, care prefera să trateze în secret cu agresorii în privinţa răscumpărării. Cum controlul exercitat de forţa publică îi incomoda pe aceştia,

familia primise într-un pacheţel discret o mică mostră de cruzime şi de perseverenţă din partea răpitorilor: prima falangă a degetului mic de la mâna stânga a baronului Empain, începutul unui holocaust metodic. La rândul lor, poliţiştii primiseră în ajun un al doilea colet în care se afla, înfăşurat în vată, un deget întreg, aparţinând, aşa cum se stabilise fără multă dificultate, unui lucrător musulman mort într-un accident de muncă. O glumă sinistră al cărei autor încă un fusese descoperit.

— Dacă au s-o ţină tot aşa, comenta Claudine, nevastă-sa o să-l capete înapoi, bucăţică cu bucăţică,

— Ca la solduri, adăugă André.

— După degete, cine ştie ce le-o mai da în gând descreieraţilor să-i taie. Nu înţeleg de ce-şi vâră nasul poliţia. Să fi lăsat oamenii să se descurce între ei, nu să le pună beţe-n roate. Dacă au de unde să plătească, să plătească. Să mă fi răpit pe mine, n-ar fi dat nimeni niciun ban chior.

— Fii pe pace, nu s-au născut încă gangsteri care să te răpească pe tine, Claudine.

— Eşti obraznic, dar ai dreptate. Ce e drept, nu-i păcat, într-o seară s-a luat un tinerel după mine. L-am lăsat aşa o bucată de drum şi, când am ajuns lângă un felinar, m-am întors repede spre el: „Ce doreşti, băieţaş? Vrei să faci amor cu maică-ta mare? Şterge-ţi nasul şi du-te şi te culcă. Şi nu te mai uita aşa la mine, c-ai să visezi urât la noapte”. A început să se bâlbâie, „scuzaţi-mă doamnă, v-am confundat”. Şi-a fugit ca din puşcă.

Aventura Claudinei declanşă o explozie de veselie.

— Am avut totuşi noroc că era un băiat bine-crescut. Altminteri s-ar fi putut s-o păţesc.

— De păţit, ar fi păţit-o numai el, comentă André.

— Să ştii că nu-i nimic de râs. Aţi auzit ce s-a întâmplat cu banda aceea de derbedei în arondismentul nouă?

— Ce? N-am auzit.

— Umblau în şir scutere de-a lungul trotuarelor şi

smulgeau din mers poşetele femeilor care se întorceau acasă liniştite, de la serviciu. Pe una din ele, care s-a cramponat de poşetă, au târât-o vreo trei sute de metri. Sărmana a trebuit s-o interneze în spital. Asta era pe la ora şapte seara, pe strada Blanche.

— Păi de, cine le-a pus să meargă pe marginea trotuarului?

— Ei, uite, de asta se întâmplă atâtea, fiindcă noi luăm totul în glumă. Să ne fie nouă bine, ceilalţi treaba lor, facă ce-or şti. Cum zicea papa Ludovic, nu mai ştiu care din ei: „După mine potopul”.

— Lăsaţi inundaţiile, că încep să pice clienţii acum, îi luă la zor directorul. Şi tu Claudine, ai face mai bine să le dai o mână de ajutor băieţilor.

Philippe se apucase să aranjeze mesele din sectorul lui. Tăcut şi discret, nu se amesteca în discuţiile celorlalţi, prefera să asculte, ceea ce nu-l obliga la nimic. Cum de obicei nu-l interesa ceea ce se vorbea, tăcerea lui îl proteja ca un izolant sonic prin care pătrundea doar o rumoare confuză. Şi totuşi ar fi avut şi el ceva de spus de astă dată: cum fuseseră atacaţi, el şi fratele lui mai mare, Richard, la ora zece seara, în metrou, de două haimanale, doi vlăjgani, care se apropiaseră, aroganţi şi ameninţători, şi le ceruseră să scoată toţi banii din buzunare. De ce tocmai lor, când se mai aflau şi alţi călători, mai vârstnici sau mai vulnerabili, în vagon? Poate nici un aveau neapărată nevoie de bani, poate nu voiau decât să se amuze pe socoteala lor, să-şi pună forţele tinere în mişcare, să cheltuiască o energie cu care nu aveau ce face, ori poate fuseseră iritaţi de îmbrăcămintea foarte corectă a lui Richard, de cămaşa lui albă şi gulerul cu o croială impecabilă? Fratele său rostise un „nu” categoric pentru care primise un pumn în falcă şi într-o clipă se încinsese bătaia. O lovitură puternică în stomac îi tăiase lui Philippe răsuflarea, făcându-l să se îndoaie.

În vagon se mai aflau încă zece sau cincisprezece persoane, dar niciuna dintre ele nu intervenise nici măcar cu un protest, toată lumea se retrăsese îngrijorată spre capătul opus. Încăierarea se desfăşurase în mai puţin de un minut, pe parcursul dintre două staţii. La următoarea oprire, agresorii deschiseseră uşa şi dispăruseră pe primul culoar ce le ieşise înainte. Philippe şi fratele său erau plini de sânge pe faţă, cu mâinile julite, iar Richard avea şi falca zdrobită de un corp contondent, poate un box, aşa că se duseseră împreună la cel mai apropiat spital.

Philippe rămăsese multă vreme cu gustul amar al laşităţii oamenilor, care i se descoperise atunci pentru prima oară. Absurdul întâmplării îl acceptase mai uşor fiindcă se integra în toată acea absurditate care era existenţa lui.

Se gândise mai apoi cum ar fi reacţionat dacă ar fi fost singur, fiindcă el nu avea asupra lui, în seara respectivă, decât zece franci. S-ar fi opus, i-ar fi înfruntat pe cei doi vlăjgani, s-ar fi bătut cu ei, ori ar fi băgat, docil, mâna în buzunar şi le-ar fi plătit tributul? Poate că ar fi tăbărât şi aşa asupra lui, pentru amorul artei, pentru plăcerea de a lovi şi a umili, dovedindu-şi puterea. Yves Maupetit, sângerosul criminal, care terorizase Franţa timp de câteva luni, omorâse un biet pensionar pentru câteva hârtii de zece franci. Merita oare ca, în numele demnităţii ori al unor principii nu prea clare, să zacă în pat câteva zile de pe urma loviturilor sau să rămână desfigurat, riscându-şi cariera actoricească? Dar dacă toată lumea ar judeca la fel? Călătorii care se retrăseseră spre capătul vagonului, atunci când văzuseră că se îngroaşă gluma, mulţumindu-se a fi simpli spectatori, se socotiseră degajaţi de orice răspundere, păzindu-şi pielea. Dacă însă Philippe ar fi dat dovadă de o egală laşitate, scoţând banii din buzunar de teama ameninţării, cu siguranţă că l-ar fi privit cu compătimire. Revista Paris-Match făcuse nu cu

mult timp înainte un original şi întristător experiment: angajase trei cascadori pe care-i pusese să simuleze o încăierare pe una din cele mai frecventate artere ale oraşului, pe Champs-Elysées, în aşa fel încât inechitatea incidentului – doi dintre bătăuşii stipendiaţi urmând să-l atace cu brutalitate pe al treilea – să provoace indignarea. Rezultatul: doua fotografii edificatoare. Într-una din ele, publicată pe două pagini mari, aşa încât toţi cei surprinşi de obiectivul aparatului se puteau cu uşurinţă recunoaşte, agresiunea înfăţişată în cele mai mici detalii în prim-plan, iar pe trotuar, în planul secund, mulţimea strânsă în jurul palpitantului spectacol la care asista cu o detaşată curiozitate, închizând pe jumătate ochii şi strâmbând buzele cu o grimasă nu de oroare, nu de revoltă, ci provocată de lumina puternică a soarelui. Majoritatea bărbaţi, printre care unii tineri şi zdraveni, în ciuda strigătelor de ajutor ale presupusei victime, după cum se menţiona în legenda ilustraţiei, nimeni nu mişcase un deget, nimeni nu se simţise îndemnat să potolească furia bătăuşilor, nimeni nu se gândise să-i cheme pe cei doi poliţişti care se aflau la o distanţă de cincizeci de metri. „În zilele noastre, spunea în încheiere testul revistei Paris-Match, indiferenţa rimează cu violenţa.” O a doua fotografie, mai mică, îl arăta pe cascadorul molestat, aşezat pe caldarâm, cu hainele sfâşiate şi cu o mână la cap, pipăindu-şi contuziile, probabil reale, pe care le suferise. Circulaţia fusese reluată, trecătorii se mulţumeau să-i arunce din mers o privire vag curioasă şi parcă puţin dezamăgită că spectacolul nu fusese suficient de pasionant.

Philippe cercetase îndelung prima fotografie, studiind fiecare obraz, fiecare expresie şi îndeosebi chipul tânărului din stânga, în bluzon de piele, cu cămaşa descheiată la gât şi părul ondulat poate la coafor, care avea un zâmbet puţin crud, puţin amuzat şi o fixitate lacomă în ochi, ca şi figura placidă a fetei din dreapta, cu

plete blonde şi foarte elegant îmbrăcată, care se rezemase de capota unui automobil ca să privească mai comod.

Sentimente nedesluşite, întortocheate, se agitau în el, scormonind în adânc mâluri, silindu-l să şadă un timp indefinit cu Paris-Matchul deschis în faţă. De ce îl interesau atât de mult şi, poate, atât de dureros, cele două pagini din revistă? Pentru că fraţii lui mai mici făceau şi ei parte din specia aceea biologică egoistă, dură şi exigentă, lipsită de orice răspundere şi liberă de orice obligaţii, care îşi poate permite orice şi căreia totul îi este permis. Ca şi tatăl său prezumtiv, pe care nu şi-l dorise şi faţă de care se simţise totdeauna străin. Aşa cum nu-şi dorise nici fraţii alături de care crescuse. Căminul familial era ca un compartiment de tren ai cărui călători, adunaţi laolaltă din întâmplare, nu au nimic comun între ei decât cele patru, cinci sau şase ceasuri de călătorie. Philippe îi părăsise cu inima uşoară după ce ani de zile trăise cu sentimentul de a fi scândura ieşită din cuie de care se poticneau toţi din casă. Jucase tot timpul rolul copilului năpăstuit. Cu eficienţă însă pentru că toate treburile gospodăreşti fuseseră lăsate în seama lui. Învăţase să gătească, să servească la masă şi să spele vasele. Practica meseriei de chelner o deprinsese de mic. Fraţii lui refuzaseră să se ocupe de asemenea lucruri înjositoare şi plicticoase iar maică-sa, nu avea timp, iar când avea, prefera să iasă în oraş cu vreunul din medicii de la spital sau vreunul din foştii ei pacienţi. Soţia mafiotului fusese foarte frumoasă şi era încă foarte frumoasă la cei patruzeci şi patru de ani ai ei şi dacă, având cinci copii, nu reuşise să-şi refacă viaţa, putea, în schimb, să aleagă partenerul cel mai agreabil dintre bărbaţii care o invitau la restaurant.

Mai apoi, când fraţii lui începuseră să crească, devenind tot mai năzuroşi, resursele familiei se dovediseră neîndestulătoare şi Philippe se văzuse obligat

să caute un serviciu. De ce el trebuia să fie cel scos la mezat, de ce numai asupra lui cădeau toate îndatoririle? N-ar fi putut spune că maică-sa nu ţinea la el, că nu i-ar fi arătat niciun pic de tandreţe ori că şi-ar fi descărcat numai asupra lui toanele. Voluntară, capricioasă, absurdă şi, adeseori, insensibilă, fusese faţă de toţi. Când avea însă ceva de cerut, când era de făcut vreo cursă în oraş, când era de dus sau de adus un pachet, i se adresa numai lui Philippe. Pe ceilalţi fraţi îi cruţa, ştiindu-i, poate, cât sunt de îndărătnici şi de răuvoitori ori poate pentru că erau odraslele mafiotului, singurul om pe care-l iubise cu pasiune oarbă, renunţând la o existenţă sigură şi onorabilă pentru o viaţă rătăcitoare, clandestină şi plină de riscuri. Philippe îşi amintea de zilele nesfârşit de lungi petrecute în câte o cameră de hotel. Când rămânea singură, maică-sa şedea întinsă pe pat şi fuma cu ochii în tavan, sau îşi dădea în cărţi. De îndată ce se întorcea mafiotul, trăiau amândoi într-o continuă exaltare, uitând de copii, pe care de obicei îi lăsau la hotel să-şi omoare timpul cum pot, fiindcă nici măcar jucării nu se gândiseră să le cumpere. Philippe şi sora lui mai mare şi le făceau ei înşişi din şerveţele de hârtie sau din poze decupate de prin reviste. Descoperiseră un joc de hazard cu gajuri: se aşezau amândoi în dreptul uşii de la balcon şi numărau trecătorii, pe cei ce veneau din stânga separat de cei din dreapta sau femeile separat de bărbaţi, după ce fiecare dintre ei optase pentru stânga sau dreapta, pentru femei ori pentru bărbaţi. La sfârşit comparau rezultatele. Jocul se termina repede însă, deoarece Philippe nu ştia să numere decât până la zece, iar sora lui ajunsese abia până la douăzeci. În timp ce părinţii zăboveau în oraş, amurgul se lăsa, odaia începea să se întunece, pe stradă se aprindeau felinarele şi copiii nu puteau atinge cu mânuţele comutatorul electric. Se aşezau jos pe covor, abia mai îndrăznind să se mişte şi pândeau paşii de pe culoar, doar, doar unii dintre aceşti paşi se vor opri în

dreptul camerei lor şi se va auzi o cheie răsucindu-se în uşă. Era o amintire pe care Philippe o rechema în memorie de câte ori avea slăbiciunea de a se gândi înduioşat la trecut. Oricum, despărţirea lui de familie nu fusese privită cu ochi buni: indezirabilul Philippe se dovedise dintr-o dată foarte necesar. Păcatul căzuse pe Danielle, ea era singura vinovată, ea le răpise o sursă de venituri care le aparţinea de drept şi de fapt. După plecarea sa, unul dintre fraţi, cel mai vârstnic, închiriase la rândul său o garsonieră în oraş plătită nu ştia cum şi cu ce bani, probabil din micile găinării şi furtişaguri puse la cale cu alţii de teapa lui. N-ar fi fost de mirare să fi făcut parte chiar din banda de borfaşi pe scutere care operase în arondismentul nouă. De câte ori Philippe încercase să-i vorbească, se izbise de o îndărătnicie arogantă şi cu desăvârşire opacă. Cuvintele pentru el erau goale de sens iar argumentele ricoşau, dezamorsate de o totală lipsă de imaginaţie. Refractar la orice imixtiune exterioară, fie şi o simplă sugestie cu duhul blândeţii, nu recunoştea decât logica demonstraţiilor făcute cu pumnul sau cu lovituri de picior, aşa-numitul box francez. Şi Philippe se întreba, descurajat, în ce fel, prin ce mijloace, cu ce metode sau cu ce lipsă de metodă, aceşti căţelandri sălbatici, negri în cerul gurii, încăpăţânaţi, zănatici şi întărâtaţi puteau fi domesticiţi, puteau fi făcuţi să numai urle la lună, să nu mai bată drumurile în neştire, să nu mai sară să muşte mâna ce le dă de mâncare şi să nu mai ciulească urechea la chemarea, pădurii.

Îşi spunea uneori că, de fapt, civilizaţia se naşte din nou cu fiecare prunc omenesc ce vine pe lume. Cu fiecare din ei, în răstimpul unei singure vieţi, istoria. Civilizaţiei trebuie să-şi reia ciclul întreg de la cel mai îndepărtat capăt, etapă cu etapă, din ziua când primul grafician amator a zgâriat peretele unei peşteri, sintetizând în forme rudimentare imaginea lumii exterioare şi până în momentul în care omul a ajuns la conştiinţa de sine. Nu

toţi indivizii pesemne au însuşirile necesare, nu toţi sunt apţi să parcurgă în răstimpul potrivit fiecare etapă. Unii întârzie pe drum ori se opresc – lipsiţi de voinţă şi de curiozitate sau mulţumiţi de ceea ce le apare ca o condiţie ideală – la civilizaţia ghioagei şi a toporului de piatră, chiar dacă poartă blue-jeans şi bascheţi şi fumează Gauloises. E de ajuns să priveşti în jur pentru a descoperi, una câte una, vârstele omenirii în cele mai diverse întruchipări, chiar fără să ai ochiul unui fizionomist.

Philippe care nu fusese prea des prin muzee, reţinuse totuşi, dintr-o vizită făcută la muzeul Rodin sub călăuzirea Daniellei, imaginea sculpturii intitulate *Vârsta de bronz:* era o atât de revelatoare, de sublimă poezie în gestul tânărului care se trezeşte dintr-un somn îndelungat şi, respirând adânc, cu braţul lipit de frunte şi capul dat pe spate, într-o stare de aromeală încă nedestrămată şi de extaz, ca luminat pe dinăuntru de primă înmugurire a conştiinţei! Dar de câte ori pe zi, pe săptămână, pe lună, într-un an, se naşte inefabila „trestie gânditoare” a lui Pascal într-o lume pururea imperfectă ce caută pe dibuite calea spre o himerică perfecţiune, plăsmuind cu o grabă febrilă, fără discernământ, mereu alte matriţe umane, mereu alte structuri, de la copiii supradotaţi până la acele amorfe, triste şi inocente simulacre care sunt handicapaţii?

Între timp, dându-le ajutor băieţilor la aşezatul tacâmurilor, Claudine nu încetase o clipă să sporovăiască, decisă a merge până la capătul ideilor sale. *Portocala mecanică,* despre care vorbea acum, îi oferise prilejul unei aprige diatribe la adresa filmelor americane.

— „Atâta ce-am râs, îmi spune nepoată-mea, de mult nu m-am mai amuzat aşa la cinema”, înţelegeţi? Ea râdea, iar mie mi se ridicase părul în cap şi tremuram toată de indignare. Cum adică, vezi că dă un camion peste tine, gata să te strivească şi tu râzi şi spui că

niciodată nu te-ai distrat atât de bine? Râdeţi. Râdeţi, am zis eu, o să vedeţi voi ce-o să iasă din asta. Fiindcă filmul n-a fost turnat numai pentru mine, pentru dumneata sau dumneata, oameni aşezaţi şi cu mintea întreagă, ci a fost făcut pentru tot felul de tipi şi mai ales pentru derbedei. Vin haimanalele, se uită, râd sau, poate, nu râd, în orice caz creierul lor începe să lucreze. „Ai naibii americani, uite ce sunt în stare să facă. Asta într-adevăr e libertate, nu ca la noi, unde pentru orice fleac te înhaţă sticleţii. Ia să ne amuzăm şi noi niţeluş, ca ăştia cu portocala, să vedem ce-o să fie.” Şi, se apucă băieţii să jefuiască ziua-n amiaza mare, să umble ca nebunii cu maşini de furat, ca-n filmele poliţiste, să dea peste oameni, să le spargă capetele ori să-i ia ostatici, să violeze femeile, să facă toate răutăţile de pe lume. Şi chiar aşa s-a întâmplat cum am spus eu, de parc-aş fi fost madame Soleil, ghicitoarea. Nu trece mult şi ce citesc în jurnal: patru băieţandri de cincisprezece, şaisprezece ani, nişte mucoşi, au furat o maşină, nu mai ştiu în care oraş, şi au pornit ca zevzecii, pe străzi, cu o sută pe oră. Un poliţist, om în toată firea, cu nevastă şi copii „a încercat să-i oprească şi au trecut peste el de parc-ar fi fost o găină, l-au făcut terci. Urmarea: i-au arestat, i-au ţinut vreo două zile la zdup şi le-au dat drumul, căci erau minori. Va să zică dacă eşti minor poţi să omori oameni ori să-i schilodeşti că nu-ţi cere nimeni socoteală. Băiatul victimei, care era şi el tot poliţist, a fost atât de revoltat încât a spus că, dacă nu se face dreptate, el îşi dă demisia din poliţie. Şi, pe urmă, ce s-a întâmplat în Morbihan, vara trecută, parcă, sau poate ceva mai înainte, nu-mi mai amintesc, cu o bandă de şase derbedei care umblau cu două maşini de furat şi tot aşa, mascaţi, ca ăia din *Portocala mecanică*: într-o singură noapte au atacat nu ştiu câte vehicule, le-au ciocnit, i-au cotonogit pe conducători, au oprit apoi o limuzină în care se aflau trei bărbaţi şi o femeie şi ce credeţi? Halal bărbaţi, câteşitrei au rupt-o la fugă şi au lăsat-o pe biata

femeie în mâinile lor. Spre norocul ei, a trecut tocmai atunci pe acolo un camion şi golanii şi-au luat tălpăşiţa. Dar tot nu s-au lăsat, au oprit o altă maşină în care erau doi tineri căsătoriţi, i-au dus pe câmp şi şi-au bătut joc de soţie sub ochii bărbatului, căruia îi puseseră cuţitu-n gât. Exact ca în afurisita aia de *Portocală.* Nu mai ştiu ce-a mai fost până la urmă, dar câteva zile toată lumea din partea locului a trăit cu frica-n sân. Degeaba, nimeni nu învaţă nimic. *Portocala mecanică* mai rulează încă şi acum şi toate pramatiile şi toţi derbedeii îşi fac educaţia la cinematograf. Mai e de mirare că se întâmplă atâtea? Cine-i vinovat? Toată lumea, fiindcă stă cu mâinile-n sân. Şi mai mult decât toţi, producătorul care a fost în stare să arunce pe piaţă asemenea murdării. Râzi André?

— Râd. Fiindcă ai dat cincisprezece franci ca să vezi „murdăriile" lui. Cine-i vinovat atunci: Claudine. Fii mulţumită că trăieşti la Paris şi nu la Roma sau în Sicilia sau chiar la New York. Oricum la noi e linişte, să nu te plângi.

Claudine ar mai fi vrut să spună ceva, dar tocmai atunci intrară pe uşă primii clienţi şi directorul o expedie de urgenţă la bucătărie.

La ora trei, când Philippe o porni spre casă, ninsoarea încetase şi albul auster şi imaculat al iernii domina oraşul. Imensul copac de lângă chei înflorise tot ca un cireş japonez şi zăpada aşternută într-un strat egal pe Pont de l'Archevêché scânteia în lumina felinarelor; perechea stingheră de trecători – doamna cu blană de astrahan şi tânărul cu bluzon de piele – se destrămase în văzduhul întunecat. În locul ei, femeia goală de la Mayol alerga înfrigurată prin mijlocul podului spre caldul confesional din strada Jean Beausire şi tânărul întinse pasul grăbit s-o ajungă. În sfârşit acum avea s-o poată privi pe îndelete să-şi dea seama dacă într-adevăr era doamna Alexandre. Ce intolerant, ce stupid fusese! De ce oare confesorul lui din noaptea mărturisirilor nu putea fi una şi aceeaşi

persoană cu dansatoarea ce-şi expunea goliciunea în faţa unor oameni necunoscuţi, veniţi anume ca s-o contemple? Philippe îşi aminti de lady Godiva aşa cum o văzuse în copilărie, într-o gravură din dicţionarul Larousse şi citise de nenumărate ori povestea femeii milostive care străbătuse goală un oraş întreg pentru a uşura birurile sărmanilor localnici. Oare într-adevăr oamenii îi respectaseră demnitatea şi niciunul dintre ei, nici măcar unul singur, nu aruncase o ocheadă printre scândurelele obloanelor? Oricum ar fi fost, lady Godiva se înapoiase acasă la fel de neprihănită precum plecase, fără a şti dacă vreun ochi curios îi spionase nuditatea. Şi dacă ar fi chibzuit lucrurile cumpătat, aşa cum îi era firea, el însuşi, Philippe Thilgès, tânărul ce năzuia cu atâta ardoare să-şi schimbe viaţa, devenind actor, nu era unul şi acelaşi cu Philippe chelnerul care, cu şervetul pe braţ, se apleca să asculte, docil, comenzile clienţilor la *Atelierul Meşterului Albert,* suportându-le toate capriciile? Când ieşea însă din local în frigul înviorător de afară, încheindu-şi cu grijă blazonul şi privind dantelăria de piatră a catedralei Notre-Dame, uita toiul, şi zâmbetele lor condescendente, şi glumele nesărate pe care şi le îngăduiau faţă de el, şi bacşişurile primite, redevenind Philippe Thilgès, cel care dorea atât de mult să îmbrace costumul lui Bajazet, lui Rodrigue ori al lui Perdican. Duşul pe care-l făcea acasă îl spăla de reziduurile unei existenţe meschine şi invariabile.

Trebuia neapărat să-i dea mâine un telefon. Neapărat.

V

O ZI FARA ISTORIE, ÎNCĂ IMPERsonală, încă firavă, ce încerca să se prindă cu un strop de liant de pietrele alb-sure-gălbui ale bătrânei cetăţi. Obloanele albe, larg deschise, lăsau să se cearnă prin mii şi mii de ferestre lumina lăptoasă a zilei de iarnă. Mai rămăsese totuşi un cotlon ascuns, o celulă ferită deocamdată de preocupările, anxietăţile şi răspunderile cotidianului. Oraşul îi respecta şi el, deocamdată, independenţa pe care i-o asigura somnul. Deocamdată, adică timpul redus la cea mai infimă fracţiune, adică provizoratul, adică esenţa însăşi a existenţei omeneşti: deocamdată iubim, deocamdată suferim, deocamdată ne lăsăm legănaţi de speranţe. Deocamdată durează uneori cât o viaţă de om.

În golul curţii interioare o minge îşi afirmă zgomotos prezenţa. Porumbeii înşiraţi pe streşini priveau cu o aristocratică detaşare în golul fântânii de jos. Sălbăticiţi, împânzeau oraşul, cuibărindu-se pe unde puteau, gungurindu-şi impulsurile erotice, prăsindu-se ca nişte nomazi. Statuile bisericii Trinité aveau creştetele văruite şi obrajii înlăcrimaţi de produsele lor fiziologice. În grădina Tuileries păşeau leneşi, graţioşi, pe alei, izmeniţi ca nişte curtezane de lux scăpătate, aşteptând pomana de grăunţe a vizitatorilor. Fiind însă proşti şi tembeli, vrăbiile, mai sprintene, le furau totul de sub cioc:

frumuseţea concurată de şiretenie.

— Nu peste flori, Fabriçou!

Copilul ridică nişte ochi nedumeriţi spre năluca albă răsărită în cadrul ferestrei proaspăt deschise: care flori? În curte, pe un petec de cincizeci de centimetri pătraţi, creşteau nişte tufe cu frunze scorţoase pe care nu le văzuse nicicând soarele şi care păreau a fi uitat că făcuseră cândva parte din regnul vegetal.

— Dar n-am dat peste flori.

Ofensat de o asemenea nedreptate, băieţaşul mai bătu mingea de vreo două ori, apoi o luă în braţe şi se refugie în gang. Năluca în cămaşă de noapte pierise însă din fereastră.

Doamna Alexandre se întoarse către patul alb sprijinit pe patru volume groase din anuarul telefonic Bottin şi ornat, la căpătâi, cu o coroană de carton aurit de la Bobotează, *Jour des Rois.* Cuvertura de pichet alb ara înfăşurată în jurul unui trup invizibil cufundat în somn.

Clopoţelul de la intrare clincăni discret.

— Vai, cum de-am uitat!

Repede, capotul de casă, pe care de obicei îl purta Delphin. Unde putea fi? În baie nu, în bucătărie nu, nici în salon. Bineînţeles, pe spineta de pe culoar. Clopoţelul zăngăni din nou, mai energic.

— Vin, vin acum!

Philippe aştepta în prag, cu un buchet mare de ghiocei.

— Primii ghiocei! Nu puteai să-mi faci o mai mare bucurie! Miros a zăpadă. Ştii că-ţi seamănă? Philippe în carne şi oase cu o armată întreagă de cavaleri Bayard în miniatură. Dar de ce mă priveşti aşa?

Tânărul îşi plecă ochii.

— Vreţi cu tot dinadinsul să mă faceţi să roşesc?

Doamna Alexandre stătu o clipă în cumpănă.,

— Am înţeles de ce n-ai venit la mine în cabină, spuse ea cu glas scăzut. Dragul meu, trebuie să ştii că am făcut şi *strip-tease* în lunga mea carieră, ce-i drept în nişte

baruri şic. Am dansat în baletele Joos, pe scena Odéonului, dar şi în cabarete de noapte. Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă să fac, pentru a cumpăra acest apartament şi a strânge în jurul meu o familie pe care acum, vai, am pierdut-o. Dar asta e o poveste mai lungă. Am făcut totul sau aproape totul, păstrând însă două lucruri: stima faţă de mine şi singurătatea.

— M-am gândit la lady Godiva, mărturisi, puţin încurcat, Philippe.

— Lady Godiva? Asta cine mai e? Unde joacă? A, lady Godiva, zici? Aceea din Larousse? Numai că ea făcea *strip-tease* din caritate. E nostim. Ba nu, nu e nostim, e foarte frumos ce-mi spui.

Vorbind, îl conduse în dormitor.

— N-am unde să te poftesc, în salonul de subprefectură e frig. Vrei să vezi o scamatorie?

Aplecându-se deasupra patului, ridică uşor unul din colţurile cuverturii de pichet, dând la iveală un picior fildeşiu cu călcâi roz, restul trupului fiind complet ascuns în trâmba de pânză ce-l preschimba într-o albă mumie culcată în diagonală peste pat. Doamna Alexandre smuci capătul cuverturii, o dată şi încă o dată, mai cu putere, fiindcă întâmpină rezistenţa unui braţ greu şi în sfârşit reuşi să scoată la vedere un profil bărbătesc adormit, cu un nas foarte drept, foarte clasic. Delphin zâmbi somnoros, printre gene. De sub învelitoare, chiar sub bărbia lui, apăru căpşorul unui motan alb, cu un nas trandafiriu foarte puţin clasic şi foarte mult teşit. Samsonnet deschise mari ochii galbeni şi miopi, privind lumea cu indiferenţa unui mic eunuc.

Ca şi cum ar fi simţit schimbările petrecute în dormitor, pe uşă năvăliră mieunând două pisici înfometate de o prea îndelungă aşteptare, una neagră ca o sculptură în antracit, alta înflorată ca soldurile de la Galeriile Lafayette.

— Acum cunoşti pe toată lumea: Samsonnet, motan în

retragere, Salomé, femeia fatală cu voaletă şi Caramouche, fluturaşul meu brazilian. Iar dumnealui este Jean-Paul Franki pe care ai avut prilejul să-l aplauzi pe scena Mayolului, fiindcă sper că ai aplaudat un spectacol de o atât de înaltă concepţie.

Delphin întinse o mână leneşă spre a strânge mâna vizitatorului. Era băiat bun astăzi şi faptul că fusese trezit din somn atât de brusc îl prinsese nepregătit pentru a lua o atitudine precisă, punându-i în inferioritate, cu toate că postura favorizată de cavaler curtenitor, a lui Philippe, îl irita puţin, obligându-l să se considere îndatorat faţă de cel ce reparase mojicia lui din seara nefericită. Simţea instinctiv că situaţia era destul de delicată şi că trebuia să acţioneze cu tact pentru a susţine o comparaţie care, deocamdată, îl dezavantaja. În niciun caz Philippe nu putea să-i fie simpatic.

— Să trecem un moment în bucătărie, până se îmbracă Delphin. Sper c-o să fie atât de drăguţ şi-o să dea o fugă până jos să cumpere ce-a mai rămas de cumpărat. Sticla de şampanie şi tarta de mere am luat-o de ieri.

— Şampanie Taittinger. Mi-a recomandat-o vecina noastră, băcăneasa, adăugă Delphin. Zicea că din asta a băut la revelion şi că e atât de bună că-ţi vine să cazi în genunchi.

— Sărbătoriţi ceva? întrebă Philippe.

— E sfântul Valentin azi, patronul îndrăgostiţilor, spuse doamna Alexandre, patronul sentimentelor afectuoase, adică al prieteniei.

— Prietenie amoroasă, insinua Delphin cu o neaşteptată sclipire de perfidie, pierdută în van, fiindcă cei ce trebuiau s-o remarce şi ieşiseră spre uşă. Spre norocul lui: comportarea plină de tact pe care şi-o propunea debutase cu o gafă.

Doamna Alexandre se apucă să pregătească mâncarea „mustăcioaselor”; puse la fiert salata şi morcovii pe care trebuia să-i amestece cu carnea crudă, pentru vitamine.

— Jos, la intrare, istorisi Philippe, era un copil care mă privea foarte atent, aproape ca pe un delincvent. „Ce faci aici?” l-am întrebat. „Mă uit la oamenii pe care nu-i cunosc.” Era o invitaţie indirectă de a mă prezenta.

— Fabriçou cunoaşte pefifraza din naştere, e băiatul unui ziarist.

— M-am prezentat: „Pe mine mă cheamă Philippe Thilgès. Şi pe tine?”. „Mă cheamă Fabrice. Doamna Alexandre îmi spune Fabriçou, numai dânsa îmi spune aşa, dar pe mine mă cheamă Fabrice. Mă mai cheamă şi Yvan şi încă cumva, nu mai ştiu cum, dar am s-o întreb pe mama şi-am să-ţi spun.”

— E cel mai tânăr amorez al meu. Ce-i drept e cam dur şi cam scorţos, nu-i place să fie mângâiat, dar eu îl accept şi aşa.

În momentul acela cineva la etajul de deasupra începu să clămpănească la pian, atacând vijelios o bucată arhicunoscută, cu îndârjirea războinică a unei hoarde de huni.

— Trebuie să fie unu, ora la care pianista noastră intră în acţiune. De câtva timp e *Campanella* şi numai *Campanella.* Are o singură bucată în repertoriu şi o cântă de parcă ar toca pătrunjel sau ceapă. Zilnic o toacă de câte douăzeci, treizeci de ori. E mereu în formă, toacă vârtos, cu nădejde, Până acum două luni a fost *Türkische Marsch,* pe care l-a dat gata până la urmă. E curios că totdeauna cântă ca un automat, aşa, în neştire, nu caută o interpretare anume, o nuanţă nouă. Am impresia că e profesoară de canto, pentru că după-amiaza, în locul pianului, se aud vocalize, făcute însă de glasuri diferite. Cum vezi, stăm într-o casă de artişti.

— Pentru mine sunteţi o continuă surpriză. Ştiţi tot. Vă pricepeţi la toate.

— De ce? Pentru că pot deosebi *Campanella* de *Turkische Marsch*? O dansatoare trebuie neapărat să aibă şi ureche muzicală, dragul meu, altminteri calcă-n

străchini.

— Eu vă mărturisesc că n-am nici cea mai mică idee de muzică, nu sunt în stare să recunosc nimic. E ceva cu totul străin de mine.

— Am să te iau o dată la un concert. Ştiu eu când? Bineînţeles într-o miercuri. Ah, am uitat, zilele noastre libere nu coincid. M-ar fi interesat să văd cum reacţionezi. Cu Delphin am fost la un concert Colonne, ca să-l iniţiez. Şi cum, în plin extaz muzical, stăteam cu capul rezemat de spătarul fotoliului, transportată de *Moartea Izoldei,* îl simt că se apleacă spre mine şi-mi şopteşte: „E frumos, nu-i aşa?" Credea că admir plafonul. Ce să-i faci, un om poate fi drăguţ şi cumsecade fără să-l cunoască pe Wagner, pe Beethoven sau pe Debussy. Cultura e ceva destul de relativ. Dacă, de pildă, ai să mă întrebi care e teoria lui Einstein, am să mă bâlbâi şi ai să-ţi pierzi toate iluziile despre mine.

— Didier e un om care ştie absolut tot şi care mi-a explicat foarte multe lucruri.

— Didier? A, da, mi-aduc aminte, maestrul dumitale.

— E o inteligenţă excepţională. Totul e clar şi ordonat în mintea lui. Are o licenţă în filosofie şi un doctorat în teatrologie.

— Mă sperii. Am asistat o dată la o discuţie despre Hegel între doi filosofi. Eu nu pricepeam o iotă iar ei erau gata să se ia de păr. Caraghioşi sunt intelectualii între ei Noi astea, mai baletiste, nu avem motive de controversă aşa de aprigă.

— Mereu trebuie să descoperiţi ceva amuzant, vi se pare atât de comică viaţa?

— O, da, chiar foarte comică. Are mult umor negru, gen Beckett, *Sfârşitul petrecerii* cu cei doi bătrâni care trăiesc în nişte lăzi de gunoi.

Pisicile primiseră pe rând în câte o farfurioară tainul de carne cu vitamine, pe care-l consumau fiecare după firea şi apucăturile sale: Samsonnet înfulecând lacom ca un

vagabond flămând. Caramouche sperioasă şi pripită, întorcând mereu capul, ca şi când ar fi fost pândită de o ameninţare, iar Salomé, care-şi lepădase voaleta şi manşonul, cu distincţia scârbită a unei cucoane care se teme să nu se îngraşe. Terminându-şi porţia în câteva clipe, motanul dădu o raită prin farfuriile vecine, alungându-le pe cele două pisici.

— E grosolan, egoist şi nesimţitor ca un adevărat eunuc. Ştii ce făcea monstrul ăsta aseară, când am venit de la teatru? Stătea la fereastră şi privea luna – era lună plină – cu o vigilenţă care nu avea nimic poetic. Cum e el miop, o confunda probabil cu un porumbel şi aştepta să-i pice în gură. Fiind şi surd, nu m-a auzit intrând, a continuat să şadă aşa, ca fascinat. A trebuit să-l iau de ceafă şi să-l dau jos ca să pot închide obloanele. Şi acum vino cu mine în salonaşul de subprefectură, să mă ajuţi să fac focul. Vara trecută am fost la Fontainbleau cu nişte prieteni şi am strâns din pădure nişte cioturi pentru ocazii festive cum este cea de azi.

— Sfântul Valentin?

— Şi el, dacă vrei. Ai să afli la şampanie.

Dejunul era cam sumar, înjghebat din ceea ce Delphin reuşise să găsească la magazinele din apropiere: o picantă salată *niçoise,* ciuperci marinate şi o găină bine rumenită dar, cum amândoi băieţii aveau poftă de mâncare, în farfurii nu mai rămaseră decât oasele. În cămin focul ardea harnic, odaia se dezgheţase şi, cu bunăvoinţă, se putea spune că era chiar cald. Delphin se străduia cu toată inocenţa să fie afabil şi să aibă un aer cât mai intelectual. Nu omise să spună că îşi încheiase studiile la Conservator cu un premiu pentru rolul lui Hyppolite din *Fedra.*

— Ca să ajung până la urmă într-o trupă de music-hall. E greu să faci artă în zilele noastre. Cred că nu-l cunoşti pe Sylvestre Ladoue, nici n-ai auzit de el, poate. A terminat Conservatorul când eu mă prezentam la

concursul de intrare. A găsit imediat un angajament la cel mai mic teatru din Paris – avea patruzeci de locuri – *Le Globe.* Juca în două spectacole zilnic, în *Chéri* şi încă într-o piesă după Sade, nu mai ştiu cum se numea.

— *Chéri? se* miră doamna Alexandre. Înseamnă că l-am văzut: un băiat frumuşel şi delicat care spunea atât de emoţionant „Nounoune", în timp ce o lacrimă i se prelingea pe obraz, în scena despărţirii. Eram atât de aproape încât i-am văzut lacrima şi i-am urmărit-o până s-a topit în colţul gurii. Unde-i acum? N-am mai auzit de el. Nu-i de mirare: sunt actori la Paris care se nasc şi trăiesc doar cât trăieşte un spectacol. Pe urmă dispar în neant.

— Le Globe n-a rezistat decât o stagiune. În locul lui a apărut *Théâtre des Deux Boules* un teatru erotic cu locuri de o sută şi de o sută cincizeci de franci.

— S-a înmulţit prin seiziparitate, spuse doamna Alexandre. Dintr-un glob au ieşit două mingii.

Delphin o privi siderat, cu o figură atât de năucă încât Philippe, care nici el nu ştia prea lămurit ce poate fi acea „seiziparitate", nu-şi putu stăpâni un zâmbet,

— Sylvestre a rămas mai departe angajatul teatrului într-un spectacol *porno,* continuă Delphin.

— Se spune un *Life show,* e mai elegant, îl corectă doamna Alexandre. Îmi pare rău pentru el dacă a ajuns la o asemenea extremitate. E cea mai tristă caricatură a artei.

— De două ori pe zi trebuia să suporte asalturile a două fete gemene, foarte experte.

— Bietul băiat, ce performanţă! Cred că l-au dus foarte curând la reanimare.

— Într-adevăr, de atunci nu mai ştiu ce s-a întâmplat cu el.

— Măcar de ar fi strâns ceva bani ca să-şi deschidă un bar de noapte sau o spălătorie. Dar n-aş crede. Şi fiindcă veni vorba de spectacole îndrăzneţe, ce impresie ţi-a făcut scena cu oul? îl întrebă dansatoarea pe musafir. Nu-

i aşa că-i stupidă? Regizorul însă ţinea la ea. Nu ştiam ce să fac. Ce poate face un actor care iese dintr-un ou?

— Dă din aripi, uite aşa, îi arătă Delphin, ca un pui de găină nou-născut.

— Dragul meu, găina nu-i mamifer. Ideea însă nu e rea.

Doamna Alexandre se ridică de la masă şi se apucă să strângă farfuriile.

— Aduc îndată tarta cu mere şi şampania. Să vedem dacă o să cădem şi noi în genunchi ca vecina noastră, băcăneasa. În salon se poate fuma, trebuie să existe pe undeva şi o scrumieră, poate pe şemineu.

— Pe şemineu e o pereche de pantofi, remarcă Delphin cu un aer critic. Ce caută acolo?

— Sunt pentru decor. Nu-i pot purta. Papa Dubois e tot atât de miop ca şi Samsonnet şi i-a făcut mult prea scurţi. În orice caz să nu puneţi scrumul în ei.

Philippe aprinse o ţigară. În cămin jeraticul se spuzise şi încăperea se încălzise acum, deşi uşa rămăsese deschisă spre culoar. În calitate de gazdă, Delphin se simţi obligat să continue conversaţia, mutând-o pe un teren care-i putea oferi unele avantaje.

— Am auzit că prietena dumitale e pictoriţă, spuse el.

Philippe îşi dădu seama că fusese în amănunţime informat asupra nopţii confesiunilor şi bănui şi motivul indiscreţiei. Danielle juca rolul tamponului menit să prevină sau să împrăştie suspiciunile unui amant prea gelos.

— Nu chiar. Mai curând doreşte să fie.

— Şi eu aş fi vrut să pictez, aveam aptitudini, – urmă Delphin, străduindu-se să-şi demonstreze competenţa. Îmi place pictura. Mai ales impresioniştii. Degas…

Se opri, scormonind o memorie dezarmată şi săracă, în căutarea unui nume rătăcit printr-un cotlon. Avea expresia chinuită şi încordată a unui copil scos la tablă cu lecţia neînvăţată şi care se căzneşte să-şi amintească ceva ce n-a ştiut niciodată, sperând că, printr-un miracol,

acel lucru necunoscut va răsări prin generaţie spontanee într-o minte virgină. Şi iată că minunea se întâmplă:

— Rembrandt, rosti el uşurat, luminându-se la faţă.

— Bine, dar Rembrandt nu e impresionist, protestă doamna Alexandre din bucătărie unde robotea de zor, judecând după clinchetul de pahare şi tacâmuri.

— Nu? se miră Delphin. Totuşi ţin minte că l-am văzut la Luvru. Dar, dacă zici tu...

Urmă o nouă tăcere şi un nou şi chinuitor efort intelectual. În disperare de cauză aruncă şi ultima carte pe masă:

— Breughel!

— N-aş zice, îndrăzni să intervină Philippe. Breughel e mai aproape, cred, de Evul Mediu decât de impresionişti.

— Breughel a trăit în secolul al şaisprezecelea, spre sfârşitul Renaşterii, preciză doamna Alexandre intrând pe uşă cu tava cu pahare într-o mână şi cu sticla de Taittinger în cealaltă.

Delphin se dădu bătut fără să se arate câtuşi de puţin ruşinat de nepriceperea lui.

— Bine, ai să-mi spui tu ceea ce eu nu ştiu, rosti el concesiv, încheind discuţia în chip onorabil.

Se ridicară în picioare spre a închina cupele de şampanie.

— Astăzi e ziua mea, îi anunţă amfitrioana. Am împlinit patruzeci şi doi de ani.

Stătea aproape de uşă, la oarecare distanţă, ca şi cum ar fi vrut să se detaşeze de ei ori să le vadă, cu obiectivitate, reacţiile. Tonul însă era trist şi avea, parcă, o umbră de amărăciune.

— E vârsta raţiunii, comentă cu dezinvoltura unui om de lume, Delphin, mai mult ca să nu tacă din gură.

— Nu ştiu dacă am ajuns chiar până acolo, spuse doamna Alexandre. E o vârstă ideală pe care mă întreb dacă am s-o ating cândva. În privinţa ta însă sunt convinsă că n-ai s-o atingi niciodată. Din fericire.

— Din fericire?

— Pentru tine şi pentru toată lumea. Pentru că atunci n-ai mai fi Delphin, ar trebui să-ţi schimbi numele.

— Mi l-am şi schimbat.

— Da, dar în modul cel mai puţin rezonabil. Când te cheamă Delphin, ce nevoie aveai să devii Jean-Paul şi încă Franki. De ce nu Jean-Paul Frankenstein?

Delphin care râdea foarte uşor pentru orice prostie, izbucni într-un râs atât de nestăvilit încât i se sugrumă glasul. Râdea muteşte, aplecându-se din şale, cu mâna pe pântece ca şi cum ar fi simţit o irezistibilă gâdilitură lăuntrică pe care căuta s-o comprime.

— Vino lângă mine, o rugă el, făcându-i loc pe canapea, de ce stai aşa departe?

Doamna Alexandre se supuse, docilă şi, înlănţuind-o cu un braţ, Delphin o lipi de el. Puţin stingherit de indiscreţia acestei scene de tandreţe, altminteri decente, Philippe lăsă cupa de şampanie pe masă şi-şi aprinse o nouă ţigară.

— Aş vrea să am patruzeci şi doi de ani, spuse el, dar să semăn cu dumneavoastră. Cred că sunteţi singura actriţă din lume care îşi declară cu francheţe vârsta.

— Eu însă n-aş mai vrea să am douăzeci şi unu de ani. La etatea dumitale cutreieram lumea cu o trupă de balet şi eram îngrozitor de singură.

— A atât de îngrozitoare singurătatea? întrebă Philippe – şi doamna Alexandre remarcă din nou sinuozitatea copilărească şi dulce a surâsului său. Eu nu mi-am dat seama până acum.

— Fiindcă te-ai născut odată cu ea. Sunteţi fraţi siamezi.

— Fraţi siamezi? se miră Delphin. De unde le mai scoţi? Eu ştiam că numai pisicile sunt siameze.

Constatarea i se păru atât de comică încât izbucni iar într-un râs nestăpânit, aplecându-se din şale.

— Lasă c-am să-ţi explic eu între patru ochi, răspunse

doamna Alexandre şi se desprinse de el, incomodată de intimitatea posturii de cuplu edenic.

— Vino lângă mine, se alintă Delphin, capricios şi senzual. Şi ea se supuse din nou, îngăduitoare.

— Ştii că acest domn atât de blând şi de manierat în particular, în viaţa publică e foarte impulsiv şi bătăios. Ieri era cât pe ce să provoace din nou un scandal. Nu înţeleg ce are cu Domino. De câte ori trece pe lângă el îl priveşte sfidător, peste umăr. Face tot ce poate ca să-l aţâţe. Şi în sfârşit ieri a reuşit să-l scoată din sărite. Să-l fi văzut pe bietul Domino, care e un băiat paşnic şi la locul lui, cum se zbârlise ca un cocoş şi striga „Şi eu am muşchi! Ce, numai el? Şi eu am muşchi!”. Şi strângea pumnii ca un boxer. Dacă nu interveneam, s-ar fi încăierat amândoi.

— Ce am cu el! Când îl văd tolănit la tine în cabină cu picioarele lui murdare aşezate pe scaun!

— Vine omul să mai schimbe o vorbă cu mine în antract. E un băiat cultivat şi un bun camarad. Şi e murdar pe tălpi fiindcă dansează cu picioarele goale, după cum bine ştii.

— Şi tot aşa, murdar cum e pe tălpi, îşi pune ciorapii, îşi trage cizmele şi pleacă frumos acasă!

— Ca să se spele.

— Crezi tu! Ca să se culce pe un cearceaf negru de murdărie. Dacă nu cumva doarme cu cizmele-n pat.

— Pentru pat plăteşte chirie, iar cizmele îi aparţin. Nu văd de ce trebuie să te preocupe atâta picioarele lui Domino. În orice caz e o discuţie care nu-l poate interesa pe invitatul nostru. Mai bine ai turna şampanie în pahare.

— Pentru mine nu, se scuză oaspetele. Nu mă pot duce ameţit la serviciu.

— Dar cât e ceasul? îşi aminti Delphin. La cinci am ora mea de gimnastică.

Philippe se simţi de prisos şi se ridică să plece.

— Dumneata mai rămâi, dacă n-ai altceva mai bun de făcut, îl opri dansatoarea. N-o să mă lăsaţi singură tocmai

de ziua mea. Domnul Jean-Paul Franki trebuie să-şi menţină condiţia fizică. Dar se întoarce şi el.

— Depinde, spuse Delphin.

— Depinde ce?

— Dacă mă întorc.

— Dragul meu cunoşti şansoneta pe care o cântă Edith Piaf *Je sais cominent*? Vrei să-ţi arăt eu cum se deschid porţile unei închisori? Ţi-aş arăta dacă aş fi temnicer. Şi dacă tu ai fi un deţinut. De altfel nici nu pari convins de ce spui.

Delphin zâmbi strengăreşte cu aerul de a fi făcut o glumă reuşită.

— Atunci, la revedere. Poate ne mai întâlnim Philippe.

Doamna Alexandre lipsi câteva clipe pentru a aduce ultimele cioturi ca să întreţină focul.

— Cum îţi place Delphin? se interesă ea, revenind în salon.

— Vreţi să fiu sincer?

— Nu mai e nevoie. Te-am simţit de câteva ori stând ca pe ghimpi. De aceea te-am reţinut, ca să putem vorbi în linişte.

— Ceea ce mă surprinde mai mult este dicţiunea lui. Îţi vine greu să crezi că a trecut printr-o şcoală dramatică.

— Cu Delphin nu ştii niciodată ce trebuie să crezi şi ce nu. Mi-am dat seama încă mai de mult că-i mitoman. Îţi mărturisesc că am aceleaşi îndoieli ca şi dumneata. Totuşi este un băiat bun şi-i sunt recunoscătoare că a alungat pustiul din casă. Pisicile nu sunt nişte interlocutori prea volubili şi nici un le interesează poveştile mele cu Trabucul şi cu madame Reine care umblă pe două cărări de la primele pahare de Grand-Mafnier. Nici cu Delphin nu găsesc prea multe subiecte de discuţie, dincolo de banalitatea imediată. În schimb râde tot timpul ca un copil prost iar, când tace, poate fi şi fermecător. Câteodată, noaptea, când se întâmplă să mă trezesc din somn şi-l aud respirând sănătos şi liniştit îmi spun

„Doamne, e un om lângă mine, un om” şi adorm la loc, împăcată. Au fost ani întregi în care, în afara celor două ore petrecute în atmosfera îmbâcsită şi zgomotoasă a unui bar din Bourges, Nancy, Luxembourg sau din altă parte, unde apăream într-un dans acrobatic cu un coleg ori într-un french-cancan îndrăcit cu un grup de fete, mă întorceam în camera singuratică de hotel. Dimineaţa umblam prin oraş vizitând ceea ce era de văzut, tot singură, iar după-amiaza stăteam, tot singură cu câte o carte în mână până la zece seara când mă duceam la bar. A fost spre norocul meu că mi-a plăcut să citesc, că mi-au plăcut toate lucrurile frumoase în care am găsit întotdeauna o consolare. Poate nu chiar deplină. Era haşişul meu. Mâncam o dată pe zi, iar seara beam două, trei ceaiuri fiindcă eram însetată după atâta cancan. Strângeam bani cu cea mai mare economie, o economie sordidă, ca să pot aduna din nou în jurul meu familia risipită. Îi strângeam însă muncind cinstit. Mi-aduc aminte de o colegă care, între două dansuri, dădea o raită prin bar să antreneze clienţii la băutură. Când se întorcea în cabină, scotea din corsaj hârtii de câte o sută sau chiar de cinci sute de franci, un teanc.

— Numai pentru atât, ca să bea cu clienţii?

— Pentru atât sau poate pentru mai mult, n-am întrebat-o. Câştiga de zece ori retribuţia fixată prin contract. Avea o fată pe care o creştea într-un colegiu din Anglia, ca doamna Warren. Şi probabil acuma e, la rândul ei, patroana unui bar de lux. Iar eu beam ceai în camera mea de la mansarda hotelului şi-l citeam pe Kafka, pe Barbey d’Aurevilly ori pe Robbe-Grillet. Sau încântătoarele romane ale Colettei cu care începusem să mă confund de la o vreme. Vagabondă ca şi ea, dansatoare de café-concert ca şi ea, la fel de singuratică şi ocolită de fericire. S-a întâmplat o dată să locuiesc chiar deasupra localului în care dansam. În timp ce mă pregăteam să urc la mine pe scara din dos, care se afla

chiar lângă bucătărie, câte un chelner ieşea din restaurant ducând pe o tavă resturile de la mese. „Doamnă Alexandre nu vreţi să mâncaţi ceva?” Mă aplecam peste balustrada scării şi, lihnită de foame, ciuguleam ce se mai găsea prin farfurii. Oamenii erau îndatoritori şi ştiau că mă culc nemâncată. În schimb mă cultivam de zor şi comunicam cu marile spirite ale universului, ceea ce nu era o consolare pentru stomacul meu care, îşi făcea cu greu educaţie. Când m-am angajat la Casino de Paris, după spectacol, alergam la *Shako,* un local intim, cu puţine mese, dar destul de scump, unde dansam într-un cuplu acrobatic cu un coleg brazilian Jorge Lago, un bun prieten. Eram bine plătiţi şi patroana aprecia musculatura partenerului meu. Pe urmă Lago m-a lăsat baltă, n-a mai vrut să danseze prin cârciumi, fie chiar pe Champs-Elysées, ţinea neapărat să lucreze în condiţii optime, în faţa unui parter de cunoscători. *Shako* s-a închis şi el – mergea târâş-grăpiş – şi a devenit *La Grande Eugène* care a rezistat un timp şi, cum afacerile nu erau prea strălucite, şi-a închis la rândul său porţile. În momentul acela însă reuşisem în fine să cumpăr apartamentul şi să-i dau aspectul pe care-l are acum. Fiindcă la început era o harabaie cât toate zilele, fără instalaţie de apă, fără bucătărie, fără nimic, nu ştiu la ce va fi servit înainte. Eu am fost arhitectul, am desenat planul şi am ridicat pereţii interiori, poate ai remarcat cât sunt de subţiri. Abia atunci am putut s-o aduc aici pe mama şi pe fratele meu Alexandre.

— Alexandre?

— Da, îi port numele, l-am adoptat pentru scenă, în amintirea lui. Toată lumea mă cunoaşte sub numele acesta, cel adevărat există numai în acte. Toţi îmi spun doamna Alexandre.

— Şi fratele?

— A murit la treizeci de ani, după ce şi-a petrecut copilăria şi tinereţea într-un cărucior. Era de o extremă

sensibilitate şi un băiat foarte frumos. După câteva minute uitai că e infirm. Dar nu-mi place să vorbesc despre asta. Sunt lucruri prea grave şi prea intime ca să le analizez. Cuvintele denaturează sentimentele, fără să poată comunica nimic.

— Credeţi că sentimentele Roxanei sau ale Fedrei au fost denaturate de cuvintele lui Racine?

— Acelea nu sunt cuvinte, ci sugestii poetice şi asta-i cu totul altceva. Iar Madame Arthur nu este poetă.

— Madame Arthur? Mi se pare că-i un cabaret în Pigalle.

— Mai întâi a fost o şansonetă. Asta e soarta artei şi artiştilor. Scriitorii devin străzi, actorii case de cultură, iar romanele produse cosmetice. Eu nici acum nu ştiu dacă strada noastră e patronată de un autor dramatic sau de un arhitect. Ceea ce însă nu mă preocupă în mod deosebit. Oricum nu e o fericire prea mare să devii o celebritate pentru a te preschimba postmortem într-un trotuar – călcat în picioare de mii de trecători.

Philippe nu se mai simţea acum defel stânjenit. Plecarea lui Delphin reuşise să creeze o ambianţă amicală şi îmbietoare pe care prezenţa lui o împiedicase să se închege. Începuse a se împrieteni cu tot ce vedea în jur, cu fotoliile, cu covorul în tonuri închise, mocnite, cu biblioteca din colţ, cu scrinul Biedermeier, cu focul din cămin. Se înserase şi doamna Alexandre aprinse două sfeşnice, unul pe cămin, altul pe masă şi, între amândouă, gâtul ei lung se profila, fără nicio podoabă, suplu, maiestos, elegant, în toată seninătatea. Îmbrăcase la întâmplare, aşa cum se îmbrăca întotdeauna, o rochie simplă, sur-viorie, al cărei decolteu se decupa corect, ca într-un pensionat de maici. „Am patruzeci şi doi de ani.” Avea eternitatea Nefertitei şi ochii ei migdalaţi, în care pâlpâia o lumină surâzătoare şi blândă.

Lumânările aprinse îi aminteau lui Philippe de seara de la *Atelierul Meşterului Albert.* Îi apăruse atunci cu

frumuseţea grimată şi mirajul scenei. I se înfăţişa acum aşa cum era, în marea ei sinceritate.

— Mă întreb uneori, când am răgazul să fac bilanţuri şi să mă melancolizez – şi asta se întâmplă mai adesea în turnee, atunci am la dispoziţie ceasuri întregi în care stau cu mine însămi, într-o cameră ce arată ca mansarda poetului din Puccini, o înghesuială de pisici, peruci, ghitară, costume – dacă am ales cariera asta dintr-o nevoie de a mă exprima, de a pune în libertate un surplus de energie sufletească sau dacă nu era decât dorinţa vană de a poza în vedetă, de a sta în vitrină, de a fi comentată, adică un fel de exhibiţionism, o manie ce ţine mai degrabă de domeniul psihiatriei. N-am ajuns încă la nicio concluzie, pentru că, între timp, am uitat ceea ce a fost la început. Am debutat cu un recital, singură, singurică – îţi închipui ce curaj sau ce pretenţii aveam pe atunci – la care n-a venit decât puţină lume, dar care l-a costat ceva parale pe tatăl meu, care mai trăia încă. Pe urmă tata a murit, am rămas strâmtoraţi şi a trebuit să mă gândesc serios la o profesiune. Cum altceva nu învăţasem, am decis că-i tot mai bine să fiu baletistă decât guvernantă sau vânzătoare la un *prêt-à-porter.* Şi m-am angajat în ansamblul baletelor Joos care mai existau încă pe vremea aceea. Trebuia să-mi câştig singură existenţa şi, pe cât puteam, să-i ajut şi pe ai mei. Fumurile ambiţiei începeau să se risipească, trupa nu avea vedete, contribuţia artistică a tuturor dansatorilor era egală. De atunci am fost şi prim-solistă, şi coregrafă, şi cap de afiş, şi steluţă într-o constelaţie, şi corp de ansamblu. Ambiţiile deşarte s-au spulberat, a rămas doar stăruinţa de a fi o bună profesionistă şi de a pune o intenţie artistică în tot ceea ce făceam. Mi s-a spus de mii de ori că am talent şi asta mă încălzea şi-mi dădea curaj, chiar dacă talentul ăsta era răsplătit cu parcimonie. Am căutat întotdeauna să fiu onestă şi cu mine şi cu publicul, deşi eram adesea obligată la concesii. Dar nu aveam de

ales. Primeşti ce ţi se oferă şi ce se găseşte. Bucuria jocului, plăcerea de a dansa ori de a cânta, n-am pierdut-o niciodată. Şi dacă ar fi să mă nasc a doua oară tot meseria asta aş alege-o, cunoscându-i dinainte toate tribulaţiile şi toate deziluziile. Atâta timp cât am temperamentul pe care-l am şi sunt alcătuită aşa cum sunt n-aş putea face altceva. „De ce simţiţi nevoia că vă exprimaţi?" a fost întrebat Valery de un jurnalist. „Din slăbiciune" a răspuns Valery. Şi nu era nici poză, nici butadă, ci doar o mare simplitate. Într-adevăr e o slăbiciune să nu-ţi poţi stăpâni un impuls mai puternic decât toate frânele morale care te opresc să te dezvălui în faţa oricui, să te etalezi. „A compune, spunea mai deunăzi André Casanova, este o necesitate pe care n-o poţi zăgăzui şi, de fapt, veritabila forţă constă tocmai în a nu te exprima." Te rog din nou să mă ierţi pentru toate aceste citate, să ştii că detest pedanteria, dar sunt fraze care completează atât de perfect ceea ce gândeşti încât fără să vrei ţi se întipăresc în minte. Şi pe urmă, la fel ca şi dumneata, n-am prea des ocazia să vorbesc cu cineva care să mă asculte şi să mă şi înţeleagă. La Mayol, cel puţin, cu excepţia lui Domino care este un băiat cu oarecare cultură, restul au nişte cunoştinţe foarte sumare şi în afară de meseria lor nu ştiu mai mult decât vânzătorii de stridii de pe Saint-Denis. Mi-aduc aminte că, o dată, la Casino de Paris, în pauză, în cabina pe care o împarţeam cu câteva dintre steluţele spectacolului, am avut un moment de expansiune: „Vai, fetelor, nu ştiţi ce lucru minunat: am un prieten care a venit din Statele Unite şi care toată ziua şi-o petrece la Luvru iar seara se duce la teatru. Nu e extraordinar?" S-a făcut tăcere deodată, o tăcere penibilă care a durat câteva momente. Pe urmă şi-au reluat conversaţia întreruptă, despre menaj, despre chirie, despre diferite reţete de mâncare. Crezuseră la început că voiam să le dau vreo adresă de solduri ieftine. Nu ştiu ce-mi venise. Erau nişte biete

femei care, pe lângă grijile casei, se zbănţuiau trei ore pe scenă ca să sporească bugetul gospodăriei. Ca şi dansatoarele de strip-tease din Pigalle sau din *place Blanche* pe care toată lumea le crede nişte fiinţe decăzute: după ce-şi termină exhibiţia, îmbracă rochia de toate zilele şi se duc spre casă unde le aşteaptă un soţ, nişte copii şi mâncarea ce trebuie încălzită.

— Într-un teatru serios însă atmosfera este alta.

— Îmi place termenul „serios”. Dragul meu, să ştii că şi noi când muncim, muncim cu toată seriozitatea. Da, ai dreptate, fără îndoială. În orice caz subiectele de discuţie sunt ceva mai interesante şi mai variate, deşi prietenul meu Jean-Noël, care este şi el comedian, pretinde că toate actriţele sunt proaste şi că, în genere, un actor nu trebuie să strălucească prin inteligenţă.

— Aveţi atâţia prieteni? Mereu pomeniţi alt nume.

Am, într-adevăr, mulţi prieteni pe care însă nu-i văd niciodată. N-au timp de vizite iar eu cu atât mai puţin. Miercurea, de obicei, după ce duc rufele la spălătorie şi mai cos câte un nasture sau vreo mânecă descusută, prefer să merg la un film. În schimb, vorbim la telefon, mai ales seara, după spectacol. Cel puţin fostul meu partener, Georges Lago, mă ţine câte o oră întreagă cu receptorul la ureche. Sentimentele noastre amicale se transformă în unde electromagnetice. Măcar aşa ştim unul de altul.

În momentul acela se auzi, discret şi argintiu, clinchetul clopoţelului de la intrare. Doamna Alexandre se ridică:

— Să nu pleci încă, spuse ea, ai să cunoşti pe unul dintre ei, cei mai serios poate. N-aş vrea să spun şi cel mai drăguţ, fiindcă prietenii mei nu pot fi decât drăguţi. *C’est mon coeur qui les a choisi.*

Se întoarse puţin mai târziu conducând doi oaspeţi: o doamnă în vârstă, uscăţivă, cu un aer monahal, de stareţă blajină dar vigilentă, cu trăsături subţiri şi o faţă triunghiulară ca a lua Richelieu, ceea ce după indicaţiile

fizionomiştilor era mărturia unei naturi cerebrale şi a unei inteligenţe ascuţite şi un bărbat de vreo patruzeci de ani cu o figură rotundă şi ochelari groşi de miop ce reduceau irisurile la mărimea unor boabe de linte. Deşi doamna arăta ca o călugăriţă în postul Paştilor iar bărbatul promitea să devină cu timpul rotofei, între cei doi era o asemănare frapantă ce dezvăluia imediat a strânsă legătură de familie.

— Încă o sticlă de şampanie Taittinger, anunţă amfitrioana. De astă dată, cu siguranţă o să cădem în genunchi, aşa cum ne-a prorocit vecina noastră.

— Pe dumnealui nu e nevoie să-l prezinţi, spuse doamna des Vauieres, musafira, întinzându-i mâna lui Philippe. L-am recunoscut imediat: e Adam.

— Mă confundaţi, protestă tânărul. Numele meu e Philippe Thilgès.

Doamna Alexandre izbucni în râs:

— Adam trebuie să pice şi el acum din rai, e la ora de gimnastică. Philippe deocamdată se pregăteşte pentru concursul de la Conservator. Sper pentru el că va juca roluri mai interesante decât cel al primului nudist de la facerea lumii..

— Nu are de ce să se simtă vexat. Partenerul dumitale era un băiat bine făcut.

— Vă mulţumesc, se înclină tânărul. Modestia mă îndeamnă să rămân totuşi Philippe Thilgès.

— E un foarte bun nume de teatru, spuse doamna Alexandre, aruncându-i o privire uşor intrigată: nu cumva era vanitos?

Philippe află că însoţitorul doamnei des Vallières (a cărei particulă în realitate nu desemna niciun titlu nobiliar) era fiul său şi că renunţase de mai bine de zece ani la cariera de dansator din pricina miopiei. Se numea Marco Olivier, pseudonim pe care-l adoptase pentru teatru, păstrându-l în continuare şi după ce părăsise lumea iluziilor scenice, reintrând în anonimat.

— Am fost dansator şi acum am devenit modistă, mărturisi el cu o simplitate zâmbitoare, în care se simţea însă o umbră de sarcasm.

— Exista totuşi o soluţie, dar n-ai vrut s-o accepţi, îi reproşa doamna Alexandre. Lous e tot atât de mioapă ca şi tine şi uite că se descurcă perfect cu lentilele ei de contact.

— Ca să păţesc ca ea. Într-o seară, în antract, am văzut-o umblând în patru labe pe scenă. În timp ce dansa îi sărise din ochi una din lentile şi o căuta cu disperare, fiindcă nu avea altă pereche de schimb. M-am aşezat şi eu în patru labe şi am început să adulmecăm scena, de la un capăt la altul, ca nişte prepelicari. Am descoperit-o în cele din urmă lângă un practicabil. Spre norocul bietei Lous fiindcă puteau s-o calce maşiniştii în picioare.

— Ce înseamnă lentile de contact? întrebă Philippe. N-am auzit de aşa ceva până acum.

— Nişte lentile foarte fine care se aplică direct pe globul ochiului, îi explică Marco. Un fel de proteze, ca o dantură falsă. Pe mine m-ar fi inhibat. De abia atunci m-aş fi simţit infirm. În ziua în care, la un spectacol, am intrat într-un decor şi l-am spart, mi-am spus: „Gata, băieţaş, cariera ta s-a încheiat. Punem punct şi ne ocupăm de altceva.”. Am stat în casă două luni, am lucrat câteva modele de rochii şi de pălării, bineînţeles cu ajutorul unei croitorese şi al unei modiste şi am înjghebat un mic magazin.

— Un mic magazin, dar la câţiva paşi de Rond-Point des Champs-Elysées, spuse doamna Alexandre, adică în centrul centrului modei pariziene. Marco are foarte mult gust şi o fantezie inepuizabilă. Iar mondenelor noastre nu le displace un pic de extravaganţă. În ce mă priveşte mă mulţumesc să admir de la distanţă modelele lui. Îmbrăcată cu ele cred că aş arăta exact ca vecina noastră, băcăneasa, poftită la masă de Rotschild.

— Comparaţia mi se pare puţin cam hazardată,

protestă Marco, oarecum lezat. Dacă m-ai lăsa să te îmbrac eu, ai fi cea mai superbă femeie din Paris.

— Marco mă îmbracă şi pe mine, interveni doamna des Vallières. Şi sper că nu arăt ca vecina dumitale, pe care n-am avut încă plăcerea s-o cunosc.

— Vai, vai, ce-am făcut! se lamentă doamna Alexandre, luându-şi obrajii în palme. Şi cu cele mai oneste intenţii încă! Am vrut doar să spun că nu mă simt demnă de creaţiile lui. De altfel au avut atâta succes şi magazinul a mers atât de bine încât Marco sa gândit să-şi extindă afacerile şi a închiriat un vast apartament pe strada Saint-Roch, tot în centrul centrului.

— Prea vast chiar, preciză doamna des Vallières, ne-a costat o avere ca să-l renovăm iar chiria este exorbitantă. Patru camere mari cât nişte saloane. În schimb avem acum un atelier şi trei lucrătoare permanente. Mi-e tare teamă, nu ştiu dacă o să putem face faţă cheltuielilor. Deocamdată ne-am păstrat clientela veche, care nu este totuşi suficient de numeroasă pentru ceea ce şi-a propus Marco. Tot timpul stau cu inima pierită.

— Fiţi liniştită, în croitorie şi cosmetică nu există şomaj, o asigură amfitroana. O femeie îşi pierde mai curând minţile decât cochetăria. Nebuna din Chaillot era o super-cochetă: purta câte trei pălării în cap, una peste alta. Am văzut cândva o tânără fată care, coborând scările unui imobil, a alunecat şi s-a dat de-a rostogolul pe trepte de la etajul trei la doi. Ştiţi care a fost primul lucru pe care l-a făcut când a reuşit să se ridice puţin şi să se sprijine într-un cot? Şi-a căutat repede poşeta şi a scos o oglindă să vadă dacă nu şi-a rupt vreun dinte ori dacă nu şi-a stricat cumva frumuseţea. Abia după aceea a început să se vaite c-o doare. Am ajutat-o să se scoale de jos. N-avea nimic şi ar fi putut foarte bine să se ducă pe picioarele ei acasă, dar în momentul acela a văzut coborând un tânăr şi a simţit brusc nevoia să se sprijine de umărul cuiva. Bineînţeles că nu de umărul meu.

— Ai dreptate, cochetăria femeilor a influenţat pe vremuri nu numai manevrele politice dar şi planurile arhitecţilor şi se ştie că arhitecţii sunt cei mai încăpăţânaţi dintre artişti, adăugă doamna des Vallières care era o pasionată cititoare a cărţilor de istorie, cu o marcată preferinţă pentru istoria secretă şi cancanieră. Ducesa de Fontanges îşi datorează celebritatea nu atât calităţii de favorită a Regelui-Soare, cât mai-ales faptului de a fi inventat cea mai extravagantă coafură feminină. Pe atunci doamnele de la curte purtau asemenea edificii în cap încât, ca să treacă dintr-o încăpere într-alta, trebuiau să facă o reverenţă, oricât de înaltă ar fi fost uşa. A fost o epocă în care, bieţii arhitecţi erau mereu obligaţi să modifice dimensiunile uşilor, după capriciile modei, să le lărgească pe măsura crinolinelor sau să le înalţe pe măsura coafurilor, care atinseseră asemenea proporţii încât, aşa cum spunea Montesquieu, figura unei femei ajunsese exact la mijlocul persoanei ei fizice, adică, adaug eu, acolo unde mai înainte se afla buricul.

— Extravaganţa pariziană şi-a găsit un ultim refugiu la Casino de Paris şi la Folies-Bergère, spuse Marco revenind la actualitate, şi în ultima revistă pe care a mai pus-o în scenă la Casino, *Zizi je t'aime,* Roland Petit a căutat să reînvie fastul montărilor lui Henri Varna.

— Când a preluat conducerea Cazinoului după moartea lui Varna, Roland Petit a dizolvat întreaga trupă, inclusiv eu, interveni doamna Alexandre, în chip de martor ocular. Singurul pe care l-a păstrat a fost Lago, *le Macaque,* cum l-am poreclit. Şi-a alcătuit apoi un ansamblu după gustul lui, compus adică exclusiv din dansatori, *girls* şi *boys.* A investit sume enorme în montare, ajutat fiind, se pare, de Dubonnet, fabricantul de lichioruri. Au repetat câteva luni de zile, pentru că Roland Petit este extrem de minuţios şi de exigent. În tot acest timp trupa a fost plătită cu nişte lefuri de mizerie, dar cu promisiunea că, după premieră, situaţia se va schimba. Până atunci actorii s-au hrănit mai

mult cu speranţe. Cu câteva zile înaintea repetiţiei generale, Zizi Jeanmaire a avut o criză de nervi, a început să bată din picioare şi să ţipe că nu şi nu, ea nu mai apare în spectacol dacă nu i se pune la dispoziţie o trenă din pene de pasărea paradisului, fiindcă ea nu înţelege să joace „dezbrăcată”.

— Cum dezbrăcată? se miră doamna des Vallières. O pusese bărbatu-său să joace goală?

— „Dezbrăcată” vorba vine, adică numai cu maioul ei de balerină. A încercat bietul Roland Petit să-i explice că nu mai are de unde să scoată bani, că asta ar fi însemnat o cheltuială exorbitantă, a rugat-o, a implorat-o, şi-a dat cu pumnii în cap, şi-a blestemat soarta, dar Zizi a rămas neînduplecată. S-a încuiat la ea în cabină şi s-a întrerupt repetiţia. Şi până la urmă, la premieră, a apărut cu o incomensurabilă trenă neagră din pene de pasărea paradisului.

— A fost un mare succes, nu ? întrebă Marco.

— Colosal. Eram în sală. Îmi făcuse rost de o invitaţie *le Macaque.* A fost un delir. N-am văzut niciodată nişte costume atât de somptuoase şi de rafinate. Spectacolul era susţinut în întregime de Zizi Jeanmaire. Pentru ea şi fusese făcut. Nicio altă stea ori steluţă care să-i facă umbră. O bucăţică de om – cred că nu cântăreşte mai mult de patruzeci de kilograme – o dansatoare corectă, cu nişte picioare admirabile, neobişnuit de lungi pentru înălţimea ei, cu o voce mică, dar catifelată şi senzuală, plină de nerv însă, o femeie cu draci, cum se spune. *Elle a du chien.* Altminteri timidă. Tremură toată, moare de frică, atunci când trebuie să coboare în sală şi să glumească pe socoteala spectatorilor. După premieră, Aragon a scris un foarte frumos articol în *Nouvelles littéraires,* de o mare poezie, în care-l compara pe Lago cu Apollo: Vă închipuiţi ce mândru a fost *le Macaque.* Nu prea ştia el nici cine e Aragon, nici cine e Apollo, dar ulterior i s-au dat toate lămuririle necesare.

— Şi cum era, de fapt, *le Macaque*? întrebă Marco care-l cunoştea.

— Splendid. Splendid şi tropical. Pe atunci îmi telefona în fiecare seară după spectacol să-mi dea raportul, un fel de gazetă vorbită a Cazinoului. Şi Doamne fereşte dacă nu-l ascultam cu toată atenţia până la sfârşit, adică preţ de o oră. „Vezi, îi profetiza Roland Petit, ai să ajungi un june-prim *en vogue* cum a fost Rudolf Valentino pe vremuri sau cum e acum Alain Delon”. Dar de plătit tot prost îl plătea.

— Dar de ce l-aţi poreclit *le Macaque*? se interesă Philippe, captivat de verva povestitoarei.

— Pentru că turuie şi clămpăne ca un *macaque.* Într-o seară, pe vremea când mai dansam încă la Casino, în pauză, am auzit pe cineva care vocifera la etaj într-o franţuzească scâlciată şi schimonosită, dar cu un debit ameţitor încât nu se distingea decât un mac-mac-mac fără sfârşit. „Cine e”? am întrebat-o pe cabiniera. „Noul angajat al teatrului, un om imposibil, ţâfnos şi pretenţios că nimeni nu-i poate intra în voie.” „Ia să văd şi eu fenomenul” mi-am spus şi am căutat să-l cunosc. Şi pe loc ne-am împrietenit. Am înţeles imediat ce se întâmplase: era o simplă confuzie de vârste. Toată lumea îl lua drept un bărbat de douăzeci şi cinci de ani, câţi avea pe atunci. Eu am fost singura care mi-am dat seama că nu era decât un copil de şapte ani. Un copil care se căsătorise fără a şti ce înseamnă o căsnicie, care făcuse la rândul lui un copil, fără a şti ce înseamnă să ai un copil şi care-şi părăsise nevasta şi odrasla, undeva în America lui Latină, ca să facă bani în Arcadia europeană, să le poată oferi o viaţă mai bună. Şi tot strânge şi strânge, bietul băiat, ca să-şi aducă familia mai aproape. Deocamdată i-a strămutat pe părinţi într-un orăşel din Spania ca să se simtă în largul lor, fiindcă nu cunosc altă limbă decât spaniola. E bun şi inimos Jorge Lago – în teatru i se spunea Georges – cu toată firea lui sucită şi

arţăgoasă.

— Dar de ce, de vreme ce spectacolul a avut atâta succes, stărui doamna des Vallières, dornică să afle cât mai multe detalii, Zizi Jeanmaire s-a retras după mai puţin de un an de la premieră?

— Şi-a plătit orgoliul şi lăcomia. A ţinut morţiş să fie ea şi numai ea pe scenă tot timpul, să cânte şi să danseze toate rolurile. Şi până la urmă n-a rezistat, a avut o depresiune nervoasă şi a trebuit să întrerupă un timp ca să se refacă. În locul ei a intrat Lisette Malidor, negresa.

— Am auzit că are un corp extraordinar.

— Într-adevăr este foarte frumoasă. Are şi voce şi a învăţat foarte uşor şi repede să danseze, bineînţeles nu lucruri prea complicate. Îi lipseşte însă strălucirea, dinamismul, vibraţia pe care o avea predecesoarea ei. Tonusul spectacolului a scăzut imediat şi ritmul a început să lâncezească. S-a jucat totuşi în continuare patru ani de zile, dar cu săli pe jumătate goale. În schimb Lisette Malidor a făcut carieră. La început a fost plasatoare la Casino. Roland Petit a remarcat-o însă imediat şi a şi urcat-o pe scenă. Acum e vedetă la Moulin-Rouge.

— Zizi a dansat din nou, după o lungă pauză, spuse Marco, într-un balet montat tot de Roland Petit, pentru centenarul Operei. Gurile rele se întrebau pentru care centenar: al Operei sau al ei? Ori al ambelor?

— O, ce răutate! protestă doamna des Vallières. Cred că de-abia a împlinit jumătate de secol. Şi uite că la cei cincizeci de ani trecuţi ai ei, culege aceleaşi aplauze ca odinioară, în spectacolul de la Bobino.

Philippe avu impresia că doamna des Vallières nu era mai puţin maliţioasă decât gurile rele pe care le osândise mai înainte. Se simţea bine în tovărăşia celor trei, în salonul în care focul ardea domol şi răsfăţat, cu perechea de pantofi noi aşezaţi ca nişte bibelouri pe cămin, cu lumânările ce pâlpâiau capricios în cele două sfeşnice, cu conversaţia antrenantă şi frivolă din care însă afla atâtea

lucruri noi pentru el. Era lumea lui, ambianţa după care tânjea şi ar fi vrut să suspine şi ei ca doamna Alexandre „O, Timp, opreşte-ţi zborul!”

— Cazinoul a fost o aventură costisitoare pentru Roland Petit, spuse Marco, probabil că mai e şi acum înglodat în datorii.

— Aminteşte-ţi de Barrault, ale cărui planuri s-au prăbuşit de câteva ori în şir ca nişte castele din cărţi de joc şi care de fiecare dată a trebuit să pornească totul de la început şi încă la o vârstă înaintată, îi replică doamna Alexandre. După ce i s-a luat conducerea Odéonului, a vândut nişte tablouri de mare preţ din colecţia lui, după câte se spune, şi suma realizată a investit-o în montarea lui *Rabelais* într-o sală de *catch* din place Blanche. Spectacolul a fost bine primit la Londra, nu şi la Paris însă. Pierdea câte treizeci de mii de franci săptămânal – asta o ştiu de la una din interprete – până n-a mai putut, i-a ajuns cuţitul la os. A trebuit să lichideze totul. Şi asta în toiul iernii, când e atât de greu pentru un actor să găsească un angajament, deoarece spectacolele sunt toate pregătite şi programate cu luni înainte!

— Barrault este vagabondul nemuritor, continuă Marco, luându-i vorba din gură. El însuşi se consideră un comedian ambulant. După o nouă aventură cu Teatrul Récamier unde a montat *Harold şi Maud* şi după multe altele din trecut, s-a lansat în cea mai riscată antrepriză a lui: transformarea gării d’Orsay într-o sală de spectacole. După cum spunea nu mai ştiu care gazetar: ce alt loc putea fi mai potrivit pentru un hoinar ca el decât o gară? Antrepriză cu atât mai riscată cu cât construcţia urma să fie demolată odată cu halele. De astă dată a avut noroc şi pare să aibă şi de aci încolo toate şansele de partea lui. Într-o seară, Clermont-Tonnerre, care era pe atunci ministrul culturii, vine la spectacol, priveşte cupola din sticlă şi fier forjat, îi place arhitectura ornamentată *fin de siècle* şi de a doua zi chiar porneşte o campanie ca s-o

salveze. Şi reuşeşte. Iar Barrault rămâne mai departe chiriaşul S.N.C.F.-ului.

— Alegerea nu mi se pare chiar atât de fericită, opină doamna Alexandre. Sala se zguduie din toate încheieturile de câte ori trece un tren subteran, de parcă ar fi un cutremur de pământ. Şi trec multe trenuri, ceea ce nu e deloc în avantajul spectacolului. Mă întreb uneori de ce un teatru atât de elegant şi de spaţios ca Eduard VII stă de atâta vreme părăsit şi de ce Barrault trebuie să joace într-o gară iar trupa lui Peter Brook în ruinele de la Bouffes du Nord? Ca să nu mai vorbesc de Théâtre de Paris, de Moderne sau de Hebertot care îşi deschid porţile pentru o lună, două şi intră iar în relâche pentru trei, patru luni. Să fie proprietarii sălilor respective atât de pretenţioşi şi de încăpăţânaţi?

— E un simptom, care nici măcar alarmant nu mai poate fi, pentru că ne-am obişnuit cu el. Lumea ocoleşte teatrul. Refuză efortul pe care i-l cere ascultarea unui text. Preferă spectacolul bulevardier unde totul e convenţional şi fără probleme, iar tineretul aleargă la spectacolele unui Planchon, unui Peter Brook sau Marcel Maréchal ori ale mai ştiu cărui Théâtre de la Tempête în care se petrec atâtea lucruri încât nu mai ai timp să observi că printre multele peripeţii se mai rostesc şi nişte replici.

— Pentru mine teatrul a fost întotdeauna o odihnă şi o încântare, spuse doamna des Vallières. Îmi amintesc cu drag şi acum de *Harold şi Maud.* Am văzut şi filmul, un film bun, nimic de zis, dar prea direct, prea brutal, cu situaţii absolut neverosimile şi uneori chiar penibile. Madeleine Renaud aduce cu ea pretutindeni poezia, e toată numai poezie, graţie şi delicateţe şi nu-ţi vine greu să crezi că un adolescent a putut fi fermecat de ea. Îmi povestea una dintre clientele noastre că, într-o dimineaţă, ieşise în oraş după treburi şi mergea posacă şi gânditoare, cu ochii în pământ, fără să vadă nimic,

preocupată de grijile casnice, de bărbatul cu care avea neînţelegeri, de copilul care începuse să fumeze şi câte altele. Şi aşa, gânditoare şi încruntată, ajunsese într-o staţie de autobuz. În timp ce aştepta, a simţit la un moment dat că se întâmplă ceva neobişnuit şi că trebuie să ridice ochii: lângă ea se oprise Madeleine Renaud, care aştepta de asemenea autobuzul, îmbrăcată într-un taior de culoare închisă, cu un bucheţel de violete prinse în piept şi pe buze cu acel surâs diafan pe care numai Madeleine Renaud îl are. Şi de abia atunci şi-a dat seama că afară era primăvară, şi soare, şi flori şi că avea tot dreptul să se bucure de viaţă.

— Ce frumos! spuse doamna Alexandre, înduioşată, într-adevăr, Madeleine te poate face să te gândeşti la primăvară. De ce tocmai ea trebuia să joace *O, les beaux jours!* Cred că era sfâşietor.

— N-am văzut-o niciodată, mărturisi Philippe ca şi cum ar fi vrut să se scuze. Nici pe ea, nici pe Edwige Feuillère, deşi treceam adesea prin faţa teatrului Atelier şi mă opream să citesc afişele, pentru că pe atunci mă mulţumeam doar să privesc afişele, n-aveam bani pentru biletul de intrare. Mă atrăgea titlul piesei: *Dulcea pasăre a tinereţii.*

— Păcat! Erai un copil pe atunci, nu? Nu cred să fi avut mai mult de cincisprezece ani. A fost impresionantă. Un spectacol poate mediocru, nu ştiu şi nici un mă interesa să ştiu, n-o vedeam decât pe ea. Impresionantă, într-adevăr. O mare actriţă. Îi acoperea pe toţi, îi desfiinţa. Nu înţeleg cum partenerul ei, Bernard Fresson, care e un actor apreciat, a putut fi atât de neconvingător. Parcă juca într-o altă piesă, un alt rol.

— Edwige Feuillère a fost toată viaţa o femeie frumoasă, interveni doamna des Vallières. Avea rutina scenei, o excelentă şcoală, se mişca admirabil, cu prestanţă, dar nu reuşea decât rareori să te emoţioneze cu adevărat. Totul era măsurat la ea, chiar când râdea, se

ferea parcă să deschidă gura cu un milimetru mai mult ca să nu-şi deranjeze frumuseţea. Au trecut însă anii şi frumuseţea ei s-a maturizat, a început să-şi piardă strălucirea şi Edwige a înţeles în fine că e zadarnic să mai lupte împotriva timpului şi că trebuie de aci înainte să lupte împotriva indiferenţei publicului, să-şi folosească toate resursele, să-şi impună personalitatea. Fiindcă are foarte multă personalitate şi o voinţă de fier. Şi a căutat roluri potrivite cu vârsta sa, cu amurgul unei femei care a fost cândva frumoasă: aşa a devenit Edwige marea actriţă de azi,

— Mulţumim pentru expunere, spuse Marco. Mama apără întotdeauna pe reprezentantele generaţiei sale.

— În primul rând vreau să-ţi atrag atenţia că nu sunt octogenară ca Madeleine Renaud. Şi pe urmă: de ce generaţia mea? Suzanne Flon, pentru care am o mare admiraţie, este mai tânără decât mine, ca şi Annie Ducaux, ca să nu mai vorbesc de Michèle Mercier, Geneviève Fontanel sau Geneviève Casile care sunt mai tinere şi decât tine, Marco. Asta ca să-ţi întorc tachinăria. Dar parcă mai ai timp să admiri pe cineva acum? Actorii apar şi dispar ca stelele căzătoare, abia apuci să observi că erau, poate, excepţionali. Şi pe urmă se scufundă complet, ca să reapară din nou după câţiva ani, când lumea aproape că i-a uitat.

— Suzanne Flon, îşi aminti doamna Alexandre, a locuit cândva la câţiva paşi de aici în Cité Lemercier.

— Câte Lemercier? Unde vine asta? întrebă Philippe.

— E o fundătură, puţin mai încolo, altminteri largă şi luminoasă, pavată cu pietre de râu printre care creşte iarba. Ai crede că te afli într-un orăşel de provincie. O întâlneam adeseori pe stradă, simplă, modestă, n-o remarca nimeni, se pierdea printre trecători. E foarte curios: niciuna din piesele în care a jucat în ultimii ani n-a avut succes. Pentru *Tereza* a primit un premiu. Sala însă era mereu goală.

— E mult prea fină ca să placă, motivă fostul dansator. Poate şi prea cerebrală. E apreciată mai mult de oamenii de teatru. Şi joacă rar pentru că îşi alege numai piesele care-i convin.

— Sau pentru că nu e solicitată, îşi dădu cu părerea Philippe.

— S-ar putea să ai dreptate, confirmă Olivier. E o asemenea derută în teatru încât antreprenorii de spectacole, comanditarii şi regizorii nu mai ştiu ce să facă, ce interpreţi să-şi aleagă şi mai ales ce piese. De aceea, invazia asta de actori necunoscuţi, răsăriţi peste noapte şi un repertoriu atât de haotic. În momentul de faţă, bunăoară, se joacă *Pescăruşul* în două montări diferite aşa încât puţinii amatori de teatru care au mai rămas trebuie să opteze pentru una din ele.

— Criza asta de spectatori care pe voi vă nelinişteşte atât de mult, spuse doamna des Vallières, nu este de azi, de ieri, ci a existat întotdeauna. Pe vremea lui Mazarin care a încurajat Teatrul Italian, ba nu, ceva mai târziu, cred, spre sfârşitul secolului al şaptesprezecelea, un contemporan scria că dintre cele trei teatre care se aflau pe atunci la Paris – Opera, Comedia Franceză şi Italienii, ultimul făcea reţetele cele mai mari. De ce? Fiindcă spectacolele lui aveau mai puţin bun-simţ decât celelalte. Iar publicul, spunea autorul respectiv, doreşte cât mai multă veselie, cât mai multe năzbâtii şi vorbe de duh, iar dacă, întâmplător, se mai strecoară şi câte un lucru rezonabil printre toate astea, atunci trebuie să fie de bună calitate şi să te facă să râzi ca şi celelalte. Iată o definiţie a teatrului bulevardier de azi, care pe mine, drept să vă spun, mă plictiseşte îngrozitor. Prefer totuşi bunul simţ.

— Mama a rămas la secolul al şaptesprezecelea, spuse Marco.

— Ba, să am iertare, am trecut acum la *Epopeea amoroasă a lui Napoleon* de Paul Gordeaux. Dacă am să

vă spun că o citesc cu pasiune o să râdeţi de mine. Să zicem deci că mă interesează mai mult din punctul de vedere al autorului. Istoricii ăştia sau, poate, numai unii dintre ei, simt o plăcere infantilă de a face autopsia marilor oameni aşa cum ar spinteca nişte păpuşi, lăsând să curgă tărâţele sau deşeurile cu care sunt umplute. Că a avut slăbiciuni Napoleon, este scuzabil omeneşte şi de înţeles. Că a avut însă nişte slăbiciuni ridicole şi meschine, asta scoate în evidenţă înainte de toate meschinăria autorului. Napoleon, arată el, a colecţionat nu mai puţin de două sute de metrese. Să-i fie de bine, bravo lui! Era un afemeiat, asta se ştie. A căutat cu disperare, ani şi ani de zile, să se căsătorească, până a găsit-o pe Joséphine. Voia omul să se aşeze la casa lui. I-a făcut curte cu asiduitate domnişoarei Montansier, directoarea teatrului de la Palais-Royal, care era cu patruzeci de ani mai mare ca el şi care totuşi l-a respins. Foarte bine, înseamnă că Napoleon era un om chibzuit şi că ea nu şi-a dat seama ce pierdea. Cel mai lamentabil este însă sfârşitul acestui mare conducător de oşti pe care orice femeiuşcă îl purta de nas. În timpul exilului de la Sainte-Hélène, nemaiavând niciun război de pierdut, Napoleon umbla după toate fetişcanele din insulă până ce o brodeză de şaptesprezece ani s-a îndurat să împartă aşternutul cu el. Şi ce făcea toată ziua ilustrul împărat de care tremurase întreaga Europă? Stătea lângă iubita lui şi se uita la ea cum lucrează şi uneori îi mai dădea o mână de ajutor. Nu am avut niciodată admiraţie pentru Napoleon în privinţa căruia împărtăşesc părerea lui Tolstoi din *Război şi Pace:* a fost doar un accident al istoriei ori un rău necesar pe care împrejurările l-au scos la suprafaţă. În plus era un parvenit şi un om de un prost-gust evident. Detest stilul *Empire* cu toţi sfincşii şi toate lebedele lui.

— Şi totuşi palatul de la Malmaison e încântător, căută s-o tempereze Marco. Şi pe urmă păpuşile moderne nu

mai sunt umplute cu tărâţe şi câlţi ca odinioară.

Doamna Alexandre însă nu mai era atentă de câteva minute. Cu pleoapele pe jumătate coborâte, într-un fel de contemplaţie visătoare, îl privea pe Philippe, atitudinea lui nonşalantă, degajată, deferenţa cu care o asculta pe vorbitoare, zâmbetul sinuos, uşor amuzat, dar prevenitor, mâinile care se odihneau firesc pe braţele fotoliului fără nicio urmă de stinghereală sau de timiditate. De unde avea băiatul ăsta atâta eleganţă, cine-l învăţase să se poarte atât de dezinvolt şi totuşi cu atâta măsură pe copilul ăsta crescut la voia întâmplării într-o veşnică peregrinare din hotel în hotel, de o femeie capricioasă şi voluntară şi de un bărbat urmărit de poliţie, care apărea pe negândite în casă şi dispărea tot aşa? Francheţea şi onestitatea lui erau învăluite totuşi în atâtea mistere. Va avea oare vreme sau va reuşi să le descopere? La ce bun însă? Nu era de ajuns că-l vedea acolo în faţa ei, în salonaşul de subprefectură? Doamna Alexandre se simţea mulţumită, împăcată, aproape fericită, aşa cum nu se mai simţise de mult. „O, Timp, opreşte-ţi zborul!”

— Dar tânărul nostru prieten, reveni doamna des Vallières, nu ne-a spus nimic până acum. Poate ar vrea să recite vreuna din bucăţile pe care le prepară pentru Conservator?

— Eu, doamnă, se scuză Philippe, duc tava deocamdată.

— Faci figuraţie?

— Exact cum aţi spus: figuraţie. La *Atelierul meşterului Albert.*

— E un atelier experimental pentru tineret?

— Pentru tineret, poate, mai mult sau mai puţin, iar experienţele sunt doar culinare, răspunse Philippe cu un aer atât de ceremonios încât doamna Alexandre pufni în râs. *Atelierul meşterului Albert* e un restaurant, de fapt, iar eu sunt chelner.

— Trebuie să fie un restaurant foarte luxos, spuse

doamna des Vallières, fără a se arăta câtuşi de puţin surprinsă, ca să-şi poată permite a avea un salariat atât de drăguţ şi distins.

— Vă mulţumesc, doamnă des Vallières, interveni dansatoarea. Philippe a fost salvatorul meu într-o noapte când rătăceam pe străzi, în căutarea unui taxi. Era pustiu, era frig şi uitasem încotro curge Sena, iar Philippe era supărat pe regina Margot.

— Nu înţeleg nimic, dar probabil că a fost o ambianţă foarte romantică, spuse doamna des Vallières, apoi, văzând că tânărul se ridicase să plece: sper că ai să vii să vizitezi şi Atelierul meşterului Marco Olivier, eşti un om de gust şi cred că o să-ţi placă.

Doamna Alexandre îl conduse până la uşă:

— Acuma ştii, îi aminti ea, privindu-l în ochi cu duioşie, vorbitorul este deschis în fiecare zi, între douăsprezece şi două şi jumătate. După aceea Madame Arthur se duce la baraca ei de bâlci din *rue de l'Echiquier.* Iar miercurea e ziua dedicată prieteniei.

VI

TRECU O SĂPTĂMÂNĂ ÎNTREAGĂ însă fără ca Philippe să dea vreun semn de viaţă. „Să fi spus ceva care l-a jignit, se gândea doamna Alexandre, sau poate s-a simţit desconsiderat fiindcă ne-am aşternut la palavre şi lui nu i-am mai dat nicio atenţie? Să-l fi deranjat cumva prezenţa lui Delphin? Oricum era prevenit. Cu un om ca el atât de discret sau de secret, nu prea ştii cum să te porţi.” În vreo două rânduri luase receptorul în mână, pregătindu-se să formeze numărul lui, apoi renunţase. „Facă ce o vrea. De ce să-i creez obligaţii? Şi-apoi ce sens are această legătură? Existenţa mea e completă, n-a mai rămas niciun locşor liber, Philippe ar fi supranumerar. Am eu vreme să dădăcesc un mucos?” Căuta să-l minimalizeze, mascându-şi nemulţumirea sub o prefăcută detaşare. Îi părea rău însă, mult mai mult decât îşi mărturisea sieşi. „Biet copil singuratic!” îşi spunea înduioşată, pregătind raţiile de vitamine ale pisicilor.

Miercurea următoare totuşi renunţă să mai aştepte şi, îmbrăcată elegant, ca de zile mari, cu mantoul de astrahan, coborî sprintenă scările, într-o stare de plăcută disponibilitate, se ducea într-o vizită. De când nu i se mai întâmplase aşa ceva? Nici nu mai ţinea minte. Ultima oară fusese, ultima oară…

Deschizând uşa ce da spre gang, se opri locului,

surprinsă. Era într-adevăr el, nu se înşela? La capătul dinspre curte al gangului, întors în profil – nasul puternic şi foarte drept, părul lung ce făcea o buclă pe frunte, genele dese – Philippe privea scrutător ferestrele apartamentului ei. Doamna Alexandre rămase în prag, ferindu-se să mai facă vreo mişcare şi urmărindu-l atentă. Tânărul însă nu avea de gând să plece, se uita mai departe, concentrat, în direcţia salonaşului de subprefectură, ca un detectiv în misiune, până ce îşi dădu seama că se mai afla cineva în apropiere.

— Să ştii că nu obişnuiesc să stau toată ziua la fereastră, spuse doamna Alexandre, degeaba aştepţi.

Tânărul tresări şi se răsuci brusc spre ea. Se înroşise ori era numai o părere?

— Veneai la mine? De ce nu mi-ai telefonat? Îmi pare rău, dar trebuie să ies în oraş.

— A, nu, se grăbi el să se justifice. Eram în treacăt pe aici şi am intrat o clipă din simplă curiozitate. Am ieşit să iau aer şi, fără să ştiu cum, am ajuns în cartier.

Îşi redobândise cu uşurinţă stăpânirea de sine şi minţea cu detaşare. Ce reflexe prompte avea băiatul ăsta!

— Atunci, dacă n-ai altceva mai bun de făcut, mă poţi însoţi până la metrou.

— Vă grăbiţi? Unde vă duceţi?

— Îţi răspund, deşi eşti indiscret: în strada Rambuteau, la prietenul meu Jean-Noël, despre care ţi-am vorbit. E prima vizită pe care i-o fac deşi ne cunoaştem de opt ani.

— Şi staţi mult acolo?

— Ei, dar ce înseamnă asta? Mă controlezi? Uite, îţi răspund şi de astă dată: stau exact o oră. Jean-Noël m-a prevenit că la două are o repetiţie. Deci la unu şi jumătate trebuie să ies pe uşă.

— Foarte bine.

— Foarte bine, ce? Că ies pe uşă şi nu pe fereastră? Ar fi imposibil pentru că apartamentul e la etajul cinci.

— Am să vă spun: din Rambuteau, prin rue des Francs-

Bourgeois, ieşim la mine acasă. Iar de la mine până în piaţa Bastiliei sunt doi paşi. Cunosc un restaurant acolo foarte onest şi foarte simpatic, cu terasă închisă. Îmi pot permite să vă invit la masă?

— Propunerea e tentantă, cu atât mai mult cu cât Delphin şi cu mine avem programe diferite azi. Şi ce-ai să faci între timp, mă aştepţi în stradă sau te duci să vizitezi monstrul Beaubourg?

— Să ştiţi că-mi place.

— Ce-ţi place? Monstrul Beaubourg? Sunt gusturi şi gusturi.

— Nu. Faptul că mă luaţi mereu în răspăr. Mă simt ca un copil care a făcut o boroboaţă şi-mi vine să râd.

— Admirabil! Şi de ce nu mi-ai atras atenţia mai demult? Am eu un aer de guvernantă englezoaică? Am să-ţi fac şi eu o propunere, dar cu obligaţia ca s-o primeşti. Un restaurant e costisitor şi nu accept să cheltuiască nimeni cu mine, cu atât mai puţin un băiat care-şi câştigă existenţa cu greu. Cumpărăm ceva pe drum, pe urmă te duci frumos acasă, pregăteşti masa şi mă aştepţi. Mâncăm fără nicio etichetă.

— Nici nu-mi puteam dori ceva mai încântător, spuse Philippe cu entuziasm. Dar nu cumpărăm nimic, am eu de toate acasă, brânzeturi, andive, icre de lump – caviarul săracului – şi am să vă fac nişte macaroane milaneze de toată bunătatea. Am mai învăţat şi eu câte ceva, servind la restaurant. Vreţi să luaţi metroul de aici? Să coborâm mai bine la Saint-Lazare. Aveţi un metrou direct pentru Rambuteau.

— Bine. Numai să nu mă faci să întârzii.

Piaţa Clichy clocotea împânzită de maşinile ce veneau din şapte direcţii deodată, dirijate de un complex de semafoare. În mijlocul pieţii imensul, alegoricul şi teatralul monument al apărării Parisului de către mareşalul Moncey, un monument atât de înalt încât niciun trecător nu se mai ostenea să ridice ochii spre a-l

privi.

Aveau de traversat trei artere importante pentru a ajunge pe strada Clichy ce cobora în pantă uşoară spre scuarul bisericii Trinité. Pe dreapta, după un magazin supraîncărcat cu cele mai nod aparate de recepţie şi de audiţie muzicală, se înşiruiau somptuoasele vitrine ale negustorilor de covoare, în care vechi şi preţioase tapiserii evocau în imagini florale rafinatele grădini ale Semiramidei ţesute din fire de mătase şi moi lâneturi. Peste drum, o firmă ale cărei culori păliseră de mult, anunţa existenţa unei bătrâne şi desuete *Academii a Biliardului.* Cufundându-se în şuvoiul mulţimii ce împânzea trotuarele la ora aceea activă, gospodărească, Philippe fu izbit ca întotdeauna de contrastul dintre forfota neistovită a străzii şi solitudinea ciudată a magazinelor în care, machiate ca nişte bibelouri de Saxa, vânzătoarele îşi făceau de lucru cu mişcări lente, ca într-un acvariu, în aşteptarea unor cumpărători prezumtivi, întrebându-se cum de reuşeau patronii să susţină cheltuielile de regie şi să înfrunte concurenţa zdrobitoare a *Monoprix*-urilor şi *Drugstore*-urilor ce ispiteau curiozitatea şi ademeneau simţul de economie al consumatorilor. Reclama devenea spectacol în sine şi utilitatea ei se pierdea în absurd.

În dreptul fundăturii în care se afla teatrul lui Lugné-Poe, *l'Oeuvre,* doamna Alexandre încetini pasul pentru a arunca o privire spre micul afişier cu fotografii. Aici o văzuse o dată, pe vremea când se juca *Leul în iarnă,* pe Edwige Feuillère interpreta Aliénorei d'Aquitaine, intrând în teatru cu mersul ei princiar, înaltă, elegantă, dreaptă ca un plop tânăr şi cu războinica feminitate a unei amazoane ce înfruntă orgolioasă trecerea anilor. Şi tot aici îl întâlnise pe Paul Guers cu o barbă căruntă de patriarh. Paul Guers oare jucase timp de patru ani la teatrul Michel *Oraşul al cărui monarh era un copil,* piesa lui Montherlant, sărbătorind jubileul de o mie de

spectacole. „Până la urmă, abatele de Prats, rolul pe care-l interpretaţi în piesă, n-a ajuns să se infiltreze în viaţa dumneavoastră personală?” fusese întrebat de un gazetar. „Nu, răspunsese actorul, pentru că de obicei ies din rol în momentul când părăsesc scena. În schimb mi-a impus o disciplină foarte severă. Mănânc cumpătat, nu beau deloc şi îmi impun să dorm un anumit număr de ore. Aproape o existenţă ascetică”. Ar fi putut fi o glumă, dar doamna Alexandre ştia că e un adevăr. Existenţa ei nu era mai puţin ascetică, în afara celor şapte ore pe care le trăia zilnic la Mayol. Paul Guers îşi permitea uneori, când se simţea obosit, să-şi întrerupă activitatea, având o dublură. Dar ea care apărea zi de zi în două reprezentaţii succesive? Dacă ar fi lipsit o singură dată ar fi însemnat să dea tot spectacolul peste cap. „Gândiţi-vă la actorii japonezi care joacă piese de câte şase, şapte ore şi trăiesc exclusiv în teatru” le spunea fetelor, când se plângeau de oboseală.

— Vă preocupă ceva? întrebă Philippe intrigat de tăcerea ei.

— Nu. Mă gândeam că aici l-am văzut acum patru ani pe Paul Guers în rolul lui Henric al II-lea şi că, de atunci, n-am mai auzit nimic despre el, a dispărut în necunoscut ca şi cum s-ar fi retras din teatru.

— Nu înţeleg de ce. N-am avut posibilitatea să mă duc prea des la spectacole şi nici să urmăresc carierele actorilor, dar tot ce am aflat în ultimul timp mă pune pe gânduri.

— Foarte bine, nu-ţi strică. Succesul în teatru e tot ce poate fi mai fragil şi mai capricios. Ca râurile acelea care se afundă la un moment dat în nisip ca să iasă din nou la suprafaţă după câţiva kilometri. E bine să ştii ce te aşteaptă. Ceea ce nu înseamnă că trebuie să renunţi. Însuşi Michel Simon, aşa mi s-a spus cel puţin, a rămas cândva un an întreg fără angajament. A fost totuşi una din ilustrele figuri ale filmului francez.

— Şi care credeţi că ar putea fi cauza?

— Concurenţa dintre teatrul de vedete şi cel în care caută să-şi impună supremaţia regizorul. Primul e mai costisitor, în schimb este pe gustul generaţiilor mai vârstnice, care au şi ceva mai mulţi bani. Iar regizorii cu o prea puternică individualitate, la rândul lor, preferă să lucreze cu debutanţi sau cu actori de mâna a doua, fiindcă sunt mai docili şi mai uşor de modelat, altminteri s-ar ciocni de personalitatea inflexibilă şi exigentă a vedetelor şi ar ieşi scântei. În al doilea rând, fii sigur că Jacqueline Maillan, Brialy, Sophie Desmarets sau Jean Le Poulain vor fi mereu prezenţi pe afiş deoarece fac publicul să râdă, aşa cum nu se întâmplă cu Daniel Ivernel, Suzanne Flon, Maria Casarès sau Paul Guers care vor neapărat să-l impresioneze şi să-i scuture apatia. Şi, la urma urmei şi mai presus de orice este o chestiune de noroc.

Apoi fără nicio tranziţie:

— Uite aici e cafeneaua Bauman de unde-l cunosc pe André, colegul tău.

— Nu mai e la noi.

— De ce?

— E cam zăpăcit, mereu îi lipseau tacâmuri şi şervete la număr. Şi a mai fost şi o poveste la mijloc, nu ştiu ce anume, n-am vrut să întreb şi nici nu mă interesează.

— Şi aici, pe cât se pare, a făcut o boroboaţă, dar n-am putut afla ce. Când dansam la Casino, veneam regulat cu o oră înainte de spectacol, să-mi beau cafeaua. Într-o seară s-a apropiat de mine şi m-a întrebat în şoaptă: „N-aveţi idee de vreun loc, undeva, pentru mine? Aş vrea să plec de aici.” N-aveam nicio idee, aşa că nu i-am putut fi de folos. Am întrebat-o pe doamna Bauman ce s-a întâmplat. „Vă rog să nu interveniţi, mi-a spus, nu ştiţi ce-a făcut.” A doua zi nu l-am mai văzut, m-a servit un alt băiat. Poate chiar ăsta, dar nu cred. Se vor fi schimbat mulţi de atunci.

În interiorul cafenelei domnea un calm patriarhal. La casă patroana număra nişte mărunţiş iar în dreptul uneia din oglinzile localului un nou André îşi studia pe îndelete ţinuta: vesta roşie îi venea ca turnată, niciun pic de burtă, pieptul suficient de bombat, impresie excelentă pentru oricine ar fi intrat pe uşă în momentul acela: o americană bogată între două vârste, amatoare de aventuri pariziene sau un regizor de cinema în căutarea unui interpret. Visconti nu-l descoperise pe Helmut Berger într-un hotel din Germania Federală unde era băiat de serviciu? Altminteri ce putea să aştepte un tânăr ca el într-o cafenea cu clienţi rari, unde cu greu ar fi putut încropi un mic capital din cele patruzeci sau cincizeci de centime primite bacşiş la un filtru sau la o sticlă de bere. Destinul îi oferise totuşi, la vârsta cea mai prielnică, o vitrină în calea tuturor, geamurile imense, mereu luminate, ale cafenelei. Era îndreptăţit deci să aştepte, cu un fel de languroasă indolenţă, ocazia nedefinită, înceţoşată, căreia imaginaţia lui săracă nu era în stare să-i dea o figură precisă, dar al cărei presentiment îl păstra dispersat în întreaga sa fiinţă. De câte ori se deschidea uşa, indiferenţa opacă a privirii lui avea o sclipire de atenţie ascuţită care se stingea imediat ce constata că noul sosit nu sugera niciun fel de miracol posibil. Şi aşteptarea continua să plutească în el, ca particulele unui coloid, tulburate, când şi când, de suflul uşor al uşii deschise şi închise, înregistrând o nouă prezenţă. Tânărul îşi ducea mai departe existenţa lui de protozoar, înghiţind clipele şi asimilându-le ca pe nişte corpusculi. De la douăzeci şi doi de ani la treizeci se întinde un timp incomensurabil. De opt ori câte trei sute treisprezece zile (scăzând zilele de repaus), în care cel mai meschin calcul al probabilităţilor nu se putea să nu lase, pe ici, pe colo, rătăcită, câte o şansă. N-ar fi imposibil, bunăoară, să ajungă barman la un local de noapte din preajma Operei sau, cine ştie, chiar *maître d'hotel* la un restaurant pe

Champs-Elysées ori în Montparnasse. La treizeci de anii şansele încep să fie numărate; dacă n-ai dat lovitura cea mare, aluneci vertiginos, ceas cu ceas, spre bătrâneţea ce soseşte mult mai curând în lumea ospătăriilor de lux, unde consumul de tinereţe este aprig şi nesăţios. La patruzeci de ani cu greu va mai putea găsi un post la o cafenea de cartier sau ca portar, la un hotel modest. Dacă nu va naufragia în cine ştie ce orăşel de provincie, într-un bar cu clienţi dubioşi şi prostituate de duzină, în vacarmul unui magnetofon urlător.

Forfota străzii îi prinsese ca într-o maşină de tricotat, silindu-l să adopte automat mişcarea ei cadenţată. Peste drum, la Casino de Paris, Line Renaud, întinerită şi flatată de un desenator abil, înlocuise de mult silueta ciocolatie a Lisettei Malidor, o *Maja desnuda* a tropicelor, văzută însă de ochiul lui El Greco.

— Biata Zizi şi *son truc en plumes,* murmură doamna Alexandre.

— *Son truc en plumes?*

— E şansoneta pe care a lansat-o arborând trena din pene de paradis. Dacă ar fi fost de lebădă, aş fi zis că i-au purtat ghinion. Zizi Jeanmaire este totuşi pasărea-phoenix, a renăscut din cenuşa unei montări colosale dar fără noroc. Ce s-o fi întâmplat cu *son truc en plumes*? Ştii, am apucat trista împrejurare când, după moartea lui Varna, s-a vândut la licitaţie întreaga garderobă de la Casino de Paris, toate costumele purtate pe vremuri de Mistinguett, de Joséphine Baker şi de Cécile Sorel: o avere. Dar ce jalnic, ce sfâşietor bilanţ al unei munci de o viaţă! Şi ultimele spectacole înainte de lichidare: ce debandadă! Nimeni nu mai avea chef de nimic, toţi îşi făceau de cap. Eu şi cu Lago eram singurii care ne îndeplineam la fel de conştiincios datoria şi căutam să-i mai ţinem în frâu pe ceilalţi.

Ajunseseră în dreptul grădiniţei de la poalele bisericii Trinité, oaza celui mai animat dintre cartierele comerciale

ale Parisului, acel forfotitor furnicar omenesc din jurul magazinelor Lafayette şi Printemps, revărsat în continuare pe rue de la Chauissée d'Antin, pe străzile Mogador, Caumartin. Havre şi Saint-Lazare şi oprit brusc în capătul potolitei străzi Châteaudun, în care vuietul oraşului se cufunda ca în cutia de rezonanţă a unui violoncel.

De fiecare dată când trecea prin faţa bisericii Trinité, doamna Alexandre respira adânc frumuseţea clădirii sur-argintii cu multele ei statui înfăşurate în zborul leneş al porumbeilor şi în lumina zilei însorite. În micul scuar, încă înverzit în toiul iernii, o tihnă de provincie îndepărtată, câteva bănci, un pensionar răsfoia ziarul, doi copii se jucau în nisip, un tânăr îmbrăcat neglijent fuma încruntat, o ţigară. O gospodină placidă se aşezase să se odihnească, ţinând în braţe sacoşa cu târguieli. În jur maşinile lunecau, ţesând o reţea ameţitoare de viteze şi sensuri. Anacronism ce alătura două timpuri diferite: grădiniţa rămăsese undeva în trecut, contemporană cu omnibuzele cu cai şi cu echipajele luxoase. Culorile în schimb îmbinau cele două permanenţe pariziene: verdele sumbru al vegetaţiei cu frunze perene şi alb-cenuşiul construcţiilor, pe care scânteierile soarelui le nuanţa în fel şi chip, făcând să transpară lumina lor mocnită, interioară.

Cotiră la dreapta spre staţia Saint-Lazare. În pasajul subteran înconjurat de mici magazine pitoreşti, se despărţiră, fiecare având de luat o altă linie de metrou.

— Mai ţineţi minte unde aţi fost în seara aceea? întrebă Philippe. Să vă dau adresa.

— Fii fără grijă, dacă vrei pot să-ţi desenez şi planul casei. Cunosc drumul: place des Vosges, rue des Tournelles, Jean Beausire (eu aş spune mai curând Philippe Beausire). Ca să-ţi dai seama că sunt atotştiutoare, am să adaug că pe rue des Tournelles a locuit şi Ninon de Lanclos. Ai auzit de ea?

— Ei, asta e, cum să nu fi auzit? A fost o curtezană frumoasă.

— Ce repede şi sumar sunt catalogate bietele femei! A fost o mare doamnă, *cher monsieur*!

În metrou doamna Alexandre găsi o strapontină liberă la capătul vagonului şi se aşează acolo să privească în golul tunelurilor pe ai căror pereţi, din loc în loc, era zugrăvită de cine ştie când reclama lichiorului aperitiv Dubonnet. Nu vedea însă nimic. În amintirea ei se proiecta acum o scenă de teatru, cu albe coloane de carton şi trepte, luminată de albastrul unui clar de lună, un fel de curte interioară, în care sub privegherea bătrânului cerşetor, Oreste şi Electra stăteau cufundaţi în somn, el întins pe un soclu cu capul pe genunchii ei, ea rezemată de trunchiul uneia din coloane.

„Hai, luaţi-o din loc, cucuvelelor! Îi treziţi!” se răstea Cerşetorul la micile Eumenide ce-l înconjuraseră pe Oreste încercând să-l zgândăre cu răutăţile lor.

„Priviţi-i pe cei doi inocenţi! îşi continuase monologul Cerşetorul în faţa tragicei imagini a frăţiei, câtă dreptate au să doarmă în acest ultim ceas de care se mai pot bucura! Să-i lăsăm! Eu am să dau o raită. Mi-e teamă să nu-i trezesc. Voi toţi care rămâneţi însă tăceţi şi înclinaţi-vă!... E prima odihnă a Electrei!... E ultima odihnă a lui Oreste!”

În sală se aşternuse o linişte adâncă, de mare ceremonial şi în această linişte profundă se desfăşurase gingaşa, mirifica tălăzuire poetică din *Lamentaţia grădinarului.* Aproape fără să mai răsufle, cu privirea aţintită spre scenă şi atenţia dureros încordată, doamna Alexandre se străduise să surprindă în frazarea şi accentele marelui actor Michel Duchaussoy secretul acelei linişti compacte ce coborâse peste parterul, peste cele trei rânduri de loji şi peste balcoanele Comediei Franceze. Cuvintele interpretului erau sorbite în reculegere ca o împărtăşanie, pentru ca, în final, după

câteva clipe de suspensie, să izbucnească, entuziaste, aplauzele.

„O tăcere, o secundă din tăcerea ta... e o dovadă cu atât mai puternică. Ascultaţi... mulţumesc.”

O, Doamne, acel „ascultaţi”, acel „mulţumesc” care se pierdea ca o fluturare de batistă în profunzimile scenei! Aplauzele. Cortina.

În pauză cineva ieşise la rampă spre a anunţa că, fiind ziua foştilor combatanţi, doamna Gabrielle Robinne, şi ea „fostă” societară a Teatrului Francez, avea să facă o chetă prin sală. Gabrielle Robinne? Mai trăia încă? Nu apucase s-o vadă jucând, o cunoştea doar din auzite, fiindcă se retrăsese de mult din viaţa artistică. Ştia doar că soţul său, actor proeminent şi el, se numise Alexandre. În momentul acela din al doilea rând de staluri se ridicase o doamnă cu părul cărunt, încă frumoasă, înaltă şi zveltă, fardată discret şi îmbrăcată cu o rochie neagră de voal, ţinând în mână o cutie pentru ofrande. Era o seară festivă, o seară caldă, îmbietoare, de toamnă, totul i se părea admirabil, totul o impresionase: textul dens, sinuos, scânteietor, cu zeci de reflexe, cu zeci de nuanţe, făcând ape-ape, ca un briliant de preţ, jocul lui Michel Duchaussoy, prestigiul marei cochete care era Annie Ducaux, frumuseţea sumbră a Genevièvei Casdille în rolul Electrei, glasul ei cu inflexiuni de violă, în fine surprinzătoarea apariţie a lui Oreste, un tânăr actor blond cu ochii foarte albaştri, al cărui nume avea o rezonanţă ciudată. Oare vechii argieni erau blonzi şi aveau ochii atât de albaştri?

În *Electra* lui Giraudoux îl văzuse pentru prima oară pe Jean-Noël Sissia cu care nu şi-ar fi închipuit – cel puţin în seara aceea – că avea să se împrietenească mai târziu. Ceea ce o frapase mai ales fusese claritatea şi timbrul unei voci de o calitate rar întâlnită în teatru.

Începuse actul al doilea. Înconjurat din nou de Eumenidele care crescuseră între timp, devenind

adolescente, Oreste deschisese ochii şi rostise prima replică „Sunt treaz, surioară” urmată de răspunsul Electrei „Trezeşte-te din această trezie. Nu asculta ce spun fetele astea”. „O, Electra, eşti sigură că n-au dreptate?”

Şi spectacolul continuase, crescând treptat în intensitate, culminând cu marea scenă a justificărilor Clitemnestrei, trecând apoi pe un plan narativ – ca în tragediile lui Eschil – prin ampla povestire a Cerşetorului. Apoi finalul ca răsuflarea unui om ce s-a istovit alergând şi se opreşte să-şi astâmpere bătăile inimii, finalul ce părea să evoce acordurile simfoniei a şasea a lui Beethowen, atunci când, după ce furtuna s-a îndepărtat, în liniştea tivită de nori negri la orizont, se aude pitpalacul cântând:

Prima Eumenidă: Uite unde te-a dus orgoliul, Electra! Nu mai eşti nimic! Nu mai ai nimic!

Electra: Îl am pe Oreste! Am dreptatea! Am totul!

A treia Eumenidă: Oreste! Pe Oreste n-ai să-l mai vezi niciodată. Te părăsim acum spre a hotărî asupra lui. Vom lua vârsta ta şi chipul tău ca să-l hăituim. Şi nu-i vom mai da pace până când nu va începe să aiureze şi nu-şi va face singur seama, blestemându-şi sora.

Electra: Am dreptatea! Am totul!

Femeia Narses: Ce tot spun astea? Ce rele sunt! Unde-am ajuns, biată Electra, unde-am ajuns!

Electra: Unde-am ajuns?

Femeia Narses: Da, lămureşte-mă. Eu înţeleg mai greu. Simt, fără îndoială, că se întâmplă ceva, dar nu prea îmi dau seama ce anume. Cum se numeşte asta, când se revarsă de ziuă, ca azi, şi când totul s-a năruit, când totul a fost pustiit şi când totuşi aerul mai poate fi încă respirat, când ai pierdut totul, când oraşul e cuprins de flăcări, când nevinovaţii se măcelăresc între ei, dar când totuşi vinovaţii trag să moară, în revărsatul zilei ce începe?

Electra: Întreabă-l pe Cerşetor. El ştie.

Cerşetorul: Toate astea poartă un nume foarte frumos, femeie Narses. Numele lor e aurora.

Dezastrul Electrei, cruzimea Eumenidelor, candoarea şi milostenia femeii din popor, nota de ironie din ultima replică a solemnului Cerşetor, umilă întruchipare a destinului: ce stranie împletire şi cât de tulburătoare!

După spectacol, doamna Alexandre simţise nevoia să umble puţin, să-şi adune gândurile şi să pună ordine în multele emoţii ce se suprapuseseră şi în ideile ce dospeau şi creşteau, ramificându-se abundent, din piesa lui Giraudoux, ca dintr-un teren fertil. Era aproape de miezul nopţii şi străzile mai păstrau oarecare animaţie, Parisul fiind în momentul acela năpădit de străini cu prilejul nu ştiu cărui salon al automobilului. Casino de Paris se închisese şi avea acum un angajament de o lună la un local de noapte din apropierea Teatrului Francez, unde apărea cu Milovan într-un dans acrobatic, înscris în program la ora douăsprezece şi jumătate. Milovan nu era deloc amator de teatru şi adoptase profesiunea ei în parte pentru a putea fi mereu împreună, dar totodată cu gândul de a scoate cât mai mulţi bani, ca un vrednic fiu de negustor, învăţase, cu tenacitate, cu îndărătnicie, meseria, antrenându-se zilnic ore întregi şi, având aptitudini fireşti, în mai puţin de un an ajunsese un excelent dansator de cabaret. Fusese epoca luminoasă, de nesăbuită risipă sentimentală şi de intensă şi voluptoasă împlinire trupească, epoca aflată sub egida lui Milovan şi care purta numele lui, stema şi flamura lui. Transfigurat de prezenţa lui Milovan, micul apartament din strada Lemercier se strămutase pe un tărâm ireal, într-o eternă „grădină a deliciilor”. Eternitate de o clipă. Singurătate în doi. De-abia când se despărţiseră, doamna Alexandre înţelesese că se aflase sub influenţa unui stupefiant şi că grădina desfătărilor fusese doar o hală pustie mobilată cu efemerele artificii ale unui bal mascat.

„Sunt treaz, surioară.” „Trezeşte-te din această trezie.”

Piesa lui Giraudoux îi picurase treptat în conştiinţă o limpezime pe care de mult o pierduse. În cele trei ore cât durase spectacolul, Milovan încetase a mai fi acaparanta obsesie de fiecare clipă. Doamna Alexandre îşi dădea seama că pe lume există multe lucruri admirabile şi că admiraţia în sine este un act de fervoare comparabil, ca plenitudine, cu voluptatea dăruirii în dragoste.

Traversase cu paşi lenţi piaţa Carrousel, ieşise pe cheiul Senei şi, agale, visătoare, făcuse înconjurul Luvrului, pentru a se reîntoarce la Palais-Royal. Ar fi trebuit să alerge, să-l reîntâlnească o clipă mai devreme pe Milovan şi totuşi simţise nevoia să se reculeagă în singurătate şi, mai ales, să gândească, lucru de care se dezobişnuise.

Cum în acel octombrie însorit şi fermecător – trecuseră opt ani de atunci – avusese treizeci de zile în şir de libertate, cu singura obligaţie a dansului acrobatic de la bar care ţinea exact opt minute, căutase în repertoriul Comediei Franceze alte spectacole în care ar fi putut să-l revadă pe Michel Duchaussoy şi pe Jean-Noël Sissia. Fusese la o piesă contorsionată, haotică şi inutilă a lui Eduardo Manet, jucată pe meschina scenă de patru metri pătraţi de la *Petit Odéon,* piesă în care Duchaussoy se căţăra pe pereţi şi stătea în cap într-una din poziţiile gimnasticii yoga, rostindu-şi imperturbabil replicile. În schimb putuse privi de aproape impenetrabilitatea atât de sugestivă a chipului său voluntar, cu trăsături confuze, în care ochii concentrau o clară şi pătrunzătoare spiritualitate. Numele lui Sissia îl reîntâlnise pe afiş în *Horace* şi în *Port-Royal.* În ultima piesă trecea prin faţa rampei o clipă în primul act, iar în *Horace* apărea abia spre sfârşit, în rolul lui Valère, cu o tiradă de câteva minute. Dar câtă lumină aducea în scenă figura lui deschisă, impetuoasă, casca de păr blond şi privirea atât de albastră, ce ecouri trezea în înălţimile sălii glasul cu

sonorităţi de violoncel!

Avusese atunci sentimentul unei flagrante nedreptăţi şi meditase cu tristeţe la relativitatea sistemului de valori în artă, fiindcă era de neînchipuit că un teatru care dispunea de un interpret de talia lui Duchaussoy şi de un actor cu o prezenţă scenică atât de convingătoare şi cu atât de profundă vibraţie în glas nu ajunsese încă să-i distribuie în roluri demne de generoasele lor posibilităţi, favorizându-i în schimb pe alţii cu o mediocră zestre artistică. Manevre oculte de culise şi privilegii de grup intrau, probabil, şi aici, în joc. Îi scrisese atunci – nu lui Duchaussoy al cărui chip ermetic îl arăta mai puţin accesibil, ci lui Sissia cu care i se păruse a avea afinităţi – câteva rânduri de caldă preţuire, împărtăşindu-i impresia puternică lăsată de Oreste şi convingerea ei că întâlnise un artist autentic.

A treia zi primise răspunsul: o fotografie – cea din programul teatrului – din care o privea cu o inocentă şi senină încredere un tânăr blond cu ochi limpezi, aproape un adolescent şi un cuvânt de mulţumire. Un an mai târziu îi sosea tot prin poştă o mică plachetă de versuri intitulată *Le temps d'apprendre a dire* al cărei autor era Jean-Noël Sissia. Afinităţile bănuite ieşiseră în fine la iveală, fiindcă de câtva timp doamna Alexandre începuse la rândul său să scrie poezii care, deşi fără pretenţii, aveau un suav fior lăuntric şi o amprentă originală, precum originală era întreaga sa persoană, ba chiar să compună şi melodii pentru unele dintre ele „croşetez cântece, spunea ea, aşa cum altele croşetează pulovere".

Pe pagina de gardă a plachetei primite era citată o delicată miniatură din lirica japoneză:

O libelulă
Scoateţi-i aripile,
E o păstaie de fasole.

O păstaie de fasole,

Puneţi-i aripi,
E o libelulă

în continuarea căreia Sissia formulase propria sa artă poetică:

Eu pun aripi păstăilor de fasole.

recunoscând ca însuşire primordială a versurilor sale fantezia.

Poetul era un virtuos: jongla cu rimele, cu metrii, cu tropii şi, mai ales, cu vorbele, claviatura era diafană, registrul gingaş iar repertoriul, sentimental şi nostalgic, explora pe îndelete *la Carte du Tendre* imaginată de Mademoiselle de Scudéry. Un poet în afara oricărei mode şi a oricărui curent literar, eliberat de orice influenţe, cu un sunet propriu şi o emoţie insinuantă, învăluitoare, ce dezarma şi cel mai blazat estetism.

Afişele din *place Colette* tocmai anunţau *Capriciile Marianei* într-o nouă montare, cu Jean-Noël Sissia în rolul nefericitului, Coelio. Doamna Alexandre se dusese la spectacol, apoi intrase o clipă la el, în cabină, să-l felicite şi să-i împărtăşească bucuria de a fi descoperit un poet care-i oferise ceea ce aştepta ea de la poezie: prospeţimea.

Încercase însă o surpriză: în faţa ei se afla un alt om decât adolescentul din fotografie: trăsăturile erau aceleaşi, poate ceva mai accentuate, mai bărbăteşti; din ochi însă dispăruse acea inocentă încredere care o înduioşa, în locul ei se ivise o largă şi zâmbitoare indulgenţă, poate sceptică sau poate, pur şi simplu, indiferentă.

— Sunteţi din nord? Probabil normand? întrebase doamna Alexandre privindu-i casca de păr blond.

— Nu, sunt burgund.

— Dijon, Macon sau din Morvan?

— Cunoaşteţi bine geografia Franţei.

— Prin forţa împrejurărilor. Sunt de profesie nomadă.

— M-am născut la Lyon.

— Şi atunci cum aţi ajuns burgund?

— Tatăl meu este originar din Burgogne, deci şi eu sunt burgund. M-am născut şi am trăit la Lyon până la douăzeci de ani când am venit la Paris. Şi tot acolo am făcut şi Conservatorul şi am debutat în teatru, într-un Goldoni montat de Marcel Marechal.

Doamna Alexandre îi spusese cinstit impresia ei despre spectacol, care i se părea mediocru şi cam dezlânat, dar căruia interpretarea lui îi dădea strălucire şi poezie, înnobilându-l prin felul său magistral de a rosti versurile.

Nu-l mai văzuse de atunci, nici măcar pe scenă, fiind mereu ocupată la Mayol, unde era cap de afiş de câteva luni. Vorbeau în schimb, când şi când, la telefon. Cum însă orele lor de lucru nu prea coincideau, adesea, după ce forma numărul lui, auzea vocea puţin metalică a unui robot, articulând răspicat „Nu, Jean-Noël Sissia nu-i acasă. Păcat!”

— Robotul dumitale are umor, îi spusese o dată doamna Alexandre. Nu mai puţin decât stăpânul lui.

Mai apoi pierduse pentru o bună bucată de vreme legătura cu el. În răstimpuri doar, din vreun turneu, câteva rânduri laconice a căror cordialitate însă îi împrospăta inima ca darul unui mic buchet primăvăratic. Felul în care folosea cuvintele reuşea să le scuture de tot praful banalităţii. Nu avea însă nicio aplecare pentru genul epistolar, era expeditiv în scrisori şi rareori îi dădea detalii despre ceea ce făcea în momentul acela. Şi unul şi celălalt păstrau consemnul tacit al celei mai desăvârşite discreţii. Doamna Alexandre aflase numai că locuia singur.

— Şi familia?

— O, ştii, familia şi cu mine… răspunsese el râzând. Îmi sunt dragi ai mei, ţin la ei, dar de departe. Ne vedem

uneori, e foarte plăcut, îi iubesc, dar…

În toamna lui 76 primise prin poştă un nou volum de versuri, mai arătos, mai elegant, *Les coeurs obliges.* Bardul adolescent se maturizase, se juca mai puţin cu tropii, cu rimele, cu cuvintele, tonalitatea era mai gravă iar atmosfera era a unui parc francez cu lungi alei umbroase ce radiau din jurul unui bazin cu tritoni şi naiade pentru a se pierde în depărtări deschise spre orizonturi aurii de miez de vară, spre ruginii amurguri de septembrie, ori spre melancolice neguri şi triste regrete autumnale.

Aventura dragostei era înfăţişată mereu într-o altă lumină, la diverse ore de-a lungul unei zile – atât cât îi era sortit unei iubiri să dureze – ca faimoasa catedrală din Rouen, aşa cum o pictase Monet, mereu transfigurată de lunecarea soarelui pe orbită. Etern îndrăgostit, poetul se apropia cu gesturi catifelate şi prevenitoare de fragila efigie a iubirii ca de o senzitivă mimoză, asociind languros şi nostalgic deliciile clipei cu conştiinţa precarităţii şi nestatorniciei sentimentelor.

Pe pagina de gardă autorul înscrisese constatarea sarcastică şi amară totodată:

„Şi când te gândeşti că, astăzi, îţi trebuie curaj ca să te declari poet şi să te încumeţi a publica.”

— Te-ai izbit de atâtea obstacole? îl iscodise doamna Alexandre.

Jean-Noël izbucnise în râs: întrebarea i se părea mult prea candidă venind din partea unui om care, pe cât se părea, luptase din greu în viaţă.

— În fiecare zi te izbeşti de câte un obstacol. Nu mă sperii de obstacole. Puţin îmi pasă: le ocolesc pur şi simplu. Dar tocmai asta e amuzant. Când lucrurile merg ca pe roate, te plictiseşti. Iată de ce nu port nimănui ranchiună. Am o fire generoasă. De aceea sunt aşa cum sunt.

Şi doamna Alexandre îşi spusese că era, într-adevăr, un

preafericit. Seninătatea sa nu putea fi umbrită de nicio intenţie răuvoitoare, de nicio ostilitate. I se citea cumsecădenia în ochi şi cinstea pe faţă.

„Sunt treaz, surioară” – „Trezeşte-te din această trezie.”

Fără să ştie când, ajunsese la staţia *Arts et Metiers* unde trebuia să coboare. Drumul nu fusese prea lung, totuşi întârziase: era douăsprezece şi jumătate şi mai avea de mers o bucată pe jos. În timp ce străbătea strada Beaubourg îi ieşi în întâmpinare *Monstrul,* cum era numit de unii Centrul Cultural Pompidou. Prima oară când îl zărise rămăsese locului câteva clipe descumpănită şi stupefiată, închipuindu-şi că umblase aiurea pe străzi şi că se afla probabil la marginea oraşului în faţa unei bizare rafinerii ce semăna cu jucăriile copiilor din Brobdingnag, ţara uriaşilor descoperită de Gulliver. De ce ţinuse oare fostul preşedinte al Franţei să-şi lege numele de acea fantasmagorică şi întortocheată încolăcire de intestine industriale – cu splină, rinichi şi colon – vopsite strident? Era imposibil de crezut că arhitecţii care-l proiectaseră se trăgeau cu adevărat din spiţa celor ce plăsmuiseră cu un atât de exact simţ al proporţiilor Luvrul şi Notre-Dame, palatul Versailles şi Trianonul şi nenumăratele bijuterii din Marais. Dar oare turnul Eiffel nu fusese şi el considerat o aberaţie la vremea când ţâşnise impetuos din *Champ de Mars,* cu ambiţia de a sfredeli firmamentul, pentru a deveni până la urmă simbolul cel mai ilustrativ al cetăţii? Atât de mare să fie puterea de absorbţie şi de asimilare a Parisului? Poate că peste câţiva ani apariţia aceea de coşmar va pătrunde în obişnuinţa localnicilor, încetând de a mai fi un obiect de senzaţie, ca sa devină la rândul său un simbol pitoresc al acestui învălmăşit şi pestriţ secol douăzeci.

Porţiunea din strada Rambuteau pe care locuia Jean-Noël era aşadar flancată de două edificii contrastante: pe de o parte Centrul Pompidou, pe de alta încântătorul

palat Soubise cu graţioasa lui colonadă. Imobilul în dreptul căruia se opri părea a fi cel puţin bicentenar. Printre multele magazine alimentare cu tarabele încărcate de „fructe de mare” şi zarzavaturi din toate anotimpurile anului, un gang îngust ducea spre o scară de lemn cu trepte incomode. Doamna Alexandre urcă sprintenă cinci etaje, dar pe palierul celui de-al cincilea se opri să-şi tragă suflarea. În aceeaşi clipă însă uşa de lângă scară se şi deschise.

— Dar n-am sunat încă. M-ai auzit urcând?

— Nu eu – pisica. A ciulit urechile.

Şi arătătorul mâinii stângi făcu o mişcare de rotaţie spre interiorul casei unde, pe sofaua acoperită cu o pătură groasă de lână, o pisică, imaculată ca Albă-ca-Zăpada, se ridicase s-o întâmpine, prietenoasă.

— E frumoasă. Cum o cheamă?

— *La Seconde.*

— *La Seconde?* De ce?

— E titlul unui roman de Colette. Am avut înainte una care a căzut de pe terasă şi a murit. Se numea Renaude, ca eroina unui alt roman al Colettei, *Pisica.* Aşa că dânsa este *La Seconde.* Cu ea îmi împart singurătatea.

„Ca şi mine, se gândi doamna Alexandre. Cu deosebirea că eu am trei pisici. Şi un motan mare ce se numeşte Delphin.”

— O cafea?

— E drept că am plecat în grabă de acasă, fără să iau nimic. Dar n-aş vrea să te mai osteneşti pentru mine.

— Şi eu am nevoie. Ca să mă trezesc.

Ora, într-adevăr, era matinală pentru un actor. Îl însoţi în bucătărie, asistând la măcinatul cafelei cu râşniţa electrică, apoi intră în unica încăpere a studioului, neaşteptat de largă pentru o clădire atât de veche. Ferestrele luminoase încadrau puritatea albastră a zilei însorite. Un scrin rustic cu nişte rafturi de cărţi deasupra, o bibliotecă în care luceau cotoarele aurite ale unor ediţii

scumpe, o canapea cu un spătar de o formă ciudată, triunghiulară, două plante de salon. Şi cea mai desăvârşită linişte. O atmosferă propice visării sau lecturii.

— Văd nişte discuri. Ai un pick-up?

— Un pick-up? Ce-i aia? îi strigă el din bucătărie. Aşa ceva nu mai există acum. Vrei să spui, poate, un Hi-Fi ori un superphone. Da, am un superphone.

— Discuri clasice?

— Da. Pentru mine muzica modernă e zgomot.

— Vroiam să te întreb mai demult. Am avut impresia o dată – era prin toamnă, cred – că te-am zărit la Muzeul de Artă Modernă al oraşului Paris, în rotonda unde se află fresca lui Duffy.

— Mă îndoiesc. Pictura mie nu-mi spune nimic. Mă opresc în faţa unui tablou, mă uit şi trec mai departe, asta-i tot.

Se întoarse cu cafeaua care aburea în ceşti.

— E foarte tare, îmi place, o lăudă musafira, apoi, surâzând unei proaspete amintiri: Am fost de curând în grădina de la Palais-Royal. Am regăsit „balconul în care visa Colette”…

— Nu e chiar acolo, dar, în sfârşit…

— N-am reuşit să descopăr însă micul havuz „care se împotriveşte din răsputeri sfârşitului inevitabil al lucrurilor”.

— Havuzul se află totuşi acolo.

— Nu era decât unul singur şi acela în reparaţie.

— Îmi pare rău. Dar altul nu există.

— Este o poezie în ultimul dumitale volum care m-a impresionat în mod deosebit, scrisă „la moartea unui prieten”. Coincidea cu o tristă împrejurare din viaţa mea, o fiinţă dragă pe care am pierdut-o. Am recitat de sute şi sute de ori acest vers: „Cerul e albastru şi-ţi spun că-i o nebunie să mori”.

— Nu: „Cerul e albastru: E o nebunie să mori!”

— Simţeam în el o consolare şi în acelaşi timp o sfâşietoare tristeţe. Şi acum vorbeşte-mi despre dumneata, spune-mi ce faci, de ce ai părăsit Comedia Franceză?

— De ce? Pentru că sunt prea tânăr. Aşa mi s-a răspuns când, după zece ani de stagiatură, am cerut să fiu încadrat societar.

— Şi între timp? Tot ce ştiu este că ai luat parte la una din croazierele Paquet.

— Văd că eşti foarte informată. Am fost două săptămâni pe un pachebot unde am jucat în premieră *Avocatul diavolului* de Saltel.

Doamna Alexandre citise un articol despre croazierele Paquet care organizau călătorii de plăcere de câte două săptămâni agrementate cu spectacole de teatru sau cu recitaluri muzicale. Poate nu i-ar fi acordat nicio atenţie dacă numele lui Jean-Noël Sissia n-ar fi fost menţionat în cuprins. Plătind nişte preţuri probabil sărate, snobii cu înclinaţii artistice aveau prilejul să vină în contact cu actorii şi să-i cunoască îndeaproape iar aceştia, la rândul lor, se bucurau de o vacanţă confortabilă pe un vapor de lux, făcându-şi totodată meseria de comedianţi spre a distra publicul, aşa cum pe vremuri menestrelii cântau la ospeţe înfruptându-se şi ei din bunătăţile de pe masă. „În ultima seară – scria autorul articolului, care asistase la nu mai puţin de douăzeci şi patru de reprezentaţii în timpul călătoriei – Claudine Coster, soţia lui Robert Manuel, conducătorul trupei, îi sugerase acestuia să dea un spectacol special pentru personalul de serviciu al pachebotului, în acea seară aşadar, la orele 22, sala a fost înţesată, dar nu cu rochii de seară, ci cu blue-jeans, ţinuta de oraş a personalului «în vacanţă», care lepădase livreaua, boneta sau şorţul. Manuel alcătuise cu grijă programul: vesel dar şi dramatic în acelaşi timp, cu texte de calitate. Jean-Noël Sissia, transfug al Teatrului Francez, care s-a dovedit cu acest prilej un excepţional recitator, a

lansat, dacă se poate spune aşa, calul său de bătaie, *Le Crapaud* de Victor Hugo.

Priveam sala: tinerii spectatori, la fel ca şi cei în ţinută de seară din ajun, aveau ochii umeziţi. Unii dintre ei începuseră să muncească de la vârsta de treisprezece ani şi nu puseseră niciodată piciorul într-un teatru, gen de spectacol pe care acum îl descopereau, pentru prima oară. Era mai mare dragul să vezi uimirea lor. Trecuse de miezul nopţii. Majoritatea celor de faţă intrau în serviciu la ora cinci. Cu toţii însă se simţeau atât de subjugaţi încât nu se mai îndurau să-i lase pe artişti să părăsească scena."

— Spectacolul s-a transmis la televizor vineri seara când jucam. Am rugat-o pe vecina mea de apartament, doamna Liron, care nu prea e umblată prin teatre, să-mi spună cum ai fost. „Cea mai perfectă canalie, mi-a răspuns, avea un rânjet atât de arogant, de cinic, încât îţi venea să-l strângi de gât. Păcat de chipul lui!" „Probabil că era grimat." „Da de unde! N-avea niciun pic de grimă. Viu şi natural, aşa cum s-a născut." Dacă ai să vii vreodată pe la mine, am să te prezint ca să-şi schimbe impresia, într-adevăr, nici eu nu pot să înţeleg cum un om atât de blajin şi de îndatoritor a reuşit să se transforme, fără nicio grimă şi, aparent fără niciun efort, într-un personaj cinic şi perfect odios.

— La început nu m-am simţit deloc în largul meu, era un rol atât de opus firii mele încât am fost tentat să-l refuz.

— Îmi pare rău că n-am putut să te văd. Aşa cum nu te-am văzut în multe alte piese. Ocaziile pierdute sunt şi cele mai atrăgătoare.

— Am jucat peste o sută de roluri – mai exact o sută patruzeci – dintre care patruzeci importante pe scena Teatrului Francez. Am început prin a fi Sever în *Polieuct,* Pirus în *Andromaca,* Oreste în *Electra* lui Giraudoux…

— Pirus? Nu erai totuşi prea tânăr atunci pentru rol?

— Dar ce vârstă crezi că are Pirus în piesa lui Racine? Optsprezece ani. Aşa cum Fedra are douăzeci şi opt de ani, Hyppolite paisprezece iar Alceste din *Mizantropul* treizeci. De obicei sunt roluri jucate de actori vârstnici, care posedă meseria, aşa încât publicul a ajuns să confunde etatea personajelor cu a interpreţilor.

— Mi-ai spus cândva că ai făcut conservatorul la Lyon.

— Nici nu ştii ce simplu am intrat: m-am prezentat la concurs cu o scenă din *Femeile savante,* jucând rolul lui Chrysale care spune la un moment dat „Iată un scaun”. Nu era însă nimeni ca să-mi dea replica. „Destul”, m-a întrerupt cineva din comisie. Tot examenul a constat din aceste trei cuvinte. Am fost admis de la bun început: „am fizic”.

— Ceea ce este o evidenţă.

— Am urmat doi ani Conservatorul din Lyon pe care l-am terminat cu două premii întâi: pentru comedie clasică şi pentru tragedie. Am făcut apoi serviciul militar, după care m-am înscris la Conservatorul din Paris unde l-am avut profesor pe Louis Seigner. Şi de astă dată am absolvit cu trei premii: tragedie, teatru modern, teatru clasic. Dacă ar fi totuşi să-mi retrăiesc viaţa, aş alege o profesiune mai liniştită: aş fi scriitor.

— Ce impresie ţi-a lăsat Conservatorul?

— Un caravanserai. E cea mai proastă şcoală de teatru.

— Ce curios! E o părere pe care am auzit-o din gura multor actori inteligenţi.

— Inteligenţi? Actorii în general nu sunt inteligenţi. Inteligenţa nu este o calitate în meseria noastră. De ce râzi?

— Pentru că îţi plac paradoxurile.

— Vorbesc foarte serios. Un comedian nu are nevoie decât de intuiţie, trebuie să simtă ceea ce face.

— Ce numeşti inteligenţă?

— Judecata, reflecţia, discernământul.

— Ca să mă lămuresc mai bine, ar trebui să-mi dai şi o

definiţie a profesiunii.

— Ucenicia propriului talent. Niciodată nu eşti destul de exigent cu tine însuţi. Exigenţa dă cele mai bune rezultate. Când îndrăgeşti un lucru trebuie să-l duci la capăt. În epoca noastră oamenii se interesează de una, de alta, reţin din toate câte puţin şi habar n-au de nimic. În meseria de actor trebuie să excelezi sau să nu joci deloc. Importantă este calitatea execuţiei. Trebuie să ştii să întreţii misterul, lucru care a început a fi uitat. Toată lumea vrea să facă teatru în zilele noastre. Cutare persoană se trezeşte dimineaţa din somn, se spală pe faţă şi-şi închipuie că a devenit actor. Există mult amatorism în teatru. Oamenii care au talent se ascund. La Comedia Franceză, bunăoară, marii actori au dispărut, fiind înlocuiţi de interpreţi tot mai slabi.

— Adevărul este că, deşi are un ansamblu de aproape şaptezeci de societari şi stagiari – cam atâţia sunt, dacă nu mă înşel – Comedia nu reuşeşte decât rareori să alcătuiască o distribuţie perfectă. Mulţi dintre cei buni au plecat. Nu e mai puţin adevărat însă că mai toţi actorii de frunte au jucat cândva pe prima scenă a ţării.

— În teatru s-a infiltrat diletantismul, e ceva la care eu nu pot să marşez. În momentul de faţă există un şomaj în proporţie de 90% în profesiunea noastră. Dar, dintre actori, 80% ar trebui să se facă zidari.

— Teatrul experimental, aşa numitul teatru de investigaţie, e obligat să apeleze la amatori. Câţi dintre profesionişti îşi pot permite să joace fără să fie plătiţi? Sunt curentele noi, teatrul ce caută o nouă expresie sau o nouă formulă.

— „Noul este ceea ce a fost uitat” – e un aforism al cameristei Mariei-Antoaneta. Arta modernă se preface a căuta ceea ce a fost dinainte descoperit. Nu poţi inventa cuvinte noi, trebuie să te foloseşti tot de cele cunoscute. Arta este în mod magnific neutră. Cu ea nu se poate trişa. Eu în orice caz n-aş putea.

Socotindu-se neglijată, imaculata *La Seconde* se juca singură pe covor, linguşindu-se şi cochetând cu un nevăzut spectator. Jean-Noël se oprea din când în când ca să-i adreseze în şoaptă un cuvânt de alint.

— Mi-am dat seama că ai o mare admiraţie pentru Colette. Ca şi mine de altfel. Numai că eu n-am citit chiar toate cărţile ei şi nici nu ştiu unde aş putea să le găsesc.

— Îţi spun eu. La Gibert-jeune, în capătul bulevardului Saint-Michel. Nici nu-ţi închipui ce de lucruri poţi descoperi acolo.

— Am să-ţi urmez sfatul. Dar în poezie? Care sunt poeţii preferaţi?

— Villon mai presus de toţi, Verlaine, Hugo („Hélas Hugo!”, cum spunea André Gide) şi, bineînţeles, Peguy, Rimbaud, iarăşi Colette, care este o mare poetă, Anna de Noailles, Marie Noël.

— Şi dintre cei în viaţă?

— Guy René Cadoux.

— Eu nu prea am timp să colind librăriile. Doar să arunc în treacăt o privire în vitrine sau la etalajele de pe stradă. Am impresia însă că se publică foarte puţine volume de versuri.

— Dimpotrivă, se tipăresc enorm de multe, peste o mie de volume anual. Eu însumi primesc mereu cărţi din toate colţurile Franţei. Dar... nimic interesant. Ca să scrii trebuie să existe o tăcere lăuntrică, să fii plin de tăcere. O tăcere care să izbucnească în afară, fiindcă nu poate fi înăbuşită. Trebuie să te simţi constrâns să scrii. Ceea ce vrei să exprimi să te oblige a te exprima. Nu poţi crea dacă în tine nu există o nelinişte, o angoasă, o tristeţe, dacă nu-ţi pui întrebări. Arta nu se plămădeşte în bucurie. Trebuie să fii rănit, sfâşiat, să se producă un dezechilibru. Sunt lucruri despre care însă nu se poate vorbi aşa cum ai vorbi despre o maşină.

Doamna Alexandre îşi aminti că, în metrou, cufundată cum era în gânduri, era cât pe ce să treacă de staţia la

care trebuia să coboare. „Trezeşte-te din această trezie.”

— N-aş vrea să întârzii de la repetiţie din pricina mea, spuse ea. Ce oră e?

Jean-Noël privi ceasul de la mână:

— Mai am zece minute libere.

— Ce repeţi acum?

— Un recital de poezie la care se vor spune şi versuri de mine. De asemenea pregătesc un spectacol cu *Cyrano* care nu se va juca decât o singură dată, un spectacol de gală, la opera din Geneva. De aceea nu m-ai putut găsi în ultimul timp.

— Rolul lui Cyrano?

— Nu, sunt prea tânăr pentru Cyrano. Christian, bineînţeles.

— Atâta muncă pentru o singură reprezentaţie, fie chiar de gală!

— Nu ţin neapărat să joc. Comedienii sunt cei care vor să joace cu orice preţ, nu artiştii.

— Un nou volum de versuri?

— Nu ţin neapărat să public. Îmi place să scriu, atâta tot. Mi-am propus acum să scriu o carte de aforisme. Prefer aforismele care concentrează ideile. Sunt atâţia palavragii pe lume care vorbesc, şi vorbesc ca până la urmă, să nu te alegi cu nimic.

— Probabil, va fi un nou *Paradox asupra comedianului,* pronostica musafira ridicându-se. Şi acum, cine ştie când ne vom mai întâlni…

— S-ar putea să plec la toamnă într-un lung turneu pe care Robert Manuel are de gând să-l întreprindă în câteva ţări din Orient: Grecia, Turcia, Liban, Israel, cu un repertoriu alcătuit din paisprezece piese, clasice şi moderne. Printre altele *Mizantropul,* în care voi juca rolul principal, *Dovezile* de Marivaux şi *Avocatul Diavolului.*

Ca să fiu sincer însă mai presus de orice îmi place să trăiesc. Întâi viaţa şi apoi meseria. Mi-am cumpărat o căsuţă la ţară şi sunt fericit ori de câte ori pot să mă

reped acolo pentru o zi, două.

Doamna Alexandre se pregăti de plecare:

— Nu te-am întrebat, spuse ea din uşă, întinzându-i mâna, cum te împaci cu vecinătatea Monstrului?

— Să ştii că Monstrul are o excelentă bibliotecă la care mă duc adeseori să citesc. Ţi-o recomand.

— Mă îndoiesc c-o să am timp vreodată. Succes şi *bonne chance!* îi ură ea, privind pentru ultima oară ochii neverosimil de albaştri şi figura luminoasă şi zâmbitoare a lui Jean-Noël Sissia.

Pe drum se gândi ce-ar putea să-i cumpere lui Philippe. În cele din urmă intră într-o florărie şi alese un trandafir. Roşu, crem, roz? Se hotărî pentru unul crem. Străbătu *Place des Vosges* pe latura dinspre nord pitoresc numită *Pas de la Mule* şi intră pe strada Tournelles privind curioasă reşedinţele particulare de pe vremuri înghesuite unele într-altele. În care din ele va fi trăit Ninon de Lenclos? I se atribuiau vreo patru locuinţe diferite. În salonul ei, scria Saint-Simon, „totul era delicat, uşor, cumpătat”. Îndărătul căreia din ferestrele ce scânteiau în bătaia soarelui iernatic se stinsese, la adânci bătrâneţe, ascultând pentru ultima oară freamătul îmbietor al străzii, această subtilă şi frumoasă Egerie a saloanelor literare pe vremea când cultura, apanaj al cercurilor elegante şi distinse, folosea cu precădere sistemul de difuzare orală? Cu o lună înainte de moarte îi fusese prezentat un băieţandru de vreo doisprezece ani, pe nume Arouet, care scrisese o piesă în versuri stârnind oarecare vâlvă printre snobii literari. Impresionată de răspunsurile lui ce vădeau o precoce înţelepciune ca şi de privirea lui scăpărătoare, Ninon îi prorocise un strălucit viitor şi-i lăsase prin testament suma de două mii de franci spre a-şi putea cumpăra cărţi. Fusese ultima afecţiune platonică a faimoasei Ninon de Lenclos, sibila celui ce avea să devină Voltaire.

Sufragetă *avant la lettre* şi libertină din principiu şi din

firească înclinaţie, Ninon de Lenclos sau, mai exact, de l'Enclos declarase cândva: „Îmi dau seama că noi femeile am fost împovărate cu toate atributele frivolităţii şi că bărbaţii şi-au păstrat dreptul la calităţile esenţiale. Din momentul acesta am devenit bărbat". Fusese însă leală în dragostele sau galanteriile ei, nu împărţise aşternutul decât cu un singur amant, fireşte pentru un timp limitat; când se plictisea de favoritul temporar i-o mărturisea deschis, schimbându-l cu altul. Avea însă în permanenţă, ca Madame Arthur din şansonetă, „o droaie" de admiratori.

La insistenţele doamnelor de la curte, scandalizate de neconformismul domnişoarei de l'Enclos, Anna de Austria îi trimisese printr-un ofiţer de poliţie un ordin cu sigiliul regal prin care i se punea în vedere să se retragă la o mănăstire. Luând cunoştinţă de cuprinsul mandatului, Ninon îi răspunsese aducătorului: „Pentru că regina e atât de bună şi-mi îngăduie să-mi aleg singură mănăstirea la care doreşte să mă retrag, vă rog să-i spuneţi că am ales-o pe cea a Marilor Cordelieri". Se ştie însă că, la vremea aceea, călugării din cinul respectiv aveau cele mai dubioase moravuri şi cea mai proastă reputaţie în Franţa. Aflând răspunsul osânditei, regina izbucnise în râs: „Afurisita! Ducă-se unde-o vrea!"

Doamna Alexandre grăbi pasul. Philippe, probabil, număra minutele ce trecuseră după ora unu şi jumătate şi începuse să se impacienteze. Se simţea bine dispusă, liberă, despovărată de orice răspunderi. Ceasul petrecut în atmosfera calmă, odihnitoare, limpede şi parcă anacronică sau, mai bine zis, desprinsă de timp, a studioului din strada Rambuteau, îi spălase sufletul de griji. Îşi aminti de un roman citit în ultima vreme *Călătorie în străinătate* de Georges Borgeaud, care la fiecare pagină îţi propunea un subiect de meditaţie. Mai precis, de o frază pe care ar fi dorit s-o fi scris ea. Vorbind despre oamenii cu sensibilitatea îmbâcsită şi sclerozată de

convenţionalisme, Borgeaud mărturisea „Aş vrea să-i aud spunând la telefon: Iertaţi-mă, am întâlnire cu un copac, nu pot să vă primesc”.

Şi ea se ducea acum la o întâlnire cu un tânăr copăcel, un pui de copac. Cu sentimentul unei şţrengării nepermise, dar totuşi inofensive, ca un şcolar care trage la fit, pentru a scăpa de un curs plicticos, fără alt gând decât de a tăndăli într-un parc, culcat în iarbă, cu ochii la cer. Dacă-i va povesti lui Delphin vizita făcută lui Jean-Noël, cu siguranţă c-o va tăinui pe cea de acum, ştiind că el nu va putea pricepe sensul unei prietenii atât de gratuite cu un băiat care abia ieşise din copilărie. De fapt avea vreun sens? Parcă toate lucrurile pe care le înfăptuim trebuie să aibă un sens? Un capriciu care nu strică nimănui, fie el cât de nesocotit, se numeşte fantezie. Era ceea ce-i lipsea vieţii ei, ceea ce nu-şi putuse permite niciodată: o fantezie. O doamnă îmbrăcată cu o haină de astrahan şi cu un trandafir în mână bătând la uşa unui copilandru de douăzeci şi unu de ani: ce puteau să-şi închipuie cei ce-ar fi văzut-o? Treaba lor! Iată cu ce probleme îşi pierdea vremea. „Chiar aşa, domnilor, iertaţi-mă, nu vă pot face pe plac, am întâlnire cu un tânăr copăcel.”

Începu să urce scara de lemn întortocheată ca o căsuţă de melc şi acoperită cu mochetă. „E prima odihnă a Electrei” – „Ascultaţi... Mulţumesc.”

Philippe veni să-i deschisă uşa, cu zâmbetul lui sinuos şi delicat. Era în ciorapi.

— Cred că ar trebui şi eu să fac la fel. Ce grijă ai de curăţenia camerei!

Şi-şi scoase la rândul ei pantofii!

— Nu e camera mea. De altfel să ştiţi că sunt foarte ordonat. Disciplină profesională.

— Sau deformare profesională. La mine se ocupă Madame Paulette de treburile astea.

— Madame Paulette?

— O persoană foarte drăguţă care vine de două ori pe săptămână să scuture şi să deretice prin casă. Uneori îmi mai şi face câte ceva de mâncare. Sunt o proastă gospodină.

Observă într-o glastră un trandafir crem, la fel ca ai ei, proaspăt pus acolo.

— Doi fraţi gemeni, spuse ea, desfăcând pachetul, şi poate cumpăraţi de la aceeaşi florărie. Patroana a făcut afaceri strălucite azi. Dar ce parfum îmbătător de macaroane milaneze!

— Sunt aproape gata. Vă puteţi aşeza la masă.

Totul era pregătit pe lada de lângă perete: farfurii, tacâmuri, pahare, o sticlă de vin şi cuplul de trandafiri din glastră. Doamna Alexandre luă loc în fotoliul de plastic, Philippe pe jos, la picioarele ei. La fel ca în seara aceea.

— În timp ce preparam macaroanele, spuse Philippe, mă gândeam că am trecut de zeci de ori prin piaţa Clichy, ca şi astăzi de altfel, şi tot nu ştiu încă ce anume reprezintă monumentul din mijloc. Am reţinut doar că în vârf se află o cucoană foarte măreaţă cu o mantie lungă şi cu ceva în mână, parcă o suliţă.

— Lăudabile preocupări intelectuale în timp ce fierb macaroanele. Stai că te lămuresc eu în două cuvinte: monumentul din piaţa Clichy îl reprezintă pe Samsonnet călare, având în dreapta pe Jeanne d'Arc şi, în stânga, pe Madame de Pompadour, toţi trei privind spre Waterloo.

— „Garda moare dar nu se predă", comentă râzând tânărul. Asta e tot ce mi-a mai rămas din şcoală în legătură cu Waterloo.

— Sau *„le mot de Cambronne".*

— Dar, într-adevăr, Samsonnet ar merita un monument, măcar unul mai mic, în curtea din strada Lemercier.

— Sub castanul care înfloreşte, dar nu leagă rod niciodată: nu are soare, săracul! E un biet copac steril. Ca şi Samsonnet, care este castrat. Aşa încât ar fi tot atât de

indiferent la farmecele marchizei ca şi la eroismul Jeannei d'Arc.

— Ce face preferata mea, Salomé?

— Te salută discret cu manşonul. Tot aşa cum o ştii: cu manşon şi voaletă. Iar eu cu nasturi lipsă. N-am timp să-i cos.

— Aş putea să vă dau o mână de ajutor. Îmi cârpesc singur îmbrăcămintea. N-am avut niciodată prea multe haine.

— Eşti plin de talente, dragul meu Bayard. Femeia cu care o să te însori n-o să aibă altceva de făcut decât să stea în pat şi să-şi ghicească viitorul în cărţi.

— Danielle nu vrea să ne căsătorim, rosti Philippe, devenind serios.

— Nu m-am referit la ea, răspunse doamna Alexandre cu o voce neutră.

— Şi ştiţi de ce? Cred că v-am mai spus. Din cauza diferenţei de vârstă. Ceea ce mi se pare cu totul absurd.

— Să nu pomenim de funie în casa spânzuratului.

— O, dumneavoastră sunteţi tinereţea însăşi. Eterna tinereţe.

— Treaba asta cu eternitatea este cam echivocă. Să vorbim despre altceva.

— Despre Danielle.

Dacă vrei, încuviinţa doamna Alexandre cu o voce şi mai neutră. Numai să nu-mi ceri sfaturi. Întâi pentru că nu ajută la nimic. Şi apoi pentru că mi-ai îngreuna digestia, obligându-mă să cuget când n-am ajuns nici la desert.

— Iertaţi-mă, dar, într-adevăr, chiar nu ştiu ce să fac. Danielle îmi scrie din nou că abia aşteaptă să se întoarcă şi eu încă n-am găsit o cameră.

— Ai căutat?

Nu prea, în ultimul timp, recunoscu Philippe cu jumătate de glas. Cum vedeţi e o situaţie destul de confuză. Şi, mai cu seamă, nesigură.

— Dragul meu, ce să-ţi spun. Vrei să te însori şi trăieşti

deocamdată ca pasările cerului, zburând din creangă-n creangă, în acest arbore imens şi stufos care este Parisul. Vrei să urmezi Conservatorul fără să ai o bază materială pe care să contezi.

— Prietenul meu Gérard e la fel de bogat ca şi mine şi se descurcă totuşi. De altfel atâta timp cât o să mai lucrez la *Atelierul Meşterului Albert* am de gând să pun ceva bani deoparte.

— Şi Danielle? Mi se pare că tu o întreţii, dacă nu mă înşel. Trebuie şi ea să urmeze o şcoală de artă. Ca diletant în pictură ajungi în *Place du Tertre* şi pictezi mereu aceleaşi case ori faci portrete la minut.

— Da, e o problemă cu Danielle…

— Şi atunci, fiind atât de priceput şi de dibaci în multe lucruri, de ce vrei să devii actor? E doar o întrebare, nu am intenţia să te descurajez.

— Pentru că n-aş putea face altceva.

— Văd că poţi, totuşi.

— Mi-ar fi imposibil să trăiesc cu gândul că voi rămâne toată viaţa chelner sau negustor de brânzeturi la tarabă ori, în cel mai bun caz, băiat de prăvălie la Stewe Ken, să vând pantofi vechi sau aparate de radio stricate. Ar fi îngrozitor. Mai curând aş renunţa la viaţă.

— Te înţeleg. E vorba aşadar de ceea ce se cheamă o vocaţie, adică destin. Adică fatalitate. Sunt oameni care trag la sărăcie. Ce poţi face cu nişte dezrădăcinaţi care nu-şi găsesc locul în lume, decât în realitatea machiată şi deghizată a scenei? Sunt unii care-i consideră nişte incapabili, obligaţi să mizeze totul pe o singură carte, pentru că nu sunt în stare de o muncă utilă şi disciplinată şi de un efort susţinut. Un fel de trântori care trăiesc din pomana harnicelor albine. Disciplină? Să mă întrebe pe mine ce înseamnă disciplina pentru un dansator. Efort susţinut? Să le spun eu cât sunt de istovită după ce, şapte ore în şir, am dat din mâini şi din picioare şi am urcat şi coborât de treizeci de ori scara dintre cabine şi scenă ca

să-mi schimb costumul sau să mă despoi ca lady Godiva, simpatia ta. Mai rămâne în suspensie chestiunea utilităţii. Arta poate sau trebuie să fie utilă? Răspunsul să-l găsească alţii. Eu asta ştiu, asta fac, la ce bun să-mi frământ mintea?

— În cazul ăsta de ce vă îngrijorează situaţia mea?

— Nu strică din când în când o baie de pesimism, e reconfortantă.

— Cred că mai reconfortantă ar fi acum o cafea. Până o pregătesc, vă puteţi amuza cu nişte *clémentines.*

Şi deşertă pe ladă un fileu plin cu mandarine pitice.

— Ştiţi, spuse el în timp ce supraveghea filtrul, am cunoscut de curând trei tineri din *Compagnie du Lierre* care a montat *Paştile la New-York.*

— Parc-am văzut ceva în Pariscop.

— Doi băieţi şi o fată, toţi în jur de treizeci de ani: regizorul, scenografa şi un actor din trupă. Câteşitrei licenţiaţi, mai mult chiar, băieţii erau ingineri. Au preferat totuşi să devină actori, nu fiindcă nu le-ar fi plăcut profesiunea pe care o aleseseră, ci pentru că nu puteau suporta o ambianţă prea rece, prea seacă, prea convenţională. Nici eu nu mă dau înapoi când e vorba de muncă, dar vreau să simt puţină căldură în jurul meu, oameni cu care să am preocupări comune, să comunic cu ei, să mă intereseze ce spun. De aceea mă simţeam în largul meu când vindeam la tarabă: aveam prilejul să cunosc tot felul de inşi, să descopăr ceea ce era caracteristic la fiecare din ei. Stau uneori câte o jumătate de oră în câte o cafenea sau o cârciumă şi mă uit la lumea din jur, la cei ce intră şi ies pe uşă.

— Eu aş zice că-i o plăcere de mizantrop. E adevărat că am stat şi eu o dată o jumătate de oră într-o cafenea din Roma – eram cât pe ce să întârzii de la spectacol – pentru că în stradă era un agent de circulaţie, atât de frumos încât nu mă mai înduram să-mi iau ochii de la el.

— O, Doamne, începu să râdă Philippe, dumneavoastră

trebuie totdeauna să daţi o întorsătură comică unei discuţii cât de serioase.

— Comică? Asta-i bună! Când eu îi vorbesc de sentimentele mele estetice! Dar mai voiam să-ţi spun ceva. Acum un an, pare-mi-se, guvernul – sau poate numai ministerul culturii – a socotit necesar să procedeze la o operaţie „adevăr”, cum scriau ziarele: în consecinţă luase hotărârea de a nu mai acorda nicio asistenţă „raţelor şchioape” care se dovedeau a fi condamnate din punct de vedere economic. „Raţele şchioape” în speţă erau întreprinderile artistice care mergeau târâş-grăpiş, abia ducându-şi zilele. Ziarul care-mi căzuse în mână considera că, în felul acesta, se va accelera procesul de mercantilizare a teatrului în detrimentul imaginaţiei creatoare şi al eforturilor de investigaţie, citind numele lui Adam Smith, după câte mi-am dat seama însă, într-un sens negativ. Cine să fie acest Adam Smith? m-am întrebat: regizor, actor, autor dramatic sau ministru de finanţe? Am deschis deci biblioteca şi am căutat în Larousse, în acelaşi Larousse în care tânărul Philippe Thilgès caută poze cu femei goale – şi mai are îndrăzneala să mă acuze pe mine de frivolitate. Astfel am aflat că numitul Adam Smith ar fi un economist scoţian care a trăit acum două sute de ani şi care ar fi descoperit pentru a doua oară oul lui Columb (a treia oară l-am descoperit eu pe scena Mayoului) şi anume că sursa bogăţiei este munca, pe urmă că valoarea trebuie apreciată în funcţie de cerere şi ofertă şi că, în fine, concurenţa este nervul economiei. Deci: concurenţă şi legea cererii şi a ofertei. Prin urmare *Boeing-Boeing* şi *Croque-Monsieur* pe treapta cea mai de sus a scării valorilor. *Fedra* şi *Hamlet* pe la mijloc iar *Hedda Gabler* şi *Dansul morţii* jos de tot, fiindcă nu prea vine lumea la ele. Operetele lui Francis Lopez la nivelul Simfoniei a IX-a, iar *My fair lady* cu câteva trepte mai sus decât *Tristan şi Isolda.* Mai departe: spirit practic, ca orice scoţian,

Monsieur Smith împarte îndeletnicirile oamenilor în două categorii: meserii productive şi meserii aşa-zise neproductive începând cu armata şi cu capetele încoronate şi continuând cu preoţimea, actorii, bufonii, muzicanţii, cântăreţii, pentru a termina – închipuieşte-ţi ce impertinenţă! – cu balerinii. O fi având sau nu dreptate? Uneori îmi vine să spun că da. Totuşi nu pot să-i iert impertinenţa. Dar ce poţi să fac dacă la baletele lui Felix Blaska sunt cincizeci sau o sută de spectatori, în timp ce la Lido sala-i ticsită? Poţi aduce publicul cu forţa la teatru? Iată deci că legea cererii şi a ofertei este suverană.

— Sunteţi de acord prin urmare cu concesiile făcute publicului?

— Nu, bineînţeles. De vreme ce mă număr printre cei care plătesc oalele sparte. Din concesie în concesie s-a ajuns la *Hair,* pe urmă la *Life-shows,* la *Hard-core,* la filmele erotice, la *Emmanuelle* şi La *grande bouffe.* Dansatoarele de french-cancan de la Moulin Rouge îşi arătau pe vremuri pantalonaşii cu danteluţe. Azi nu ştiu ce a mai rămas neetalat. Picanteria de odinioară a devenit trivialitate. Pornografie pentru pornografie, violenţă pentru violenţă. Asta nu explică totuşi decât într-o oarecare măsură pentru ce sălile de teatru sunt pustii. În ce mă priveşte, prefer să cânt într-un bar de noapte, cu rochie lungă, ciorapi negri şi mănuşi până peste cot, iar nu să ies, ca adevărul gol-goluţ, din oul lui Columb. Concesiile nu le-am făcut noi, artiştii, ci producătorii şi comanditarii şi, odată porniţi pe panta asta, nu-i mai poate ţine nimeni în frâu. Iar ziarele nu fac altceva decât să le cânte în strună. Concurenţa merge ca pe roate, arta a dovedit că poate fi şi productivă, adică rentabilă, dar... nu mai este artă. E bine să fii avertizat. Nu-ţi dau niciun sfat. Dacă simţi că numai aşa îţi poţi afla un rost în viaţă, fă-te comedian şi gata. Dar să nu oftezi niciodată: „Ce meserie păcătoasă!” Nu te-a silit nimeni s-o îmbrăţişezi.

Până la patruzeci de ani mai ai încă vreme să te răzgândeşti. Poţi să te reciclezi.

— Şi Didier îmi vorbeşte la fel: „Dacă eşti slab de înger şi n-ai suficientă rezistenţă, vocaţia poate deveni o infirmitate”.

— Foarte just. A rezumat într-o formulă tot ce am încercat eu să-ţi spun. Actorii n-au voie să fie nici infirmi, nici bolnavi. Să te mai întreb încă ceva: ce aştepţi de la meseria asta: aplauze, glorie, premii, fotografii în ziar, interviuri, ca Alain Delon, Gérard Depardieu, Patrick Dewaere sau Francis Huster? Creaţiile colective nivelează ambiţiile sau le suprimă pur şi simplu. Nu mai există cap de afiş. Ansamblul trece înaintea actorului.

— Dumneavoastră ce aţi aşteptat când aţi ales cariera de dansatoare?

— Îmi răspunzi tot cu o întrebare. Eu n-am mai avut răgazul să mă gândesc. Trebuia să mă angajez undeva, ca să-mi câştig existenţa şi să-i pot ajuta pe ai mei. După moartea tatălui meu nu ne-a rămas nimic, decât mobila din casă.

— Spineta…

— Şi ea, şi alte câteva lucruri pe care m-am străduit să nu le vând. Sora mea mai mare, Dodichon…

— Aveţi o soră?

— Din prima căsătorie a tatălui meu. E cu douăzeci de ani mai mare decât mine. Un om încântător, bună ca pâinea lui Dumnezeu. N-am întâlnit încă fiinţă mai generoasă ca ea. Dodichon a găsit un post bine plătit la un sanatoriu de lângă Viena: întâmplător a aflat că se căuta o infirmieră care să ştie limbi străine, în special franceza. Acolo a rămas până în ziua de azi şi din salariul ei, cum este foarte cumpătată, a reuşit să-şi cumpere un mic apartament la marginea Vienei. Acum e cetăţeană austriacă. Şi pentru că eu cutreieram lumea cu o trupă de balet şi locuiam prin hoteluri, i-a luat cu ea pe mama şi pe Alexandre. S-a ataşat de o familie care nu era a ei şi i s-a

devotat trup şi suflet. Mai apoi, când am avut un angajament stabil la Paris şi am putut la rândul meu să-mi înjghebez un cuib, i-am adus pe amândoi aici. Dodichon însă este cea care l-a crescut pe fratele meu şi l-a învăţat tot ce-a ştiut, deoarece nu ne puteam permite să plătim profesori şi nici n-am vrut să-l dăm la o şcoală pentru infirmi. Fiind extrem de inteligent, n-a trebuit să se ostenească prea mult cu el. Mama...

— Unde e? La Viena?

— A murit acum câteva luni. Răsfăţată de părinţi, răsfăţată de tata cu care s-a căsătorit din dragoste, mama n-a ştiut niciodată ce înseamnă grijile şi nici n-a cunoscut valoarea banului. Viaţa pentru ea nu şi-a schimbat culoarea: mereu trandafirie. A trăit o veşnică primăvară, chiar atunci când nu prea aveam ce pune pe masă. Până la şaptezeci de ani a rămas un copil. Un copil pe care şi eu, şi Dodichon, căutam din răsputeri să-l cruţăm, să-l ferim de realitatea crudă.

Se opri o clipă, aruncând o privire curioasă în jur:

— Camera asta are ceva ocult: te predispune la confesiuni, Trebuie să fii locuit aici cândva un preot ori un mag. Am terminat. Vorbeam despre altceva. Despre aplauze.

— Artistul este un vanitos şi aşa cred că şi trebuie să fie. Are nevoie de admiraţie, se hrăneşte cu ea. Aţi observat că florile care cresc la umbră ca viorelele, campanulele, ţin capetele aplecate ?

— Nu cumva îţi închipui că din modestie? Sau pentru că nu-i nimeni să le spună: „Bravo, fetelor, sunteţi nemaipomenite!”

— Un artist are nevoie de înţelegere, de laude. Altfel pierde încrederea în sine şi devine un ratat. Într-o lume de analfabeţi, credeţi că un romancier ar mai avea chef să scrie?

— Nici n-ar putea, pentru că şi el ar fi analfabet.

— Ori dumneavoastră aţi putea dansa într-o grădină

zoologică, în faţa cuştii cu lei sau maimuţe?

— Cu lei, în niciun caz; cu maimuţe ar fi o idee nostimă. Orfeu nu cânta pentru animale? Şi eu, uneori, cânt pentru Samsonnet care nu e numai animal, dar pe deasupra mai e şi surd. Astea-s naivităţi, dragul meu. Marea artă este răsplătită prin tăcere şi reculegere. În privinţa aceasta cred că avem cel mai bun, adică cel mai liniştit şi mai atent public din lume. Eram într-o seară la Comedia Franceză, la o reprezentaţie cu *Falsele confidenţe* de Marivaux. În sală un public onest, din mica burghezie sau din cea mijlocie, majoritatea cu pardesiele sau blănurile puse pe spătarele fotoliilor sau pe balustradele balcoanelor, deoarece francezul, dacă a dat treizeci sau patruzeci de franci pe un bilet, caută să economisească acei doi sau trei franci cât l-ar costa garderoba. E socotit din fire, ceea ce nu înseamnă că nu poate fi şi generos. Ca întotdeauna, înainte de spectacol, stăruia o rumoare plăcută, moderată, cuviincioasă, care s-a întrerupt subit, ca tăiată cu cuţitul, în momentul când s-au stins luminile şi au răsunat loviturile brigadierului. Şi până la pauză nu s-a mai auzit niciun foşnet, nicio şoaptă. Toată lumea stătea încremenită cu ochii aţintiţi spre scenă, ca păpuşile de la muzeul Grevin. Cum e cu putinţă asemenea miracol? mă întrebam. De unde vin oamenii aceştia care ştiu să se distreze cu atâta bună-cuviinţă şi cu atâta respect faţă de cei ce se ostenesc să-i încânte? În aceeaşi clipă mi-au căzut ochii asupra programului pe care am citit 1680, data înfiinţării Comediei: spectatorii din sală aveau de trei sute de ani rutina teatrului. Iar cât priveşte aplauzele, niciodată nu-şi precupeţesc entuziasmul. Atunci când în sală există spectatori.

— Îmi daţi dreptate deci?

— Că artiştii sunt iremediabil vanitoşi? Ba bine că nu! Că sunt exhibiţionişti? Sunt, cel puţin unii dintre ei. Salvador Dali, din ce în ce mai senil, nu mai ştie ce excentricităţi să născocească pentru a provoca scandal în

jurul unei jalnice înfumurări. Recent s-a fotografiat în biroul său, cu mustaţa în furculiţă şi părul cănit, fiindcă sărmanul, din toată bărbăţia lui, i-a rămas numai mustaţa, flancat de două femei goale, dar nu nişte simulacre, ci în carne şi oase. Yves Saint-Laurent, considerându-se probabil demn de dalta unui Praxitel, s-a fotografiat el însuşi în costumul lui Adam şi cu ochelarii pe nas, spre a face reclamă nu ştiu cărui parfum, iar Brigitte Bardot, de când a început să se dezbrace mai rar şi mai cu economie, e foarte preocupată de soarta bieţilor pui de focă, lucru lăudabil în sine şi pentru care merită tot sprijinul. Iar la premiera lui Roland Petit au apărut pe scenă vreo patru sau cinci bătrâni decrepiţi – creatorii scenografiei – cu jabouri şi manşete de dantelă şi cu zece lanţuri la gât. Mă gândesc atunci la simplitatea lui Jean-Noël care umblă îmbrăcat la fel ca toţi tinerii de vârsta lui şi care, de când a ieşit din Conservator, nu s-a dus niciodată la fotograf să se pozeze pentru eternitate. Vorbeşte-mi mai bine despre demnitatea sau despre modestia artei. Despre călugării benedictini care au copiat cu o infinită răbdare operele culturii antice. Sau despre artiştii care au împodobit, fără aplauze şi fără cronici elogioase, *Le Livre d'Heures du duc de Berry.*

— N-aş vrea să mă înţelegeţi greşit. Şi nici să mă credeţi un vanitos. Era vorba despre actori în general. Îmi plac fără îndoială aplauzele şi le aştept, dar ca o confirmate şi o răsplată.

— Un mic monument la sfârşitul spectacolului, monumentul lui Samsonnet în compania marchizei de Pompadour.

— Iar mă luaţi în răspăr.

— Am tăcut. Te ascult.

— Ca să vă daţi mai bine seama de ceea ce simt am să vă povestesc şi eu ceva. În timp ce studiam *Jurnalul unui nebun* pentru concurs, am făcut câteva exerciţii pregătitoare, după indicaţiile lui Didier, sub privegherea

Daniellei. M-am străduit să reconstitui în mine, mai bine zis să trăiesc, să mă identific cu starea de spirit a unui dezechilibrat, a unui ins urmărit de o idee fixă. Un om care suferise un şoc: copilul lui, un copil mic, înghiţise un nasture şi murise. Omul avea acum obsesia nasturelui şi a tuturor obiectelor care, ca formă şi dimensiuni, semănau cu un prunc. M-am concentrat, privind îndelung, nemişcat, timp de vreo zece minute, un nasture de la jacheta de lână a Daniellei, şi cum mă uitam aşa, fascinat, au început să-mi curgă lacrimile pe faţă. Îngrijorată sau, poate, chiar speriată de expresia pe care o aveam, Danielle a făcut un gest, lovind un obiect de metal, o tavă, de pe scrin. Tava a zburat pe lângă obrazul meu şi a căzut jos, fără să simt nimic, fără să aud zgomotul. Parcă eram drogat. Am trăit momente îngrozitoare. Danielle mi-a spus după aceea că mă credea capabil de orice.

— Atât de mult doreşti să evadezi din viată? murmură doamna Alexandre, apoi cu un glas şi mai scăzut: Aş putea să cred că eşti nefericit?

Regretă însă imediat şi tonul, prea tandru, prea confidenţial şi felul în care îşi aplecase corpul ca şi cum ar fi vrut să se apropie de el. Dintr-o dată nu mai ştiu ce să mai facă. Apoi încet-încet, se lăsă pe spătarul fotoliului,

Philippe tăcu câteva clipe privind formele suple, elastice, ale gambelor ei, gleznele subţiri, talpa piciorului arcuită ca o punte veneţiană, degetele fin conturate, ce se străvedeau prin ţesătura ciorapilor şi, între ele, bucăţi mici de vată, pentru a le cruţa de contactul prea dur cu căputa pantofilor.

— Nu, spuse el ridicând ochii şi zâmbind cu o unduire copilărească a buzelor. M-am învăţat să nu pot fi fericit decât plătind un preţ oarecare. Presupun, mai curând, că este o nevoie de altceva, de o altă identitate. Vedeţi, dumneavoastră mă obligaţi să meditez, să analizez nişte lucruri la care nu m-aş fi gândit niciodată.

— În sfârşit, în felul acesta îi pot dovedi domnului Adam Smith că şi eu pot fi utilă cumva, comentă doamna Alexandre mulţumită că gestul ei nu fusese remarcat.

— M-am simţit tot timpul îngrădit cât am fost la internat, continuă tânărul, învăţam prost, dar nu din rea-voinţă sau din lene, ci pentru că tânjeam mereu după acel altceva care nu prea ştiam ce putea fi. Liceul nostru se afla lângă un cimitir. Uneori, în orele de curs, săream gardul şi ne aşezam sub un tufiş ca să fumăm ori asistam la înmormântări. Mi se părea mult mai interesant decât să privesc un ceas întreg ochelarii profesorului sau cravata lui prost înnodată. Voiam să-mi schimb existenţa. Când eram mic, mi-ar fi plăcut să fiu marinar.

— Les *marins, ça fait des voyages,* fredonă doamna Alexandre. Va să zică suntem o fire aventuroasă.

— De aceea probabil m-a atras teatrul. Când fac un lucru ce-mi place simt că mă odihnesc.

— Teatrul este aventura cea mai comodă. Îţi schimbi existenţa pentru câteva ore pe zi. Pe urmă te duci acasă şi dormi liniştit în patul tău, fără să mai faci de cart noaptea. Sau, cum spunea Françoise Rosay, banalizând propria ei profesiune – te uiţi mirat, nu ştii cine a fost Françoise Rosay: o mare actriţă, soţia unui cunoscut regizor de cinema ţi-am uitat numele) care a turnat multe filme, şi foarte bune, şi foarte proaste, anume pentru ea, ca s-o pună în valoare – „Teatrul este ca o localitate balneară: suspini în fiecare seară la ora 21 şi plângi la 22,30, aşa cum îţi bei paharul cu apă minerală la aceleaşi ore.” Dintre toate artele pe care le practicase – fiindcă începuse prin a fi cântăreaţă de operă – prefera filmul.

— Şi pe mine, la început, m-a atras în special filmul: mă tulbura mai mult. Piesele de teatru îmi dădeau nişte emoţii călduţe, mai curând aş zice că mă linişteau.

— Orice student la Conservator aspiră să devină un al doilea Gérard Philipe sau Alain Delon. Şi aproape toate vedetele de film se întorc până la urmă pe scena care

este mai puţin crudă decât aparatul de filmat: le face un rabat la vârstă.

— Didier mi-a deschis ochii asupra teatrului şi m-a învăţat să iubesc, cu toate că şi el este destul de sceptic în privinţa profesiunii: „Teatrul, zice el, îţi dă iluzia că eşti cineva, când de fapt eşti «altcineva» doar atât, îmbraci o personalitate de împrumut care ţi-e prea largă sau nu te încape şi pe care nu reuşeşti decât rareori s-o închei la toţi nasturii”.

În momentul acela Philippe observă că rochia musafirei sale se încheia, de sus şi până jos, cu nasturi. Şi că ultimul, aşa cum îi spusese mâi înainte, lipsea.

— Ce ai descoperit? întrebă ea văzându-i privirea aţintită asupra firului de aţă ce semnala o absenţă.

— Sper că n-ai de gând să reîncepi exerciţiul cu nasturele.

Tânărul izbucni în râs şi se aplecă atât de tare încât atinse cu fruntea genunchii doamnei Alexandre. Amuţi brusc şi rămase cu tâmpla rezemată de genunchii ei. I se păru că se învârteşte casa cu el şi, fără să ştie cum şi când, cuprinse cu mâna una din gleznele îmbrăcate cu ciorapi de nylon. Nu se gândea la nimic, nu vroia să se mai gândească la nimic. Amintirea Daniellei fulgui în treacăt în preajma sa şi se destramă: uneori, când citea, Danielle lăsa lucrul şi, îmbrăţişându-i picioarele, îşi aşeza capul pe genunchii lui. Simţi deodată nişte degete prelungi şi calde strecurându-se în părul lui şi prefirându-i-l.

Avea părul proaspăt spălat şi mătăsos, constată doamna Alexandre. Era întotdeauna curat îmbrăcat, îngrijit, probabil corpul său mirosea a săpun de toaletă şi a lapte crud. Ar fi vrut ca mâna ce-i cuprindea glezna să rămână pe veci acolo ca o brăţară vie. Se cufundă mai adânc în fotoliu într-o totală relaxare.

„E prima odihnă a Electrei, prima ei odihnă. Tăceţi şi înclinaţi-vă”.

— Tânărul meu copăcel, murmură ea.

Când Bayard, când copăcel, se gândi Philippe care ţinea pleoapele închise, căutând să păstreze cât mai mult în el senzaţia aceea de bine, ca o boare călduţă, moleşitoare. De ce-i făcea atâta plăcere să se joace cu cuvintele? Să-l răsfeţe sau să-l zgândăre cu ironiile ei, ca pe un căţel? Degetele ce-i mângâiau blând părul, cu precauţie parcă, şi cu duioşie, aşterneau în el o linişte atât de profundă încât îl îndemna s-o ierte. Odată şi odată va trebui totuşi să-i atragă atenţia: „Doamnă, nu mai sunt un copil”. Dar nu era oare nedrept cu ea? Nu discutaseră totdeauna ca de la egal la egal, ca doi oameni de aceeaşi vârstă şi cu aceeaşi cultură? Nu-l ascultase cu atenţie, cu deferenţă, ca pe un ins ale cărui păreri meritau a fi luate în seamă?

— Începe să se însereze, spuse doamna Alexandre, trezindu-se dintr-o lungă visare.

— Cred că ar trebui să mergem. Poate facem câţiva paşi împreună? Mi-ai deschis cheful de hoinăreală.

Se pregătiră de plecare pe tăcute, evitând să se privească. Ajungând jos, doamna îl luă de braţ.

— Mi s-a făcut frig, spuse ea ca şi cum s-ar fi scuzat.

— V-aţi uitat cumva mănuşile la mine?

— Nu port mănuşi. Cine-a fost Jean Beausire?

— Habar n-am. Probabil un cavaler.

— N-aş fi chiar atât de sigură. S-ar putea să fie un artist. Sau un menestrel ca Blondel, trubadurul lui Richard Inimă-de-Leu. Mai puţin celebru, probabil. *Bonsoir, monsieur Beaumarchais,* se înclină ea, când trecură prin dreptul statuii. Am dansat în piesa dumitale. *Bonsoir et merçi.*

Strada Saint-Antoine se deschidea largă, cu toate vitrinele aprinse deşi nu se întunecase încă.

— Mă laşi să te conduc eu? Vreau să-ţi arăt ceva. Sper să-mi amintesc, deşi e mult de când n-am mai fost pe aici. Întâi vine o stradă cu nume pitoresc. Uite-o: *rue du*

Petit Musc şi pe urmă o străduţă laterală cu numele unui rege. Ştii, când aveam cincisprezece ani am plecat într-o zi cu sora mea, Dodichon, care era pe atunci o doamnă respectabilă, să vizităm, cu *Guide bleu* în mână, cartierul Marais. Sistematic, conducându-ne după planuri, am descoperit cam tot ce merita să fie văzut, în afară de palatul Beauvais. Am dat de nu ştiu câte ori târcoale străzii François Miron, am străbătut-o de la cap la cap, ne-am uitat în dreapta, în stânga, am întrebat diverşi trecători care au ridicat din umeri. Ne-am încăpăţânat totuşi să-l căutăm. De ce atâta stăruinţă? ai să mă întrebi. De ce crezi că puteau fi atât de curioase două femei? Fiindcă la mijloc era un detaliu picant care se referea la o a treia femeie, mai precis doamna de Beauvais, Catho cum i se spunea, camerista Anei de Austria, îl iniţiase pe tânărul prinţ Ludovic în practica dragostei, treabă pentru care a fost mai apoi răsplătită cu dărnicie. În cele din urmă un student ne-a sugerat, arătându-ne casa în dreptul căreia ne oprisem: „Asta ar putea să fie: pare destul de veche”. Clădirea avea o particularitate ciudată: o bornă de piatră, la intrare, de care probabil erau legaţi pe vremuri caii. O scară impunătoare în stânga, câteva coloane, nişte capete de berbec sculptate în piatră, o curte circulară. În dreapta însă un geamlâc afumat în care cineva gătea pe o lampă cu gaz. Tocmai atunci a ieşit din casă un domn rubicond şi jovial care mirosea plăcut a vin bun, cu un copil de mână. „Sigur, ăsta-i palatul lui Catho de Beauvais, născută Bellier” şi ne-a arătat capetele de berbec, ne-a dus apoi în fundul curţii să admirăm o minunată scară cu balustrada din fier forjat şi să citim plăcuţa de marmură pusă în amintirea lui Mozart care fusese cândva găzduit acolo. Dodichon a întrebat, miratã, pentru ce oare o clădire atât de preţioasă este lăsată să se părăginească? – „Pentru că avem prea multe dintr-astea, doamnă, i-a răspuns personajul cel jovial, statul nu-şi poate permite să le restaureze pe toate.” Uite, asta

trebuie să fie, strada *Charles V,* ştiam că-i ceva cu un cap încoronat. Şi acum să căutăm palatul. După câte îmi amintesc, era pe partea dreaptă.

Priviră pe rând construcţiile care aveau o înălţime egală, niciuna nefiind mai aspectuoasă decât celelalte. Philippe se lăsa purtat de braţ, ca un şcolar docil într-o excursie instructivă, *Parisul şi istoria lui, conferenţiară doamna Alexandre.* De la Institut? Nu, de la Mayol. Ceea ce înseamnă a îmbina utilul cu plăcutul. În orice caz Philippe n-ar fi schimbat-o pe doamna Alexandre cu douăzeci de academicieni.

Călăuza lui împinse o poartă de lemn: un gang scurt şi foarte curat, cu pereţii proaspăt văruiţi, părând şi mai albi în bătaia unei lămpi scânteietoare, apoi o armonioasă curte interioară cu mai multe ferestre luminate la etaj. O atmosferă de tihnă şi reculegere ca într-o mănăstire sau într-un pension de fete, după ora de culcare.

— E casa marchizei de Brinvilliers, otrăvitoarea. Ai crede oare că aici s-au pus la cale atâtea crime? Atât de odioase chiar încât, după ce a fost decapitată, rămăşiţele ei pământeşti au fost arse pe rug, apoi împrăştiate în cele patru vânturi.

— Şi de ce a făcut toate astea? Din sadism? Simţea o plăcere să ucidă?

— Din pasiune, la început. Din necesitate.

— Nu înţeleg: pasiunea este o necesitate?

— Nu, pasiunea poate deveni o necesitate atât de violentă şi de imperioasă încât te urmăreşte ca Eumenidele pe Oreste. Şi atunci... e ultima odihnă a lui Oreste.

— Ce-aţi spus?

— Nimic. E o frază care m-a obsedat toată ziua.

— Am auzit de marchiza de Brinvilliers cum am auzit şi de zâna Carabosse. Nu prea ştiu însă ce-au făcut şi una şi cealaltă.

Zâna Carabosse purta ochelari şi avea o slăbiciune

pentru copiii de parte bărbătească. „Mătuşico, de ce porţi matale ochelari?” a întrebat-o unul din ei. „Ca să te aud mai bine, puiule.” Şi hap, l-a înghiţit ca pe un comprimat, în privinţa marchizei nu sunt nici eu prea informată. Ştiu doar că avea un soţ tare cumsecade şi că singur, cu mâna lui, şi-a pus perechea de coarne pe frunte: a adus în casă un tânăr ofiţer fără căpătâi care se numea – nici mai mult nici mai puţin – Sainte-Croix. Un personaj ambiguu ca Tartuffe. Marchiza…

— Era frumoasă?

— Nu. Era matură.

— E o calitate?

— Buna-cuviinţă mă obligă să nu-ti răspund. În genere, e un teren prielnic pasiunilor furibunde. A început prin a-şi otrăvi propriul tată, după care a urmat fratele mai mare. Nu ţin minte dacă a luat toată familia la rând, ştiu doar că, în momentul când a fost arestată, s-a găsit asupra ei o confesiune scrisă foarte detaliată. Pe lângă toate metehnele mai suferea şi de grafomanie.

— Şi Sainte-Croix? Era frumos?

— „Mătuşico, de ce porţi ochelari?” Nu ştiu. Era tânăr.

— Îi o calitate?

— Pentru cei ce n-o mai au. Am ajuns.

— Unde?

— În faţa palatului doamnei de Beauvais. A rămas aşa cum l-am văzut acum douăzeci de ani. Dacă asta se mai poate numi palat! Şi totuşi mie îmi place. Fie numai pentru că a stat aici Mozart.

Balconul era, într-adevăr, dărăpănat şi faţada înnegrită de vreme. La intrare, borna de piatră. Şi niciun reflector care să-l lumineze.

— Când te gândeşti că din balconul ăsta Ana de Austria a privit alături de Mazarin intrarea triumfală a junelui Ludovic braţ la braţ cu Maria-Tereza! Aşa mi-a spus atunci Dodichon sau poate, cu alte cuvinte, pentru că ea respectă orice lucru, chiar când pare frivol.

— Mazarin, mi se pare, a fost iubitul Anei de Austria. Dacă nu mă înşel erau căsătoriţi în secret, nu?

— Ei, ia ascultă, domnule, drept cine mă iei? Crezi că sunt la curent cu toată istoria scandaloasă a Franţei? Ana de Austria era o femeie bine făcută, care purta coroana acolo unde Yvette Guilbert purta cocul iar cardinalul, pe cât se pare, avea o privire catifelată. Dodichon îţi va povesti restul, cu toată discreţia şi toată seriozitatea.

— Am s-o cunosc şi eu?

— Bineînţeles. O să vă recunoaşteţi imediat. Pentru că din aluatul din care a plămădit-o pe ea, Dumnezeu a păstrat o parte ca să-l modeleze pe Philippe Thilgès.

— Plecăm? Aş fi vrut să văd capetele de berbec.

— E prea întuneric. Ai să le descoperi singur altă dată. Nu vrei să intrăm câteva clipe la Saint-Gervais? E o biserică în care n-am călcat niciodată. Ştiu că are o particularitate, dar nu mai ţin minte care anume.

— E şase şi cinci, mai am încă vreme, conveni Philippe.

— E o biserică, gotică, spuse doamna Alexandre, pătrunzând înăuntru, apoi după ce aruncă o privire expertă în jur, gotic flamboaiant chiar, în timp ce faţada e cu fronton şi coloane clasice. Asta era curiozitatea.

Nimeriseră în plină slujbă, o slujbă care avea ceva neobişnuit. În mijlocul naosului se afla un grup destul de numeros de credincioşi îngenunchiaţi, bărbaţi şi femei laolaltă, cu pelerine monahale pe umeri. Călugări? Ici şi colo însă de sub pelerine ieşeau la iveală nişte blue-jeans sau tivul unei rochii de oraş. Pe margini, asistenţa obişnuită a oficiilor religioase, alcătuită îndeosebi din oameni maturi. Toţi se aflau într-o solemnă reculegere şi undeva se auzea un glas femeiesc cristalin citind cu o impecabilă dicţiune din evanghelie. O femeie cu atribuţii sacerdotale? Din ce în ce mai intrigaţi, cei doi vizitatori păşiră pe porţiunea din dreapta naosului, în vârful picioarelor, apropiindu-se de altar. Nimeni nu le dădu însă nicio atenţie, de parcă ar fi fost invizibili. Aveau impresia

că se afundaseră, printr-o magică răsturnare a timpului, într-o epocă îndepărtată, o epocă de paşnică statornicie şi de calmă fervoare, în care se strecuraseră clandestin şi că asistau la ceva neîngăduit muritorilor de rând să privească. Doamna Alexandre se uită la Philippe: „Rămânem?" întrebară ochii ei cafenii. „Rămânem" răspunseră ochii albaştri ai lui Philippe. Observară că toată lumea ţinea în mâini o cărticică deschisă, ca pe un semn de recunoaştere. Se simţeau străini, izolaţi, stingheriţi, dar nu se îndurau totuşi să plece fără a fi lămurit misterul. Fata care citea evanghelia era foarte tânără ca toţi cei din grupul cu pelerine monahiceşti: chipuri senine, proaspete, pe care viaţa nu avusese încă vreme să-şi imprime efigia, priviri limpezi, neumbrite de îndoieli. În faţa ei, pe un pupitru, se afla o carte deschisă, străjuită de un microfon, deoarece lăcaşul era prevăzut cu o instalaţie de amplificare, ale cărei difuzoare fuseseră suspendate, discret, de capitelul câte unei coloane, singura mărturie a unui prezent tehnicizat.

Philippe nici un ţinea minte de când nu mai pusese piciorul într-o biserică şi spectacolul avea atracţia ineditului pentru el. Ceea ce îl preocupa mai ales era situaţia civilă a tinerilor în veşminte sumbre menite să-i deosebească de obşte şi să aşeze un scut între ei şi măruntele îmbieri şi ispite ale petrecerii pământeşti. Făcuseră oare cu adevărat un legământ de singurătate şi de renunţare? Sau pelerina era doar un costum de ceremonie, îmbrăcat în orele dedicate hranei spirituale, pe care îl scoteau apoi, lăsându-l în sacristie, pentru a se amesteca în forfota străzii şi a se reîntoarce, ca oricare om din cetate, în sânul unei familii? Şi dacă era vorba totuşi de un legământ, ce anume îi determinase să-l facă, de vreme ce niciunul dintre ei nu avea vreo infirmitate ori o figură respingătoare care, într-o existenţă obişnuită, le-ar fi adus decepţii şi umilinţe? Iar dacă renunţaseră la orice împliniri şi satisfacţii terestre, de ce în loc de a-şi

găsi un refugiu într-o mănăstire, se încăpăţânau să înfrunte provocările voluptoase ale vieţii pariziene în care până şi reclamele erau uneori picante? Philippe îi privea pe rând, neliniştit, tulburat, încercând să descopere în trăsăturile lor, în gesturi, în atitudine, ceea ce-i distingea de el, amprenta secretă care-i destina unei alte vocaţii. Nimic, absolut nimic, erau aidoma ca el şi, în aparenta lor solemnitate, începea să remarce unele uşoare abateri, mici încălcări de disciplină, un cuvânt şoptit în fugă, poate o reflecţie glumeaţă, un zâmbet vesel. Se pregătea tocmai să întrebe pe cineva, poate pe vecina lui, o doamnă opulentă şi bine dispusă, cu o înfăţişare de bravă gospodină, dar tocmai atunci întreaga adunare începu să cânte un psalm, urmărind textul pe cărţuliile ţinute în mână. Doamna îi adresă un surâs îngăduitor şi-i arătă cu un gest scurt un carton care se afla chiar în spatele lui, continuând să cânte cu aceeaşi harnică bucurie cu care frământa aluatul pentru tarta cu mere sau pregătea maioneza pentru salată. *Confraternitatea monastică Saint-Gervais* citi el, scris cu litere groase, pe cartonul indicat. Faptul că aflase însă titlul spectacolului îi sporea şi mai mult nedumeririle, adăugându-le o nouă enigmă. În momentul acela intră în scenă, fără niciun ceremonial, un mic sobor de preoţi mai vârstnici care slujiră potirul cu vin şi ostiile aşezate în anaforniţă. Unul din ei, secundat de un ministrant, se apropie de balustrada ce despărţea naosul central de culoarele laterale pentru a săvârşi taina cuminecăturii. Credincioşii se înfăţişară pe rând spre a primi pe limbă ostia rotundă ca o medalie şi a sorbi din potirul a cărui buză ministrantul o ştergea de fiecare dată, higienic, cu un şerveţel. Catolici amândoi, dar niciunul dintre ei practicant, doamna Alexandre şi Philippe rămaseră deoparte, din decenţă sau din timiditate, Philippe şi pentru că punea la îndoială salubritatea şerveţelului ce ştersese urmele atâtor guri. După terminarea ritualului toţi cei de faţă se îmbrăţişară

între ei, dându-şi sărutul iertării şi al fraternităţii. Preotul care oficiase taina împărtăşaniei se îndreptă spre doamna Alexandre, cu mâinile întinse şi o figură afabilă şi-i strânse mâinile cordial. La rândul său Philippe o văzu pe vecina cea opulentă şi bine dispusă făcând un pas spre el cu braţele deschise şi aşteptă, cu oarecare emoţie, dublul sărut frăţesc pe obraji. Harnica gospodină se rezumă însă la un gest mai puţin simbolic şi-i apucă bărbăteşte mâinile, scuturându-i-le cu energie.

În timp ce asistenţa intona un nou imn, cei doi vizitatori se retraseră strategic spre uşă.

— Ştiu ce ai să mă întrebi: „De ce?” – spuse doamna Alexandre în timp ce coborau treptele de la intrare — La fel m-am întrebat şi eu: de ce? Presupun însă că nu este vorba de un legământ pe viaţă, ci de un simplu angajament moral fără termen. Tinerii aceştia sunt faţă de călugări ceea ce actorii amatori sunt faţă de profesionişti. La fel de sinceri şi cu o egală răspundere. Singura incertitudine ce există este doar în privinţa vocaţiei. Sunt nişte inşi care caută ceva în viaţă, ceva care să-i salveze de mediocritatea unei existenţe robite grijilor materiale şi care au găsit un ţel în practicile religioase, limitate la un anumit număr de ore săptămânal, şi într-o credinţă care nu ştiu cât este de ferventă şi câtă devoţiune implică pentru a dăinui până la maturitate şi dincolo de ea. În ce mă priveşte nu pot decât să-i stimez. În primul rând fiindcă nu fac nimănui niciun rău şi asta înseamnă imens de mult în zilele noastre. Apoi fiindcă au un ideal şi o disciplină; ar fi putut foarte bine, ca atâţia alţi tineri de vârsta lor, să umble după paradisuri artificiale, să-şi facă din murdărie şi indolenţă un cult, să afişeze un snobism contestatar de feciori de bani gata, amestecând în contestaţia lor falsele valori cu cele reale ori să profeseze violenţa şi anarhia ca pe un scop în sine.

— Şi atunci, eu…?

— Tu, la fel, vrei să te salvezi de mediocritate prin artă, o artă în care crezi sau pentru care crezi că ai o vocaţie.

— Cum s-ar zice, nici eu nu fac rău nimănui.

— Nu cumva vrei să fi sarcastic? Degeaba, că nu te prinde..

— Aţi uitat...

— Ce?

— Să mă luaţi de braţ. Aşa. Iar acum să-mi daţi voie să vă arăt şi eu ceva. Dumneavoastră mi-aţi arătat casa unei otrăvitoare şi a unei femei de moravuri dubioase.

— Te-am dus într-o biserică, păgânule!

Trecură pe lângă statuia lui Etienne Marcel, apoi, pe *Pont d'Arcole,* intrară în *Ile de la Cité.* Ca un imens pachebot de piatră catedrala Notre-Dame străbătea, maiestuoasă, eternitatea.

— Pe bătrânul Charlemagne vrei să mi-l arăţi? Ne cunoaştem de când eram pe băncile şcoalei. Îi puneam moaţe în cap, în cartea de istorie, cu tot felul de creioane colorate. *Prenez un vieux, mesdames, prenez un vieux, car il est moins dangereux,* fredona ea. Îl prefer pe Saint-Michel de peste drum, adică de peste Sena: e mai tânăr şi mai solid, deşi incoruptibil.

Ocoliră Prefectura de Poliţie, apoi Palatul Justiţiei.

— Nu, nu pe acolo, spuse Philippe, trăgând-o după el, intrăm pe la capătul celălalt.

— Dar asta-i *Place Dauphine.*

— Nu se numeşte în niciun fel. Acum o vedeţi pentru prima oară.

Piaţa de formă ogivală, străjuită de clădiri străvechi, se deschidea spre scara din spatele Palatului de Justiţie, o scară albă de marmură, cu două aripi răsfrânte în afară, ca marginile unui ghioc şi cu elegante balustrade ce se profilau pe albul peretelui scăldat în lumina proiectoarelor.

— Ce frumuseţe! murmură doamna Alexandre. Îmi aminteşte de Campidoglio de la Roma.

— Nu trebuie să vă amintească de nimic. Nu seamănă cu nimic.

Doamna Alexandre înţelese în sfârşit. Tânărul îşi pregătea la rândul lui „o amintire” pentru mai târziu. Un „mai târziu” din care ea nu va mai face parte decât ca „o amintire”. Simţi un fior ce i se prelinse până în vârful degetelor şi se depărta puţin de el. Ar fi vrut să plece. Începea să regrete ziua pe care acum o considera pierdută. Şi-i părea rău îndeosebi că vorbise atâta, vrute şi nevrute, ca o guvernantă cu ifose de pedanterie, care se căzneşte să reţină atenţia unui copil, oprindu-l să se joace în nisip ca să nu-şi murdărească hăinuţele: Campidoglio, Charlemagne, Saint-Michel, goticul flamboaiant, o, mai ales goticul flamboaiant şi lecţia de morală socială după ce ieşiseră din biserică! În ce măsură îl puteau interesa toate astea pe bietul copil care vroia să se joace în nisip? Şi care acum încerca să regizeze propriile amintiri pentru „mai târziu”?

Îl urmă în silă în timp ce înaintau spre capătul scuarului ce se înălţa ca o mică estradă, aşternută cu pietriş şi înconjurată de tufişuri scunde cu frunze persistente. În lumina feerică, scara, uşoară ca o pasăre, ca un alb pescăruş cu aripile deschise, părea că vrea să-şi ia zborul spre bolta înstelată.

Philippe îi prinse mâna; avea palma caldă, învăluitoare. Doamna Alexandre îl privi: era transfigurat de o emoţie puternică. Şi abia atunci înţelese pe deplin. Decorul acela era pregătit anume pentru ea, îl ţinuse ascuns tot timpul şi aşezase pe îndelete proiectoarele, potrivindu-le cu grijă fascicolele luminoase, pentru a i-l oferi acum, ca pe un spectacol princiar, unei răsfăţate favorite.

Piaţa era cu desăvârşire pustie, nu se auzea niciun zgomot, nici măcar foşnetul apelor Senei. Şi, desprinzându-se uşor, scara, cu cele două aripi larg deschise, pluti lin spre înălţimi.

— „O, Timp, opreşte-ţi zborul”, rostiră amândoi

deodată şi izbucniră în râs.

— Cred că e aproape şapte, se trezi la realitate doamna Alexandre. Te însoţesc o bucată de drum, până la prima staţie de metrou. Am uitat să-ţi spun. Am impresia că se întâmplă ceva la Mayol, e mai bine de o săptămână de când patronii nu s-au mai arătat pe la teatru. Cred că domnul Lefebvre este bolnav. Simt că se urzeşte ceva. În orice caz ceva neplăcut, probabil nişte concedieri de personal. Spectacolul nu merge chiar atât de strălucit pe cât sperau ei. Şi cum aportul artistic al lui Delphin este minim, mi-e teamă că în curând va rămâne fără angajament.

— Şi ce-o să facă?

— Până una, alta, o să se înscrie la şomaj. Pe urmă o să aştepte. O să caute...

— Când cauţi trebuie să fi decis să accepţi orice ţi se oferă.

— Ce-i drept, nu e ceea ce se cheamă un spirit, pozitiv. E cu capul în nori: a fost un copil răsfăţat. Îi mai rămâne o soluţie, la care însă cu siguranţă n-o să recurgă niciodată: să se întoarcă în sânul familiei.

— Şi...?

Era gata să întrebe: „şi v-ar părea rău?”, dar se opri la timp.

— Şi... nimic... îţi mulţumesc pentru *Place Dauphine*. Doamna Alexandre îi puse mâinile pe umeri şi-l sărută pe frunte.

„Place Dauphine, bombăni în sinea lui Philippe, încheindu-şi mai bine blazonul, fiindcă dinspre Sena venea un curent rece, dacă nu aş fi adus-o în *Place Dauphine.* Nu şi-ar fi amintit de Delphin.”

VII

GÉRARD ÎMPINSE UŞA DE STICLĂ a teatrului Campagne-Première: Jean Bois nu venise încă, holul era pustiu, în stânga o scară cobora în întuneric spre sala 2, de la subsol; în dreapta, în sala 1, cu câteva rânduri de scaune, câteva mese, un bar prea puţin garnisit şi o scenă de casă de cultură, ardea un singur bec. Totuşi nu se zărea nicio mişcare. Totul părea lăsat vraişte, dar cui i-ar fi dat prin gând să fure ceva dintr-un teatru?

— Mă aştepţi de mult? Iartă-mă. M-a oprit cineva în stradă. Am fi putut bea o cafea, dar încă un e nimeni la bar. Să coborâm jos, la mine.

O luă înainte, aprinse luminile, apoi le stinse pe rând, pentru a lăsa, tot aşa, un singur bec în funcţie, deasupra scenei micuţe, pe care abia aveau loc să se mişte cei patru actori din trupă. Îi oferi singurul scaun, care probabil făcea parte din recuzită (spectatorii şedeau pe cele trei gradenuri semicirculare îmbrăcate în mochetă), iar el se întinse pe scândurile scenei, într-o poziţie odihnitoare, cu capul sprijinit în palmă.

Se cunoşteau de la Teatrul Lucernaire, unde Gérard improvizase un mic *one man show* în întregime mimat, pe vremea când se repeta piesa lui Jean Bois, *Madame Fatale.* Ca actor mai vârstnic (cu câţiva ani) şi mai experimentat, Bois îi corectase machiajul şi-l ajutase să-şi

compună un costum. De atunci nu-l mai văzuse decât cu câteva seri în urmă, la o reprezentaţie cu *Parade,* ultima lui premieră care avusese numai cronici elogioase. „Generos, vibrant şi sincer, text şi actori fabuloşi” scrisese, entuziasmat, un critic teatral. „S-a născut un poet” afirma un altul..

Autor, regizor, interpret, Jean Bois continua tradiţia funambulescă în piesele sale de factură barocă, în care comedia de caracter se întâlnea cu drama socială şi cu music-hall-ul, excentricitatea personajelor cu observaţia realistă, tragicul alterna cu burlescul, alegoria cu un lirism extravagant, amintind de Charles Crois, de Tristan Corbière, dar şi de Lautréamont.

Succes de presă. Totuşi, în seara respectivă, nu erau mai mult de douăzeci şi cinci de persoane în sală. Gérard făcuse o socoteală: de douăzeci şi cinci de ori câte treizeci de franci, înseamnă şapte sute cincizeci de franci, deci aproape două sute de franci de cap de om. N-ar fi fost prea rău. Dar cheltuielile?

După spectacol se dusese să-l vadă. Jean Bois se bucurase să-l reîntâlnească. „Vino marţi, pe la şase şi jumătate. O să avem timp să stăm de vorbă”. Tocmai bine: cum *Nefertiti* se reprezenta doar de cinci ori pe săptămână, lunea şi marţea erau zile libere pentru Gérard.

— Cum te-ai acomodat cu Conservatorul? îl întrebă Jean Bois. Era simpatic, comunicativ şi deschis. În lumina puternică a becului, faţa lui cu trăsături caligrafic desenate, cu un nas fin arcuit şi buze cărnoase, o faţă palidă, de om care trăieşte în aerul îmbâcsit al sălilor de teatru şi al culiselor, părea şi mai palidă.

— Încerc să mă acomodez. Pentru mine Conservatorul a însemnat o mare decepţie.

— Eu, drept să spun, nu prea m-am împăcat. În genere, cu şcoala. La vârsta de cincisprezece ani am fost eliminat din liceu. Le-am declarat atunci părinţilor mei că nu mai

am chef să învăţ. Am urmat timp de câteva luni cursurile Conservatorului din Lyon – acolo m-am născut – un stagiu care mi-a lăsat numai amintiri neplăcute: fiindcă aveam cincisprezece ani eram pus să studiez roluri pentru vârsta mea. Ce poate fi mai ridicol decât adolescenţa aşa cum e înfăţişată în teatru! Chérubin, de pildă.

— Dar Montherlant: *Oraşul al cărui monarh era un copil*?

— Nu-mi place Montherlant, nu-mi spune nimic, e rece, lipsit de viaţă. Am citit în schimb mult la vârsta aceea: Jules Verne, Dumas, Hugo, Celine: aveam posibilitatea să citesc. Tată meu este inginer şi sunt fiu de burghez, crescut în spiritul catolicismului şi învăţat de mic să respect banul şi oamenii care au reuşit în viaţă. Vezi tu. Ca să iubeşti teatrul, trebuie să-l cunoşti, iar ca să-l cunoşti, trebuie să ai nişte posibilităţi de care dispune numai burghezia. Mai toţi actorii, de altfel, sunt copii de burghezi, cu unele excepţii, bineînţeles: în trupa noastră doi dintre colegi provin din popor.

— Dar eu care m-am născut într-un teatru?

— Tu eşti un caz special.

— Poate chiar ultimul de genul acesta, pentru că nu mai există decât două teatre de bâlci.

— După cum îţi spuneam, aşadar condiţia de fiu de burghez îmi oferea anumite posibilităţi. În consecinţă părinţii sunt cei care mi-au pus la îndemână mijloacele de a combate spiritul burghez. Nu bănuiau pe atunci că am să le folosesc vreodată. Între timp am făcut figuraţie în diferite trupe din Lyon.

La şaisprezece ani am plecat la Paris unde m-am înscris la o şcoală de stat ai cărei elevi sunt pregătiţi în vederea admiterii la conservator.

— Centrul dramatic din strada Blanche?

— Aşa cred. N-am rămas decât două trimestre, era ceva cumplit: ne învăţau să fim aristocraţi. În Franţa copiii sunt educaţi anume pentru a străluci. Aveam, de pildă, un

profesor care ne demonstra că finalul fiecărei fraze trebuie lansat în aer. Şi, tot aşa, nu-mi plăcea să fac yoga. Mi se spunea că trebuie să-mi dezvolt corpul, să-l disciplinez, să-i dau elasticitate. Şi eu nu doream altceva decât să mă desprind de corpul meu. Încetul cu încetul, am reuşit să mă descătuşez de obsesia gesturilor, a unui anumit fel de a rosti frazele. Am avut tăria să uit de existenţa mea fizică şi să-mi orientez gândurile spre lumea spiritului.

Gérard îl asculta puţin contrariat şi descumpănit, dar curios totodată, fără a îndrăzni să-l întrerupă cu vreo obiecţie: părerile lui Jean Bois tăgăduiau concepţiile curente ce puneau disciplina corporală la baza măiestriei actoriceşti. Se gândi că nimic nu e mai dificil decât să stabileşti un echilibru între o teză şi antiteza ei, pentru a ajunge la o concluzie.

— Am făcut ce-am făcut, continuă povestitorul, şi am fost eliminat şi de aici. Spuneau că sunt rău, că sunt viclean, că am un caracter nefericit, închis, că nu vorbesc cu nimeni. Tăcerea mea era luată drept perfidie, când de fapt nu era decât timiditate şi tristeţe. Drept care au decretat că n-am niciun pic de talent. Părinţii mi-au scris atunci să mă reîntorc la Lyon şi m-au obligat să-mi aleg o meserie până la majorat. Răsfoiam în fiecare zi jurnalele şi răspundeam la toate anunţurile. Fără niciun rezultat însă.

În perioada aceea am trecut printr-o criză. M-am străduit să fiu mai stăpân pe mine, mai sigur, să vorbesc cu glas tare şi să fiu tot timpul cu zâmbetul pe buze. Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama că nu e bine să trişezi, că orice înşelăciune se plăteşte. În cele din urmă am fugit de acasă şi m-am reîntors la Paris. De astă dată cu gândul de a cunoaşte viaţa, de a trăi cu adevărat. Renunţasem la teatru.

— Într-adevăr? Se poate renunţa la teatru?

— A fost doar o hotărâre de moment. Un interludiu.

Locuiam într-o cameră mansardată. Chiria mi-o plăteau bunicii, care aveau grijă să-mi trimită regulat bani. Întotdeauna m-am înţeles cu oamenii în vârstă, poate de aceea există atâţia bătrâni în piesele mele. Nu aveam decât o singură dorinţă pe atunci: să mă îndrăgostesc, să iubesc. În viaţă este esenţial să iubeşti. Nimic altceva nu poate înlocui dragostea, nici chiar teatrul.

— Credeţi? Vocaţia nu. Este mai presus de orice altă aspiraţie?

— Mie, cel puţin, fără dragoste teatrul nu-mi poate dărui împlinirea necesară. În fiecare după-amiază ieşeam în oraş pe la orele patru şi mă plimbam pe străzi până noaptea târziu, spunându-mi: „Nu se poate, astăzi trebuie neapărat să întâlneşti marea dragoste”. Şi totdeauna mă întorceam acasă fără a o fi întâlnit.

— Practic vorbind însă cum vă descurcaţi? Bunicii vă plăteau chiria – şi în rest?

— Am făcut de toate în vremea aceea: am fost chelner într-o cafenea, spălător de geamuri. Umblam din casă în casă cu un vas în care nu era nimic altceva decât apă şi săpun, sunam la câte o uşă şi-mi ofeream serviciile: „Încercaţi, vă rog, noul nostru produs – este miraculos!” Am ajuns chiar să şi fur ca să-mi astâmpăr foamea. Şi nu e deloc o treabă uşoară. Dacă-i foarte simplu să buzunăreşti pe cineva într-un cinematograf, nimic nu poate fi mai dificil decât să furi o bucată de pâine.

În acelaşi timp însă dorinţa de a face ceva, de a mă afirma, nu-mi dădea pace. Eram doldora de idei. Voiam să impresionez, să plac, să mişc sufletele oamenilor. Îmi imaginam că aş putea să exercit o influenţă, că aş fi în stare să îndrept lumea, să determin o schimbare în bine. În realitate argumentele de care te foloseşti se adresează tocmai celor ce sunt dinainte convinşi. Arta înseamnă revoltă. De pildă, Van Gogh, pentru care am o mare admiraţie. Am căutat totodată să mă cultiv. Am citit mult atunci : Virginia Woolf, Jean Genet.

— V-aţi reîntors deci la teatru?

— Încă nu. Am început prin a scrie nuvele. Studiam cu atenţie oamenii pe care-i întâlneam. Am cunoscut atâtea tipuri pitoreşti sau extravagante! Îmi amintesc, bunăoară, de o tânără fată pe jumătate nebună, care încercase cândva să-şi taie venele: avea uneori nişte accese cumplite de disperare, când îşi înfigea unghiile în carne, încercând să-şi rupă cicatricele. Cum nuvelele erau scrise la persoana întâia, m-am gândit să fac din ele nişte monoloage pe care să le interpretez eu însumi, prefăcându-mi mereu glasul. Le-am cerut părinţilor mei costumele cu care mă deghizam în copilărie: la zece ani, ca mai toţi copiii, mă împopoţonam cu toate cârpele pe care le găseam prin casă, şaluri, rochii vechi, combinezoane, feţe de masă. Toate erau acum într-un hal fără hal, numai zdrenţe. Şi cu zdrenţele astea am jucat, schimbându-le pentru fiecare personaj. Au fost unii care m-au proclamat genial.

Iată cum s-au născut primele mele *Maimuţării,* alcătuite din şapte monoloage şi cum s-a înfiripat primul meu recital la *Café-Théâtre Sélénite.* Am avut prea puţin succes la public şi un foarte mare succes de presă. În schimb m-am bucurat de o primire călduroasă la Lille unde am plecat în turneu. A urmat a doua serie de monoloage, *Ultimele maimuţării,* la Gaité-Montparnasse.

— Şi când v-aţi format actuala trupă?

— Atunci. Mi-am căutat colaboratori şi am înjghebat trupa compusă din Dominique Constantin – soţia mea – Elisabeth Maby şi Claude Drobinsky pe care i-ai văzut deunăzi şi cu care am jucat toate piesele mele: *Sala de aşteptare,* reprezentată la Lucernaire, ca şi *Familia Dupont,* o piesă despre *bidonvilles,* care n-a avut niciun ecou, decât poate doar printre persoanele care au locuit, în condiţii similare: *Ceilalţi* la Théâtre de Dix-Heures din Pigalle; *Privirea îngenuncheată* – un succes – la Pizza du Marais; *Madame Fatale,* pe care o ştii şi, în fine, *Stranie*

paloare, din nou un succes, care a ţinut două luni afişul la Pizza du Marais; iar acum *Parade,* care merge aşa cum ai văzut. Sunt însă şi seri mai bune.

— În seara aceea n-aţi făcut o reţetă prea grozavă.

— Şi din această reţetă nu prea grozavă, ţine seama că directorul teatrului reţine primii 250 de franci pentru taxe (adică 15% din încasări, în cazul când toate locurile sunt ocupate, ceea ce se întâmplă rareori). Din suma care rămâne, după ce s-au scăzut taxele, 40% este partea ce-i revine directorului. Restul de 60% reprezintă retribuţia actorilor, fiecare din noi primind a patra parte din procentul de 60%. Tot actorii însă sunt cei ce plătesc publicitatea, iar reclamele din *Pariscop* şi *l'Officiel des spectacles* costă nu mai puţin de 500 de franci săptămânal. Fă socoteala şi vezi cu ce ne alegem până la urmă. Abia dacă ne mai rămân bani ca să putem mânca a doua zi.

— Şi drepturile de autor?

Jean Bois îl privi mirat:

— Ce drepturi? Ca autor nu primesc nimic şi nici n-am primit vreodată. E adevărat că ni s-a acordat o mică subvenţie, dar o foarte mică subvenţie. În schimb, repetiţiile nu sunt plătite.

— Nu este o situaţie prea ispititoare, îmi dau seama – spuse Gérard. — Dar asta este cariera cu care, ca să zic aşa, m-am născut. Şi n-am să regret niciodată. Credeţi în predestinare?

— Ce pot să-ţi spun? Ştiu doar că mi-a displăcut întotdeauna cotidianul. Îmi plăcea doar ceea ce trecea dincolo de el. Mi-aduc aminte că prin 1955 – aveam cinci ani pe atunci – mă aflam cu părinţii într-o călătorie, nu mai ştiu unde, şi locuiam la un hotel. Într-o zi, cum masa la restaurant se prelungea prea mult şi mă plictiseam stând locului, am cerut voie să mă duc la toaletă. În drum spre toaletă am descoperit o încăpere cufundată într-o lumină violetă în care se zăreau nişte umbre: câteva

persoane care priveau o emisiune la televizor. Am văzut atunci pe ecran o femeie nespus de frumoasă, cu buzele negre şi nişte ochi minunaţi: Yvonne Printemps în filmul *Trei valsuri.* Am fost zguduit. Am plâns de emoţie, eram îndrăgostit mort de Yvonne Printemps. E cea mai veche amintire a mea legată de un spectacol.

— Am auzit că după ce s-a retras din teatru. Yvonne Printemps s-a închis în casă şi n-a mai vrut să vadă pe nimeni, ca să ascundă semnele bătrâneţii. A fost nevoită totuşi să iasă din nou în lume la moartea soţului ei, Pierre Fresnay şi, bineînţeles, reporterii s-au grăbit s-o fotografieze. Întâmplător mi-a căzut în mâini o revistă ilustrată: este încă o femeie frumoasă. Dar spuneţi-mi: părinţii sunt acum de acord cu cariera pe care aţi ales-o?

— Părinţii vin de obicei să mă vadă la spectacol, dar nu-mi spun ce gândesc. Oamenii nu mai au timp să vorbească în familie, se înţeleg prin cuvinte spuse pe jumătate. De aceea ne simţim atât de singuri. Am citit într-o zi, în metrou, un afiş care m-a întristat: „Daţi bună ziua vecinilor voştri!” Acolo am ajuns, să nu ne mai spunem nici măcar bună ziua!

Cineva intră în sală: scena trebuia pregătită pentru spectacolul Pierretei Dupoyet, *La Matriarche,* de astă dată un *one woman show.* Gérard se ridică de pe scaun, pregătindu-se de plecare.

— Ce înalt eşti! constată Jean Bois.

— Nu sunt eu cel mai înalt. Guy Chauvet, tenorul, mă depăşeşte. Încălţat cu coturni, în *Samson şi Dalila,* are doi metri şi cinci centimetri. Am citit într-un ziar. E într-adevăr „o culme”.

În holul de la intrare, deşi mai era o oră până să înceapă spectacolul, costumaţi, grimaţi, interpreţii piesei din sala 1 stăteau la şuetă.

— Ce-i cu voi? Ce v-aţi grăbit aşa?

— Aşteptăm fotograful.

Gérard se îndreptă spre staţia de metrou din coasta

cimitirului Montparnasse. „Să evadez din cotidian? se întreba el. Şi unde? M-am născut în teatru şi am copilărit pe scenă sau în rulota noastră de nomazi. Pentru mine cotidianul este teatrul. Excepţionalul ar fi o viaţă burgheză, cu ore de birou şi siestă la sfârşit de săptămână. Şi acum nu fac decât să mă înrădăcinez şi mai mult în teatru, să mă cufund mai adânc în el, ca broasca în nămol. Comparaţia nu e tocmai potrivită, dar într-un fel am dreptate. De ce aş evada când n-am nevoie?”

Proaspătul student al Conservatorului se deprinsese de mic să ia lucrurile aşa cum vin, cu simplitate, fără să mai încerce vreo surpriză. Existenţa aventuroasă, risipită pe toate drumurile ţării, din sat în sat şi de la un bâlci la altul, făcuse să i se perinde prin faţă cele mai felurite privelişti şi întâmplări, călindu-i sensibilitatea, fără să i-o tocească. Gérard era omul care nu se mai putea mira de nimic. Nu se miră aşadar nici când, în timp ce se pregătea să strecoare tichetul de călătorie în aparatul de control, o voce de femeie îl opri rugătoare: „Dacă sunteţi amabil, domnule, să mă ajutaţi!” La doi paşi de el, o doamnă fără vârstă precisă, în orice caz neîndoielnic matură, cu o căciuliţă de blană şi un teanc de tablouri încadrate pe care-l lăsase jos pentru câteva clipe, respira precipitat şi puternic ca după un prea lung efort. Deşi de dimensiuni potrivite, tablourile, cu geamuri şi rame, probabil atârnau destul de greu. „Măcar până pe peron” adăugă ea. Gérard ridică povara legată cu o sfoară de parcă ar fi cules de pe jos un ziar. „În ce direcţie?” – „Étoile, dar trebuie să schimb la Montparnasse-Bienvenue. Am fost l-a nişte prieteni să le arăt ce am lucrat în ultima vreme. La venire a mers cum a mers, dar acum m-au lăsat puterile” explică ea. „Nu era mai simplu să fi venit prietenii la dumneavoastră să le vadă?” – „Nu, pentru că era o reuniune. La mine n-aş fi avut loc.”

Doamna, care-i ajungea lui Gérard până la umăr, alerga

cu paşi mărunţi pe lângă el, silindu-se să nu rămână în urmă. Tânărul o însoţi până la tren şi intră cu ea în vagon. „Mergeţi în aceeaşi direcţie?” – „Nu, dar vă conduc. Tot nu am altceva de făcut.” – „Am simţit eu că sunteţi un om bun. Nu m-am înşelat.”

În lumina vie a sofitelor cu neon, Gérard putu s-o vadă mai bine: avea o faţă întinsă, ochi rotunzi, verzi-cenuşii şi sprâncenele ridicate a permanentă mirare, o mirare care-i rămăsese pecetluită pe chip, îndepărtând orice altă expresie. Obrazul, fruntea, gura erau cu desăvârşire neutre.

— Sunteţi pictoriţă? întrebă el.

— Da. Îmi pare rău că nu vi le pot arăta, spuse doamna, făcând un gest spre tablouri. Cred că v-ar fi interesat. Sunt convinsă.

Şi-l privi atentă în ochi, ca şi cum ar fi vrut să fixeze în pupilele lor presupusul interes pe care Gérard l-ar fi purtat operei sale.

— Ce gen? întrebă el.

— Mă rog?

— Ce gen de pictură? Abstractă, realistă?

— Mistică.

— Adică? Subiecte religioase?

— Şi asta. Mai curând simbolice. E greu însă de explicat. Sunt lucruri care trebuie văzute. Dar văzute cu ochiul interior.

Tânărul se gândi unde se va fi aflat acel secret organ. Judecând după direcţia în care se uitase doamna părea să fie situat între clavicule.

— Sunt diferite moduri de a privi – continuă ea. Există o privire care se opreşte la suprafaţă şi una care are darul de a străbate în adânc, o privire abisală.

„Abisal” era un cuvânt care lui Gérard îi dădea întotdeauna o senzaţie neplăcută. Schiţă un zâmbet jenat drept răspuns.

— Sunteţi student?

— Da. La Conservator.

— Deci artist. Va să zică nu m-am înşelat. De cum v-am zărit mi-am spus: „Uite un tânăr pe care l-ar interesa tablourile mele”. Să ştiţi că nu le comercializez. Le-am pictat cu gândul că vor putea interesa pe cineva, că-i vor transmite un mesaj, îi vor dezvălui ceva.

— Şi credeţi că eu...

— N-am nicio îndoială.

Ajunseseră la Montparnasse-Bienvenue, o staţie cu un complicat labirint de culoare subterane şi cu un trotuar rulant de aproape o sută de metri. Cavalerismul lui Gérard se dovedi cu atât mai oportun.

— Mă faceţi curios, spuse el, în timp ce banda rulantă îi transporta lent şi cu mici tresăltări de-a lungul celor o sută de metri.

— Puteţi veni la noi într-una din serile-astea? Veţi avea ocazia să-l cunoaşteţi şi pe domnul Gamard.

— Domnul Gamard?

— Protectorul meu. Locuiesc la dânsul. Veniţi pe la şapte jumătate. Luăm masa împreună. Vă place bucătăria chinezească?

— Îmi pare rău dar serile sunt ocupat la Théâtre de la Plaine, nu pot pleca până la ora nouă.

— Jucaţi? Mă bucur: am să vă pot vedea deci într-un rol?

— Nu joc. Sunt plasator.

— A, aşa! Păcat. Ţineam foarte mult să-l cunoaşteţi şi pe domnul Gamard. E o persoană distinsă.

— Unde vreţi să mergeţi?

— Cobor la Saint-Denis. Locuiesc pe Bonne-Nouvelle.

Doamna scoase din poşetă o carte de vizită pe care i-o înmână. *Sophie Lorrain, artist-pictor,* citi Gérard.

— Puteţi veni oricând în timpul prânzului, Conservatorul e la doi paşi de noi. Îmi pare rău însă că nu va fi şi domnul Gamard. V-am întrebat dacă vă place bucătăria chinezească şi nu mi-aţi răspuns.

— Credeţi că-mi pot permite să frecventez restaurantele exotice?

— Să ştiţi că m-am specializat în mâncăruri chinezeşti. Sunt cele mai simple şi mai uşor de digerat. Veţi avea ocazia să vă daţi seama cât sunt de delicioase.

— Sunteţi prea amabilă.

— Dar de ce să nu stabilim de acum o zi? Joi, de pildă, vă convine? Rămâne pe joi deci, la unu şi jumătate.

Joi, la unu şi jumătate, Gérard urca scara întortocheată ce ducea spre apartamentul domnului Gamard, protectorul doamnei Sophie Lorrain, artist-pictor. O clădire veche, destul de inconfortabilă, fără instalaţii de baie, pe cât se părea, şi cu closetele aşezate între etaje, deoarece, în timpul suişului, auzi în două rânduri trăgându-se apa în apropiere, în sfârşit, etajul cinci. „Trebuie să aibă o privelişte frumoasă spre Montmartre” se gândi el. Îi deschise doamna Lorrain, îmbujorată de îndeletnicirile gospodăreşti şi învăluită într-un parfum apetisant de bucătărie. O sală mohorâtă şi, în dreapta, o încăpere nu prea spaţioasă, altminteri curată, dar cu o mulţime de lucruri risipite peste tot: tablouri, suluri de hârtie, oale cu pensule, cutii cu culori, cupoane de mătase pictate de mână (pe care artistul-pictor probabil le comercializa), atârnând pe pereţi. Într-un colţ, o măsuţă înfăţată şi un tacâm pentru prânz, un singur tacâm. În cameră se mai aflau doi oaspeţi: o fată de vreo cincisprezece ani, cam boccie, îmbrăcată într-o rochie sură, ca de orfelinat, care desena ceva, tolănită pe o sofa şi un tânăr înalt şi slab cu o figură simpatică şi blajină.

— Fetiţa mea şi prietenul nostru Hubert, făcu prezentările gazda. Luaţi loc la masă, îl pofti pe Gérard. Să nu pierdem timpul. V-am pregătit o supă de crevete cu frunze de orez. Ceva cu totul special. Noi, de şase luni suntem vegetarieni.

Musafirul se aşeză pe scaunul din faţa mesei, stingherit şi contrariat.

— Şi dumneavoastră? Aţi mâncat înainte?

— Nu, noi nu mâncăm azi. E ziua în care postim.

În afara mirării întipărite pe veci în ochii ei, figura pictoriţei nu mai exprima nimic, nici cea mai mică umbră de ironie.

Gérard avu impresia că i se pregătise o farsă. Şi el, care era întotdeauna de un calm imperturbabil, simţi tremurând în el ceva ce semăna cu indignarea.

— Bine, dar atunci de ce m-aţi invitat? Nu ştiaţi că postiţi joia?

— Mi-a scăpat din vedere. Nu-i nimic, dumneavoastră mâncaţi liniştit şi noi între timp o să vorbim. Nu ne deranjează. Putem vedea cele mai savuroase mâncăruri fără să simţim cea mai mică tentaţie. Ne-am disciplinat reacţiile. Legumele sunt hrana cea mai sănătoasă. Şi cea mai completă, contrar părerii curente. Deocamdată n-ar fi rău să aprindeţi o ţigară.

— De ce? Nu fumez.

— Păcat! Nici noi. În sfârşit, sper c-o să suportaţi mirosul.

Doamna Lorrain îi aduse o farfurie cu un lichid gros ca un terci roz-gălbui, în care înota ceva nedefinit şi o stidă pe care o ţinea sub braţ.

— E un miros foarte plăcut. Nu văd de ce m-ar incomoda.

— Puţină răbdare. Şi acum turnaţi din sticla asta nu mai mult decât o lingură şi o să vedeţi ce gust extraordinar capătă. E apă din ocean, adusă chiar de acolo.

— Adică de unde?

— Din Pacific.

— Şi credeţi că are alt gust decât apa din Atlantic?

— Încercaţi şi veţi vedea.

Gérard picură în lingură câţiva stropi din conţinutul tulbure al sticlei şi într-o clipă odaia fu împânzită de un miros greu şi pătrunzător de apă stătută şi de ierburi putrede. Prietenul Hubert făcu o strâmbătură şi înghiţi de

câteva ori în sec.

— E teribil, spuse oaspetele. Cum se poate mânca aşa ceva?

— Gustaţi, vă rog, stărui pictoriţa.

Şi, într-adevăr, gustul era savuros şi rafinat,

— la sticla de aici, mamă! protestă fata de pe sofa.

— Reţeta o am de la doamna Escancrabe, continuă amfitrioana, după ce scoase din odaie delicioasa apă oceanică, de pe vremea când mă duceam încă la reuniunile ei. Acum părerile noastre diferă.

— Escancrabe? Pare un nume zoologic.

— Este indiană de origine. Sută-n sută. Şi încă de neam nobil: poartă o aluniţă pe frunte. Noi am eliminat complet din regimul nostru alimentar tot ce este de provenienţa animală.

— Eu trebuie să mănânc sănătos ca să pot face faţă exerciţiilor corporale, se scuză Gérard.

— Pentru că Dumnezeu a spus, urmă doamna Lorrain fără să-l asculte: „V-am dat toate ierburile care poartă sământă şi toţi arborii al căror fruct poartă sământă, ca să faceţi din ele hrana voastră. Cât priveşte carnea şi sângele ce dă viaţă animalelor, nu trebuie mâncate.”

— A spus asta Dumnezeu? N-am ştiut.

— „Mâncaţi tot ce se găseşte pe masa Domnului: fructele arborilor, grăunţele şi ierburile câmpului, laptele animalelor şi mierea albinelor”. Sunt cuvintele lui Iisus.

— Îmi pare rău, dar n-am apucat încă să citesc Biblia.

— Preceptele astea nu le veţi afla în Biblie. Sunt cuprinse în Evanghelia după Ioan. Adevărata Evanghelie însă, aşa cum a scris-o apostolul Ioan şi care a fost descoperită şi tradusă abia în ultima vreme. Ioan este singurul dintre ucenicii lui Hristos care a notat cu exactitate învăţăturile lui. Pentru că Hristos n-a venit pe pământ numai ca să tămăduiască sufletele, dar ca să aducă omenirii şi sănătatea trupească.

Prietenul Hubert, care şedea într-un jilţ de lemn,

asculta deferent, în timp ce fata de pe sofa continua să deseneze. Ce oare? Fiindcă nu avea niciun model în faţă. Probabil ceva din imaginaţie. În răstimpuri se oprea din lucru, uitându-se când la unul, când la altul şi pufnea într-un râs stupid.

— De când Fiii Oamenilor au devenit sclavii propriilor plăceri, organismul uman s-a deformat şi el, s-a alterat. După cum spune Evanghelistul: „Oasele lor se strâmbă, devin noduroase şi se sfărâmă la cea mai mică lovitură, carnea lor e puhavă şi grasă, măruntaiele lor sunt pline de scursuri infecte şi se revarsă în valuri mirositoare de putreziciune…”

Gérard împinse farfuria deoparte.

— O, doamnă, vă rog…

— Nu mai mâncaţi? Să vă aduc atunci salata şi friptura.

Pictoriţa reveni după câteva clipe cu o farfurie cu creson şi o jumătate de pui fript.

— Pentru dumneavoastră l-am luat. Noi am şi uitat gustul cărnii.

Abia atunci tânărul observă că rochia pe care o purta era prea largă, croită pentru un corp mai plin decât al ei: slăbise mult probabil între timp.

— Trupul pământesc. Îşi continuă peroraţia doamna Sophie, este un templu aşa cum este şi spiritul, trebuie să-i purtăm la fel de grijă şi să-l respectăm. „Căci, spune Iisus, duhul ce sălăşluieşte în fiecare om purcede din duhul Tatălui ceresc, iar trupul său din Mama sa, Glia. Cinsteşte deci pe Tatăl ceresc şi pe Mama ta, Glia, şi urmează poruncile lor pentru ca zilele vieţii tale să se prelungească pe pământ.”

— Şi nu s-ar putea ca această Evanghelie să fie apocrifă? Tot ce-mi spuneţi e într-adevăr neaşteptat.

— Există manuscrisul original, în limba arameică, la biblioteca Vaticanului. Am să vă dau să citiţi asta, pentru a vă convinge.

Doamna Lorrain scoase dintr-un raft o broşură elegant

tipărită pe hârtie de lux, tradusă şi prefaţată de un medic elveţian „laureat al universităţii din Lausanne”, care preconiza o „terapeutică naturistă, în conformitate cu legea lui Hristos”.

— Şi unde se află scrisă legea asta, dacă Biblia a fost denaturată? – întrebă Gérard. În manuscrisul arameic de la Vatican? Cum o putem cunoaşte?

— Este prezentă peste tot: în aer, în apă, în pământ, în plante, în razele soarelui şi, mai ales, în inima şi spiritul omului.

— Asta nu se numeşte panteism?

— De ce să-i dăm neapărat o titulatura? Cunoştinţele acumulate în şcoală sunt tot atâtea obstacole şi frâne în calea spre perfecţiune. În fiecare din elementele naturii sălăşluieşte un înger: în aer, în apă, în lumina soarelui. Toţi aceşti îngeri sunt fraţi şi menirea lor este să-l slujească pe Fiul Omului. Căci, după cum spune Ioan, „se cuvine să curăţiţi templul, care este trupul omenesc pentru ca Stăpânul ceresc să poată avea un lăcaş demn de El”.

— Înseamnă deci că de câte ori facem baie îndeplinim un ritual?

— Fără îndoială, pentru că atunci trupul nostru este îmbrăţişat de îngerul apei. După cum atunci când respiram adânc, îngerul aerului pătrunde în fiinţa noastră. Dar asta încă nu-i suficient: „Necurăţenia lăuntrică este mult mai mare decât necurăţenia ce se vede cu ochii”, spune evanghelistul Ioan. De aceea trupul trebuie să fie scăldat de apă nu numai pe din afară dar şi în interior, pentru a fi uşurat de toate păcatele ce s-au strâns acolo sub formă de alimente intrate în putrefacţie.

— În ce fel?

— Procedeul e simplu şi-l recomandau şi medicii de pe vremea lui Molière.

— Adică un irigator?

— Exact. Apostolul Ioan recomandă mijloacele care

erau la îndemâna oamenilor pe vremea aceea: un dovleac, adică o tigvă, golită de conţinut şi un vrej în locul tubului de cauciuc. E mai poetic, dar…

— Poetic, ăsta-i cuvântul.

— Dar, noi preferăm irigatorul. În zilele în care postim ne facem spălături intestinale. E ziua destinată purificării totale a trupului.

— Vreţi să spuneţi că vă spălaţi în comun?

— Nu ne spălăm. Facem spălături, e altceva. De câte şase sau şapte ori. Până ce, după cum spune apostolul Ioan, „apa care se scurge din trupul vostru este tot atât de curată ca şi spuma izvoarelor”. E un botez interior săvârşit de îngerul apei, egal cu o renaştere la o viaţă nouă.

Figura lui Gérard, omul care nu se mira de nimic, exprima cea mai profundă stupefacţie. Împinse deoparte, cu un gest reflex, puiul din care nu mâncase decât copanul.

— Şi dumnealui? întrebă el arătând spre Hubert.

Fata care desena pe sofa ridică ochii şi pufni din nou în râs, un râs mai puţin stupid de astă dată.

— Şi el, bineînţeles. De la început l-a atras felul nostru de viaţă şi a înţeles sensul profund al învăţăturilor evanghelistului Ioan.

Privindu-l cât era de lung şi de slab, Gérard se gândi cu o strângere de inimă că nefericitul avea mai curând nevoie de o hrană substanţială decât de spălături intestinale.

— De şapte ori într-o singură zi! Dar este enorm! exclamă el.

Era cât pe ce să spună: „Ce aberaţie!”

— Până ce apa care iese din corp este tot atât de curată ca spuma izvoarelor, repetă cu fermă convingere doamna Lorrain. În felul acesta organismul elimină din el toţi demonii boalelor, toate păcatele din trecut, toate impurităţile şi toate reziduurile ce întinează templul

corpului omenesc.

Hubart, între timp, ieşise din odaie pe nesimţite. Se simţea jenat de conversaţie? Sau se dusese să-şi facă o nouă spălătură intestinală?

— Îl cunoaşteţi de mult? se interesă Gérard, pe care soarta băiatului începuse să-l îngrijoreze.

— De câteva săptămâni. Se aşezase lângă mine, în metrou. Eram cu nişte tablouri în braţe.

— Şi v-a ajutat să le duceţi?

Sesizând ironia, doamna Lorrain îl privi cu severitate.

— Nu era nevoie, fiindcă nu aveam decât două. M-a întrebat dacă mă ocup cu pictura şi aşa am intrat în vorbă. Mi-a mărturisit că e nemulţumit de felul în care trăieşte, că totul i se pare searbăd şi fără rost şi că ar vrea să găsească ceva care să dea un înţeles existenţei.

— Şi acum e mulţumit?

— Cred şi eu! A descoperit în fine un scop în viaţă.

„Spălăturile intestinale” completă în gând Gérard.

— Cum v-am mai spus însă suntem doar pe drumul ce tinde spre perfecţiune. Idealul nostru este o hrană în stare absolut naturală: lapte, miere şi vegetale care nu au fost supuse acţiunii distructive a focului. Focul înseamnă moarte, este simbolul satanic. „Căci adevăr zic vouă, scrie evanghelistul, nu pregătiţi bucatele voastre cu focul morţii care ucide hrana voastră, aşa cum ucide trupurile şi sufletele voastre.” Deci niciun aliment fiert, copt sau prăjit.

— Înseamnă să nu mai mâncaţi nici pâine?

Doamna Lorrain însă avea un răspuns gata pregătit pentru orice întrebare.

— „Lăsaţi îngerii Domnului să vă plămădească pâinea” spune apostolul Ioan. Şi iată şi reţeta: mai întâi se umezesc boabele de grâu pentru ca îngerul apei să pătrundă în ele, pe urmă sunt lăsate afară la aer, pentru ca îngerul aerului să le poată învălui în suflarea lui, în fine sunt expuse la soare o zi întreagă, pentru ca îngerul

soarelui să coboare asupra lor. În felul acesta germenii vieţii vor încolţi în ele. Abia după aceea sunt măcinate sau pisate şi din făina lor se plămădesc nişte turtiţe care sunt din nou expuse la soare, întâi pe o parte, până la amiază, apoi pe partea cealaltă, până la asfinţit.

— O, Doamne, ce complicaţie! se minună Gérard. Trebuie să ai o răbdare de fier.

— Calea spre perfecţiune nu este nici simplă, nici uşoară. În schimb trăieşti cu conştiinţa că eşti curat şi pe dinafară, şi pe dinăuntru.

— „Ca spuma izvoarelor” – adăugă musafirul, ridicându-se de pe scaun.

— Mă iertaţi, se scuză el, am un curs la trei.

— Oricând, să ştiţi, sunteţi binevenit la noi. Poate că găsiţi timp într-o seară, aş dori să-l cunoaşteţi şi pe domnul Gamard, protectorul meu. Nici măcar n-aţi apucat să vă uitaţi la tablouri.

— Cu altă ocazie. Am cartea dumneavoastră de vizită şi am să vă dau un telefon. Negreşit.

Ieşind în stradă, Gérard respiră adânc pentru ca îngerul aerului să pătrundă până în fundul plămânilor. „Trebuia să-l fi luat pe Hubert cu mine, îşi spuse el. Dacă o să mai continue mult cu spălăturile, merge la sinucidere garantat. S-ar cuveni să stea cineva de vorbă cu el, să-i deschidă capul, altminteri o să se ţicnească bietul băiat înainte de a ajunge la perfecţiune.”.

VIII

ÎN DRUM SPRE CASĂ, DUPĂ CE SE despărţise de Philippe în staţia de metrou Saint-Michel, doamna Alexandre făcu un popas la vecina ei, băcăneasa care vorbea cu atâta evlavie de înaltele virtuţi ale şampaniei Taittinger. Nu cumpărase nimic pentru masa de seară şi, după plimbarea prin Marais, simţea că o cam încearcă foamea. Care nu-i fu însă surpriza când, deschizând uşa magazinului, dădu cu ochii de Dodichon: şedea pe un scaun lângă tejghea şi o asculta, docilă, pe patroana guralivă care îi povestea cu lux de amănunte, ultimele evenimente din cartier pronunţând apăsat fiecare *r* şi rostogolindu-l voluptos sub cerul-gurii de parcă ar fi avut în gâtlej un cuib întreg de canari.

— Visez? O, Doamne, ce vis frumos! Scumpa, scumpa mea Dodichon! De ce nu m-ai anunţat că vii?

— Ca să-ţi stric singura ta zi liberă? Ştiam că oricum n-o să stau în stradă. Vecina noastră a fost atât de drăguţă şi m-a oprit la dânsa.

— Delphin n-a venit încă? Am să-ţi arăt unde punem cheia când plecăm de acasă.

O cuprinse cu braţul pe după umăr şi, strâns lipite una de alta, cele două surori urcară scara. Văzându-le, ai fi zis că cea mai vârstnică, deşi cu părul argintiu şi purtând pe faţă uzura multelor griji şi răspunderi avute, se afla sub ocrotirea celeilalte. În realitate, Dodichon era izvorul de

răbdare, de încredere în viaţă şi de sănătate morală al doamnei Alexandre. Odată cu sosirea ei, îndoielile, temerile, ezitările se risipeau ca împrăştiate de o adiere primăvăratecă. Dodichon împrospăta totul, armoniza totul: în sufletul ei dăinuia o lumina calda, egală, statornică. Ea fusese piatra unghiulară a unei familii care nu era decât pe jumătate a sa şi pe care o adoptase cu toată puterea ei de dragoste şi de dăruire. Aşa cum adopta, fără nicio reticenţă pe orice făptură bineintenţionată care se afla în preajma doamnei Alexandre. Figura ei era plină de bunătate, o bunătate lucidă şi iertătoare, după cum privirea ei era o privire care vedea tot, dar avea grijă să uite imediat ceea ce văzuse, pentru a recompune apoi realitatea în felul său, păstrând numai, trăsăturile pozitive.

— Nu ştiu dacă de astă dată am să-ţi pot fi de vreun ajutor, spuse ea. Mă simt tare obosită.

— Dar nu trebuie să faci nimic, decât să te plimbi. Seara ai să vii să mă iei de la teatru să mâncăm împreună, adică în trei, cu mine şi cu Delphin. Iar de prânz mă ocup eu, şi ca să nu zici că stai degeaba, îţi las în seamă pisicile, Salomé are nevoie de nişte mănuşi noi, fiindcă celelalte sunt ciupite de molii, iar voaleta s-a cam rărit. M-am gândit de asemenea să-i ridic în curte o statuie lui Samsonnet. Studiază-l şi vezi care ar fi poziţia cea mai avantajoasă.

Apoi, după câteva clipe de tăcere:

— Şi urna? întrebă aproape în şoaptă.

— Pentru asta am şi venit. Dar voiam să-ţi spun mai târziu. Am aranjat să sosească la începutul săptămânii viitoare.

Mama doamnei Alexandre, pe care Dodichon o îngrijise cu abnegaţie până în ultima clipă, fusese incinerată la Viena, urmând ca, mai târziu, urna să fie adusă la Paris şi depusă în mormântul fratelui lor, la Pantin.

— Nu vreau să te întristezi, spuse Dodichon.

— Povesteşte-mi mai bine ce mai e pe la Mayol.

În momentul acela se auzi deschizându-se uşa de la intrare. Sosise Delphin, îmbujorat de aerul rece de afară. Zâmbea vesel. O îmbrăţişă pe Dodichon pe care o cunoştea de la premiera lui Vic Upshaw.

— Închipuieşte-ţi ce mi s-a întâmplat: pe drum, în dreptul florăriei, m-a oprit o doamnă şi m-a rugat s-o însoţesc până acasă fiindcă o urmărea un individ şi strada ei e cam pustie.

— Cât de pustie? La ora asta?

— Şade pe rue des Dames, dincolo de poştă.

— Numele e promiţător.

— A, nu, era chiar o doamnă, o persoană serioasă. N-ar fi fost prea departe, dar m-a ţinut de vorbă o jumătate de oră în faţa uşii.

— Ai făcut o faptă onorabilă. Iubitul meu e un adevărat cavaler, Dodichon.

— Ca şi Philippe, nu? insinuă maliţios Delphin.

— A, nu, Philippe este unic, e Bayard, cavalerul fără teamă şi fără prihană.

— Dar cine-i Philippe? se interesă Dodichon, nedumerită.

— Noua ei descoperire: un copil surdomut.

— Chiar surdomut?

— Delphin are un gen de umor aparte, interveni doamna Alexandre. Trebuie să-ţi traduc eu ca să înţelegi: vrea să spună supradotat, adică precoce. Philippe e un băiat bun şi cinstit. O să-ţi placă.

Delphin, care vorbea totdeauna în hohote, zâmbi încântat pentru că, fără voia lui, făcuse un calambur.

— Toţi oamenii pe care i-am cunoscut aici în casă sunt drăguţi, spuse împăciuitoare Dodichon.

În seara aceea, după cină, Delphin se duse să doarmă în camera lui „de sub dărâmături”, deoarece, dat fiind programul zilnic atât de încărcat al doamnei Alexandre, surorile nu aveau răgaz să stea de vorbă decât înainte de

culcare.

Începând de a doua zi, Dodichon se conformă, ca de obicei, orarului mezinei. La şapte seara străbătea gangul întunecos, cu multe lăzi de gunoaie, ce ducea spre intrarea artiştilor şi, strecurându-se printre nudităţile de pe scări şi culoare, cu aerul calm şi firesc cu care ar fi vizitat o sală de sculptură greacă de la Luvru, ajunse în cabina de doi metri pătraţi a doamnei Alexandre. O aşteptă să se îmbrace şi, braţ la braţ, porniră spre restaurant, escortate de Delphin.

— Îmi place iarna opacă şi neagră, spuse mezina, mă simt mai puţin absurdă circulând aşa mascată, cu gene false şi paiete pe pleoape, printre tarabele cu zambile şi roşii.

Restaurantul *Flo* se afla în apropiere, pe o străduţă liniştită, *Cour des Petites-Écuries,* în care nu pătrundeau vehiculele. Pe trotuar, la intrare, o vastă tejghea cu stridii şi fel de fel de scoici gâdila apetitul amatorilor de fructe de mare. Adoptând moda *retro,* interiorul se fixase la epoca 1900, cu lambriuri şi canapele îmbrăcate în pluş vişiniu de-a lungul pereţilor, cu mici separeuri, pian mecanic şi gramofon cu pâlnie. Atmosfera era optimistă şi ospitalieră, întâmpinându-te cu lumina scânteietoare a lămpilor de Murano ce se reflecta în geamurile galantarului cu diverse specialităţi culinare şi în sticlăria de pe mese. Se mânca bine la *Flo* şi relativ convenabil, deşi, pentru o singură masă, actorii de la Mayol cheltuiau cam o treime din salariul lor zilnic.

— A, ce surpriză! se miră doamna Alexandre. Ai ajuns acum aici André? Văd că mă urmăreşti din teatru în teatru. Ar trebui să te iau impresar.

— Am plecat de la *Meşterul Albert,* spuse chelnerul, poftindu-l să ia loc în sectorul lui. Directorul era un om imposibil, îmi făcea tot felul de şicane.

Câteva clipe mai apoi, aducând fructiera cu scoici, se aplecă spre dansatoare, vorbindu-i confidenţial:

— Scuzaţi-mă, aş vrea să vă întreb ceva.

— Spune, André.

— Doamna de la masa aceea e de la Mayol, nu-i aşa?

— Da, e colegă cu mine. Şi?

— E chiar doamnă, cu adevărat?

— Toate femeile sunt doamne, André. N-ai ştiut până acum?

— Nu, altceva voiam să vă întreb: e o doamnă sau un travesti?

— Dacă nu şi-a schimbat sexul în ultima jumătate de oră, pot să te asigur că-i de gen feminin. Acum eşti liniştit?

Puţin mai încolo, la o altă masă, se afla Domino, interpretul lui Igus, în compania unei femei cu umeri laţi şi o figură bizară, aspră, ciolănoasă şi strident fardată.

— Caty n-o să înveţe niciodată să se machieze, îi explică doamna Alexandre sorei sale. Se vopseşte ca un clovn,

— A comandat două cafele şi o citronadă, continuă chelnerul. Duhneşte a alcool ca un vagabond.

— S-a întâmplat ceva nemaipomenit azi, începu să povestească dansatoarea, după ce André se îndepărtă. Un circ întreg. Caty a venit la matineu beată în ultimul hal, aşa cum n-am văzut-o niciodată pe patroana noastră, care cel puţin are o beţie taciturnă, deşi cam dezechilibrată. Caty umbla ţinându-se de pereţi şi striga în gura mare: „Nu-mi vând pisica! Nu-mi vând pisica! O dăruiesc!”

— Dar ce, are o pisică de vânzare? spuse cu toată inocenţa Dodichon. Biata pisică!

Delphin pufni în râs, iar doamna Alexandre rosti consternată:

— Vai, Dodichon! Cum se poate? E o metaforă.

— A, aşa! Biata femeie!

Dodichon avea o infinită înţelegere şi o inepuizabilă rezervă de compasiune pentru toate slăbiciunile

omeneşti.

— Şi aşa, beată, urmă doamna Alexandre, abia ţinându-se pe picioare şi bâjbâind cu mâinile în jur, a intrat cu întreg grupul de fete în dansul preoteselor. Dar cum n-a avut grijă să se ducă mai înainte la toaletă, au pridiđit-o nevoile în plin spectacol şi şi-a dat drumul pe scenă. De auzit nu s-a auzit nimic, fiindcă era muzica foarte puternică, dar de văzut sunt sigură că s-a văzut până la balcon. Îţi închipui însă ce-a fost pe noi până s-a terminat dansul, trebuia să umblăm pe ocolite, să nu călcăm în băltoacă. Până în final şi-a mai revenit însă, ba chiar a avut prezenţa de spirit să încheie incidentul printr-o glumă, dacă asta se poate numi „prezenţă de spirit”: în momentul când ieşeam pe rând la rampă, să ne prezentăm publicului, ea a făcut o reverenţă graţioasă şi şi-a mărturisit isprava, râzând cu gura până la urechi „Caty, pipi pe jos”. Nimeni însă n-a râs în toată sala. A fost doar o tăcere penibilă de câteva clipe.

— Din fericire, are un prieten bun care se ocupă de ea, rânji sarcastic Delphin.

— Nici nu ştii, Dodichon, ce caracter rău are domnul acesta, îl pârî doamna Alexandre. — Domino ne-a rugat zilele trecute să-i dăm voie să mănânce împreună cu noi: îl apasă singurătatea, are gânduri negre, e neurastenic şi cu băieţii din balet nu găseşte nimic de vorbit nu-l interesează flecăreala lor. În felul acesta îi întindea mână lui monsieur Franki şi-i propunea o împăcare. Monsieur Franki însă este intratabil.

— Încă n-am uitat cum am fost primit la Mayol, se justifică Delphin. Eram oaia râioasă pe care o scuipau toţi. Şi de ce? Pentru că nu ştiam să dau din picioare ca ei.

— Îţi atrag atenţia că şi eu tot aşa îmi câştig pâinea şi că eşti necuviincios. În plus domnul Jean-Paul Franki este de o gelozie de tigru. Când suntem la masă, n-am voie să mă uit nici în dreapta, nici în stânga, sunt obligată să admir exclusiv linia clasică a nasului şi perfecţiunea

urechilor alteţei sale. Întotdeauna se aşează în aşa fel încât să-mi acopere cu umerii lui atletici întreaga perspectivă.

Doamna Alexandre era o sârguincioasă consumatoare de scoici: le desfăcea cu o mişcare promptă şi dibace ca un rutinat gurmand şi sorbea cu nesaţ lichidul cu aromă marină ce rămânea în cochilie: în farfuria ei se strânsese o grămăjoară de valve cu luciu sidefiu.

Cineva pusese în mişcare pianul mecanic care cânta cu opinteli de astmatic un *ragtime,* de pe vremea primelor filme mute. Dodichon zâmbea fericită. Era unul din rarele momente în care viaţa părea că voieşte să răscumpere multele ei vitregii. În sfârşit acum putea să trăiască împăcată în micul ei apartament vienez, ştiind că mezina nu mai era singură. Avea un bărbat lângă ea, un om tânăr, chipeş, zdravăn, care alungase pustiul din casă. Întotdeauna se despărţise de ea neliniştită, îngrijorată, cu sentimentul că o părăseşte la voia întâmplării. Pe de altă parte însă nici n-ar fi vrut să-i devină o povară. Dodichon ajutase pe toată lumea fără a fi cerut vreodată ajutorul cuiva. Şi nu din mândrie, în niciun caz: din discreţie. Discreţia era cheia de boltă în jurul căreia se orânduiseră toate elementele existenţei sale. Şi nu greşise: respectul de care fusese întotdeauna înconjurată era dovada cea mai bună. Aşadar lucrurile se potriviseră cum nu se putea mai bine. Nu mai exista nicio îndoială, nicio reticenţă care s-o împiedice de a-i împărtăşi mezinei vestea cea mare. Ţinuse neapărat să i-o comunice prin viu grai: căutându-şi cuvintele, spre a o aşterne pe hârtie, i s-ar fi părut că o falsifică sau o bagatelizează.

— Cine-i la masa aceea? întrebă ea.

— Nu cumva Lili Laskine?

— Lili Laskine? dădu din umeri Delphin.

— Habar n-am. N-o cunosc.

— Harpista. N-ai ascultat-o niciodată?

— Unde? La masa din colţ? se interesă Delphin. Nu văd

decât trei bărbaţi bătrâni.

— Dacă ai să te uiţi mai bine, interveni doamna Alexandre, ai să observi că doi dintre bărbaţi sunt femei şi poartă taioare. Ce vrei: de la o anumită vârstă, deosebirile de sex încep să se niveleze.

Tunsă scurt, cu capul plantat direct între umeri, cu trăsături colţuroase, scundă şi îndesată, era greu să-ţi închipui cum i-ar fi stat acelei făpturi lipsite de orice graţie, în faţa liniilor suple şi avântate ale celui mai elegant instrument muzical.

— Cântă divin! îşi mărturisi entuziasmul doamna Alexandre. Trebuie să-i spun două cuvinte la plecare. Dragii mei copii, la opt şi jumătate ridicăm ancora.

În noaptea aceea, în timp ce dansatoarea se demachia şi-şi dezlipea genele false, Dodichon îi propuse pe neaşteptate:

— Vorbeşte-mi despre Philippe.

Va să zică îi reţinuse numele? Avea perspicacitate Dodichon. Dar ce anume voia să afle? Ce primejdie întrevedea în zare? O, Doamne, îngerii ăştia păzitori cu vigilenţa lor neobosită! Totodată însă o teamă uşoară îi înfioră vârful degetelor. Ştia că intuiţia surorii sale era aproape infailibilă. O va asculta în tăcere, meditând conştiincios şi cu exactitate şi înregistrând secretele oscilaţii ale stării ei sufleteşti şi la urmă îi va prezenta o cardiogramă completă. Îi lipseau totuşi anumite date, nişte date esenţiale: nu-l cunoştea încă pe Philippe. Abia după aceea va putea citi cum trebuie cardiograma şi va fi în măsură să-şi dea seama dacă într-adevăr era vorba de ceea ce Barbey d'Aurevilly numea „eroica spaimă a dragostei", care declanşa marile seisme. Pentru doamna Alexandre spaima aceasta purta de mult trăsăturile, zâmbetul şi privirea lui Milovan. Şi după ce ai trecut prin foc şi ai rămas cu semne pe tot trupul, te păzeşti şi de flacăra unui chibrit. Philippe – un chibrit aprins? Ce nostim sună! Scump chibrit!

Dar Philippe? Tânărul petrecuse o noapte febrilă în studioul din Jean Beausire. Adormise târziu, în momentul când vecinii săi se pregăteau să plece la serviciu, numărând stropii ce picurau de la chiuveta lor din bucătărie şi se trezise după ora douăsprezece. Făcuse un duş, după care se învârtise în jurul telefonului, ezitând să ridice receptorul: „Ce să-i spun? Că am dormit prost? Că păstrez o amintire plăcută a zilei de ieri? Sau că o invit pe scara de marmură din spatele tribunalului ca să zburăm împreună spre cer? Şi dacă-mi răspunde cumva Delphin?” Ciuguli din resturile prânzului din ajun împrăştiate pe ladă şi pe care nu se ostenise încă să le strângă. Dezordinea aceea păstra încă atmosfera – o, desigur, răcită acum, sleită – a zilei festive de miercuri. Coaja de mandarină fusese desfăcută cu degetele ei, paharul cu vin rubiniu mai păstra încă urma buzelor ei, între dinţii furculiţei cu care mâncase rămăsese înfăşurată o macaroană. Muşcă din coaja de mandarină, sorbi ultimul strop de vin din pahar şi desprinse cu buzele macaroana din furculiţă, mestecând-o cu senzaţia voluptoasă că săvârşeşte un lucru pervers şi neîngăduit. Apoi rămăsese cufundat în fotoliul de plastic, într-o stare de lâncezeală, înfăşurând şi desfăşurând de pe deget un capăt de sfoară găsit pe ladă.

Se spune că ducele de Bourgogne, nepotul regelui-soare, era atât de leneş încât prefera să se plictisească decât să facă un cât de mic efort pentru a încerca să se amuze: petrecea ore întregi răsturnat într-un fotoliu al cărui spătar era rezemat de perete şi se lovea peste pantofi cu o cravaşă, ore şi ore de-a rândul. Drept care ducesa, temperament zburdalnic şi poznaş, nu se sfiise a-şi căuta compensaţii aiurea, împodobindu-l cu mai multe perechi de coarne. Altminteri, Louis de Bourgogne, zis şi Marele Delphin, era un om cumsecade cu maniere simple şi popular, îndrăgit şi apreciat îndeosebi de precupeţele de peşte din Hale care, la un moment dat, auzind că

ducele era bolnav, trimiseseră o delegaţie în frunte cu Dame Gelé să se intereseze de sănătatea dumisale. Prinţul le tratase cu condescendenţă, poruncise să li se arate toată casa şi să fie ospătate cum se cuvine, iar la plecare să li se dea şi ceva bani.

Pentru Philippe indolenţa de care se lăsase cuprins părea a fi ceva cu totul neobişnuit. Cât priveşte înfăşuratul bucăţii de sfoară pe deget era mai mult decât un simplu gest automat pentru că repeta în spaţiu operaţia pe care o executa mental, reluând iarăşi şi iarăşi aceeaşi scenă petrecută în ajun, cu intenţia de a retrăi sentimentele încercate atunci, din ce în ce mai intens, până la o senzuală şi delicioasă dizolvare în extaz: momentul când îşi rezemase capul de genunchii doamnei Alexandre şi ea îi prefirase părul cu degetele ei lungi şi subţiri. Simţea încă rotunzimea genunchilor, glezna caldă, luciul şi urzeala ciorapilor, cu atâta precizie chiar încât ar fi putut să numere şi firele din care erau ţesuţi.

Şi deodată auzise sunând telefonul. Philippe se dezmeticise cu greu, ca dintr-un somn adânc. „S-ar putea să fie ea?” Nu, nu era ea, ci Didier care-l chema din Bruxelles ca să-l anunţe că la ora cinci şi jumătate va sosi la Paris. „Îţi telefonez din gară, te-am sunat de câteva ori ieri după amiază, dar nu mi-a răspuns nimeni. Nu stau decât o săptămână, după aceea îţi las iar apartamentul până găseşti o locuinţă. Presupun că n-ai găsit încă, nu-i aşa?”

Sosise timpul să se trezească în fine la realitate. Genunchii şi gleznele doamnei Alexandre se topiră în neant şi pe planul imediat al existenţei se înfăţişară preocupările a căror urgenţă fusese în mod culpabil neglijată: căutarea unei locuinţe, reîntoarcerea Daniellei şi rezolvarea unei situaţii care începea să devină abuzivă, oricât de îngăduitor ar fi fost Didier. Philippe era obişnuit să nu stea mult pe gânduri când avea de luat o hotărâre. Se apucă să strângă masa, lăsând doar glastra cu cei doi

trandafiri pe ladă, spălă vasele şi se îmbrăcă la repezeală, fiindcă ceasul arăta ora două şi zece minute, chibzuind între timp cum să facă să descopere un hotel convenabil şi cât mai aproape de restaurant. Ei, dar cum de nu-i venise în minte mai demult? Claudine, sigur că da, Claudine locuia chiar în cartier şi cum era ea curioasă şi guralivă, nu se putea să nu fi făcut până acum recensământul clădirilor şi al populaţiei de pe cel puţin câteva străzi din jur.

Presupunerea lui se dovedi pe deplin întemeiată. „De ce n-ai venit la mine mai curând băieţaş? îl mustră Claudine. Până acum ai fi scăpat de grija asta. Trebuie să ne ajutăm între noi. În schimb o să am şi eu un om al lui Dumnezeu cu care să mă întorc noaptea acasă.” Două ore mai târziu, cu o valiză în mână, unica lui valiză în care-şi păstra zestrea modestă de băiat sărac, Philippe, escortat de Claudine, intra în curtea lungă şi îngustă, înghesuită între calcanele clădirilor vecine, a unui mic hotel cu două etaje, ce părea mai curând o locuinţă particulară: de fapt chiar asta şi era, o locuinţă particulară închiriată de o familie numeroasă care, constatând că dispunea de un spaţiu excedentar, se gândise să subînchirieze, la rândul său, ultimul etaj, alcătuit din şase cămăruţe mansardate. Mica antrepriză locativă se numea – probabil din motive fiscale – „pensiune de familie” după cum specifica şi firma, aproape inobservabilă de la poartă, iar Philippe urma să ocupe una din încăperile de la mansardă. „Numai douăzeci şi trei de franci pe zi? se minună Philippe. Dar e un miracol, Claudine!” – „Păi eu ce ţi-am spus: mama Claudine e zâna Carabosse!” – „A, nu, asta nu: zâna Carabosse era mâncătoare de copii, îi înghiţea pe nemestecate, ca pe nişte antinevralgice.” — „Vezi-ţi de treabă, păpuşelule, cine ţi-a băgat în cap prostia asta? O fi fost ea ticăloasă, dar uneori mai făcea şi câte un bine cu vărguţa ei fermecată. Şi acum, mergem să-ţi arăt şi apartamentul. E destul de aproape: la Saint-

Germain-des-Prés, un sfert de ceas pe jos.” – „Chiar un apartament, Claudine? Ştii doar că nu sunt rentier.” – „Fii pe pace, băieţaş, e un apartament ca pentru noi: două cămăruţe sub acoperiş. Numai că nu se eliberează decât spre sfârşitul lui martie.” — „Eşti un înger, Claudine!” — „Un înger cu stomac, fiule. Sper să mă inviţi la masă, într-una din zile, la un restaurant şic, să văd şi eu cum e când eşti servită. Lasă că vouă vă pică mereu bacşişuri din gros. Numai biata Claudine nu capătă nicio lăscaie.”

La şase fără un sfert când sosi Didier, chicineta şi baia erau lună şi toate lucrurile aşezate la locul lor.

— Văd că mi-ai luat şi flori, constată Didier, intrând în casă, drăguţ din partea ta.

Philippe regretă că nu se gândise din vreme să ducă trandafirii la noua lui locuinţă, dar nu mai era nimic de tăcut, singura mărturie concretă a unei zile fermecătoare avea să se ofilească sub privirile indiferente ale noului locatar.

— Sper că n-ai să dispari complet, acum că am venit, spuse maestrul său. — Aş vrea să mai stăm de vorbă, să vedem, poate, şi un spectacol împreună, în ziua ta liberă. Să ştii că nu te-am uitat: de vreo două ori am avut posibilitatea să te recomand unor regizori ce se pregăteau tocmai să alcătuiască distribuţia viitorului lor spectacol, dar am ezitat să-ţi stric rosturile de aici. Ar fi însemnat să rămâi în aer după ce spectacolul şi-ar fi încheiat cariera.

— Vă mulţumesc oricum. Sunt hotărât totuşi să mă prezint din nou la concurs.

— Şi foarte bine faci. Deocamdată uite ce-ţi propun: voi avea câteva întrevederi cu nişte oameni de teatru şi poate ţi-ar fi de folos să mă asişti.

Philippe însă părea să şovăiască.

— Nu te atrage?

— Ba nu, dar…

— Ai probleme?

— Da.

— Pot să te ajut cumva?

— În niciun fel.

— Scuză-mă. Nu insist.

— Totuşi... despre ce-i vorba?

— Directorul unei trupe din Bruxelles intenţionează să pună în scenă *Othello,* dar nu a găsit încă interpretul potrivit. S-a consultat cu mine şi i-am dat o sugestie: Jean-Pierre Jorris.

— Nu-l cunosc.

— Nici el nu-l cunoştea. Cum însă are încredere în flerul meu m-a rugat să-i vorbesc. Sunt convins că Jorris ar putea fi un excelent Othello. În primul rând are o figură interesantă, colţuroasă, cu umerii obrajilor proeminenţi şi cu nişte ochi de calmuc. Este un actor matur, cu o mare forţă dramatică. Şi încă ceva ce m-a frapat; are un perfect control asupra corpului său din care a făcut, într-adevăr, un instrument de uimitoare maleabilitate. În *Excesul,* un spectacol aproape în întregime mimat, simula o cădere care se petrecea, nu în două secunde, cum ar fi normal, ci în treizeci, ca şi cum ar fi fost filmată cu încetinitorul, ceea ce este o veritabilă performanţă. Am impresia ci a fost la cursurile lui Grotowski!

— Mă faceţi curios. Atunci...

— Vii cu mine? Deocamdată mă duc astă-seară să-l văd în *Tebaida* lui Racine.

— N-aţi vrea să-mi explicaţi şi mie sistemul lui Grotowski? Am prins câte ceva din zbor, dar până la urmă tot nu m-am lămurit.

— Chiar acum, pe loc?

— Mai am o jumătate de oră. E chiar atât de complicat?

— N-aş zice. Poate cam confuz şi cam misticoid. Dar termenul „sistem”, aplicat la artă, mi se pare nepotrivit. Arta refuză încremenirea, de câte ori cineva încearcă s-o îngheţe într-un sistem, sparge tiparele şi-şi reia curgerea ei nestăvilită şi fără sfârşit. În teatru au existat

personalităţi puternice cu concepţii originale, mai mult sau mai puţin novatoare, uneori utopice sau alambicate şi mai mult sau mai puţin livreşti – Grotowski face şi el destulă literatură în jurul ideilor lui axiale – concepţii care au fost revelatoare, pe moment, reuşind chiar să creeze, prin imitaţie, un curent sau, mai bine zis, o vogă. De fapt orice mod nou de a înţelege teatrul este prin definiţie subiectiv şi incomunicabil. Cel ce încearcă să şi-l însuşească şi să-l reproducă în concretul unui spectacol, cade în manierism, realizând, în cel mai bun caz, o pastişă – altminteri merituoasă din punct de vedere profesional – ori un plagiat grosolan.

— Se pare totuşi că spectacolul cu *Paştile la New-York* în care se resimte influenţa lui Grotowski, a însemnat totuşi o reuşită.

— L-am văzut, mi-a plăcut şi l-am acceptat. Dar tinerii aceia şi-au însuşit numai o parte din propoziţiile maestrului pe care le-au adaptat temperamentului lor reflexiv şi moderat şi spiritului de echipă tot aşa, reflexiv şi moderat. Spectacolul are fără îndoială calităţi, este chiar emoţionant, dar... dacă aş vedea din nou un lucru aproape identic, mi-e teamă că m-aş plictisi. Grotowski însuşi, altminteri, este la fel de exigent faţă de public, cât este şi faţă de actor: spectatorul are nevoie de o iniţiere prealabilă sau de o perfectă disponibilitate, supunându-se emoţiilor pe care încearcă să i le transmită interpretul – şi, prin el, regizorul – ca unui tratament prin hipnoză şi sugestie, unei adevărate psihoterapii. Teatrul lui Grotowski se adresează celor puţini. Ia publicul care umple seară de seară sălile la *Boeing-Boeing, Féfé de pe Broadway* sau *Colivia cu nebune* şi du-l la *Prinţul statornic* al lui Grotowski şi o să vedem cum reacţionează. Pentru că publicul admite şi se amuză de nişte excentricităţi pitoreşti şi inofensive, dar devine retractil şi se rebifează în faţa unor manifestări pe care civilizaţia l-a învăţat să le reprime ori să le ascundă, ca nepermise ori

necuviincioase.

— Ceea ce face Grotowski e atât de scandalos?

— „Scandalos” e prea mult spus. Teatrul său, într-adevăr, şochează toate convenţiile, nu numai artistice, dar şi sociale. Este ceea ce el numeşte un teatru sărac, despuiat de orice adaos, socotit de el parazitar, de orice contact sau asociere cu alte arte. Grotowski a început printr-o operaţie negativă, suprimând decorul, costumul, sunetul şi lăsând în scenă doar corpul actorului, vocea lui şi jocul reflectoarelor.

— Înseamnă că interpreţii sunt complet goi ca în *Hair* sau în teatrul erotic?

— Niciun raport. Actorii poartă totuşi un slip sau o cârpă înfăşurată în jurul şalelor, blue-jeans ori o îmbrăcăminte din pânză de sac. Interpretul, la rândul său, trebuie să se dezbare de tot bagajul artei scenice tradiţionale acumulat în conservator: de toate reflexele, de toate gesturile convenite, de toate ticurile, să înlăture toate reticenţele, toate frânele interioare, toate complexele şi refulările pentru a ajunge, printr-un fel de sondaj psihanalitic la fundamentele sale existenţiale, la instinct, la forţele secrete şi încătuşate ale fiinţei lui, acolo unde s-au născut miturile. De aici înainte intrăm în ocult şi nebulos şi termenii devin tot mai abstracţi: străluminare, revelaţie, mântuire, sau acel derutant „sacru laic”. Teatrul lui Grotowski se reazemă pe două mituri: al lui Iisus şi al lui Oedip.

— Şi ce rezultă din toate astea?

— Un mesaj, o experienţă interioară care, descoperind rădăcinile emoţiilor, le smulge din obscuritatea în care erau implântate şi le răsfrânge în afară, făcându-le vizibile prin puterea de expresie a corpului. De aceea eu cred că spectacolul grotowskian este limita extremă a teatrului expresionist.

— Şi cum se poate realiza asta?

— Ti-am spus: printr-o deplină abnegaţie a actorului,

care devine un obiect de experienţă în mâinile regizorului. Acesta este psihiatrul care-l obligă să se analizeze, până la tortură, până la o chinuitoare combustie interioară. Iar împreuna formează o singură unitate artistică şi psihică.

— Şi textul?

— Redus la minimum: câteva tirade dintr-o piesă clasică, cuvinte răzleţe sau numai sunete. Ceea ce-l interesează sunt doar sugestiile sonore ca simple ingrediente. Uneori este o limbă inventată ori o limbă veche pe care n-o mai cunosc decât specialiştii. În orice caz, nimic care să se adreseze intelectului, ci exclusiv fondului emotiv primar al spectatorului.

— Trebuie să mă mai gândesc la ceea ce mi-aţi spus. Nu m-am lămurit pe deplin, dar oricum sunt mai puţin prost decât acum o jumătate de oră. Mâine, la două, sunt din nou prezent.

— Vino mai devreme să mâncăm împreună. Ţin minte că găteşti nişte macaroane milaneze delicioase. Vreau să profit la rândul meu de ştiinţa ta.

— Dacă Grotowski se poate compara cu o farfurie de macaroane...

La ora trei şi jumătate noaptea, când se înapoie la hotel, după ce o petrecuse până acasă pe Claudine, Philippe găsi uşa de la intrare descuiată. Clădirea părea pustie. Gazdele se încuiaseră în camerele lor şi lăsaseră restul în voia sorţii. De altfel, chiar dacă ar fi pătruns vreun răufăcător, n-ar fi găsit nimic de furat, decât cele câteva albituri proaspăt spălate care se aflau în debaraua de la parter acoperită cu o draperie. Urcă totuşi scările în vârful picioarelor şi răsuci cu multă precauţie cheia în broasca uşii lui. Caloriferul era călduţ încă. Apăsă comutatorul făcând să se aprindă o sofită deasupra chiuvetei. Abia avea loc să facă doi, trei paşi printre cele câteva mobile din odaie: o canapea cu două poliţe de lemn, o noptieră, o măsuţă şi un scaun, iar în colţ,

mascată de o perdea, o bară cu mai multe umeraşe de plastic, pentru atârnat hainele, adică bluzonul de piele, o a doua pereche de pantaloni şi cele opt cămăşi colorate sau imprimate, toată averea lui vestimentară, adunată şi ea cu încetul. Se dezbrăcă, deschise pentru câteva clipe fereastra şi aspiră adânc, cu privirea, cu sufletul, boarea luminoasă ce încununa ca o aureolă cetatea adormită. Clădirea aceea trebuie să fie Panteonul. Şi alături, biserica al cărui nume îl uitase, dar în care ştia că se află racla sfintei Geneviève, patroana oraşului.

Se strecură în aşternut: cearceafurile erau reci, dar aveau două pături şi, între ele, o plăpumioară de copil, cât să-l acopere până la genunchi. La ora asta doamna Alexandre, probabil, dormea cu obrazul pe pieptul atletic al lui Delphin, sau, poate, cu ochii deschişi în întuneric, îl asculta răsuflând şi se gândea... unde, la cine? La Catho de Beauvais, la marchiza de Brinvilliers şi la nefastul său iubit Sainte-Croix, la tinerii călugări laici de la Saint-Gervais ori la pajul ei de o după-amiază întreagă, Philippe Thilgès? Trecuseră două zile fără să o fi chemat la telefon. Mâine, mâine, neapărat.

Se trezi târziu, după ora douăsprezece şi se spălă în grabă, ştiind că avea de făcut un drum până la Jean Beausire. „Am să mă bărbieresc la Didier". Pensiunea avea şi un duş, cheia se afla însă la stăpâna casei şi încă nu descoperise la care uşă trebuia să bată pentru a da de ea. Se îmbrăcă în două minute iar după alte cinci şi ajunsese în staţia de metrou. În piaţa Bastiliei intră într-o cafenea şi formă numărul de telefon al doamnei Alexandre. Îi răspunse o voce feminină blândă şi gravă: „Un moment. Rămâneţi la aparat."

— Cu cine am vorbit? întrebă Philippe.

— A sosit Dodichon. Da, a sosit în fine! Ţineam foarte mult să vă cunoaşteţi, dar s-a întâmplat ceva neplăcut între timp. Ieri, adică. O mică dramă. Mică, mare, nu pot să-mi dau seama de proporţii. Ceea ce am prevăzut: lui

Delphin nu i s-a mai prelungit contractul. Nici lui, nici altora. Din douăzeci câţi eram în ansamblu, am rămas cincisprezece. Şi nu ştiu ce o să mai vină, de acum încolo mă aştept la orice. Delphin e disperat. Dă-mi mâine un telefon sau treci pe aici, poate se mai liniştesc spiritele. Dodichon te salută cu toată prietenia.

Didier începuse să se impacienteze: „Credeam că nu mai vii”. Pregătiră împreună masa. În timp ce mâncau, maestrul îi împărtăşi impresiile de la spectacolul văzut în ajun.

— Jorris are într-adevăr multă personalitate, de la prima intrare în scenă pare să creeze în jurul său un câmp magnetic. Cu fiecare gest, cu fiecare cuvânt, rolul creşte şi se consolidează ca o construcţie perfect articulată. Trebuie să-ţi spun că am descoperit totodată o admirabilă Desdemonă, de o frumuseţe puţin obişnuită, cu un obraz de porţelan translucid: Chantal Bronner, interpreta Antigonei. O făptură diafană, cu trăsături de o mare puritate.

— Nu v-am văzut de mult entuziasmat de ceva. Sau de cineva.

— Frumuseţea este oricând binevenită pe scenă, mai ales când cea care o posedă are inteligenţa sau instinctul de a o însufleţi prin expresivitate. Umorul şi verva incomparabilă a Jacquelinei Maillan nu te pot face să uiţi nicio clipă cât este de dizgraţioasă. Sunt roluri în care talentul nu poate suplini lipsa de farmec. Decoratorul *Thebaidei* a avut ideea originală de a acoperi scena – o scenă transversală, ca o punte suspendată, ce împărţea sala în două – cu o ceramică preţioasă de culoarea nisipului, cu reflexe trandafirii, şi în acelaşi timp fragilă, pe care interpreţii trebuiau să păşească desculţi. Antigona părea şi ea plămădită din acelaşi material preţios şi fragil, ca un miraj al deşertului. Şi acum cred că ar trebui să ne pregătim de plecare: la şase avem întâlnire cu Jorris la cafeneaua *Le Coq* de la Trocadero.

— Şi Frumoasa din pădurea adormită?

— Văd că te interesează. Te ştiam monogam.

— E un interes pur platonic, aşa se spune, nu?

— Nu ştiu ce anume vrei tu să spui, dar cuvântul „platonic” mi s-a părut întotdeauna suspect.

— E vorba doar de o comparaţie.

— Cu cine?

— Cu cea mai frumoasă femeie din lume.

— Adică? Danielle cumva?

— A, nu. Ea este marea iubire,

— Dragul meu văd că ai nişte disociaţii destul de bizare. În sfârşit, te priveşte. Vei avea ocazia să faci comparaţia dorită la ora şase, la barul de la Nouveau Carré.

Se învârtiră de mai multe ori pe trotuarul pieţei Trocadero luând în şir cele cinci cafenele pentru a descoperi în cele din urmă firma Le *Coq* zugrăvită pe marginea pânzei de cort ce acoperea terasa uneia dintre ele, la ora aceea aproape pustie: o pereche într-un colţ, două doamne bătrâne care se mutau de la o masă la alta, de la soare, la umbră şi apoi iarăşi la soare şi, puţin mai apoi, o familie gălăgioasă de greci. Jean-Pierre Jorris apăru după zece minute, stingherit din pricina întârzierii, balansându-şi ca un marinar umerii prea largi pentru un corp suplu de gimnast.

— Părea mai masiv şi nu chiar atât de înalt pe scenă, se arătă surprins Didier.

Actorul avea o figură ciudată, deloc caligrafică, brăzdată de umbre şi lumini net delimitate, ca într-un desen cubist, cu umerii obrajilor proeminenţi şi ochi înguşti de tătar. De fapt era breton şi-şi petrecuse copilăria la Cambert, în sudul departamentului Finistère.

— E cafeneaua T.N.P.-ului, spuse el luând loc – veneam adeseori după repetiţii. Vilar şedea acolo, aceea era masa lui.

— Aţi făcut parte din trupa lui Vilar?

— Am terminat Conservatorul în 1952. Am fost băiat sărac, părinţii mei nu aveau mijloace, aşa că m-am întreţinut singur în timpul studiilor. Începând din liceu, pe care l-am făcut la Paris, am avut mereu burse. În anul în care îmi încheiam ciclul pregătirii actoriceşti l-am întâlnit pe Vilar care mi-a încredinţat rolul titular din *Cidul,* înaintea lui Gérard Philipe. Când acesta a preluat rolul eu am intrat la Comedia Franceză, pe care am părăsit-o însă după cinci ani: mă săturasem. În aceşti cinci ani am jucat totuşi destule partituri importante, printre altele în *îndrăgostiţii magnifici* de Molière sau în *Andromaca* de Racine. În momentul în care mi-am prezentat demisia, l-am întâlnit pe Camus care tocmai căuta un interpret pentru Caligula. Eram al treilea Caligula după Gérard Philipe şi Michel Auclair.

În anul 1980 am intrat în locul lui Serge Reggiani – care se îmbolnăvise – în spectacolul cu *Sechestraţii din Altona* de Sartre, la teatrul Renaissance. După care urmează un gol, un imens gol de trei ani în cariera mea: era prima comoţie pe care o încerca teatrul francez înainte de 1968. Pe de altă parte eu însumi fusesem tentat să renunţ, deoarece îmi câştigam cu greu existenţa. Aşadar, timp de doi ani am lucrat într-un laborator ca să-mi pot asigura un mijloc de trai.

— O perioadă critică pe care, până la urmă, aţi depăşit-o – spuse Didier – deoarece în 1984, cred, v-am văzut în *Romulus cel mare* la T.N.P., alături de Georges Wilson.

— Da, eram soldatul care se întoarce de pe câmpul de bătălie. A urmat apoi *Turandot* de Brecht (jucam rolul Dictatorului), *Arhitectul şi împăratul* de Arrabal, la teatrul Montparnasse, *Lear* de Edward Bond la Théâtre de Geneve. M-am reîntors apoi la Chaillot unde, timp de o jumătate de an, am repetat rolul lui Marc-Antoniu în *Antoniu şi Cleopatra,* dar, suspendându-ni-se creditul, am fost obligaţi să întrerupem repetiţiile. În sfârşit am jucat în *Coriolan* (rolul lui Aufidius). În *Excesul* după Georges

Bataille...

— Am văzut *Excesul,* când a fost reluat la teatrul Atelier şi m-a interesat în mod deosebit ceea ce aţi realizat în spectacol şi, mai ales, felul în care aţi realizat.

— *Excesul* a fost un prim rezultat al investigaţiilor mele: tăcerea absolută, reprezentarea entităţii umane fără ajutorul nici unui cuvânt. Este un lucru care mă preocupă de zece ani.

— Credeţi, într-adevăr, că teatrul se poate dispensa de text?

— Este vorba de o opţiune pe care am făcut-o, dar nu cred, totuşi, că se poate renunţa complet la cuvânt. Cuvântul devine util atunci când nu poţi face nimic altceva decât să vorbeşti. După cum spune Grotowski: cuvântul rămâne după ce restul a fost epuizat. Înaintea cuvântului însă există gestul, mişcarea, dansul, o serie întreagă de mijloace pentru a te putea face înţeles.

— Aţi pomenit de Grotowski: l-aţi cunoscut?

— Am lucrat cu el două stagii, adică două luni, asupra expresiei corporale. Îi datorez foarte mult, este cea mai semnificativă întâlnire pe care am avut-o vreodată cu un om de teatru. Grotowski mi-a deschis o nouă perspectivă asupra travaliului instrumental în profesiunea de comedian, cu întreaga sa orchestraţie: cuvânt, strigăt, gesturi.

Am lucrat apoi cu grupul de japonezi care s-au alăturat echipei lui Brook. Sistemul lui Brook, după cum ştiţi, probabil, este construit în jurul *spaţiului viu,* adică al scenei pe care trebuie s-o umple prezenţa actorului. Părerea mea este că formele moderne de expresie trebuie să rămână permanent în conexiune cu formele tradiţionale care stau la baza expresivităţii.

Am făcut un stagiu de un an cu Brook la C.I.R.T. (Centre International de Recherches Théâtrales) studiind diferitele posibilităţi ale emisiunii sunetelor, ale glasului, în funcţie de diferitele centre motoare conexate cu procesele

intelectuale şi emoţionale care cooperează la punerea în mişcare a actorului în exerciţiul funcţiei sale. Există desigur un paralelism între cele două concepţii, cu deosebirea că Brook este mai ataşat de orientalism, în timp ce sistemul lui Grotowski, a cărui origină poloneză este şi ea, într-o măsură, determinantă, este axat pe psihologia individuală. Şi unul şi celălalt însă consideră corpul drept principalul instrument de expresie al actorului.

— Nu ştiu dacă aţi văzut cumva *Paştile la New-York?* – îndrăzni să întrebe Philippe. Ce părere aveţi despre acel limbaj inventat?

— E o experienţă pe care am făcut-o şi eu în spectacolul întitulat *Reprezentaţia,* pus în scenă de Philippe Adrien, în care, de asemenea, interpreţii foloseau o limbă fictivă, cu sonorităţi nordice, suedeze sau norvegiene. Era vorba de o confruntare între negri şi albi, bazată pe mitul cavernei din *Republica* lui Platon, cartea a şaptea, ai cărei protagonişti erau doi actori din Senegal şi trei europeni alcătuind – în piesă, bineînţeles – o familie: tatăl, fiul şi fiica.

— Dumneavoastră care acordaţi cuvântului un rol secundar, în ansamblul unui spectacol, – interveni Didier – aţi acceptat totuşi să jucaţi în *Tebaida,* supunându-vă supremaţiei textului şi este cazul să remarc felul magistral în care aţi rostit versul racinian.

— *Tebaida* este cu totul altceva. A existat în prealabil o formă scrisă de care am depins. Creativitatea actorului însă – cel puţin asta este convingerea mea – nu începe de la cuvânt. Interpretul este în realitate un *cre-actor.* El este cel care inventează din nou viaţa, dar printr-un proces de creaţie invers. De pildă, dacă joc rolul unui ucigaş, eu sunt cel care înfăţişează crima, o reprezintă, fără a fi totuşi un criminal. Dacă rolul îmi cere să ucid, trebuie doar să mă prefac că ucid, dar să mă prefac atât de bine încât să dau impresia unui lucru adevărat. Într-un cuvânt

actorul nu face decât să imite nişte acţiuni reale desprinse din realitate. Asta reiese foarte clar din jocurile copiilor, bunăoară „de-a hoţii şi vardiştii”: este ceva adevărat şi fals în acelaşi timp.

Adevărul rezultă din convingere şi asta acoperă tripticul lui Stanislawski: persoana, actorul şi personajul. Actorul = tehnicianul, de la grecescul *tekhni,* cel ce creează; persoana = fiinţa vie cu emoţiile sale şi personajul = rezultatul elaborării. Cu cât tehnica pe care şi-a însuşit-o actorul este mai evoluată cu atât persoana este în măsură să extragă mai mult din realităţile existenţei în beneficiul personajului. În ultimă instanţă este un joc de-a v-aţi ascunselea între persoană şi personaj. Pentru mine persoana reprezintă năzuinţa, actorul – ştiinţa, iar personajul – împreunarea năzuinţei persoanei cu ştiinţa pe care o posedă actorul.

Se naşte întrebarea: în fond, ce înseamnă a juca? Înseamnă a minţi pentru a spune adevărul. În esenţă însă înseamnă a depune mărturie asupra destinului uman: ca o oglindă înfăţişată celui ce priveşte. Rămâne în sarcina spectatorului să facă reglajul necesar pentru ca realitatea reală să se suprapună realităţii fictive. Menirea actorului este să transpună gândirea în acţiune. El este cel ce mânuieşte sensurile: social, politic, ezoteric.

Actorul porneşte de la *ca şi când* – potrivit concepţiei lui Stanislawski – pe care-l transformă în *aşa este.* În momentul în care actorul exercită un control asupra propriei sale persoane se stabileşte un fel de dualism între *eu sunt* şi *eu nu sunt.* Sau, referindu-ne la teoriile lui Brecht: actorul arată, fără a fi şi joacă spre a arăta pe un altul, mai precis joacă jocul altuia.

— Rostul actorului în artă este o problemă în continuă dezbatere asupra căreia se poate discuta la infinit, îmi dau seama că pentru dumneavoastră a constituit o adâncă şi statornică preocupare.

— De aceea. Am făcut mereu progrese în profesiunea

mea. Prima fază importantă a muncii de elaborare ce-i revine actorului este meditaţia asupra operei şi asupra felului în care ea se deschide spre realitate. Cele două întrebări pe care interpretul trebuie să şi le pună abordând un text dramatic sunt: *pentru ce* – spre a ajunge la comprehensiune – *şi cum,* adică prin ce mijloace, cum să facă, pentru a arăta cutare lucru. Întrebarea *cum* aparţine actorului iar *pentru ce* – persoana este aceea care şi-o pune.

Aveam cu totul altă imagine despre această chestiune şi până la urmă ajunsesem la concluzia că a juca înseamnă a face posibile nişte lucruri imposibile. De fapt, un actor care intră în scenă trece de la o realitate la o altă realitate, absolut identică, dar la scară redusă.

— Aţi vorbit de înţelegerea la care trebuie să ajungă actorul – se amestecă din nou în discuţie Philippe. Cineva spunea că un actor nu trebuie să fie neapărat inteligent. Credeţi că are dreptate?

— În durata jocului nu sunt inteligent – răspunse Jorris. Sunt însăşi inteligenţa personajului. Aici însă se cuvine să facem o distincţie între formă şi conţinut. Între ceea ce se făureşte în decursul repetiţiilor, adică forma vizibilă sau, pentru a face o comparaţie, învelişul exterior al unui recipient şi conţinutul lui, adică ceea ce eu pun în interiorul acestui recipient în timpul reprezentaţiei: emoţiile, intuiţia, tot ce ţine de experienţa mea afectivă.

Atletul care sare cu prăjina n-ar putea efectua această performanţă dacă nu s-ar fi antrenat mai înainte. Repetiţia înseamnă antrenamentul actorului, procesul prin care se dobândeşte iscusinţa, pregătirea a ceea ce ai făcut. Nu pot face nimic fără să ştiu cum şi ce trebuie să fac, după aceea n-am decât să arunc toată ştiinţa la lada cu gunoi.

Repetiţia este ca şi cum ai aşeza nişte stâlpi indicatori pentru a marca traseul emoţional în spaţiul scenic. Reprezentaţia înseamnă să refaci traseul pe care l-ai

făcut în prealabil în gând. Sau, altminteri spus, repetiţia este contul în bancă pe care şi l-a asigurat actorul şi pe baza căruia, mai apoi, emite cecuri în timpul reprezentaţiei. Dacă omit cecuri fără a avea un cont în bancă, reprezentaţia este ratată.

Pentru a concentra totul într-o formulă lapidară: reprezentaţia înseamnă eliberarea instinctului călăuzit de raţiune.

— Asocierea pe care aţi făcut-o cu o operaţie financiară – spuse Didier – mi-a amintit fără să vreau de actuala criză a teatrului. Întrevedeţi cumva vreo ieşire?

— Sunt foarte pesimist. Nu întrevăd vreo soluţie atâta timp cât guvernanţii consideră teatrul ca o distracţie. În realitate teatrul este un martor al culturii, un mijloc de difuzare al gândirii, un rit care ne vine din cele mai îndepărtate timpuri. Dar… criza teatrului *există.*

— Şi acum, pentru a reveni la propunerea pe care v-am făcut-o ieri seară, după spectacol, cunoscând concepţia dumneavoastră despre teatru, am convingerea că rolul lui Othello vă oferă largi posibilităţi pentru a da o expresie concretă ideilor pe care mi le-aţi împărtăşit.

— Mă simt atras de teatrul politic şi, în special, de teatrul politic văzut prin prisma operei lui Shakespeare, a tragediilor sale romane şi, în genere, a tuturor tragediilor sale. Raportat la epoca sa, teatrul său se defineşte ca un teatru popular în măsura în care a adus pe scenă şi a pus în contact reprezentanţii tuturor păturilor sociale, oamenii de curte, regii, aristocraţii, ca şi oamenii muncii, făcând să defileze înaintea ochilor noştri cea mai vastă gamă de situaţii. Shakespeare care citise deopotrivă pe Machiavelli ca şi Biblia şi cunoştea arhetipurile umane, a ilustrat prin excelenţă dualismul lumii. Prin mirajul artei sale lumea ne-a fost înfăţişată mai întâi ca un imens şi strălucitor diamant, pe care, sfărâmându-l, marele poet al teatrului s-a străduit să-l reconstituie din fragmentele rezultate. Şi a reuşit însă diamantul îşi pierduse strălucirea. Nimeni ca

el n-a ştiut să scoată în evidenţă în chip atât de edificator opoziţia dintre realitate şi iluzie.

Oamenii nu mai pot trăi acum din iluzii. Ca în mitul cavernei, legaţi cu lanţuri, privesc umbrele proiectate pe perete socotindu-le reale, pentru că nimeni nu îndrăzneşte să iasă la lumina soarelui, de teamă să nu moară. Am vrea cu toţii să fim pe deplin conştienţi, dar cum, totodată, avem nevoie de securitate, între conştiinţă şi securitate o alegem pe cea de-a doua. Teatrul ne oferă o modalitate de a ieşi din cavernă fără să fim orbiţi de lumină. Fiecare dintre noi ar trebui să fie pentru sine o lumină, o conştiinţă, fiecare dintre noi ar trebui să găsească drumul spre ieşire, cărarea, aşa cum a găsit-o Platon (trebuie să ştiţi că sunt un platonician convins). Dacă însă am avea de ales între două forme de salvare – individuală ori colectivă – mărturisesc că nu aş putea da niciun răspuns la această întrebare capitală. Dar cred că există o salvare pentru fiecare om.

Convorbirea se opri aici.

— Un spirit analitic şi speculativ, comentă Didier, în timp ce coborau în staţia de metrou – ceea ce este mai rar printre actorii care profesează prin emoţii şi acţionează din instinct, deşi oricare din ei este gata să-ţi prezinte o teorie proprie asupra artei sale. Totul la el este pus însă în sprijinul unei probităţi profesionale exemplare. Sunt încredinţat că rolul lui Othello va fi studiat în profunzime şi pe toate feţele şi că va avea parte de un excelent interpret.

Fosta sală Gaîté Lyrique, rămasă un timp dezafectată – după multe tribulaţii de-a lungul cărora (cu excepţia unui singur spectacol, original prin excentricitate, o *Prinţesă Turandot* interpretată de o actriţă planturoasă înconjurată de o trupă de pitici) insuccesele se ţinuseră lanţ, ca şi cum o ursitoare morocănoasă şi afonă ar fi menit bietului teatru dedicat muzicii sprinţare şi amuzamentelor frivole să fie de-a pururi ocolit de spectatori – trecuse în ultima

vreme sub conducerea Silviei Monfort care, ţinând morţiş să rămână directoare după ce fusese evacuată de la Carré Torigny, obţinuse în cele din urmă dreptul de patronaj asupra noului templu al artei rebotezat cu numele ei *Nouveau Carré Silvia Monfort.* Reamenajarea vechiului teatru, la fel de vast ca şi Comedia Franceză, dar mult mai puţin somptuos, fusese făcută sub semnul provizoratului şi al improvizaţiei. O nefericită improvizaţie: interiorul ce mărturisea gustul pentru grandoare şi pentru ornamentaţia barocă al celui de-al doilea imperiu, devenise labirintic şi lugubru, îmbrăcat în întregime în linţolii cernite printre care circulai cu un sentiment de nelinişte şi de tristeţe ca într-o criptă. La capătul culoarului ce urca de la casa de bilete spre cea mai mare dintre cele două săli şi mai departe, în adâncul complexului funerar, se deschidea o mică oază de lumină şi culoare, barul teatrului. Cele două fete de serviciu abia veniseră şi se ocupau de dichisul localului. Domnişoara Chantal Bronner? Niciuna dintre ele n-o văzuse, dar trebuia să sosească din moment în moment: în fiecare seară, înainte de spectacol, obişnuia să-şi bea ceaiul aici.

Într-adevăr, după zece minute de aşteptare, apăru pe nesimţite lângă masa lor. Philippe o privi cu zece ochi. Îmbrăcată simplu, sportiv, cu o francheţă băieţească în maniere, fără niciun pic de fard pe obrazul mat, perfect modelat, al cărui ten era de o calitate excepţională, blondă, cu nişte ochi foarte mari, inteligenţi şi expresivi, actriţa respira sănătate, prospeţime şi certitudine. Certitudinea că era frumoasă şi că frumuseţea ei nu avea nevoie de niciunul din artificiile cochetăriei, certitudinea că era talentată, ceea ce o proteja de ghimpii invidiei şi ai meschinăriei, certitudinea că viitorul îi surâdea îmbietor şi că, destinul avea să se aştearnă, docil, la picioarele ei.

— Nu am decât o jumătate de oră la dispoziţie, îi avertiză ea de la bun început. Trebuie să-mi beau ceaiul, iar după aceea toţi interpreţii facem exerciţii de încălzire

sub conducerea lui Jean-Pierre Jorris.

— Vă mărturisesc cinstit, spuse Didier, că aseară v-am văzut pentru prima oară jucând şi că ştiu prea puţin despre cariera dumneavoastră. N-aţi vrea să-mi daţi câteva indicaţii, dacă asta nu vă plictiseşte prea tare?

— În primul rând ceva care ar putea să vă intereseze: tatăl meu a fost directorul circului Medrano, aşa că, din fragedă copilărie încă, am trăit printre artiştii de circ şi am avut prilejul să le cunosc viaţa. După ce mi-am terminat studiile am fost plecată timp de un an de zile în Statele Unite unde am urmat cursurile lui Lee Strasberg, la *Actor's Studio,* ca simplă auditoare numai, deoarece nu posedam suficient limba. Consider totuşi că această scurtă aventură americană a însemnat mult în cariera mea. Am intrat apoi la Conservatorul din Paris unde l-am avut profesor pe Atoine Vitez. Aici, graţie lui Jacques Rosner, am avut posibilitatea să montez cu elevii un spectacol care mai apoi a fost prezentat la festivalul de la Avignon: *Frumoasa vară,* dramatizare a unei nuvele de Cesare Pavese. Adaptarea şi regia îmi aparţineau, iar interpreţii mei de atunci sunt acum actori cunoscuţi şi se numesc Isabelle Huppert şi Pierre Romans. Micul succes realizat cu acest prilej m-a îndemnat să continui. Şi tot la Conservator am jucat într-un montaj Cehov care cuprindea diferite scene din *Unchiul Vania* (în care deţineam rolul Elenei Andreevna), *Pescăruşul* (rolul Ninei) şi *Trei surori* (Maşa).

Am făcut apoi parte, timp de trei ani, din ansamblul *Tânărului Teatru Naţional.* Am jucat printre altele *Răul se propagă* (rolul Alanca) de Audiberti.

— Vă place Audiberti? o întrerupse Didier.

— Nu: prea multe cuvinte, prea multă frazeologie... De asemenea, rolul Elvirei în *Don Juan,* la Odéon, în regia lui Jean-Pierre Miquel, spectacol reluat la Aubervilliers şi cu care apoi am plecat în turneu în Maroc. În cei doi ani următori am turnat câteva filme cu regizoarea Nelly

Kaplan. În sfârşit, anul trecut am jucat timp de şase luni, la Biothéâtre, în *Tânăra fată Violaine* de Claudel rolul Marei.

— Al Marei? se miră Didier. — Nu aveţi nimic comun: Mara este o femeie egoistă şi rea.

— Am adaptat rolul la personalitatea mea. Mara este, dimpotrivă, o fiinţă, fragilă, mai nefericită decât Violaine, o fiinţă care suferă, care iubeşte viaţa. E, în acelaşi timp, singura persoană realistă din piesă. A fost prima mea întâlnire cu un personaj teatral care îmi semăna. Mara vorbea aşa cum aş fi vorbit eu în locul ei, apăra lucrurile pe care le apăr şi eu. Avea un fel de a se manifesta, de a-şi striga suferinţa care era şi al meu, nu numai al personajului. Un rol pe care l-am interpretat într-o adevărată euforie.

— Dar Antigona?

— Mi-am făcut doar meseria de actor. A fost o muncă profesională în care (pentru prima oară) n-am pus nimic din mine, n-am căutat să mă identific cu rolul. Antigona apără nişte lucruri care mă interesează mai puţin.

— Care ar fi atunci preferinţele dumneavoastră? Ce autor aţi vrea să jucaţi?

— Cehov, Cehov şi iar Cehov, atâta tot.

— Dar Strindberg? Nu v-ar interesa?

— Mi-ar plăcea să pun în scenă *Domnişoara Iulia* cu un actor de talia lui Jean-Pierre Jorris.

— Aş fi curios să ştiu ce v-a atras spre teatru? Ce anume v-a determinat? Numai faptul că aţi trăit în ambianţa unui circ?

— Am ales teatrul deoarece cred că sunt dotată pentru cariera asta, pentru că asta vreau şi asta-mi place să fac şi pentru că, în definitiv, asta înseamnă libertatea.

— Chiar dacă împrejurările sunt dificile?

— Câştig destui bani ca să fiu fericită şi ca să-mi pot permite să mănânc stridii. Nu-mi trebuie mai mult.

— Şi dacă s-ar întâmpla să rămâneţi fără angajament.

— Am nişte părinţi care pot oricând să mă scape de mizerie.

— Aşadar criza teatrului nu vă afectează prea mult?

— Cred că în momentul de faţă totul provine dintr-o neînţelegere şi se datorează faptului că adeseori ai de-a face cu inşi iresponsabili. Ar fi totuşi o soluţie pentru ca teatrul să fie din nou pus pe picioare şi se pare că s-a şi făcut un început în direcţia aceasta.

— Anume cum?

— Există printre actori un fel de familii profesionale, oameni cu concepţii asemănătoare, care sunt acum pe cale să se regrupeze: nu le rămâne decât să găsească un regizor care să-i cunoască şi să fie dispus a lucra eu ei. Şi atunci se va vedea că, sprijinindu-se unii pe alţii şi lucrând în colaborare, oamenii de teatru ar putea ameliora situaţia. De fapt, unica problemă o constituie producţia.

— Sunteţi optimistă. Credeţi deci în cariera pe care aţi ales-o?

— Cred că sunt destinată unei cariere strălucite, cred că voi trăi din asta şi prin asta toată viaţa. Doar dacă, între timp, nu s-ar întâmpla să întâlnesc o mare iubire care să mă facă să plec pe o insulă pustie.

Chantal Bronner se ridică, punând capăt convorbirii: de câteva minute dădea semne de nerăbdare, părând grăbită să-şi împlinească programul seral cu precizie.

— E interesant de ştiut în ce fel va reuşi să adapteze rolul Desdemonei la temperamentul ei destul de voluntar, cel puţin aşa am impresia, spuse Dider. — Dealtfel nici Shakespeare n-a căutat să definească. Personajul care nu are o consistenţă reală, pare mai mult o proiecţie a dragostei lui Othello, un reflex al unui suflet pătimaş şi neliniştit.

— Cine este acel Lee Strasberg ale cărui cursuri zicea că le-a audiat? Are şi el un sistem?

— Lee Strasberg este de părere că un actor trebuie să-

şi cunoască exact posibilităţile, fără a le suprasolicita, remodelând fiecare rol după tiparul propriei personalităţi.

— Ca şi cum ai da nişte haine la croitor să le strâmteze sau să le lărgească?

— Oarecum. De fapt, are şi n-are dreptate. Şi aşa sunt destui actori care joacă toată viaţa unul şi acelaşi rol, de exemplu Louis de Funès.

— Rămâne deci soluţia cealaltă: să renunţe complet la personalitatea lor pentru a ajunge la reacţiile primare ale omului, cum recomandă Grotowski, dacă am înţeles bine?

— Şi el are dreptate în felul lui: convenţionalismul înăbuşă arta. E foarte greu să păstrezi linia de mijloc între toate aceste teze şi antiteze, pentru a ajunge la o sinteză unificatoare. Linia de mijloc să fie însă cea justă? N-aş zice. În artă asta înseamnă somnolenţă.

— Şi atunci?

— Un Peter Brook, un Grotowski, un Planchon, sunt fenomene necesare, în momentul când teatrul începe să lâncezească. Sunt stimulentele pe care un medic le prescrie unui organism îmbuibat cu tradiţii şi lenevii. A-i imita înseamnă a face nişte copii nereuşite ori nişte falsuri. A merge pe urmele lăsate de ei este iarăşi riscant când nu ai nici forţa, nici temeritatea necesară: e ca şi cum, după un atac cu artileria grea, ai continua lupta cu nişte arme de vânătoare, puşti cu alice ori chiar cu cartuşe oarbe. Tinerii care au montat *Paştile la New-York* au făcut ce-i drept un lucru de merit, adaptând însă preceptele lui Grotowski la posibilităţile lor. Rămâne de văzut cum vor evolua în continuare.

Grăbeşte-te să nu întârzii. Pentru mâine nu mai am nimic în perspectivă, duminică la prânz însă eşti invitatul meu la masă. Şi, poate, după aceea, mai prindem un spectacol în matineu, pe care să-l vedem împreună. Deci, duminică la unu şi jumătate, la Rond-Point des Champs Elysées, în faţa drugstorului: e mai convenabil.

A doua zi, după ce puse la cutie o scrisoare către

Danielle, prin care o anunţa că a găsit în fine o locuinţă, fixându-i data reîntoarcerii la sfârşitul lui martie, Philippe se îndreptă spre piaţa Clichy. Doamna Alexandre tocmai terminase masa frugală – atât de frugală încât adesea tânărul se întrebase cum de izbutea să susţină efortul fizic cerut de cele două spectacole zilnice cu o hrană aproape ascetică – în compania surorii sale. Dodichon îi strânse mâna privindu-l atentă, foarte atentă, câteva clipe, cu acea vigilenţă dobândită de oamenii greu încercaţi de viaţă, care preferă să păşească prudent, ocolind necazurile previzibile, ca să-şi poată cruţa energia spre a înfrunta necazurile imprevizibile. Apoi zâmbi cu bunătate.

— Dodichon este fizionomistă, spuse doamna Alexandre care-i urmărise reacţiile cu un pic de nelinişte. Pot să te asigur că rezultatul examenului e pozitiv.

— Este un om fără secrete, constată Dodichon. Are un surâs de copil. Un surâs pe care o să-l păstreze multă vreme poate chiar toată viaţa. Din fericire.

— Din fericire pentru alţii, completă mezina. Şi din nefericire pentru el.

— Şi Delphin? întrebă Philippe. Ce face? Trebuie să fie tare amărât.

— Îţi închipui. Situaţia e într-adevăr tragică. O tragedie „marginală” spune el. Nu ştiu ce-o fi vrând să înţeleagă prin „marginală”, nu i-am cerut explicaţii, fiindcă e prea nenorocit.

— Bietul băiat! îl compătimi Dodichon.

— Din partea mea am făcut ce-am putut. Văzându-l că se vaită atâta şi se plânge că n-o să măi poată plăti chiria camerii lui i-am oferit să se mute aici, în odăiţa de la intrare, care tot stă degeaba. Oricum este scutit de o cheltuială. În rest vom vedea ce se mai poate aranja. Deocamdată Delphin s-a dus ca de obicei la ora lui de gimnastică: este o persoană consecventă.

— Ce vrei să facă? îl scuză Dodichon, tolerantă. Când te

vezi aşa, deodată, fără ocupaţie…

— Gimnastica e într-adevăr o ocupaţie utilă. Poate are de gând să se angajeze la circ. Numai că e prea înalt: acrobaţii sunt ceva mai mărunţei. Îl înţeleg totuşi: îmi dau seama că e derutat.

— Să ştii că nu e chiar atât de maliţioasă pe cât vrea să pară, încercă s-o scuze Dodichon.

— Philippe mă cunoaşte. Îmi pare rău că miercuri n-am să-l pot invita la noi să vadă şi el ce soră dulce, şi bună, şi înţeleaptă, am. În ziua aceea însă mergem amândouă la Pantin: aşteptăm să sosească urna mamei.

— Pot să vă însoţesc?

Cele două femei schimbară o privire, fără să-i răspundă.

— N-ai nicio obligaţie, spuse, după o tăcere, doamna Alexandre. Nu e un lucru plăcut şi nici n-ai cunoscut-o pe mama. Delphin a vrut şi el să vină şi nu l-am lăsat.

— Ţineam să vă însoţesc ca prieten. E nevoie de un alt motiv?

— Dacă vrei într-adevăr, vino, hotărî doamna Alexandre. N-o să fim singure. Şi tu, în orice caz, n-o să fi de prisos.

La plecare, fără să ştie cum, Philippe o îmbrăţişa pe Dodichon şi o sărută pe obraji: erau catifelaţi şi miroseau ca o cămaşă proaspăt spălată. Trebuia s-o îmbrăţişeze, nu putea face altcum: pentru prima oară îmbrăţişa un înger păzitor. Surprinsă, în primul moment, sora cea mare nu reacţionă în niciun fel. Apoi zâmbi cu bunătate”

— Are un surâs de copil, repetă ea, punându-i mâna pe umăr cu un gest de bătrân camarad.

Înapoindu-se în piaţa Clichy de unde voia să ia metroul (îşi propusese în ziua aceea să treacă pe la ai săi, să vadă ce mai e pe acasă şi să le lase mica subvenţie lunară), Philippe avu impresia o clipă a-l fi zărit pe Delphin venind dinspre rue des Dames. O clipă numai, fiindcă, în clipa imediat următoare, nu mai era nimeni în locul unde-l

zărise. Să fi intrat în vreun magazin ori fusese doar o părere? Se abătu puţin din drum ca să verifice, dar nu făcu nici treizeci de paşi că se întâlni nas în nas cu Delphin care ieşea pe uşa hotelului în care se ascunsese.

— *Bonjour,* spuse el, sucindu-şi buzele ca şi cum, ar fi articulat un cuvânt dificil. Nu părea de fel încurcat. Apoi, fără nicio tranziţie: — Vin de la Luvru. Să ştii că tot eu am avut dreptate.

Stupefiat, Philippe ridică ochii spre firma hotelului să vadă dacă nu cumva se numea Luvru: era un hotel destul de dubios.

— Da, da, continuă Delphin, am fost special ca să controlez: sunt foarte mulţi Rembranzi la Luvru.

— Bine, dar eu n-am spus că...

— Da, da, foarte mulţi o sală întreagă, o sală mare...

— De acord, ştiam şi eu că Rembrandt...

Delphin însă era în plină frenezie retorică: îi lua mereu vorba din gură:

— O mulţime de pânze: şi *Saskia,* şi *Autoportretul,* şi *Boul jupuit,* şi *Garda de noapte,* şi *Bethasbée,* şi *Saskia*, şi *Hélène Fourment,* şi *Lecţia de anatomie,* şi *Saskia...*

Erupţia retorică încetă brusc. Delphin mai scotoci puţin în minte, căutând un nou titlu şi, negăsind nimic altceva decât Saskia, îi întinse mâna:

— Sunt grăbit: mă duc la ora de gimnastică. Noi, artiştii, trebuie să fim mereu în formă, să ne menţinem condiţia fizică.

Philippe rămase locului complet aiurit: nu pricepea absolut nimic, decât doar că-l prinsese asupra unui lucru pe care ţinea să-l tăinuiască. Ce era cu avalanşa aceea de Rembranzi? Când avusese cu el o discuţie despre pictură? La drept vorbind, îl văzuse de două ori până atunci, iar de vorbit... A, da, şampania Taittinger, de ziua doamnei Alexandre. Delphin declarase că-i plac impresioniştii, pomenindu-l pe Degas alături de Rembrandt şi de Breughel şi i se atrăsese atenţia că se afla într-o gravă

eroare. Atunci acceptase observaţia, cu un aer conciliant, dar faptul că fusese pus într-o situaţie de inferioritate faţă de un mucos ca el, îi rămăsese pe inimă. Philippe, care vizitase adeseori Luvrul împreună cu Danielle, ştia că dintre toate pânzele menţionate în acel potop logoreic, doar două se aflau la Paris şi că Hélène Fourment în realitate fusese soţia lui Rubens. Probabil Delphin se informase, răsfoind un album de artă la un anticar de pe chei şi aşteptase nerăbdător ocazia de a-şi lua revanşa, memorând titlurile cu toptanul. Sărmanul om: ce o fi fost în capul său de cocoşel orgolios, burzuluit şi combativ, dar care niciodată nu-şi uita buna-creştere de acasă?

Îl întâlni iar în staţia de metrou, în faţa casei de bilete, la un telefon public; de astă dată însă Delphin nu-l mai luă în seamă ori se făcu că nu-l vede. „E-n joc cariera mea, cariera mea” îl auzi perorând, în timp ce el cobora treptele.

A doua zi, Philippe se trezi ceva mai devreme ca de obicei, în bune dispoziţii şi plin de neastâmpăr. Reuşi s-o găsească pe patroana pensiunii, care totdeauna era invizibilă dimineaţa şi să obţină şi cheia de la duş. Proaspăt îmbăiat şi bărbierit, la unu fără un sfert ieşea pe uşă: Didier era de o extremă punctualitate şi cerea acelaşi lucru şi de la ceilalţi. Şi apoi tânărul emul abia aştepta să cunoască surpriza pe care maestrul i-o pregătise pentru astăzi. Excursiile acestea instructive în lumea teatrului deschideau luminoase privelişti în orizontul închis al unei existenţe mediocre şi stereotipe în care principala funcţie a fiinţei umane părea să fie cea digestivă.

Era o zi friguroasă şi însorită. Philippe îşi încheie bluzonul până la gât şi-şi vârî mâinile în buzunare, aruncând o privire nedumerită şi compătimitoare băiatului care, într-o cămaşă roşie de vară, scoasă peste pantaloni, zgribulit, îi întinse un afiş pe drum: probabil un manifest electoral, deoarece se apropiau alegerile. De o

miraculoasă rezistenţă la temperaturile scăzute, parizienii, iarna ca şi în pragul toamnei, umblau în veston şi cu capul gol deşi, de câtăva vreme, revenise moda pălăriilor. Doar cei mai vârstnici purtau câte un pardesiu subţire ca o foiţă de ceapă. Femeile, în schimb nu pierdeau ocazia de a-şi etala blănurile şi mantourile cu o croială ce îmbina de minune originalitatea cu simplitatea.

În staţia de metrou, neavând ce face, despături afişul pe care-l ţinuse până atunci în mână: era anunţul unui concert de pian care urma să aibă loc în sala Ranelagh. Ranelagh? Ce căuta cuvântul acesta cu rezonanţă anglo-saxonă în onomastica cetăţii pariziene? Pe planul oraşului strada Ranelagh figura între bulevardul Mozart, strada Boulainvilliers şi *la Muette.* Ce curioasă împerechere de nume, al căror sens se pierduse de mult în arhivele municipalităţii! O „mută" lângă un compozitor austriac, atât de îndrăgit de francezi, şi acel Boulainvilliers care nu putea fi decât o plantă exotică. Cineva care ar fi fost în măsură să descifreze o asemenea criptogramă se putea, fără doar şi poate, considera un savant. Să-l întrebe pe Didier? Dar nici el nu era atotştiutor.

În vasta piaţă ce întrerupea la jumătate avenue des Champs Elysées soarele se revărsa cu îmbelşugare, înfruntând victorios frigul. Maestrul său tocmai ieşea din drugstore.

— Dar n-am întârziat! se miră Philippe. E unu şi douăzeci doar! Sau poate ceasul meu a rămas în urmă?

— Merge bine, fii liniştit. Am venit cu o jumătate de oră mai devreme ca să răsfoiesc revistele. Poţi să-ţi închipui aşa ceva: într-o ţară cu sute de teatre, nu avem nicio publicaţie de specialitate! Cum îţi explici?

— Probabil pentru că nu sunt cumpărători. În schimb avem două reviste de mare tiraj cu programul televiziunii. Mi se pare firesc.

După ce străbătură complicatul labirint al noului sistem de magazine universale în miniatură, cu zeci de raioane şi

pasaje atât de înguste încât fără să vrei te întrebai câte furturi se produceau zilnic în conglomeratul acela de mărfuri imposibil de supravegheat, se urcară la restaurantul de la etaj, desfăşurat în lungime, pe întreg perimetrul complexului. Boxe mici cu canapele şi scaune capitonate cu roşu, mese înfăţate tot în roşu (probabil pentru că vinul rubiniu, *le petit rouge,* era apreciat de consumatori şi picăturile prelinse din pahare treceau, astfel, nebăgate în seamă) ofereau o plăcută ambianţă unor discuţii particulare. Philippe consultă lista de mâncăruri, cercetând în special preţurile, ca să nu încarce prea mult socoteala. „Un hamburger" ceru Didier. „Un hamburger" repetă şi el comanda.

— Aseară mi-am pierdut vremea până târziu citind sau, mai bine zis frunzărind o terfeloagă descoperită, la anticar.

— N-aţi fost la teatru?

— Ba da, la ultimul succes al Comediei Franceze, *Cu dragostea nu-i de glumit.* Un succes şi totuşi sala era pe jumătate goală, aşa cum n-am văzut-o niciodată: la parter, într-adevăr, nu mai exista niciun loc; în benoare şi la balconul întâi, ici şi acolo, câte un spectator, iar în rest pustiu, inclusiv galeria. Am fost mai mult ca să-l văd pe Francis Huster, un tânăr actor care a făcut o carieră vertiginoasă. Ambiţios şi perseverent şi, bineînţeles şi dotat. O voce clară, o dicţiune impecabilă şi un mod spontan de a-şi regla emisiunea în raport cu distanţa faţă de rampă aşa încât e imposibil să pierzi un singur cuvânt din text. Se mişcă degajat şi cu o eleganţă firească de parcă ar fi singur în scenă şi habar n-ar avea că-l urmăresc sute de priviri indiscrete. Altminteri spectacolul destul de convenţional, de neutru. M-a interesat mai mult comedia într-un act a lui Marivaux din prima parte, *Actorii de bună-credinţă.* Un Marivaux grav, cu implicaţii sociale, deloc sprinţar şi vaporaş cum era jucat până acum. Textul are mereu un subtext, frazele sunt întretăiate de pauze

semnificative. Asta, aseară. Vineri seară am fost la spectacolul lui Brook: foarte amuzant, foarte dinamic şi plin de fantezie, dar dacă n-aş fi ştiut că era creaţia lui Brook, aş fi putut tot atât de bine crede că fusese pus în scenă de Planchon ori de Marcel Marechal. Ansamblul cât se poate de cosmopolit: un american de origină greacă, o irlandeză, o negresă de cetăţenie germană, doi francezi şi un japonez care vorbea o limbă păsărească, absolut ininteligibilă. Actorii, jucau fără grimă, cu cele mai prăpădite haine pe care le aveau acasă. Cu Andréas Katsoulas, protagonistul, ne vom întâlni luni dimineaţă, la cafeneaua de lângă teatru.

— De ce? Vreţi să-i propuneţi şi lui un rol în *Othello?*

— Mă interesează ca fenomen. Ca fenomen social, vreau să spun. Pentru ce omul ăsta a trebuit să vină la Paris, să joace într-o limbă străină, pe care probabil a învăţat-o cu multă dificultate? Mai păstrează încă şi acum un uşor accent, deşi se află de şapte ani în Franţa.

— Îmi pare atât de rău că sunt ocupat serile, dar în singura mea zi liberă teatrele sunt închise.

— Există în schimb matinee. Iar anul are cincizeci şi două de săptămâni. Nu căuta pretexte: aş putea să te întreb cum îţi petreci duminica?

— Mă plimb. Trebuie să mă aerisesc. Gândiţi-vă că opt ore pe noapte stau într-o atmosferă îmbâcsită.

Philippe se feri totuşi să adauge că, duminica, obişnuia să se aerisească dând târcoale teatrului Mayol sau vagabondând prin cartierul Batignolles şi, în special, pe strada Lemercier.

— Vorbeaţi despre o carte pe care aţi descoperit-o la anticar, căută el să schimbe vorba.

— A, da, o carte de teatru tipărită în 1910, al cărei autor se numeşte abatele Béthléem (chiar aşa îl cheamă, Béthléem) şi în care toţi dramaturgii secolului al nouăsprezecelea, începând cu Hugo şi Musset şi sfârşind cu Bataille şi Bernstein, sunt supuşi unei analize foarte

severe, dintr-un punct de vedere strict clerical şi anatemizaţi pe rând, în ordine alfabetică. În artă – şi mai cu seamă în teatru – fiecare om se simte dator, mai mult chiar, obligat să-şi declare opinia. Câte capete, atâtea păreri sau, cum spune proverbul, cărbunarul vede totul în negru, în timp ce, pentru spălătoreasă, toate lucrurile sunt albe şi scrobite. De la distanţa a şase decenii, părerile abatelui Béthléem sunt distractive şi extravagante iar indignarea lui infantilă. Ce-ar zice să vadă acum o piesă de Rezvani sau de Arrabal ori – mai ştii? – un spectacol *hard-core?* Ceea ce m-a pus pe gânduri însă şi m-a întristat a fost faptul că dintre sutele de nume de dramaturgi majoritatea îmi erau complet străine şi că, în faţa celor trei sau patru mii de lucrări citate, m-am simţit ca într-o catacombă cu schelete anonime. Nimic nu e mai perisabil ca o piesă de teatru! Când nu trăieşte în eternitate, ca opera unui Shakespeare, unui Racine sau Lope de Vega, viaţa ei este scurtă: câţiva ani, o stagiune sau numai treizeci de zile, durata unui contract.

Subiectul însă prezenta un interes mediocru pentru Philippe care nu avea veleităţi de autor dramatic şi nici nu văzuse prea multe piese de când venise pe lume. În schimb era foarte curios să cunoască părerile „distractive” ale criticului cu sutană.

— Dar ce crede abatele Béthléem despre Musset, de pildă? întrebă el.

— O, Musset, răspunse surâzând interlocutorul său, Musset este desfiinţat în două fraze. „Un mare poet, spune abatele, dar un mare poet prost crescut: toată viaţa şi-a petrecut-o în desfrâu, în surexcitaţii alcoolice (sunt exact cuvintele lui) sau cutreierând casele rău famate: la asta se rezumă întreaga sa biografie.” Faţă de Victor Hugo e mai prevenitor, nu însă şi faţă de opera lui, *Ruy-Blas,* de exemplu, fiind „o continuă sfidare a bunului simţ” iar *Regele petrece o* piesă care „propovăduieşte

dezmăţul”. Tot aşa şi faţă de Ibsen, a cărui *Noră* a fost scrisă „anume ca să submineze temeliile căsătoriei”. Cât priveşte pe Strindberg ar trebui pur şi simplu să fie ţintuit la stâlpul infamiei „ca unul dintre oamenii şi scriitorii cei mai detestaţi şi cei mai detestabili”.

— Mă gândesc ce părere şi-ar face bietul preot văzându-l pe Iisus la Mayol într-un dans erotic cu Sulamita!

— Nu-i nevoie de opinia lui. Pot să-ţi spun eu: e ceva de foarte prost-gust. Dar ce-ai căutat tu la Mayol? Îţi faci cultura teatrală?

— Şi, de ce nu? E un spectacol ca oricare altul. Dumneavoastră nu v-aţi dus la circ să vă inspiraţi pentru spectacolul Molière pe care l-aţi pus în scenă anul trecut?

— Bine, nu mai zic nimic. Mi-ai închis gura.

— Ba nu, asta nu! Povestiţi-mi mai departe: ce mai spunea abatele Béthléem?

— Ar trebui să-ţi înşir un întreg pomelnic de comediografi bulevardieri – dintre care unii apar şi acum când şi când în repertoriu – şi de autori de drame de salon. Dumas-fiul, de exemplu, aduce în scenă „problemele cele mai scabroase: divorţul, concubinajul, adulterul, proxenetismul”. *Dama cu camelii* „a repurtat pretutindeni, datorită interpretei Sarah Bernhardt, un succes scandalos”. De ce? Pentru că este o piesă „care-i familiarizează pe spectatori cu luxul şi mocirla şi prezintă viciul în culori simpatice” Bernstein este „unul dintre cei mai vajnici corupători ai teatrului” iar Bataille, nevinovatul Bataille, „unul din cei mai mari răufăcători”. Apropo de Bataille: Salacrou – un dramaturg despre care nu se mai vorbeşte acum – scria cândva că, într-una din lucrările lui, o comedioară nostalgică şi sentimentală cu atmosferă pariziană, *Viaţa în roz,* a introdus, cu titlu de experienţă şi cu intenţia perfidă de a juca o farsă cronicarilor, un mic fragment de o pagină dintr-o piesă de Bataille şi că, în seara premierei, deşi în sală erau numai

oameni de teatru, nimeni, absolut nimeni, n-a remarcat plagiatul. Constatare deopotrivă de tristă atât pentru specialişti, cât şi pentru Bataille şi, poate, şi pentru literatura lui Salacrou.

— N-am auzit de el.

— Nici nu-i de mirare. Cred că el însuşi a uitat că mai există. Asta-i soarta tuturor celor ce se zbuciumă o viaţă întreagă pentru o frântură de glorie. Publicul este cel mai nestatornic don-juan, în permanentă căutare de prospături, iar admiraţia are o memorie scurtă. De pildă, acum câtva timp, nu mai ţin minte când, poate chiar acum un an sau şi mai mult, am citit următorul anunţ într-o revistă (m-a impresionat atât de mult încât l-am memorat cuvânt cu cuvânt): „Tristan Sévère vă spune drum bun. Al lui s-a terminat.” Două rânduri însoţite de o fotografie. Iată cum am aflat, potrivit propriei sale dorinţe, de moartea lui Tristan Sévère, la 69 de ani, în Vendée. Ceremonia înmormântării n-a avut loc. Corpul a fost lăsat prin testament Facultăţii de medicină.”

Tristan Sévère? O. Doamne, mi se părea un nume cunoscut şi nu ştiam de unde să-l iau. Comedian din vechea gardă, actor, de teatru, de cinema. Sau şansonetist? Imposibil să-mi amintesc. Am întrebat pe unul pe altul şi nimeni n-a putut să-mi spună nimic. Toţi dădeau din umeri. Şi gestul ăsta suprem atât de teatral, nevoia de a-şi mai vedea măcar o dată numele tipărit, fie chiar şi după moartea lui: un ultim semn de viaţă post-mortem! Şi revista căreia-i fusese adresat nici măcar nu binevoise să-i publice fotografia! O ultimă încercare de a se agăţa de celebritate şi aceea irosită în van. Tristan Sévère intrase definitiv în anonimat. Câţi dintre actorii pe care pe vremea studenţiei i-am sărbătorit, i-am divinizat, mai înseamnă ceva pentru noile generaţii? Majoritatea s-au risipit în uitare, în necunoscut. Moartea e o greşeală, aproape un delict.

— Sunteţi în dispoziţii sumbre, astăzi. Nu vreţi să ne

reîntoarcem la abatele Béthléem?

— Bun. Să revenim deci la criticile sau la bârfelile cuviosului părinte. Este un gen de delectare pur franţuzească. Ducesa de Maine, nepoata Marelui Condé, înfiinţase ordinul monden al Albinei în care nu erau admise decât gurile rele şi limbile ascuţite, cu state de serviciu confirmate. Deviza ordinului era *Fiscola si, ma fa pur gravi le ferite* sau în traducere liberă: „Cât de mică, înţepăturile ei sunt dureroase”. În timp ce întreaga Europă era bântuită de războaie, ducesa, o femeiuşcă mărunţică, nu mult mai răsărită decât o fetiţă de zece ani, dar plină de neastâmpăr şi teribil de maliţioasă, nu avea altă preocupare decât elegantele şi subtilele dueluri cu floreta şi schimburile de săgeţi retorice din salonul ei. Putea fi una din „femeile savante” ale lui Molière, ca Philaminte ori Bélise.

— Era totuşi secolul inteligenţei şi al plăcerilor subtile.

— Nu chiar întotdeauna şi nu pretutindeni. E adevărat că Ludovic al XIV-lea avea multă condescendenţă faţă de literaţi şi mai ales faţă de dramaturgi. Se spune că la cele şase spectacole cu *Esther,* în interpretarea tinerelor fete de la Saint-Cyr, regele ar fi alcătuit cu mâna lui lista invitaţilor – fuseseră nu mai puţin de două mii de solicitanţi şi sala nu avea decât două sute de locuri – şi că, postat la uşă, – în chip de controlor, citea cu glas tare numele celor înscrişi pe listă, proptind bastonul în pervaz, de câte ori socotea că lăsase să pătrundă un număr suficient de spectatori în sală.

Se pare însă că, la bătrâneţe, monarhul devenise destul de morocănos şi pierduse gustul nobilelor desfătări de odinioară. Ca să-l amuze, ducesa de Bourgogne, nepoata sa prin alianţă, făcea tot felul de giumbuşlucuri şi comicării şi dacă vedea că nu reuşeşte să-i smulgă măcar un surâs, se urca pe genunchii lui, îl ciupea de obraji, îl trăgea de urechi şi de nas şi, în cele din urmă, îi lua peruca din cap şi începea să-i frece chelia. Răsfăţată de

întreaga curte, ducesa de Bourgogne îşi putea permite orice, chiar nişte amuzamente mai puţin inocente sau inofensive: bunăoară la bacanalele care aveau loc în secret în grădinile de la Marly, una din marile ei desfătări era să se lase prinsă de picioare şi târâtă pe jos peste peluzele parcului. Nu mai puţin extravagant era obiceiul de a-şi face clismă în toiul unui bal şi în văzul tuturor oaspeţilor (pot s-o spun fiindcă suntem la cafea şi poate n-ar strica să cerem şi un păhărel de coniac). Calul său de bătaie însă pare să fi fost nobila doamnă d'Harcourt o bătrână prinţesă foarte lacomă care mânca enorm de mult la banchete, atât de mult încât o apuca stomacul şi până să ajungă la locul cuvenit, se uşura pe parcurs, lăsând o dâră suspectă pe parchet. Drept răzbunare, cu prilejul unei recepţii, doamna de Bourgogne a pus la cale următoarea farsă, cu complicitatea câtorva amici: unul din ei i-a agăţat sub fuste nişte petarde, în timp ce un altul îi cosea mâneca rochiei de mâneca ducelui de Berry şi-i lega poalele de piciorul taburetului pe care era aşezată. În sfârşit un paj s-a strecurat în spatele prinţesei ca să aprindă artificiile. Cum s-a putut executa o atât de complicată mizanscenă, fără ca victimele să fi simţit ceva, nu pot să pricep: probabil că şi ducele şi prinţesa dormitau într-o dulce beatitudine, după un dineu copios.

Auzind trosnetul petardelor şi simţind arsura scânteilor, doamna d'Harcourt a sărit în picioare înspăimântată şi a rupt-o la fugă spre uşă, târându-l după ea pe bietul duce şi taburetul, în timp ce fustele luaseră foc. Iată o invenţie scenică pe care şi Peter Brook, şi Planchon ar putea s-o utilizeze cu succes. Cum vezi, plăcerile faimosului secol al clasicismului nu erau chiar atât de superioare totdeauna şi nici chiar atât de subtile. Dealtminteri aceste subtilităţi erau cele mai adesea neserioase ori superflue sau, cum spunea Voltaire despre Marivaux vrând să-l deprecieze: „cântăreşte fleacuri în pânze de păianjen".

— Excelentă formulă! Voltaire era şi el un „subtil".

— Mai puţin inspirat, dar tot atât de maliţios, vorbind despre un oarecare Louis Bénière, antreprenor de construcţii, care avea pretenţia de a fi şi dramaturg, abatele Béthléem insinuează cu ironie că respectivul scriitor „ocupă două cariere: cariera de piatră şi cea teatrală”. Dar din nesfârşitul pomelnic de anateme şi stigmatizări am aflat unele detalii pe care nu le cunoşteam, de pildă că Feydeau, autorul celebrei *Doamne de la Maxim,* piesă interzisă la Londra ca imorală, a încasat pentru primele o sută de spectacole drepturi de autor în valoare de peste şase sute de mii de franci. Şi că vodevilul *Trei neveste şi un bărbat* al unui alt anonim „antreprenor” teatral, Ernest Grenet-Dancourt sărbătorea în 1884 jubileul de o mie cinci sute de reprezentaţii. Există deci un precedent centru *Boeing-Boeing* care ţine afişul de optsprezece ani la Comedie Caumartin. Dar fiindcă văd că te amuză rechizitoriile abatelui Béthléem, îţi voi împărtăşi în continuare opiniile lui: *Sapho* este „o aventură banală şi infamă extrasă din romanul pe care Alphonse Daudet l-a dedicat cu cinism fiilor săi pentru când vor împlini douăzeci de ani. *„Omul cu urechea tăiată* de Francis de Croisset, lucrare interzisă de cenzura oficială după primele reprezentaţii, ar trebui interzisă pe viitor de cenzura oamenilor cinstiţi”. *Amanţii* de Maurice Donnay i se pare „o piesă abjectă care i-a adus glorie autorului”, iar nefericitul Pierre Wolff „unul dintre cei mai cinici hulitori ai virtuţii, avocat din oficiu al celor cu o comportare imorală şi detractor al oamenilor cumsecade şi cu o bună comportare”.

— Şi nu există niciun autor onorabil în toată această cloacă literară?

— Ba da: Edmond Rostand pe care-l consideră copilul răsfăţat al muzelor, una din comorile noastre naţionale. Campaniile puritane în artă şi diatribele împotriva imoralităţii spectacolelor datează încă de când lumea, dacă ar fi să ne luăm după afirmaţiile abatelui care, fiind

un om citit, aduce în sprijinul argumentelor sale o seamă de nume ilustre începând cu Ovidiu (în privinţa asta, fiind în necunoştinţă de cauză, mă bizui doar pe buna lui credinţă) care ar fi scris în Tristia: „ce se poate vedea (într-un spectacol) decât crima împodobită cu cele mai atrăgătoare culori? Cu cât o piesă cuprinde mai multă depravare, cu atât crima autorului. Este mai generos răsplătită.” Voltaire care afirma că „aproape toate piesele sunt primejdioase” deoarece „stimulează cele mai violente sentimente de ambiţie, de răzbunare, de perfidie şi de cruzime”. Rousseau care în vestita Sc*risoare către d'Alembert s*ocotea dăunătoare influenţa teatrului pentru că „nefiind în stare să îndrepte moravurile, ar putea foarte bine în schimb să le strice”. Chiar şi Barbey d'Aurevilly, autorul *Diabolicelor:* „Există în moravurile vremii noastre, spunea el, un fenomen care se accentuează pe zi ce trece şi care în momentul de faţă, a devenit aproape monstruos. Este ceea ce s-ar putea numi histrionism sau pasiunea pentru teatru şi pentru ceea ce este teatral.”

— Aveţi o memorie fenomenală!

— O memorie de actor. Am încă proaspătă în minte lectura de aseară care oricum iese din comun. Peste câteva zile poţi fi convins că am să uit tot. Să nu-ţi închipui însă că citatele sunt foarte exacte, le-am reprodus cu vorbele mele.

— Cum vă explicaţi totuşi faptul că teatrul a trezit atâtea suspiciuni şi a provocat atâtea reacţii ostile?

— Sunt manifestări care, de la distanţă, par şi ridicole, şi puerile. Intransigenţa celor ce voiau să încorseteze arta în canoane riguroase o considerăm azi retrogradă, ca venind din partea unor spirite dogmatice sau limitate. La drept vorbind ce influenţă poate exercita teatrul asupra societăţii? Lumea vine la un spectacol ca să se destindă, să se amuze, să-şi facă digestia într-un fotoliu confortabil sau, în cazuri mai rare, din snobism intelectual. A doua zi

oamenii se întorc la preocupările lor cotidiene şi la stereotipia vieţii, din care i-a scos, pentru două sau trei ore, cutare piesă, de preferinţă o comedie cu situaţii stupide şi fără niciun fel de probleme. Cuvântul are o mult mai mică putere de convingere decât imaginea. Iar înrâurirea pare să aibă mai curând un caracter negativ: histrionismul despre care vorbeşte Barbey d'Aurevilly este ceea ce în viaţa particulară se numeşte „a juca teatru", adică a simula sentimente sau calităţi pe care nu le ai. Jongleria cu aparenţele, pe care se bazează iluzia scenică, face impresia unui lucru simplu şi lesnicios, mult mai simplu şi mai lesnicios decât dibăcia unui prestidigitator sau mersul pe sârmă al unui acrobat de circ. Declamaţia pare la îndemâna oricui, iar gestul stilat, rotund, graţios sau emfatic, adică un anumit manierism teatral, stimulează spiritul de imitaţie: „Aşa ceva pot să fac şi eu" spune domnul Durand sau domnul Dupont. Cabotinismul este una din denaturările civilizaţiei, un infiltrat strecurat perfid în simplitatea naturală a omului. Datorită condiţiilor de viaţă aventuroase, meseriei desconsiderate, situaţiei marginale, promiscuităţii şi lipsei de cultură, existenţa actorului, la un moment dat, a ajuns să se confunde cu cabotinismul şi abia cu trecerea timpului comedianul a reuşit să se deosebească de saltimbanc. Iată de ce profesiunea în sine a fost dispreţuită şi suspectată. Ce încredere şi câtă stimă puteau să inspire un Mithridate care se îmbăta ca o brută într-o cârciumă ordinară, un Rodrigue care umbla cu cerşitul pe la potentaţi, o Antigonă care îşi vindea farmecele la mezat? Pe la începutul secolului nostru, un director al artelor frumoase spunea: „Ca să poată rămâne cinstită, o comediană trebuie să fie rentieră, să se mărite ori să moară de foame. În realitate prea puţine dintre ele au rente, multe sunt nemăritate şi totuşi niciuna nu moare de foame." În cartea lor, *Societatea franceză în timpul Directoratului,* fraţii Goncourt descriu pe larg

„splendoarea şi mizeria” acestor curtezane de lux care erau – şi au continuat să fie – actriţele, până când primul război mondial a curmat brutal *la belle époque:* Duthé, bunăoară, care declara cu un pertinent bun-simţ că „e păcat să mori când ai cu ce să trăieşti”; Contat care se folosea de proaspetele sale amoruri republicane pentru a salva foşti amanţi girondini; Raucourt care locuia într-un palat cu o grădină englezească de o jumătate de pogon şi avea un grajd cu şase cai, în timp ce tatăl ei trăia într-o atât de cumplită sărăcie încât, spre a pune capăt unei vieţii chinuite, s-a aruncat pe fereastră; Lange ale cărei capricii trei bogătaşi abia puteau să le satisfacă, inima ei fiind „ca o pensiune din care marile averi ale vremii erau expulzate după ce ajungeau numai piele şi os”.

Dar ne-am întins la vorbă şi e aproape trei şi jumătate, abia avem vreme să prindem spectacolul.

— Ce spectacol? Nu mi-aţi spus nimic.

— *Cenuşăreasa* la teatrul Saint-Médard, care de fapt este o casă de cultură. E vorba de o trupă de tineri, toţi complet necunoscuţi: atât autorul, cât şi regizorul şi interpreţii. Sunt foarte curios să văd ce au făcut. Ieri, citind în Pariscop că au două reprezentaţii, m-am dus la cea anunţată pentru ora şapte: o scară la intrare, un vestibul pustiu, câteva uşi închise şi nicio casă de bilete. Am deschis la întâmplare prima uşă de lângă scară: era încăperea în care actorii se îmbrăcau de-a valma. Am văzut zece chipuri tinere, mirate şi surâzătoare, o adevărată grădină înflorită. Imediat mi-a ieşit înainte regizorul care am aflat că este şi dramaturgul companiei (se numeşte Eugène Green), un tânăr scund, cu o figură plăcută şi blajină, cu gesturi mici şi prevenitoare, de o extremă politeţe, o politeţe cu adevărat chinezească. I-am spus cine sunt şi s-a scuzat că, deoarece până la ora aceea, nu se prezentase niciun amator de teatru, e nevoit să suspende spectacolul. „Dacă vreţi, putem juca numai pentru dumneavoastră, dar dacă s-ar putea şi nu vă

deranjează prea tare, ar fi mai bine să veniţi la cea de-a doua reprezentaţie. Premiera a avut loc joi, am trimis invitaţii la toţi cronicarii, dar până acum n-a apărut încă niciunul.” Neavând ce face timp de trei ceasuri, am preferat să mă duc la *Regele Ubu.*

Şi de astă dată Eugène Green le ieşi în întâmpinare, poftindu-i înăuntru, ceremonios şi prevenitor: sosiseră deocamdată doi spectatori şi, cum era doar patru fără un sfert, mai aşteptau să vină şi altă lume. Era într-adevăr o casă de cultură cu aspect şi de proporţii modeste. Regizorul schimbase ordinea lucrurilor, aşezând stalurile pe scena semicirculară şi transformând sala în arenă de joc. O draperie neagră, în chip de paravan, în colţul din stânga, separa spaţiul rezervat culiselor. Cineva din trupă se ocupa cu plantarea decorurilor: nişte pocale cu apă, rânduite în semicerc, în care ardeau lumânări groase de spermanţet, închipuind rampa străbună de pe vremea Funambulilor. Încolo nimic altceva, decât o oglindă oarbă pe una din laturi.

— Simplu şi ingenios, aprecie Didier. Îmi place.

Regizorul se aşează lângă ei spre a-i întreţine până la începerea spectacolului.

— Green e un nume cunoscut, spuse profesorul de actorie, m-am gândit numaidecât la Julien Green. Există vreo legătură de rudenie?

— Niciuna. M-am născut la New York. Acolo am făcut şi liceul şi facultatea de litere, cu specialitatea limba franceză şi istoria artei. Am venit la Paris în 1969, cu hotărârea de a mă stabili definitiv.

— Scrieţi direct în franceză?

— Cu intenţia asta am şi venit. La început, adică în primii doi ani, am continuat să scriu în engleză: piese de teatru, începuturi de roman. Pe urmă m-am oprit. Între timp mă perfecţionasem în limba ţării adoptive. Am rupt tot ceea ce compusesem până atunci. Simţeam că mă pot exprima mult mai bine în limba franceză: cuvintele sunt

mai concrete, mai precise, fiecare din ele are un sens şi o valoare afectivă. Mai am, fireşte încă unele dificultăţi, dar dificultăţile mă stimulează.

— *Cenuşăreasa* este prima piesă care vede luminile rampei?

— Este şi prima pe care am scris-o, dar nu unica. Am terminat o a doua intitulată *Valurile* şi în momentul de faţă lucrez la o a treia, *Magicianul,* care, de asemenea, se petrece pe o plajă şi mi-a fost inspirată de o povestire a lui Chaucer.

— Regia vă aparţine, integral?

— Cred că nimeni altul n-ar putea pune în scenă piesele mele. Regizorii de obicei confundă teatrul cu cinematograful, ceea ce fac ei este un fals teatru, uitând că funcţia acestei arte este de a reprezenta şi că, la originea ei, se află ritualul. Dar despre asta ar trebui să vorbim mai pe îndelete. Vă spuneam că am pus eu însumi în scenă spectacolul. Pe spezele mele: am fost nevoit să împrumut bani pentru cheltuielile de montare: şapte mii de franci.

— Nu e o sumă considerabilă.

— Pentru mine da, deoarece îmi câştig existenţa dând lecţii de engleză şi traducând articole pentru diverse publicaţii. Mai sunt apoi cheltuielile de regie care se ridică la două mii de franci săptămânal. Reclama la Pariscop costă şi ea două sute cincizeci de franci. Vedeţi dar că nu e chiar aşa de simplu.

— Şi actorii?

— Deocamdată colaborarea a fost benevolă. În continuare vor fi plătiţi din reţete. Sper să putem ţine afişul cel puţin trei săptămâni. Ar fi fost de dorit să avem şi o orchestră, dar asta depăşea posibilităţile noastre, aşa că ne-am mulţumit cu bateria lui Yves le Berre. Tot el a făcut decorurile şi costumele.

Între timp, mai sosiseră şase spectatori: erau acum zece în totul, nu mai aveau ce aştepta. Regizorul se

retrase într-un fel de lojă din marginea scenei, de unde urmări desfăşurarea reprezentaţiei cu aerul său atent, prevenitor şi extrem de politicos. Becurile se stinseră şi sala se cufundă într-o negură fumurie luminată de flăcările pâlpâitoare ce proiectau umbre mari, fantastice, pe pereţi. Cu excepţia a doi interpreţi, ceilalţi purtau cu toţii măşti. Cenuşăreasa intră în scenă într-un fotoliu rulant de paralitic: era foarte tânără, foarte brunetă şi foarte frumoasă. O voce profundă, patetică, de o perfectă claritate, ce îşi rostea partitura cu o dureroasă discreţie ca pe o confesiune. În contrast cu obrazul palid, părul negru, ochii negri, sprâncenele arcuite, ovalul feţei, păreau desenate cu cărbune. Cu mişcări lente, ritmic articulate în zig-zagul unui înot leneş, corul peştilor emigraţi din Sena, deplângea în perioade ample, ca *Rugătoarele* lui Eschil, poluarea apelor şi ecologia deficitară, viciată de civilizaţia industrială. Interpretată de un actor în travesti, zâna Carabosse, care de fapt deţinea o funcţie oficială, în calitate de deputat, era o prezenţă ostentativă în continuă agitaţie, mieroasă şi insinuantă ca o peţitoare sau ca o proxenetă, cu maniere exagerat de distinse de parvenită. Plasticitatea evoluţiilor comedianului mărturiseau o disciplină dobândită prin studiu. Cele două surori vitrege ale Cenuşăresei aveau apariţii sporadice şi gesturi de automat: una făcea bezele ca o păpuşă mecanică iar cealaltă hohotea şi guiţa, zguduită de un râs stupid şi isteric. Lipsea însă personajul-cheie – Prinţul; – care, deşi solicitat de toată lumea, întârzia să se arate. În fine vlăstarul domnesc ieşi la iveală de după perdeaua neagră ce constituia fundalul: era cel mai tânăr din trupă şi, de statură potrivită, îmbrăcat cu o banală cămaşă înflorată, cu o mască albă, neutră, ce-i acoperea trăsăturile, nu avea din prestanţa unui erou princiar decât verticalitatea calmă şi mândră a unui brad. Junele-prim îşi debita rolul cu convingere, cu siguranţă, păstrând o inflexibilă rigiditate. Textul poetic,

cu solemne cadenţe de tragedie antică, era pigmentat cu frecvente referinţe satirice la actualitate, cu mici înţepături bonome, decente, uşor acidulate şi spumoase ca un pahar de coca-cola. Eugène Green ar fi fost, probabil, primit în ordinul Albinei înfiinţat de ducesa de Maine, pentru fineţea sa, dar trecut în rândul celor ce nu făceau, totuşi, *gravi le ferite.* Ceea ce îl surprinse însă şi ceea ce-l încânta pe Didier era prospeţimea în care tânărul scriitor american de limbă franceză reuşea să înveşmânte cuvintele, redescoperind străvechea lor frăgezime, nepatinată de trecerea timpului, sunetul feciorelnic şi culoarea vie a începuturilor: avea impresia că respiră mireasma unei pajişti cu flori de câmp peste care se abătuse o ploaie repede şi caldă de vară. Literatura lui Eugène Green fremăta de uimire în faţa miracolului francez, ca inima lui Romeo când o întâlnise pentru prima oară pe Julieta la balul Capuleţilor.

Sfârşitul *Cenuşăresei* era bizar, prozaic şi burlesc: eroina se preschimba într-un dovleac, spre stupoarea generală.

După plecarea celorlalţi opt spectatori Didier şi Philippe rămaseră încă un timp în sală de vorbă cu regizorul şi cu principalii interpreţi: Laure Marcel, frumoasa Cendrillon, eliberată din închisoarea de carton a dovleacului, Alain Marighetti, alias zâna Carabosse, care-şi scosese cu o zi înainte patru măsele deodată şi care suferea îngrozitor, întretăindu-şi frazele cu grimase de durere şi, în fine, Jean-Michel Girard, un băiat în ultima clasă de liceu, cu o constituţie de sportiv şi o figură tot de sportiv, fără nimic caracteristic, destul de naiv şi de străin de tot ce avea vreo legătură cu arta.

— Ai, totuşi, o voce bine impostată, spuse Didier.

— Nu fumez.

— E prima oară când apari pe o scenă?

— A, nu, la şaptesprezece ani am mai jucat la o casă de cultură, la Arcueil, într-un spectacol alcătuit din două

piese ale lui Prevert: *Bătălia de la Fontenoy* şi *Tabloul minunilor.* N-am reuşit să dăm decât trei reprezentaţii. Pe urmă teatrul a luat foc.

— În semn de protest, probabil.

— Poftim?

— Mă gândeam că destinul a fost crud, scurtându-ţi cariera. Şi cum ai ajuns să fi Prinţul din *Cenuşăreasa?*

— L-am cunoscut pe Green printr-un prieten care, la rândul lui, l-a cunoscut la Veneţia.

— Înseamnă că ai simţit în dumneata o înclinaţie pe care ai urmat-o.

— A, nu. Adică nu ştiu. S-ar putea. Când m-am mutat cu familia la Paris, mi-am spus că trebuie să ies, să văd lume, să nu stau închis în casă. Jucând teatru aveam ocazia să cunosc şi alţi oameni.

— Deci n-ai intenţia să devii actor? E doar un simplu amuzament?

— Deocamdată mă întreţin părinţii dar trebuie să mă gândesc la viitor. Aş vrea să fiu dactilograf.

— Dactilograf?

— Da, dar să lucrez numai jumătate de zi. Iar seara să joc.

— Să îmbini, adică, frumosul cu utilul.

— Poftim?

— Vreau să zic nu-ţi este indiferentă profesiunea de comedian?

— A, nu, nu cred că e o meserie din care aş putea să trăiesc. De fapt aş prefera să fac film. Dar nu ca interpret, asta mi-ar plăcea mai puţin. Aş vrea să fiu operator. Bineînţeles însă, dacă mi s-ar propune să joc într-un film, n-aş refuza.

— Să sperăm că se va ivi o ofertă. De când te-ai stabilit la Paris probabil că ai văzut câteva spectacole. Aş fi curios să ştiu ce actor te-a impresionat mai mult?

Tânărul îl privi nedumerit:

— N-aş putea să vă spun. Ca să fiu sincer, nu prea mă

duc la teatru. E prea scump.

— Dar dumneata?

Întrebarea era adresată Cenuşăresei, care se uită la partenerul ei, apoi la Didier şi dădu din umeri.

— Nici eu nu mă duc prea des la teatru. Doar atunci când mă atrage vreun spectacol. În orice caz, situaţia mea este diferită, cu atât mai mult cu cât n-am visat niciodată să devin actriţă: eu am făcut studii de canto, dar nu la Conservator, ci cu profesori particulari. Am studiat de asemeni teoria muzicii şi dirijatul ansamblurilor corale. Rolul Cenuşăresei este o simplă întâmplare. L-am cunoscut pe Green acum trei ani, la Operă. Atunci mi-a vorbit despre proiectele lui în privinţa piesei. Ceea ce mă interesează îndeosebi sunt cercetările sale în legătură cu posibilităţile glasului, intonaţia, frazarea. Dar dacă este vorba de o vocaţie, în ce mă priveşte, nu poate fi decât în domeniul muzicii. Am dat de altfel o serie de concerte la *Cité des Arts,* la biserica Saint-Medard, în diferite muzee din provincie, la case de cultură, la festivalul de la Avignon, unde am interpretat o partitură a unui compozitor contemporan, Maurice Ohana.

Laure Marcel, care avea douăzeci şi cinci de ani, îşi câştiga existenţa, după cum aflară interlocutorii săi, organizând sesiuni de lucrări pentru ingineri, serviciu care o ocupa numai jumătate din timp.

— Tot asta aş vrea să fac şi de aci înainte, dar într-un sector mai apropiat de preocupările mele: activităţi culturale, animaţii, în muzee sau în case de cultură pentru tineret.

Alain Marighetti se născuse în Italia, în Alpii Dolomiţi, copilărise la Veneţia şi venise în Franţa la vârsta de nouă ani, împreună cu familia, care se stabilise în Lorena, la Metz. Trăia pe picioarele lui: patru nopţi pe săptămână lucra la biroul de recepţie al unui hotel, iar în timpul zilei vindea jurnale la un chioşc.

— Am totuşi o situaţie socială: sunt student la

facultatea de litere, secţia limba italiană. Cum vedeţi îmi rămâne prea puţină vreme pentru preocuparea mea de căpetenie care este teatrul. Şi asta încă din ultimii ani de liceu. Făceam parte din echipa de teatru condusă de nişte profesori care nu aveau nicio pregătire specială, erau doar simpli amatori. Atunci am apărut pentru prima oară într-un spectacol cu *Starea de asediu* a lui Camus. Mai apoi am urmat timp de doi ani şi jumătate nişte cursuri de expresie corporală predate de doi tineri, un mim, Cohen, şi un clovn, Shett Juisham, care organizaseră o întreagă mişcare artistică în oraşul Metz, subvenţionată de municipiu.

— Mi-am dat seama după flexibilitatea articulaţiilor, spuse Didier.

— Mă bucur. Asta nu poate decât să mă încurajeze. Cursanţii plăteau o cotizaţie. Şi atelierul în care exersau era instalat într-o veche mănăstire. Am început cu un stagiu de trei luni, un fel de ucenicie a disciplinei corporale, după care am trecut la improvizaţii pe muzică folk executată de diverse formaţii invitate de noi. În acelaşi timp am pregătit un spectacol pus în scenă de elevi pentru festivalul ce avea loc în vechiul oraş, în aer liber, în anumite cartiere ameninţate de demolare: o parte din reţetele rezultate urmau să fie folosite pentru restaurarea clădirilor din jur. Erau foarte mulţi participanţi, în special tinerele echipe de teatru din estul Franţei. De astă dată am jucat unul din cele două roluri principale, Joao, din *Testamentul câinelui* de Ariano Suassuna, avându-l ca partener pe Cohen, în Chico.

— Cunosc piesa. În *Cent nouvelles nouveues* există o povestire cu un subiect identic.

— Am trecut apoi la un stil mai clasic: *Ciocârlia* lui Anouilh. În sfârşit după îndelungatul noviciat pe care-l făcusem în atelierul din vechea mănăstire, am căutat să pun în practică tot ceea ce învăţasem şi am plecat la Strasbourg, unde, împreună cu alţi colegi, am vrut să

montăm o piesă pentru copii. De la început însă ne-am izbit de o serie de probleme materiale. În primul rând nu aveam un local. Am încercat la câteva teatre de cafenea şi într-un târziu ni s-a pus la dispoziţie o sală gotică, amenajată într-o fostă pivniţă. Trebuia să prezentăm spectacolul, care era exclusiv axat pe mimică, în diferite şcoli. Până la urmă n-am ajuns să dăm decât o singură reprezentaţie. Pentru prima oară, atunci, am purtat o mască. Acum cred că n-aş mai fi în stare să interpretez un rol fără mască. De altfel, după experienţa de la Strasbourg am venit la Paris şi aici m-am înscris la Institutul de Teatru de la Saint-Cyr unde există un atelier special pentru teatru cu măşti. Întotdeauna m-am simţit atras şi m-a interesat în mod deosebit Commedia dell'Arte. În cadrul atelierului am jucat scenariul *Arlechin a intrat la apă.*

— În liceu am montat şi eu un spectacol, împreună cu câţiva colegi, la o casă de cultură pentru tineret, spuse Eugène Green, *Opera de trei parale,* în care interpreţii erau grimaţi ca şi cum ar fi purtat o mască şi vorbeau cu o dicţiune complet diferită de rostirea obişnuită. Era mai degrabă o montare expresionistă, care păstra totuşi unele reminiscenţe din Commedia dell'Arte. Aveam şaptesprezece ani pe atunci, începusem să scriu şi eram pasionat de teatrul lui Brecht, al lui Strindberg. Am pus apoi în scenă un montaj din texte de Brecht, cuprinzând scene din piesele lui, poeme şi songuri. Pe urmă am renunţat, dedicându-mă scrisului.

— Aşadar v-aţi întâlnit cu Marighetti într-o preocupare comună, adăugă Didier.

— Ne-am întâlnit efectiv, preciză regizorul, pentru că lucram şi eu la Saint-Cyr.

— Green avea un atelier liber la Institut, continuă Marighetti. În vederea spectacolului cu *Cenuşăreasa,* în care mi-a propus să joc, am făcut împreună o muncă de pregătire: am transpus scenic un episod din Biblie,

interpretând pe rând toate personajele pentru a defini expresia sentimentelor fundamentale. Am colindat prin muzee, studiind cu atenţie picturile italiene spre a regăsi gesturile simbolice pe care le foloseau interpreţii misterelor în evul mediu. Am fost chiar la Veneţia, unde am câţiva prieteni.

— Acum îmi explic, spuse Philippe, pentru ce, în timpul spectacolului, am avut impresia că asist la oficierea unui ritual, la o ceremonie solemnă.

— Este exact ceea ce am şi urmărit, se bucură regizorul. Înseamnă că nimic n-a fost inutil. Pentru mine, într-un spectacol, sunt două lucruri esenţiale, dar care consider că trebuie să rămână independente: textul şi expresia scenică. Teatrul psihologic le confundă, contopindu-le. Publicul trebuie, dimpotrivă, să aibă tot timpul sentimentul teatralităţii, sentimentul că asistă la o reprezentaţie. În felul acesta m-am gândit să montez marii clasici: *Amphytrion* de Molière ori *Bajazet* de Racine, la care există, pe de o parte, structura literară, versul, pe de alta, latura magică. În sfârşit *Phèdre,* spectacol pe care nu mă voi încumeta să-l abordez decât după ce voi fi făcut o serie de experienţe preliminare asupra aspectului ritual, al sacrificiului şi asupra aspectului plastic. De altfel teza mea de doctorat...

— Doctorat? se miră Didier. Asta-i ceva nou. Când şi unde? Vreau să spun când aţi mai avut vreme să pregătiţi un doctorat?

— Am totuşi treizeci de ani. Titlul l-am obţinut la Paris iar subiectul tezei mele era: *Aspectul ritual al teatrului în secolele 16 şi 17 în Italia, Anglia şi Franţa.*

— Eu aş fi încadrat piesa dumneavoastră, deşi sunt atâtea infiltraţii eterogene în compoziţia ei – ironia, grotescul, referinţele prozaice cu nuanţă critică la actualitate, datele modificate sau răsturnate ale basmului – în teatrul poetic.

— Nu sunt de acord. Teatrul poetic este mai curând

strălucitor şi monden. Ori înecat într-o revărsare de fraze – de superfraze – ca opera dramatică a lui Claudel. Menirea teatrului după mine este aceea de a se reîntoarce la izvoarele lui care au un caracter sacru. Pentru mine a face teatru, în felul în care îl înţeleg eu, este ca şi cum aş face ecologie politică.

— Sunt unii care susţin că spectacolul de teatru ar fi o formă de expresie depăşită.

— Dimpotrivă: eu cred că oamenii au acum nevoie de teatru aşa cum au nevoie de natură. Scopul teatrului este să pătrundă până la misterele vieţii şi să le dezvăluie prin ritual, prin actul reprezentaţiei. Vă gândiţi desigur la criza actuală a spectacolului dramatic. În realitate există o criză generală a civilizaţiei care se manifestă şi la nivelul teatrului. Timp de două mii de ani teatrul s-a bazat pe un suport literar. Azi nu mai avem autori dramatici, ci numai texte lipsite de orice interes. Piatra de temelie a teatrului zilelor noastre o constituie regia. Cutare sau cutare regizor ia un text dramatic şi încearcă să recompună o nouă piesă care să poarte amprenta lui, folosind elementele piesei iniţiale, ceea ce mi se pare o operaţie cât se poate de sterilă.

— Nu credeţi că până la urmă cinematograful va ajunge să-l submineze?

— O, cinematograful în momentul de faţă este un fel de teatru bulevardier înregistrat pe o peliculă fotografică. O falsă artă care se străduieşte să convingă publicul şi pe actori că ceea ce se petrece pe scenă este real, o frântură de viaţă adevărată, când e vorba doar de o reprezentaţie teatrală. Autentica artă cinematografică trebuie să atingă, deşi prin alte mijloace, acelaşi ţel ca şi teatrul: să capteze, adică, elementele vieţii adevărate, misterele ei. După mine Robert Bresson este cel care, în filmul *Lancelot du lac,* a mers până la capătul posibilităţilor deschise de cinematograf. Înţelegeţi acum de ce ţin să pun eu însumi în scenă propriile mele piese şi pentru ce

doresc să practic în paralel cele două profesiuni: de autor dramatic şi de regizor.

— Datorită lui Eugène Green am reuşit să realizez genul de teatru spre care aspiram, spuse la rândul său Marighetti, un teatru nud, despuiat de artificii.

— Un „teatru sărac” după cum spune Grotowski, completă Philippe, care învăţase acum lecţia.

— Întocmai. Grotowski pentru care am o mare admiraţie. Până acum n-am făcut altceva decât să pescuiesc în toate apele, încercând, cu titlu de experienţă, toate genurile de teatru. Printre altele, am urmat nişte cursuri de expresie corporală predate de e doamnă Citron.

— Ei, nu, chiar Citron?

— Aşa se numea. Am făcut apoi o serie de teste sub controlul unei doctoriţe de la spitalul psihiatric Saint-Anne, care urmărea să creeze o bază ştiinţifică pentru limbajul gestual. În acest scop se folosea de nişte ordinatoare care înregistrau mişcări imperceptibile cu ochiul liber. Ni se dădeau nişte greutăţi pe care trebuia să le ridicăm, pe urmă repetam aceeaşi mişcare pe întuneric. Sau recitam aceleaşi fraze într-un ritm lent, apoi din ce în ce mai precipitat şi ordinatorul înregistra.

— Şi rezultatul? se interesă Didier, nu fără un pic de scepticism.

— Rezultatul a fost că am învăţat să lucrăm, deşi mai există în noi unele posibilităţi care n-au ajuns să fie pe deplin exprimate. Idealul ar fi să nu te limitezi la un singur mod de a face teatru, să explorezi întreg evantaiul mijloacelor de interpretare.

— Şi eu tot pentru asta am venit aici, găsi de cuviinţă să declare Jean-Michel Girard, repetând spusele celuilalt, ca să nu mă limitez la un singur gen de teatru. Am de gând să umblu din regizor în regizor.

— Foarte frumos, îl lăudă profesorul de actorie, dar până atunci ce faci cu şcoala? Sper că nu vrei s-o laşi

baltă?

— E adevărat că nu prea m-am mai dus pe la cursuri de când m-am apucat de teatru, dar se apropie bacalaureatul şi trebuie să părăsesc teatrul ca să mă pregătesc pentru examene.

— Colegii noştri din trupă, spuse Laure Marcel, au fost la început derutaţi de sistemul nostru. De atunci ansamblul s-a primenit de câteva ori: unii au plecat, au venit alţii. Nu ştiu ce-i va fi făcut pe cei dintâi să plece, poate aveau alte ambiţii, deşi cu greu găseşti un angajament în momentul de faţă. Dar oamenii n-au astâmpăr, nu pot sta într-un loc mai multă vreme. Pe mine, experienţa cu *Cendrillon* m-a determinat să urmez nişte cursuri de expresie corporală, de plastică. E bine să poţi avea un control asupra mişcărilor ca şi asupra glasului, să le poţi stăpâni cu adevărat. Trebuie să fii foarte atent să nu cazi în stereotipie.

— Spune-mi, te rog, ce-ai simţit când te-ai văzut faţă-n faţă cu publicul, la o atât de mică distanţă?

— Abia a doua oară mi-a fost frică. Acum îmi dau seama însă că este în avantajul interpretului: contactul cu publicul te ajută, simţi nevoia să te dăruieşti.

— Eu am avut un trac îngrozitor la premieră, se amestecă în vorbă liceanul. Dar dacă-i vorba de un rol de improvizaţie, cred că m-aş simţi mai bine în postura asta.

Dider se ridică să plece:

— Doresc să ne revedem la premiera *Valurilor.* Dacă aş putea să vă fiu de folos cu ceva, scrieţi-mi, le propuse el, dându-le o carte de vizită.

— Şi acum? întrebă Philippe după ce ieşiră în stradă.

— Mergem să ne întâlnim cu Francis Huster care mă aşteaptă la barul Comediei Franceze. Şi am să-ţi spun în ce scop. Le-am vorbit adeseori elevilor mei, în orele de curs sau în timpul repetiţiilor, despre neajunsurile meseriei pe care şi-au ales-o, şi despre renunţările la care-i obligă. Era ceva în afara atribuţiilor mele şi,

probabil, nici eu n-am fost prea convingător, pentru că nimeni nu s-a simţit demobilizat. Acum, pentru a restabili echilibrul, mă simt dator să le prezint şi o excepţie, un caz de reuşită deplină în carieră şi, în privinţa asta, Francis Huster este exemplul cel mai bun, cum elevii mei au intenţia să facă o excursie în grup la Paris să vadă câteva spectacole, l-am invitat să vină în mijlocul nostru pentru o oră, două, să stea de vorbă cu ei şi să le povestească în ce fel şi cu preţul câtor eforturi a ajuns la situaţia pe care o are. Este un om drăguţ şi extrem de îndatoritor şi a primit. M-am dus în cabina lui la sfârşitul spectacolului, după ce m-am tot învârtit încolo şi încoace până s-o găsesc (la Comedia Franceză am impresia că fiecare actor are cabina lui, sunt zeci de uşi de o parte şi de alta de-a lungul unui culoar nesfârşit) şi am fost surprins regăsind un personaj cu totul diferit, chiar şi ca trăsături, de langurosul, romanticul, Perdican pe care-l văzusem cu câteva minute mai înainte pe scenă: un tânăr foarte agitat, foarte comunicativ, cu faţa iritată de demachiantul cu care îşi frecase puternic obrajii, cu nişte ochelari groşi de miop şi o privire scânteietoare, curioasă şi, în acelaşi timp, confiantă. I-am cerut o fotografie pentru elevii mei şi a cotrobăit cu atâta energie prin sertare până ce a reuşit să demonteze unul din ele, m-a rugat apoi să-l aştept până se îmbracă şi a ţinut neapărat să mă conducă până acasă: are maşina lui, pe care, de altfel, mi-a mărturisit că n-a achitat-o încă. A vorbit tot timpul pe drum, cu o dicţiune impecabilă ca şi sintaxă. În câteva mii de cuvinte mi-a istorisit o mică parte din biografia lui. E adevărat, câştigă mai mult decât alţii, mi-a spus, dar din prisosul pe care-l realizează îşi ajută colegii strâmtoraţi, gândindu-se că şi el, poate, va avea nevoie cândva să fie ajutat. Lucrează la un scenariu de film pe care intenţionează să-l regizeze şi să-l şi joace şi, la ora unsprezece noaptea, se ducea la o întâlnire de afaceri, cu prilejul căreia avea să afle dacă propunerile lui fuseseră

acceptate. Tatăl lui este un vechi socialist, el însă nu face politică şi ar vrea ca toată lumea să se înţeleagă şi să trăiască în bună pace şi armonie. Asta e cam tot ce-am reţinut deocamdată.

Nu te-am întrebat însă ce impresie ţi-a lăsat spectacolul?

— Mi se pare interesant ce-au făcut. Ritmul lent şi sobrietatea gesturilor te obligă să asculţi textul care, atâta cât mă pricep eu, are calităţi literare, fără să fie teatral totuşi. Lumea nu mai are acum răbdare să asculte. Zâna Carabosse însă s-a mişcat prea mult iar vocea din cap devine obositoare de la o vreme. Am observat de asemenea că formula „expresia corporală” revine ca un refren în gura tuturor. Mă gândesc însă de ce trebuie să te ocupi atâta de corp şi să neglijezi complet glasul care mi se pare totuşi principalul instrument de lucru al unui actor? Eu cred că Marighetti ar putea fi mai curând un mim bun.

— Lucrul cel mai naiv şi mai inoportun este să te împotriveşti unei mode: trebuie s-o laşi să treacă. Iar dacă nu trece înseamnă că totuşi are un fond rezonabil. E adevărat că multă vreme mişcarea scenică a fost nesocotită şi învăţământul tradiţional în Conservator se baza aproape exclusiv pe declamaţie. Un corp inert sau o gesticulaţie dezarticulată sunt la fel de supărătoare pe o scenă de teatru.

Barul Comediei Franceze la care se putea ajunge pe la intrarea artiştilor era scăldat în lumină, dar într-o lumină dulce, voalată. Pe latura dreaptă şi în fund mici separeuri cu mese în jurul cărora consumatorii şedeau înghesuiţi. Nu mai era niciun locşor liber. Întâmpinat de atâtea figuri cunoscute din spectacolele teatrului, Didier nu reuşi să identifice niciuna de la prima vedere. O clipă mai apoi Francis Huster se ridică de la o masă şi se apropie de el. Purta nişte ochelari cu ramă foarte subţire şi cu sticle mici şi groase, care-i concentrau privirea, dându-i o expresie

ageră şi cercetătoare.

— Aici nu putem vorbi în linişte. Să mergem la cafeneaua de peste drum care, într-un fel, tot a comedienilor noştri este.

Localul era aproape pustiu la ora aceea. Se aşezară la o masă şi cerură câte un expres. Philippe se miră când îl auzi pe chelner spunându-i pe nume actorului:

— Ce părere ai Francis de meciul de duminică?

Tânărul societar al Teatrului Francez îi împărtăşi cu gravitate pronosticul său.

— Vă interesează sportul? întrebă Philippe.

— Şi sportul.

Îl privi apoi pe Didier, aşteptând să deschidă discuţia.

— În vederea întâlnirii pe care v-am propus-o, spuse acesta scoţând un carnet şi un pix din buzunar, aş vrea să le vorbesc studenţilor mei despre cariera dumneavoastră. Ca să-şi dea seama că valoarea nu aşteaptă să treacă anii pentru a se afirma.

Francis Huster întinse mâna, cerându-i carnetul.

— Îmi daţi voie. Va să zică…

Şi se apucă să scrie cu aplicaţie, caligrafic, dar cu o repeziciune surprinzătoare, toate datele referitoare la biografia lui artistică:

„Născut 8.12.1947, Neuilly-sur-Seine. Studii: liceul Carnot; elev bun; bacalaureatul în filosofie, la 15 ani. Concomitent: Conservatorul Municipal al arondismentului 18 – profesor François Florent.

Admis cu dispensă, la 16 ani, la Centrul Dramatic din str. Blanche. Profesori: Jean Mayer, Robert Manuel, Teddy Bilis. Participat la festivalul de la Egleton, jucând în *Nunta lui Figaro,* în regia lui René Dupuy. Absolvit cu: premiul I dicţiune; premiul I istoria teatrului.

Intrat în Conservator la 18 ani. Profesori: Antoine Vitez, René Simon. Absolvit cu: premiul I comedie clasică (Figaro); premiul I comedie modernă *(Pe frumoasa mea corabie* de Sarment); premiul I dramaturgie străină

(Reîntoarcerea de Pinter).

În Conservator: jucat Teatrul Atélier: *Iubirile lui Jacques Fatalistul* de Diderot (adaptare, regie, interpretare); la Récamier, compania Barrault: *Noaptea asasinilor* în regia lui Roger Blin.

Turnat: *Faustine şi frumoasa vară* (regie: Nina Companeez; interpreţi: Jacques Spietsser, Jacques Weber, Isabelle Adjani, Isabelle Huppert.

Angajat Comedia Franceză.

Roluri: *Volpone* (Mosca), *Avarul* (Cléante), *Şcoala bărbaţilor* (Valère), *Cinna* (rolul titular), *Noaptea regilor* (Sebastian), *Lorenzaccio* (titular), *Cidul* (Rodrigue), *Britannicus* (titular), *Ondine, Henric al IV-lea, Contele d'Ottenburg, Nostalgia, camarade* de Billetdoux, *Noaptea şi clipa* de Crébillon.

În exterior: *Don Juan* de Max Frisch, la Odéon, *Hamlet* de Laforgue (adaptare) la teatrul Sorano.

Filme: Cu Nina Companeez: *Colinot, Tom şi Julie, Ca pe roate.* Cu Lelouch: *Dacă ar fi s-o luăm de la început: Un alt om, un alt noroc.* Cu Jeanne Moreau: *Lumină.* Cu Christine Lipinska: *Sunt Pierre Rivière.* Cu Ch. Gion: *Albastru*, *alb, trandafiriu.*

În viitor: două filme de Jeanne Moreau, parteneră Simone Signoret; un film de Nina Companeez, *Doamnele de pe litoral* cu Michèle Morgan, Madeleine Renaud, Edwige Feuillère."

Didier privi cu admiraţie bogata fişă de activitate pe care o avea în faţa ochilor. Francis Huster abia împlinise treizeci de ani şi totuşi era în măsură să facă un bilanţ pe care alţii cu greu l-ar fi putut întocmi la sfârşitul unei întregi cariere.

— Nu vă surprinde, întrebă el, succesul sau, mai bine zis, succesele pe care le-aţi dobândit într-un timp record?

— Mă surprinde într-adevăr şi chiar mult, dar într-un sens pozitiv: am avut astfel cea mai bună dovadă că munca este răsplătită.

— Presupun că asta reprezintă, cantitativ, o muncă imensă.

— Lucrez zilnic optsprezece ore din douăzeci şi patru. Am şansa extraordinară de a nu dormi decât şase ore pe noapte. Şi totuşi nu mă simt niciodată obosit. E preferabil să dormi sănătos şase ceasuri, decât să dormi nouă, dar să ai un somn agitat. Nu citesc niciodată înainte de a adormi. Când am chef de citit mă aşez la masă.

— Bine, dar un asemenea consum de energie depăşeşte rezistenţa organismului.

— Deloc. Am făcut cândva sport. Şi fac regulat gimnastică la sală: greutăţi şi haltere. Oamenii în genere nu-şi dau seama că un actor trebuie să fie în formă în fiecare seară.

— O ambiţie susţinută de tenacitate sau o tenacitate susţinută de ambiţie. Greşesc cumva spunând că este o trăsătură care vă defineşte?

— Tot ce mi-am propus până în momentul de faţă am realizat. Am spus că am să ajung societar al Comediei Franceze şi iată că am devenit societar la vârsta de douăzeci şi opt de ani. Mi-am propus să joc toate rolurile în care s-a ilustrat Gérard Philipe şi le-am jucat. Că am să joc tragedie ca şi comedie muzicală şi uite că am avut un rol în *Staţiunea Champbaudet* de Labiche. Am fost interpretul unor piese de cea mai nouă factură – Billetdoux, Grimberg, Max Frisch – ca şi interpretul lui Shakespeare ori al lui Pirandello. Am intrat la Comedia Franceză anume ca să pot învăţa în continuare, să merg până la capătul perspectivelor deschise de teatru şi în toate direcţiile. Am jucat piese comice şi piese tragice, drame, am jucat tot ce se poate juca, de la Shakespeare până la vodevilurile lui Labiche. Chiar când nu eram de acord cu modalitatea punerii în scenă, am înţeles să mă supun de la început şi până la sfârşit exigenţelor regizorului. Mi-am propus să fac toate astea până la vârsta de treizeci de ani. De acum înainte însă am de

gând să-mi asum răspunderea deplină a spectacolului în care voi fi distribuit. Sau voi fi întru totul de acord cu punctul de vedere artistic al regizorului sau, dacă nu, voi refuza rolul. Întâmplarea face ca în momentul de faţă să repet într-o piesă a lui Crébillon *Noaptea şi clipa* şi să fiu în consens cu regizorul, Jean-Louis Thamin. Trebuie să adaug că toate astea au fost posibile datorită lui Pierre Dux, administratorul Comediei Franceze, care încurajează tineretul şi a angajat mulţi actori din noile promoţii.

— Au existat deci împrejurări când punctul dumneavoastră de vedere n-a coincis cu cel al regizorului? Pot să vă întreb atunci ce părere aveţi despre sistemul de lucru al unui Peter Brook sau Grotowski?

— Cred că artiştii dramatici ca şi sportivii sunt datori să facă o opţiune; fiindcă nu poţi fi în acelaşi timp campion la patinaj şi la sărituri cu prăjina. Brook şi Grotowski practică la rândul lor atletismul, numai că ei se ocupă de cursele de ştafetă, de tactica spectacolului. Scopul lor este să realizeze omogenitatea unei trupe în serviciul unui spectacol. Eu sunt în măsură să susţin singur proba de 100 m. plat sau de 10000 m. Spectacolul trebuie să fie deci în aşa fel realizat ca să mă favorizeze pe mine. Atunci când regizorul este o mare personalitate şi fiecare interpret un mare actor, spectacolul va trebui să pună în valoare posibilităţile fiecărui interpret. Tot ce-mi doresc este să colaborez cu un regizor care să se ocupe individual de comedieni. Mă consider un solitar ca şi Raimu, ca şi Lawrence Olivier, Jouvet sau Pierre Fresnay. De aceea nu cred că aş putea să lucrez cu Brook, ar fi ceva incompatibil.

E adevărat că Gérard Philipe a lucrat după sistemul acesta la Teatrul Naţional Popular, dar numai pentru că Vilar l-a aşezat alături de o pleiadă de actori ca: Daniel Sorano, Ivernel, Maria Casarès, Philippe Noiret, Jean-Pierre Darras, Michel Galabru, aşa că nu se mai putea vorbi de munca unei echipe omogene, ci de o elaborare

axată pe actor.

Una din două: ori eşti Paganini, ori faci parte din orchestra simfonică berlineză. Ceea ce nu înseamnă că una din aceste ipoteze ar fi superioară celeilalte. Cred încă că nu mai poţi fi Paganini său Molière atunci când ai coborât la nivelul omogenităţii. Iată adevărul adevărat, pe care nimeni nu îndrăzneşte să-l rostească.

— E ceea ce se cheamă a fi independent în păreri.

— Tolstoi nu şi-a scris cărţile lucrând cu alte patru persoane la aceeaşi masă. Asta este valabil în toate domeniile, nu numai în literatură. Şi să nu vină cineva să-mi vorbească despre cabotinismul comedienilor, pentru că, de zece ani încoace, regizorii sunt cei care fac pe cabotinii, refuzând să colaboreze cu actori de mare anvergură, pentru a putea conduce nişte sclavi supuşi voinţei lor. În felul acesta Berthold Brecht a fost trădat, fiindcă prima condiţie pe care o impun piesele lui este aceea de a fi interpretate de actori excepţionali. Ca şi operele lui Shakespeare, sau ale lui Molière. Este domnia imagisticei scenice a făcătorilor de spectacole. Este moartea textului sau, mai bine zis, folosirea lui pentru a scoate în evidenţă un alt text, cel ce i-a fost sugerat regizorului de lucrarea originală.

O formaţie de jazz este alcătuită din instrumentişti cu o serioasă pregătire muzicală. Majoritatea interpreţilor de jazz sunt de fapt foşti interpreţi de muzică clasică. Iată ceea ce nimeni nu îndrăzneşte să spună. Adevărul este că nu toată lumea poate să cucerească titlul de campion olimpic de 100 m. plat. Pentru ce atunci să nu recunoaştem că nu toată lumea poate să fie un Rubinstein sau un Tolstoi, un Jouvet sau un Şaliapin?

— În realitate, pentru marele public actorul rămâne în continuare pivotul spectacolului, chiar dacă montările lui Brook, lui Planchon sau ale celor ce caută să impună o formulă nouă de teatru trezesc un viu interes, îndeosebi în rândurile tineretului. Spuneaţi însă mai înainte că

vârsta de treizeci de ani încheie o primă etapă în cariera dumneavoastră...

— O etapă stil Gérard Philipe, atât în teatru cât şi în film. Cea de-a doua aş putea-o numi mai curând etapa Jouvet: Don Juan, Alceste, Arthuro Ui, Hamlet (rol pe care Jouvet ar fi trebuit să-l joace), Prinţul de Homburg, Scapin, Richard al II-lea. Mi-am propus de asemenea să-mi asum eu însumi responsabilitatea regiei şi sper s-o şi fac, la fel ca Gérard Philipe, în teatru – *Lorenzaccio* – ca şi în cinema: *Till Eulenspiegel.* Mi s-a oferit de altfel acest prilej la Comedia Franceză unde am pus în scenă *Castanele din foc.* Următoarea piesă pe care o voi monta va fi *Arthuro Ui.* Tot aşa, sper să realizez un film în tripla calitate de scenarist, regizor şi interpret: sunt afinităţile mele cu Sacha Guitry.

— Mă întreb atunci cât timp vă mai rămâne pentru viaţa personală?

— Viaţa mea personală este cariera pe care mi-am ales-o. O viaţă pe care mi-o petrec în mijlocul unor oameni cu aceeaşi profesiune. Am de gând să mă consacru temeinic şi total încă zece ani meseriei mele. Când am să ajung la patruzeci de ani, am să mă gândesc şi la viaţa mea personală. Deocamdată n-am avut încă răgazul să mă duc la un film despre care se vorbeşte atâta: *Întâlniri de al treilea ordin.* Mi s-a întâmplat cândva să am două zile libere şi am profitat ca să văd douăsprezece filme consecutiv. În momentul de faţă repet în fiecare dimineaţă *Noaptea regilor* până la 11,30 pentru ca la 12 să încep repetiţiile cu *Noaptea şi clipa de* Crébillon, repetiţii care durează până la orele 6 după amiază. Iar seara sunt pe scenă în *Britannicus* sau în piesa lui Musset.

— O zi, într-adevăr, plină.

— În plus ţin nişte cursuri de artă dramatică, o dată pe lună, la o şcoală particulară condusă de François Florent, ca să rămân în contact cu generaţia care vine după mine.

Pot să vă spun că învăţ tot atâta de la elevii mei cât încerc să-i învăţ eu pe ei.

— Alaltăieri seară când m-aţi condus acasă mi-aţi vorbit despre un scenariu pentru care sunteţi în tratative cu un producător, dacă am înţeles bine. Mi-aţi putea spune ceva mai mult?

— Propunerea o am aici, răspunse actorul scoţând din buzunar o hârtie dactilografiată pe care o despături. Scenariul se intitulează *Gabin şi Sarah* şi se apropie de acel gen de filme axate pe relaţiile a patru, cel mult cinci personaje.

Şi le citi concluzia:

— „Vreau ca spectatorul să aibă capul doldora de culori, de sunete, de priviri, de râsete, de surâsuri şi de strigăte. Scenariul se bazează pe megalomania mea husteriană şi pe sinceritatea mea violentă.”

Cu un zâmbet uşor maliţios şi cu o ageră scânteiere în ochi, mulţumit de această ultimă declaraţie categorică şi totală, Francis Huster se ridică de la masă: venise timpul să îmbrace costumul lui Perdican.

— Ce spui? îl întrebă Didier pe învăţăcelul său, ca abatele Jérome Coignard pe Jacques Tournebroche.

— Mai mult ca oricând vreau să fac teatru, rosti cu toată convingerea Philippe.

Mâncară împreună la unul dintre cele mai ieftine *self-service* din preajma bulevardului Saint-Michel, unde foarte mulţi studenţi îşi încropeau masa de seară cu un sandviş, o pungă de cartofi prăjiţi şi uneori cu câte o sticlă mică de bere. Profesorul de actorie se duse apoi să vadă la un cinematograf din Cartierul Latin un film al lui Polanski iar Philippe să se odihnească după o zi, pentru el, atât de încărcată. Aprinse lumina în odăiţa lui şi tocmai se pregătea să se dezbrace când zări pe jos un bilet strecurat în absenţa lui pe sub uşă:

„Simţeam nevoia să vorbesc cu cineva, îi scria doamna

Alexandre pe un petic de hârtie ce părea rupt dintr-un amabalaj. Azi dimineaţă a murit domnul Lefebvre, patronul. Matineul a fost suspendat, jucăm în schimb diseară. La teatru e o adevărată debandadă, nu ştim ce se va întâmpla, tocmai trebuia să semnăm noile contracte. Se vor găsi probabil amatori să preia o antrepriză rentabilă, nu însă şi spectacolul. Am şi vorbit cu Lous, probabil că am să intru în trupa, ei de cancan. Dodichon nu trebuie să afle nimic deocamdată.

Te îmbrăţişează
Lady Godiva”

Tânărul se aşează gânditor pe marginea patului. Biata doamnă Alexandre, ce situaţie complicată! Un angajament la Paris în toiul iernii? E aproape iluzoriu. „O baie de pesimism nu strică” îi spusese cândva. Nu însă şi o avalanşă. Pe lângă toate celelalte mai trebuia să aibă şi grija neajutoratului de Delphin. El, de pildă, ar putea să-l recomande la *Atelierul Meşterului Albert.* Aveau nevoie de un băiat în locul lui André, pe care directorul îl concediase. Ar accepta însă Delphin un post atât de umil şi atât de umilitor, după ce purtase cu atâta prestanţă costumul lui Adam la expoziţia de goliciuni a Mayolului? Nu era de demnitatea unui fecior de familie şi a unui artist înnăscut care se străduia să-şi păstreze condiţia fizică, continuând să se antreneze conştiincios într-o sală de gimnastică, deşi rămăsese în vânt. Philippe nu practicase alt sport decât cel hărăzit băieţilor săraci: căratul greutăţilor, cu care se îndeletnicise de-a lungul meseriilor lui întâmplătoare. Nu s-ar fi putut spune totuşi că nu avea şi el condiţie fizică. Şi, dezbrăcându-şi cămaşa, se privi critic în oglinda de deasupra chiuvetei. Ce-i drept, nu poseda musculatura viguroasă a tânărului din *Vârsta de bronz,* totuşi putea fi şi el, la fel de bine ca şi Delphin, partenerul doamnei Alexandre în tabloul

cuplului edenic de la Mayol. O, ce prostie! S-ar fi scufundat pământul cu el, de ruşine. Sau, poate, de fericire? Iată nişte lucruri la care Francis Huster nu avea timp să se gândească. Repeta zece ore pe zi, iar seara intra în pielea altuia, trăind sau închipuindu-şi că trăieşte emoţii şi sentimente pe care nu le încercase niciodată. Ce destin sucit! Să fii mereu altul decât eşti tu în realitate, lăsând orele, zilele, anii, să treacă pe lângă tine, ca şi când nu ţi-ar fi aparţinut ţie, ca şi când timpul însuşi s-ar fi înstrăinat de tine. Şi abia la patruzeci de ani să-ţi aminteşti că ai şi tu, oricum, dreptul la o viaţă personală. Să te minţi singur, adică, să te despoi, să te jefuieşti singur de ceea ce ţi s-a dat şi ţi se cuvine. Dar oare cele opt ceasuri trăite, seară de seară, în atmosfera artificială a restaurantului şi în lumina de cavou a sfeşnicelor făceau parte din existenţa lui personală? Nu căuta să le uite în clipa când închidea în urma lui uşa localului, la ora trei noaptea, pregătindu-se să traverseze Sena, cu privirea aţintită spre dantelăria de piatră a catedralei Notre-Dame, care, în încremenirea ei, reprezenta totuşi cea mai vie realitate?

Dacă moartea pentru Hamlet era un somn străbătut de vise, viaţa unui comedian petrecută între decoruri de carton şi de pânză vopsită, printre ficţiuni şi fantasme, nu putea fi şi ea socotită un vis, adică o moarte? Şi totuşi câtă energie, cât neastâmpăr, câtă tenacitate respira tânărul societar al Comediei Franceze! De ce, cunoscându-l, îşi spusese: „Vreau să ajung ca el, să fiu ca el”?

În odaia alăturată, vecinul său cânta la vioară, în surdină, o piesă clasică. Bach, Mozart? Habar n-avea, era cu desăvârşire incult în muzică. Atâta doar îşi putea da seama că era un bun instrumentist: notele alunecau uşoare şi iuţi, într-o picurare cristalină, ca mărgelele dintr-un şirag rupt. Nu era încă zece probabil. La ora aceea, violonistul îşi lua cutia şi ieşea pe uşă, îndreptându-se

probabil spre un local de noapte în orchestra căruia cânta: un om între două vârste, cu un aer de don-juan scăpătat. Părea să fie un imigrant venit de pe cine ştie ce îndepărtate meleaguri să-şi încerce norocul la Paris, pentru că, după cum aflase, era un locatar permanent al pensiunii. După amiaza, cu multă caznă, cu multe chixuri şi note false sau gâjâite, exersa, tot în surdină, la trompetă, instrument pe care abia acum se canonea să-l înveţe, pesemne fiind mai de viitor decât învechita lăută.

În cele trei zile de când se mutase aici, Philippe ajunsese să cunoască tipicul cotidian al casei. Orice spectacol, fiind o simplă reprezentare a realităţii şi nicidecum realitatea însăşi, după cum spunea Eugène Green, trebuie să se desfăşoare după un ritual şi, pentru Philippe, care îşi plătise dreptul de şedere pentru un timp limitat, ca un spectator care îşi plăteşte locul la teatru pentru două, trei, ceasuri de desfătări senzoriale sau de emoţii imaginare, existenţa micii colectivităţi a pensiunii se petrecea în afara lui, fără nicio necesitate de participare, ca o reprezentaţie teatrală, un fel de mimodramă, cu un ritm propriu şi un scenariu neschimbat, în care intervenea rareori improvizaţia. Bunăoară, nimeni nu se scula înainte de opt jumătate, afară doar de micuţa japoneză, timidă şi delicată, care cobora treptele la opt şi jumătate fix, cu paşi de furnică. Până la nouă, intrau pe rând în funcţiune rezervoarele de la closete şi robinetele din camere. La nouă, se auzea un tropot grăbit pe scară: era fata care venea să-l ia la plimbare pe tânărul din odaia aşezată faţă-n faţă cu chilioara lui Philippe. În fund, pe culoar, se trânteau trei uşi deodată şi familia de opt persoane înghesuită în trei încăperi, ieşea într-un lung cortegiu, în frunte cu bunicul, aproape octogenar şi în coadă cu strănepotul, un copil imposibil, arţăgos şi scandalagiu, să viziteze oraşul în care se aflau în tranzit, în drum spre Canada sau Statele Unite. Vorbeau o limbă neînţeleasă, pe care Philippe nu

reuşise s-o identifice, niciunul neştiind o boabă franţuzeşte, aşa încât madame Dutheil patroana pensiunii îşi răcea gura degeaba încercând să parlamenteze cu ei, revoltată de vandalismele la care se deda plodul cel buclucaş în absenţa părinţilor: tapetul de pe pereţi era plin de mâzgălituri, scaunele scrijelite cu briceagul şi draperiile ciopârţite cu foarfeca.

La nouă şi jumătate, după plecarea tuturor locatarilor, cu excepţia lui Philippe, începea să sfârâie insistent aspiratorul cu care madame Dutheil curăţa mocheta de pe coridoare şi din odăi. Altminteri patroana avea o concepţie foarte boemă despre atribuţiile ei administrative se mulţumea să schimbe cearceafurile şi feţele de pernă de câte ori pleca vreun locatar şi să deretice când şi când, adică foarte rar, prin încăperi. Nici nu i-ar fi permis multele ei ocupaţii gospodăreşti şi clanul numeros de care trebuia să se îngrijească: un soţ, doi copii, o soacră şi un frate. Harnică şi expeditivă, nu stătea o clipă locului. La zece jumătate, îmbrăcată simplu, fără nicio intenţie cochetă, străbătea curtea îngustă şi lungă împingând căruciorul pentru cumpărături. Se întorcea după un ceas cu căruciorul plin şi intra în bucătărie, de unde nu mai ieşea până la unu, când o auzea strigând de jos cu un glas argintiu şi răspicat: „Olivier! La masă!”

Olivier era băieţaşul cel mare, de vreo opt ani, care suferise un accident şi avea un picior în ghips şi care, plictisit de atâta stat în casă, aduna o droaie de ştrengari de prin vecini şi aşa, cu piciorul imobilizat, escalada scările şi făcea tot felul de cascadorii, într-un vesel ciripit de vrăbiuţe guralive.

După ce toţi ai casei se ospătau în două schimburi din mâncărurile asezonate cu multe mirodenii – fiindcă uneori din sufrageria, care era în acelaşi timp şi atelier, deoarece monsieur Dutheil se ocupa, peste orele de serviciu, cu grafica publicitară, se înălţau calde şi apetisante arome – şi după ce termina de spălat vasele, patroana pensiunii se

retrăgea în debaraua de la intrare şi se apuca să calce rufele proaspăt spălate sau să dea ceva la maşina de cusut, privind pe fereastră defilarea locatarilor săi care se duceau ori se întorceau din oraş. Curtea fiind nemăsurat de lungă, până ajungeau s-o străbată, madame Dutheil avea tot răgazul să-i studieze în voie şi cu toată discreţia cuvenită. La ora opt seara, dinspre sufrageria aşezată de asemenea la intrare, adia din nou o îmbătătoare mireasmă de biftec fript şi presărat cu felurite ierburi, după reţetele savantei bucătării franceze. Şi iarăşi se auzea trăgându-se apa la cele trei closete – câte unul pe etaj – şi huruind robinetele.

Philippe îşi puse un tricou cu guler colant, fiindcă odăiţa avea doi pereţi reci iar plăpumioara de copil nu-i era de prea mare folos şi se întinse în pat, fericit că va putea dormi şi el odată douăsprezece ore în şir. Din păcate somnul nu voia să se lipească de el, în timp ce gândurile-i roiau în cap, mutându-se de colo, colo, de la doamna Alexandre la situaţia critică a Mayolului, apoi la Delphin, de la Delphin la condiţia fizică a comedianului şi la trupa de cancan a lui Lous, de la Lous la zâna Carabosse din *Cenuşăreasa* şi la Eugène Green, de la Green la Francis Huster şi la megalomania lui husteriană şi iarăşi înapoi la Delphin şi la orele lui de gimnastică apoi – printr-un salt neaşteptat şi, aparent, inexplicabil – la Pierre Blaise şi la destinul vitreg al unui tânăr care devenise actor fără să vrea.

Şi pentru a nu ştiu câta oară îşi istorisi lui însuşi trista poveste a lui Pierrot. „O baie de pesimism, nu strică”, spunea doamna Alexandre.

Regizorul de cinema Louis Malle se afla în posesia unui scenariu de Patrick Modiano pe care ţinea neapărat să-l realizeze, scontând pe un succes sigur, dat fiind că ideea de la care pornise scenaristul era încă inedită în cinematograf. Bizară idee şi riscantă, după cum bizar era şi autorul. Evreu de origine, Patrick Modiano se născuse în

1947, după ce cumplitele încercări ale ocupaţiei trecuseră în rândul evenimentelor istorice încheiate. Părinţii săi şi rudele mai vârstnice trăiseră însă acele vremuri de neîncetată încordare, când la fiecare ceas din zi şi din noapte existenţa lor era în cumpănă, ca un acrobat silit să umble pe o sârmă fără început şi fără sfârşit, când aşteptau din clipă în clipă să fie deportaţi într-unul din acele lagăre ce-şi însuşiseră deviza infernului dantesc. Îşi petrecuse aşadar copilăria între lugubrele fantasme iarăşi şi iarăşi evocate, cu toate că viaţa reintrase în făgaşul obişnuit. Fiecare loc din oraş, fiecare stradă, fiecare cartier erau legate de o întâmplare dureroasă ori terifiantă, de o execuţie, de o arestare, de un asasinat şi tragica umbră a trecutului devenise pentru el o permanentă obsesie. Şi din momentul în care simţise primele imbolduri ale vocaţiei literare, Patrick începuse să scrie despre acele timpuri pe care nu le cunoscuse decât din povestirile altora, receptate însă şi amplificate de imaginaţia hipersensibilizată a unui copil precoce şi reconstituite cu o uluitoare veracitate în scrierile lui. Tânărul voia neapărat să înţeleagă ce s-a întâmplat atunci, să-şi explice sieşi, să găsească un sens, o justificare sau să se cutremure până în adâncul fiinţei în faţa laşităţii, ticăloşiei şi a bestialităţii omeneşti. La douăzeci şi unu de ani publicase primul său roman *Piaţa Étoile,* care se petrecea sub ocupaţie, iar la douăzeci şi doi pe cel de-al doilea, *Rondul de noapte* al cărui protagonist era agent al Gestapoului, făcând parte în acelaşi timp dintr-o reţea a rezistenţei franceze, nici erou deplin, nici trădător deplin. Patrick Modiano voia cu tot dinadinsul să înţeleagă dacă destinul se numeşte de fapt frică şi laşitate sau dacă tirania hazardului n-a înlăturat orice posibilitate de opţiune. Şi tot ca să înţeleagă a scris şi scenariul filmului *Lacombe Lucien,* luând la întâmplare unul din dosarele colaboraţioniştilor condamnaţi la moarte şi executaţi după terminarea războiului, dosarul

unui anonim. Lacombe Lucien fusese un băiat de la ţară, un adolescent cu un caracter încă neplămădit, impersonal, aproape infantil. Antrenat de curentul eroic ce anima în acele momente tineretul, dar fără o convingere adevărată, pe care mediocritatea fiinţei lui lăuntrice nu putea s-o aibă, dorise cu orice preţ să facă şi el parte din rezistenţă, aşa cum astăzi un băiat de vârsta lui şi-ar dori o pereche de blue-jeans, un casetofon sau o chitară. Bănuind că învăţătorul din sat avea strânse legături cu *maquis-ul* se dusese să-i vorbească şi, înşelat de stăruinţele lui şi de nevinovăţia chipului, omul cedase, încredinţându-i pentru început misiuni mai uşor de îndeplinit, ca agent de legătură. Printr-o întâmplare, băiatul cade într-o cursă întinsă de Gestapo şi, înfricoşat, fără a fi nevoie de mijloace de constrângere mai drastice, dezvăluie tot ce ştia. Învăţătorul este arestat. Privirea plină de un sfâşietor reproş şi de o adâncă amărăciune pe care i-o aruncă fostul său dascăl nu-i aduce nicio tresărire, nicio umbră pe faţă şi tot aşa, fără nicio tresărire, aude urletele nefericitului torturat. Lacombe Lucien devine unealta poliţiei secrete aservite Gestapoului, de astă dată însă cu convingerea pe care i-au format-o treptat avantajele materiale şi mândria de a purta un pistol la centură. Singura lui obligaţie este să execute nişte ordine foarte precise. Întâmplarea intervine din nou, trimiţându-l, tot în serviciu comandat, în casa unui bătrân bijutier evreu refugiat din Germania împreună cu o soră şi mai bătrână şi cu o fată surprinzător de tânără, de vârsta agentului proaspăt recrutat de Gestapou. Şi iată că în acel material insensibil şi brut, în acea făptură larvară, încolţeşte pentru prima oară un sentiment şi, o dată cu acesta, cel dintâi licăr de conştiinţă. Lacombe Lucien se abate din ce în ce mai des pe la locuinţa mizeră a bijutierului, totdeauna încărcat cu bunătăţi greu de găsit în vremea aceea şi, cum băiatul are o figură atrăgătoare, e voinic şi bine îmbrăcat, fata se

simte la rândul său prinsă în mrejele unei dragoste neîngăduite. Devenit bărbat în sfârşit, copilandrul şi-a asumat acum o răspundere de care nu mai înţelege să se lepede: aflând că familia de refugiaţi urmează să fie deportată, aleargă să le dea de ştire, interzicându-le să mai facă vreo mişcare. Bătrânul giuvaergiu însă nu concepe cum poate fi un om arestat fără nicio vină şi, călcând consemnul, se duce să-şi pledeze cauza faţă de autorităţi, să le arate că nu are nicio intenţie răuvoitoare, că nu doreşte nimic altceva decât să-şi vadă de treabă şi să le poarte de grijă alor săi. Candoarea lui nu impresionează pe nimeni, poliţia se grăbeşte să-l înhaţe. Nu mai e niciun moment de pierdut, zarurile au fost aruncate, Lacombe Lucien pregăteşte la iuţeală fuga celor două femei, folosind pentru prima oară pistolul pe care-l purta la centură; agenţii veniţi să le ridice sunt culcaţi la pământ.

Iată-l acum străbătând munţii în drum spre ţinuturile neocupate, sprijinind-o prevenitor pe bătrâna mătuşă care abia îşi mai trage sufletul. Au ajuns pe o culme, în vale se aude în fine zvon de viaţă: au scăpat. Ultimul cadru este înlocuit de o înscripţie care ocupă tot ecranul: *Lacombe Lucien a fost executat la data de...*

Filmul dăduse loc la multe discuţii: personajul titular era înfăţişat până la urmă în postură de erou, de protector, de salvator al unor bieţi oameni hăituiţi iar figura lui copilăroasă, plăcută, predispunea la indulgenţă. Să fi fost o încercare de reabilitare? Luptătorii din *maquis* fuseseră uitaţi, pentru a fi în schimb spălată cu detergenţi memoria celor ce trădaseră, chiar dacă o făcuseră din inconştienţă sau dintr-o lipsă totală de răspundere?

Louis Malle nu urmărise nimic altceva decât să adaoge un nou succes la palmaresul lui şi-şi atinsese scopul. Îi trebuise un timp însă până să găsească interpretul principal cu un fizic potrivit. Întâmplarea care intervenise de două ori în destinul lui Lacombe Lucien, bruscându-i-l

şi împingându-l la acţiuni ce depăşeau puterea sa de a judeca, se amestecase şi în viaţa lui Pierre Blaise cu gândul inocent, în aparenţă, de a i-o înfrumuseţa. Trecând aşadar din întâmplare prin satul natal al lui Pierrot, regizorul întâlnise în pădurea din preajmă un tăietor de copaci care împreună cu fiul său mânuia cu nădejde securea, trudindu-se să doboare un trunchi gros. Băiatul, un vlăjgan de optsprezece sau nouăsprezece ani al cărui obraz de copil încă nu făcuse cunoştinţă cu aparatul de ras, dar a cărui figură senină, ca însăşi natura, de ţăran tânăr, călăuzit doar de inteligenţa instinctelor, avea ceva brutal, o impulsivitate pe care o atenua aerul paşnic şi blând. Louis Malle făcuse ochii mari: era leit Lacombe Lucien aşa cum şi-l imaginase el, pe care-l căuta de atâta vreme.

Băiatul se dovedise docil, uşor de manevrat: executa mişcările ca un somnambul, buimăcit încă de norocul ce îi căzuse pe cap. Locuia la hotel aşa cum nu-şi închipuise vreodată, mânca în compania actorilor care-l tratau ca pe un camarad, iar seara cădea mort de oboseală, de parcă ar fi tăiat toată ziua la copaci. Avea o faţă complet inexpresivă, cum şi trebuia şi un surâs frumos ce-i lumina obrazul încă imberb. În film însă era obligat să păstreze mereu acelaşi chip încremenit, cu trăsături brutale. În schimb se mişca firesc, articulaţiile-i erau flexibile şi adopta spontan atitudinea ce-i era indicată: o excelentă marionetă pentru un abil mânuitor de sfori ca Louis Malle. Filmul repurtase un succes ce întrecuse aşteptările: fără niciun merit, fără nicio calificare, fără talent, marioneta devenise peste noapte vedetă. Revistele ilustrate se ocupau de el, de familia lui, de viaţa lui mică, obscură, insignifiantă, dar poate fericită. Consătenii lui îl ovaţionaseră când venise să prezinte filmul într-un orăşel din apropiere. Norocul îi deschisese larg braţele şi-l îmbia să păşească înainte fără grijă. Şi într-adevăr lui Pierrot i se oferise un contract pentru o nouă producţie. Un rol mai

mărunt într-una din multele producţii de duzină, sortite să ajungă foarte curând la arhivă. Şi pe urmă nimic: nimeni nu mai avea nevoie de un Lacombe Lucien cu o figură total inexpresivă şi care putea fi manevrat ca o marionetă. Mai făcuse doar nişte fotografii publicitare pentru reclama nu ştiu cărui vin sau lichior ori a unei fabrici de biscuiţi. Reporterii îl uitaseră. Nu chiar de tot, fiindcă un an mai târziu veniseră iar la el în sat să-l pozeze în sânul familiei, lăudându-i bunul simţ şi cuminţenia: Pierre Blaise îşi întrerupsese de bunăvoie cariera cinematografică, socotind că meseria lui de tăietor de copaci e mai sigură. Mai spuneau însă că ţăranii aveau o atitudine rezervată, ba chiar puţin bănuitoare faţă de el. Aplaudaseră ascensiunea lui vertiginoasă, dar nu-i puteau ierta înfrângerea. Pierrot se simţea acum un izolat, iar fraţii săi se încăieraseră de câteva ori cu clevetitorii care-şi băteau joc de gloria lui efemeră. Ce făcuse cu banii câştigaţi? Îi cumpărase tatălui său un tractor ca să poată căra buştenii tăiaţi şi se gândea să-şi ia o maşină pentru uzul lui personal.

Philippe avea şi acum în faţa ochilor ultima imagine a lui Pierrot publicată în Paris-Match, la masa de prânz, în casa părintească, înconjurat de întreaga familie compusă din şase persoane: toţi stau cu capetele aplecate asupra farfuriilor, intimidaţi de o publicitate care nu-i privea direct, ştiind că joacă doar rolul unor figuranţi. Pierrot era singurul care surâdea, cu surâsul lui frumos, privind în depărtare, detaşat. Luase un aer parizian, cămaşa ieftină pe care o purta, neglijent desfăcută la gât, dar cu o neglijenţă studiată, avea un colorit mai viu, un desen mai rafinat decât a celorlalţi. Nu mai făcea parte din clan, era conştient de prestigiul propriei făpturi ca bobocul de raţă preschimbat în lebădă.

Pe urmă nu se mai auzise nimic despre el, fusese complet uitat, iar filmul *Lacombe Lucien* ieşise definitiv din circuitul cinematografelor. Apoi, într-o bună zi, o

scurtă notiţă în ziar: cu o seară înainte venind de la o petrecere cu nişte amici, probabil ameţit, făcuse o mişcare greşită la volan şi intrase cu toată viteza într-un copac. Interpretul lui Lacombe Lucien murise pe loc.

Poate că Pierre Blaise ar fi avut acum casa lui, masa lui, mica lui familie, câştigându-şi viaţa cu meseria moştenită din tată-n fiu. Şi ar mai fi trăit, dacă Louis Malle nu l-ar fi cocoţat în vârful unui stâlp şi nu l-ar fi părăsit apoi în voia sorţii, după ce se folosise de el ca de un decor sau de o simplă recuzită. Îi strâmbase destinul, îi denaturase viaţa şi firea, cu inconştienţa unui „creator”. Fiindcă Louis Malle era un creator de artă, iar Pierre Blaise un biet muritor de rând. Merita oare filmul *Lacombe Lucien* sacrificiul unei fiinţe omeneşti? Pierrot ar mai fi putut să trăiască şi să fie fericit... fericit...

Baia de pesimism îşi făcuse efectul. Philippe dormea dus.

A doua zi, la ora unu, şedea la o masă, în compania lui Didier şi a regelui Ubu, la cafeneaua de lângă teatrul Bouffes du Nord. Andréas Katsoulas era un tânăr spătos şi înalt, cu trăsături viguroase, nas puternic, bărbie voluntară, ochi mari cafenii. Respira numai sănătate şi curăţenie, cămaşa de pe el era proaspăt spălată şi călcată, hainele periate, obrazul bine bărbierit, iar mâinile atât de îngrijite cum Philippe nu mai văzuse niciodată. Vorbea cursiv franţuzeşte, cu un uşor accent, căutându-şi cu grijă cuvintele. Se afla, de altfel, de şapte ani în Franţa.

Andréas Katsoulas se născuse la Saint-Louis, în Missouri, unul din Statele Unite ale Americii. Tatăl său, acum decedat, fusese cel mai vârstnic dintre cei şapte copii ai unei familii foarte sărace şi emigrase de tânăr din Grecia în căutarea unei vieţi mai bune, pe care nădăjduia s-o afle în Lumea Nouă. Se stabilise la Saint-Louis unde avea o mică prăvălioară. Maică-sa îşi câştiga existenţa lucrând în bucătăria unui hotel.

— Şi au fost de acord cu meseria pe care aţi ales-o?

— Nu, bineînţeles. Visaseră cu totul altceva pentru mine, o profesiune mai sobră, mai serioasă. Ar fi vrut să mă vadă medic ori avocat. Vă închipuiţi că i-am dezamăgit.

— Şi ce v-a determinat să vă faceţi actor?

— Primul contact cu teatrul l-am avut la cinci ani. Există la noi, în cartier, un fel de cămin cultural unde copiii puteau învăţa muzica, dansul şi acrobaţia. Cursurile se ţineau de două ori pe săptămână şi din când în când se montau spectacole spre a li se da micilor elevi prilejul să arate ce învăţaseră. Într-unul din aceste spectacole mi s-a încredinţat rolul unui urs, tatăl a trei ursuleţi. Nu era totuşi un rol mut: mi se puneau diferite întrebări în englezeşte la care eu trebuia să răspund într-un mod semnificativ pe limba mea, adică mormăind ca un urs. Fără să-mi arate nimeni ce trebuie să fac, am inventat singur limbajul ursesc. Şi publicul a râs.

Mai apoi, paralel cu şcoala americană am urmat cursurile şcolii greceşti confesionale, tot aşa, de două ori pe săptămână. Şi acolo aveau loc din când în când reprezentaţii la care elevii recitau poeme în limba greacă.

— Presupun totuşi că aţi făcut şi studii de specializare mai târziu?

— Fără îndoială. M-am înscris la facultatea de teatru de la Saint-Louis University, o instituţie condusă de catolici iezuiţi, unde, pe lângă arta dramatică, sub toate aspectele ei, studiam matematicile, istoria şi psihologia. Se montau câte cinci spectacole pe an cu titlu experimental. Vă daţi seama că, în cei patru ani de învăţământ, am avut posibilitatea să parcurg o foarte variată gamă de roluri: Shakespeare, Ibsen, Molière, Brecht, Anouilh. Iar ca să mă pot întreţine, în timpul week-end-urilor, adică două nopţi pe săptămână, făceam pe chelnerul într-un restaurant unde lucram, de la orele cinci după-amiaza până la cinci dimineaţa.

— Şi aţi intrat apoi în teatru?

— Încă nu puteam foarte bine să-mi caut un angajament, dar, pentru a fi mai sigur pe mine, mi-am continuat studiile încă doi ani la Indiana University unde am obţinut aşa-numitul *master's degree.* Şi aici studenţii formaseră o trupă a lor, o *fellowship,* care dădea spectacole.

Abia după aceea, adică în 1969, am fost angajat de compania Loretto Hilton Repertory din Saint-Louis cu care am jucat *Othello* şi *Armele şi omul* de Bernard Shaw. Soţia mea avea şi ea un post de cabinieră, tot acolo. După un an însă teatrul şi-a închis porţile şi amândoi am rămas în aer. Aveam douăzeci şi trei de ani. Ne-am hotărât atunci să părăsim oraşul Saint-Louis şi să încercăm să ne facem un rost la New-York. În fine am găsit de lucru în compania *La Mamma* unde am rămas şase luni, răstimp în care am jucat în trei spectacole diferite. Am plecat apoi la Boston şi m-am angajat la Théâtre Company of Boston, fiind distribuit în *Saved* de Edward Bond. În timp ce jucam la Boston, Ellen Stewart, o prietenă de-a lui Peter Brook mi-a telefonat ca să mă înştiinţeze că-i vorbise regizorului despre mine, recomandându-mă călduros şi că trebuie să mă întorc imediat la New-York să intru în legătură cu el.

— Şi de atunci, probabil, aţi rămas în trupa lui Brook. Asta se întâmpla în…

— În 1971. Am plecat în Franţa cu intenţia de a mă stabili la Paris, unde Brook conduce un atelier experimental privat, beneficiind de o subvenţie acordată de statul francez, cu obligaţia de a monta spectacole.

— Şi care este obiectul experienţelor?

— Explorarea posibilităţilor de expresie corporală. Un travaliu asupra plasticităţii corpului. Pe lângă faptul că mă perfecţionez din punct de vedere profesional, am avantajul că pe toată durata studiilor primesc un salariu. De şapte ani de când sunt în Franţa am lucrat tot timpul

în atelierul lui Brook cu o întrerupere de nouă luni în 1974 şi cu o nouă vacanţă forţată, tot de nouă luni, înainte de începerea repetiţiilor cu *Regele Ubu.* Am avut, adică, optsprezece luni de şomaj.

— Şi cum aţi reuşit să vă descurcaţi în vremea asta?

— M-am născut într-o familie de oameni săraci şi am învăţat de mic să nu risipesc puţinul pe care-l câştig, să pun câte ceva deoparte, renunţând la multe lucruri, fiindcă de fapt, nu câştig decât exact atâta cât îmi trebuie ca să trăiesc. Şi totuşi am putut aduna destui bani ca să pot cumpăra un modest apartament, fiindcă timp de trei ani am locuit într-o cameră de hotel în care soţia mea şi gătea. Şi tot din economii am trăit şi în cele optsprezece luni de şomaj.

— În aceşti şapte ani de când lucraţi cu Brook presupun că aţi participat la o serie de manifestări?

— Fără îndoială. Am făcut, de pildă, un turneu de trei luni în Iran unde am prezentat un spectacol *Orghast* inspirat de mitologia greco-romană, într-o limbă compozită alcătuită din greaca veche, latina şi graiul străbun al Iranului, *zend,* la care se adăuga un limbaj inventat, onomatopeic. Reprezentaţiile se desfăşurau în vechile morminte de la Persepolis, în cadrul festivalului ce avea loc în acest oraş. În plus am jucat, special pentru invitaţii festivalului, *Kaspar* de Peter Handke.

Am întreprins apoi un al doilea turneu în Africa, vizitând cinci ţări diferite – Algeria, Niger, Nigeria, Dahomey şi Mali – cu spectacolul *Conferinţa păsărilor* bazat exclusiv pe improvizaţie, fără cuvinte, vorbirea fiind înlocuită prin sunete nearticulate, uneori prin cântec, în concordanţă cu situaţiile şi cu diversele stări de spirit ale personajelor.

Ne-am reîntors la Paris pentru ca, după câtva timp, în 1974, să pornim într-o nouă călătorie, de astă dată în California, ca invitaţi ai companiei *Los Campesinos* – teatrul naţional al indienilor – şi cu ocazia asta am făcut noi explorări, asociind cele două trupe şi experimentând o

forma de expresie foarte liberă. Ne-am încheiat călătoria la Brooklyn, unde am prezentat spectacolul realizat în urma acestor experienţe.

Aici intervine acea vacanţă forţată de nouă luni. În care timp n-am mai avut nimic de lucru. În sfârşit Peter Brook a descoperit un loc unde să ne putem continua activitatea: sala teatrului Bouffes du Nord, devastată de incendiu. Plafoanele erau sparte, balcoanele ameninţau să se prăbuşească, nu existau cabine pentru actori. S-a străduit să facă reparaţiile de primă urgenţă şi amenajările necesare.

— Nici acum nu arată prea grozav: pereţii sunt încă afumaţi iar stalurile destul de rudimentare. Şi totuşi cadrul e pitoresc, ba chiar foarte simpatic.

— Oricum avem un teatru în care putem juca. Aici Peter Brook a montat trei spectacole: *Timon din Atena,* apoi *Les Iks* – un gen de teatru documentar – inspirat de cartea etnologului Collin Tumbull, care a trăit o bună bucată de vreme în mijlocul tribului Ik din Africa, un trib complet degenerat şi muritor de foame; oamenii vegetau într-o mizerie de nedescris, nu mai aveau chef de nimic, nu mai simţeau nicio dorinţă, până şi instinctul erotic era aproape complet anulat. Şi, în fine, *Regele Ubu* pe care l-aţi văzut serile trecute.

Andréas Katsoulas îşi luă rămas-bun. Didier mai zăbovi câteva minute ca să-i arate lui Philippe pe actorii din trupa lui Brook care mâncau la o masă lungă din mijlocul cafenelei unde fiecare avea probabil un cont deschis: pe cele două *mère-Ubu* una planturoasă, înaltă, cu păr blond-roşcat şi o faţă plină de pistrui (o irlandeză, presupunea Didier) care apărea numai în prima parte a spectacolului, cea de-a doua, din partea secundă, o negresă micuţă, subţire, plăpândă (de origine maliană, dar cetăţeană germană), un francez foarte tânăr, un japonez mărunţel, cu o figură bătrânicioasă şi comică de maimuţă care (după cum spunea maestrul) vorbea o

limbă păsărească, absolut ininteligibilă, un alt japonez care manevra bateria şi încă vreo doi interpreţi fără nimic specific.

— Mâine la patru, la Trocadero, pe esplanadă, spuse el la despărţire. — Mergem la Daniel Colas. Cred că ai auzit de el? Joacă în momentul de faţă la Teatrul 347, în *Menajeria de sticlă* alături de Odile Versois. Este un actor de mare sensibilitate. A scris şi o piesă care s-ar putea să mă intereseze.

— Dar ce reprezintă cifra 347? De ce se numeşte aşa teatrul?

— Fiindcă are 347 de locuri. Credeai cumva că e un număr magic?

După plecarea lui Didier, Philippe se grăbi să caute un telefon public: avea în buzunar biletul primit în ajun, pe care-l recitise de câteva ori în metrou: un scris grăbit, mare, dar, energic şi generos, mai ales generos, scrisul unui om obşinuit să joace cu cărţile pe faţă şi să-i acorde partenerului revanşa cuvenită ca să nu rămână în pierdere.

Ar fi putut foarte bine să intre din nou în cafenea, dar n-ar fi vrut să observe maestrul, să nu-şi închipuie cumva că se ferea de el. Dar oare nu se ferea de fapt? De ce evitase până acum să-i vorbească despre doamna Alexandre? Doar nu avea nimic de ascuns. Poate se temea de privirea lui cercetătoare. Sau de perspicacitatea sa? Nu, nu, era un lucru prea delicat, prea intim, prea de neînţeles ca să poată fi dat în vileag atât de uşor, chiar faţă de Didier pe a cărui prietenie putea să se bizuie.

Descoperi în cele din urmă un birou poştal şi o cabină telefonică neocupată.

— Tocmai ieşeam pe uşă – auzi glasul binecunoscut care pentru el suna ca o dezmierdare – ţi-o dau pe Dodichon. Ne vedem miercuri, aşa cum ai promis.

Vocea dulce şi cumpătată a surorii mai mari îl înştiinţa că se înţeleseseră cu şoferul unui taxi să vină miercuri la

două şi jumătate să le ia de acasă: până la cimitirul Pantin era o bucată bună de drum.

— Îţi mulţumesc că te-ai oferit să ne însoţeşti. O simt cam neliniştită, s-a întâmplat ceva ieri şi nu-mi dau seama ce poate să fie. Şi împrejurarea asta o să-i răscolească amintirile. Îmi pare rău că trebuie să plec în aceeaşi seară, fiindcă mă despart de ea cu inima îndoită. Vreau să te rog ceva, o, nu-i nimic complicat, dimpotrivă, sunt convinsă că ai să primeşti bucuros. Vom sta de vorbă atunci.

Să-l roage ceva, pe el? De ce nu pe Delphin? Înseamnă că-i inspirase încredere. În orice caz mai multă decât Delphin. Buna, draga, Dodichon, câtă grije îi purta de acolo, din îndepărtata Vienă, surorii sale! La ei, în familie, nu exista nicio legătură între fraţi. Numai certuri, numai invidie, numai nemulţumiri pentru orice fleac. Nici acum nu putea uita ce viaţă imposibilă îi făcuseră Daniellei atunci când o adusese în casă. Până la urmă reuşiseră să-i alunge. Şi totuşi nu se îndura să-i părăsească. O dată pe lună trebuia să se ducă, să le lase obolul din mult-puţinul pe care-l agonisea cu trudă. Ei aveau prea multă personalitate ca să muncească. Şi poate că aşa şi era, Philippe nu voia să-i condamne. Poate că nici el, la rândul lui, nu încercase să-i înţeleagă. Dar toate astea erau literatură. De ce ar fi căutat o explicaţie? În realitate se înstrăinase de ei de când descoperise că purta alt nume.

Şi acum ce să facă? Nu-i era foame şi nici nu-i venea să se întoarcă la pensiune. Mai bine o mică plimbare. Unde? Mayolul n-ar fi fost chiar aşa departe. Dacă se grăbea un pic putea s-o întâlnească pe doamna Alexandre în momentul când ieşea din gura metroului.

Chiar aşa se şi întâmplă. Ba încă mersese atât de repede încât mai avu de aşteptat două minute până s-o zărească urcând treptele.

— Nu se poate! exclamă ea uimită, oprindu-se locului.

— Ba se poate, din moment ce sunt aici.

— Eşti chiar viu şi adevărat?

— Uitaţi-vă, asta-i mâna mea.

— Ca în *Manon,* aria seducţiei din actul trei: „Nu e mâna mea?” Păcat că nu ştii să cânţi.

— Spuneţi-mi, ce s-a întâmplat?

— Mi-e dor de frig, de gheaţă şi întuneric. Ce s-a întâmplat, s-a întâmplat. Aseară ne-au anunţat că spectacolul nu se mai joacă decât până duminică seara. De altfel începuse să cam şchioapăte. De când Delphin a fost pus pe liber, pretind fetele: se pare că avea admiratoarele lui care veneau zi de zi să-i contemple goliciunea. Parcă nu-mi vine să cred.

— Şi el ce face?

— Umblă ca un disperat cu o mapă plină de fotografii sub braţ. Acum i-a pierit cheful de teatru, vrea să devină cu orice preţ vedetă de cinema. Şi, printre picături, se duce la orele lui de gimnastică.

— Şi Lous?

— Împinge la căruţă ca un bivol, iar France coase, coase, coase volane şi fundulițe la costume. Au montat un french-cancan cu tâmpitul de Morillon – fostul meu partener – şi cu un grup de fete. Ar mai fi totuşi un locşor şi pentru mine. Săptămână viitoare încep să repet cu ele.

— Vă admir: aveţi atâta curaj!

— Admiraţia şi respectul sunt două sentimente care mă deprimă. Prefer o inimă drăgăstoasă. Acum trebuie să zbor, mă aşteaptă harababura de la Mayol, fiindcă de un timp încoace este o adevărată harababură. Katy vine mereu beată şi acum a început să bea şi Betty, negresa. A părăsit-o iubitul ei şi e tare nenorocită, sărmana. Plânge şi bea, şi iar bea, şi iar plânge. Te sărut. Să nu mă uiţi.

A doua zi, la patru şi zece, Philippe şi Didier urcau cu ascensorul la etajul al treilea la unui bloc vechi de pe strada Eugène Manuel.

— Aici trebuie să fie: prima uşă pe dreapta, spuse maestrul.

În interior cineva vorbea la telefon; se auzea un glas bărbătesc, fără să se distingă cuvintele.

— Să-l lăsăm să termine – propuse Didier – sper să nu avem prea mult de aşteptat.

Convorbirea se prelungi însă câteva minute; în sfârşit nu se mai auzi nimic. Se hotărâră să sune. Daniel Colas le ieşi în întâmpinare îmbrăcat cu un halat de baie şi cu picioarele goale în papuci.

— Un moment, să-mi pun ceva pe mine. Ce doriţi: o cafea, o băutură?

— O cafea, dacă se poate.

Apăru puţin mai apoi în costum de oraş, purtând o tavă cu trei ceşti. Se aşeză într-un fotoliu, în faţa lor, şi-şi aprinse o ţigară de foi. O clipă mai târziu era însă din nou în picioare. Vorbea cu gesturi neliniştite, febrile, scăpărând mereu bricheta ca să-şi reaprindă ţigara care mereu se stingea. Potrivit de statură, cu o figură precis desenată şi foarte prezentă, pe care o luminau nişte ochi mari, albaştri şi calzi, îţi câştiga de la bun început simpatia, prin francheţea şi locvacitatea lui cordială.

Se aflau într-un salonaş cu multă mobilă şi câteva bibelouri ciudate, despărţit printr-un glasvand de camera învecinată, probabil un dormitor.

Didier îl felicită pentru rolul din *Menajeria de sticlă.*

— O coincidenţă curioasă, răspunse Daniel Colas: acum treisprezece ani îmi începeam cariera de actor pe scena Teatrului 347, în *Don Juan şi Faust* de Christian Grabbe. Unsprezece ani mai târziu, debutam ca autor dramaturg cu piesa *Veriga,* tot pe scena Teatrului 347. Primul meu spectacol de actor n-a mers, după cum n-a mers nici primul meu spectacol de autor. Am considerat asta ca un semn bun într-un absolut negativ. Dovada: am revenit acum pe aceeaşi scenă, în calitate de actor, după treisprezece ani, dar de astă dată într-un spectacol de succes *Menajeria de sticlă.*

— În *Veriga* după câte ştiu aţi şi jucat.

— Am fost producătorul spectacolului care s-a reprezentat timp de o lună, soldându-se cu un deficit de 240.000 franci. Jumătate din pierderi a trebuit să le suport eu. Încă şi acum mai plătesc şi cred că am să rămân înglotat în datorii toată viaţa. Un an şi jumătate am umblat ca să găsesc un teatru dispus să-mi monteze piesa. Pe urmă am căutat nişte interpreţi care să accepte să joace benevol. Am propus principalul rol feminin colegei mele Nadine Alari, care a primit cu dragă inimă. Nu-mi puteam permite să angajez actori renumiţi. Eu însumi am pus-o în scenă şi mi-am asumat rolul protagonistului. A monta o lucrare a unui tânăr dramaturg este ceva aproape irealizabil. Francezul detestă piesele care ies din făgaşul admis. Împrejurările însă mi-au fost neprielnice. Am avut succes de presă, cu toate că au apărut două articole în care eram desfiinţat. În schimb piesa a fost foarte bine primită în provincie. În turneul pe care l-am întreprins înaintea premierei pariziene. Cu ocazia aceasta am câştigat ceva bani, astfel încât am fost în măsură să-i plătesc pe interpreţi, pe maşinişti, pe administrator şi pe şoferul camionului. De asemenea, s-ar putea ca în stagiunea viitoare piesa să fie reprezentată la New-York.

— Am avut prilejul să văd acum şase ani, la teatrul Modern, spectacolul cu *Locatarul* care v-a adus premiul Gérard Philipe de interpretare. Era primul rol important din carieră?

— Nu, după terminarea Conservatorului am fost unul din cei trei interpreţi principali, alături de Tsilla Chelton şi Jacques Mauclair, al piesei *Marea ducesă îşi ia rămas bun* de Bernard d'Acosta, care s-a jucat o stagiune întreagă la Théâtre de Poche Montparnasse. Abia după aceea am fost angajat de Teatrul Modern pentru *Locatarul* de Joe Orton.

— Un autor care a avut un sfârşit tragic.

— Da, a fost omorât cu lovituri de topor. Spectacolul s-a jucat cu mare succes, ţinând afişul vreme îndelungată,

până în decembrie 1972. Cu toate astea, după *Locatarul,* timp de un an şi jumătate am rămas fără angajament. Şi nu e chiar atât de comod să trăieşti fără să faci nimic. Uneori existenţa actorului este destul de dramatică. Chiar dacă ţi se propune un rol, sunt cazuri când refuzi să joci într-un spectacol mediocru.

În momentul acela o tânără doamnă blondă, înaltă, zveltă, un chip de suavă Isoldă, remarcabil de frumoasă, trecu prin salon şi se opri o clipă să le întindă mâna.

— Soţia mea, Silke Hummel, o prezentă Daniel Colas, învăluind-o într-o privire tandră. E născută în Argentina, din părinţi de origină germană. Şi-a început cariera teatrală acolo şi a turnat două filme, dintre care unul în regia lui Bunuel. A venit acum cinci ani la Paris şi suntem căsătoriţi de un an. Deocamdată duce existenţa tuturor actriţelor dramatice în aşteptarea unui angajament. Este, adică, înscrisă la şomaj. Ca şi mine, de altfel.

— Într-adevăr? Şi primiţi un ajutor de şomaj?

— În prezent nu, deoarece joc într-un teatru. Doar atunci când nu am de lucru.

Vă spuneam aşadar că, după *Locatarul,* prin forţa împrejurărilor, am făcut o pauză de un an şi jumătate. Am folosit acest răgaz pentru a compune şi publica primul meu roman *Descurcă-te, inimioară,* o proză destul de dramatică, dar scrisă într-o manieră burlescă şi într-un limbaj crud, jumătate argotic, jumătate inventat. Cartea s-a bucurat de o bună primire din partea criticii. Tirajul fiind însă numai de 8.000 de exemplare, trebuie să recunosc că nu m-am îmbogăţit. Nu lucrez suficient ca să pot trăi din profesiunea de scriitor.

Am reînceput să joc în primăvara anului 1974, la teatrul Athénée, în piesa lui Edouard Bourdet *Sexul slab,* în care interpretam rolul unuia dintre băieţi, Jimmy, creat la premieră de Pierre Brasseur. Regia era girată de Jean-Laurent Cochet. Pe urmă am trecut la Comedie des Champs-Elysées unde am jucat rolul militarului – al

soţului gelos – din *Colombe* (cu Danielle Lebrun). Spectacolul n-a avut o carieră prea îndelungată: din octombrie 74 până la începutul lui 75.

Pe urmă a început o perioadă grea, în care n-am mai făcut nimic în afară de propriile experienţe şi care a durat până la *Menajeria de sticlă.*

— Despre ce experienţe e vorba? Vă referiţi la piesa dumneavoastră *Veriga?*

— Da, o tentativă care mi-a spulberat toate iluziile şi m-a dezgustat. Mi s-a făcut lehamite de teatru şi ca autor şi ca interpret. Am încercat atunci să mă lansez în cinematograf. Am scris un scenariu şi am pus pe picioare întreaga antrepriză. În film urma să joace Sidney Romme, Jacques Veber şi eu care mă ocupam în acelaşi timp şi de punerea în scenă. În ajunul turnării totul s-a oprit din cauza distribuitorilor. Nici de astă dată munca mea nu a fost plătită, dar cel puţin n-am pierdut bani.

Această nouă experienţă nu m-a descumpănit totuşi, m-a ajutat numai să realizez ce înseamnă dificultatea. Drept care, în ultima vreme, am scris un al doilea scenariu. Am montat propria mea casă de producţie, sunt adică, ceea ce se cheamă un producător. Mai trebuie să găsesc un colaborator şi coproducător şi bani pentru a putea organiza operaţiile financiare. Va fi un film cu un buget redus, fără vedetă. Interpreţii vor fi Silke Hummel – în rolul principal câţiva prieteni actori şi eu.

Sper să încep anul acesta turnarea şi să termin în şase săptămâni. Totul în exterioare sau în apartamente închiriate temporar.

— Nu mi-aţi vorbit nimic de *Mincinosul.* Ţin minte că am văzut undeva o fotografie din spectacol, o scenă în care-l aveaţi ca partener pe Jean-Pierre Andréani.

— A, da, jucam rolul Arlechinului. Asta era prin 1969, în timpul studenţiei. Spectacolul a fost prezentat în cadrul festivalului din Marais şi reluat apoi la Edouard VII.

E curios că în anii de conservator (am fost elevul lui

Robert Manuel şi mi-am încheiat studiile în 1970 cu un premiu pentru comedie) am jucat enorm de mult, mai mult decât după ce am ieşit din Conservator, am avut roluri cu duiumul, în spectacole de mare răsunet, am apărut la televiziune, am făcut turnee în provincie.

— Probabil că pe vremea aceea criza teatrului nu era încă atât de acută. M-ar interesa să cunosc şi părerea dumneavoastră în această privinţă, în tripla calitate de actor, de autor dramatic şi de viitor producător de filme. Credeţi că teatrul este pe cale de dispariţie, că va fi în cele din urmă înlocuit de spectacolul industrializat, de cinema şi de televiziune?

— Nu. Consider că teatrul este o artă a tuturor timpurilor care nu va muri niciodată. Teatrul a avut vârsta sa de aur în secolul trecut. Secolele şaptesprezece şi optsprezece au propus un teatru *elitar,* adică destinat unui cerc restrâns de amatori. De-abia în secolul nouăsprezece teatrul a devenit o artă populară şi a continuat să fie până la începutul erei noastre – mai precis primul pătrar – care a permis un fel de comercializare a lui pe scară întinsă, dar nu într-o formă industrială, ci mai curând ca un artizanat. Tot atunci a apărut brusc cinematograful şi, mai târziu, televiziunea care aveau să recupereze cu timpul masele largi ale publicului. Ceea ce vedem acum este doar o supravieţuire a spectacolului dramatic din primele decenii ale secolului. Există în capitala Franţei o sută zece teatre şi am vrea ca toate aceste teatre să funcţioneze ca şi mai înainte. Este excesiv, aproape imposibil. Oamenii sunt din ce în ce mai puţin avizaţi, cultivaţi sau pregătiţi în direcţia aceasta. Tot ce se face pe plan cultural nu are alt rezultat decât să incite lumea să privească emisiunile televiziunii, nu să meargă la teatru. În felul acesta se va ajunge la o dezafectare generală. Chiar şi cinematografele vor avea tot mai puţini spectatori. Peste douăzeci de ani nu vor mai rămâne decât cincisprezece teatre în Paris. Publicul

se va restrânge la un mic cerc de iniţiaţi, aşa cum s-a întâmplat şi cu amatorii de operă. Teatrul va redeveni *elitar.*

— Ca pe vremea doamnei de Maintenon şi a marilor opere clasice.

— Întocmai. Ar fi nevoie de o adevărată campanie artistică pentru a se trezi din nou interesul publicului. Peste opt ani, probabil, teatrele particulare vor dispărea, din pricina taxelor, a unui buget prea încărcat şi din pricina preţurilor de intrare prea scăzute: sunt spectacole pe care le poţi vedea cu douăzeci sau treizeci de franci, ceva mai mult, adică, decât preţul unui bilet de cinema. Casele de cultură vor rămâne singurele nuclee teatrale.

Există în momentul de faţă o mulţime de autori dramatici de talent, care nefiind încurajaţi în niciun fel, se îndreaptă spre televiziune sau cinema ori spre roman, se scriu piese admirabile care însă nu găsesc niciun debuşeu. Directorii de teatre refuză să se angajeze.

— Şi nu întrevedeţi vreo soluţie?

— O politică culturală diferită în scopul de a atrage din nou publicul în sălile de spectacol. Se pot face multe lucruri în sensul acesta. Pentru că, aşa cum am mai spus, teatrul este o artă a tuturor timpurilor care nu va muri niciodată.

IX

ERA O ZI NESTATORNICĂ ŞI IN-certă, când însorită, când cu nori ce aşterneau o perdea sură şi vânăta peste cer, pentru a se destrăma iar, într-o lunecare vertiginoasă, descoperind petice de azur luminos. Din când în când se pornea o scurtă răpăială de ploaie ce înceta brusc după câteva minute. În momentul când ajunseră în piaţa Clichy, monumentul uitatului mareşal Moncey era scăldat în soare. Pe treptele soclului un tânăr, cu o carte mare deschisă pe genunchi, stătea cufundat în lectură. Puhoiul maşinilor ce veneau din şapte direcţii deodată, pentru, a se roti apoi ca prinse într-un vârtej, ocolind statuia, întreţineau un tumult necurmat şi asurzitor, jur împrejur, dar tânărul părea să nu audă şi să nu simtă nimic, continuându-şi lectura, neturburat, ca şi cum ar fi citit ziarul pe terasa unei cafenele.

— A venit primăvara, constată cu un glas lipsit de intonaţii, doamna Alexandre.

Şedea pe canapeaua din fund, în sumanul ei cafeniu, alături de Dodichon care era îmbrăcată în negru, Philippe ocupase locul de lângă şofer. „Monumentul lui Samsonnet călare, între Jeanne d’Arc şi Madame de Pompadour”, îşi aminti el, dar gluma avea acum un aer trist, ca şi doamna Alexandre, care era tăcută şi absentă.

— Philippe, dacă eşti drăguţ, deschide câteva clipe geamul, numai puţin, ca să nu te tragă. Miroase a benzină

aici, spuse cu vocea ei molcomă Dodichon.

Bulevardele se înşirau unul după altul, pe firul unei vechi şi înţelepte sistematizări – Clichy, Rochechouart, La Chapelle, La Villette – priveliştea se schimba treptat cu cât pătrundeau mai adânc în arondismentul 19, apropiindu-se de periferie, erau tot mai mult case mici, terenuri virane, când şi când o construcţie nouă, cu ferestre mari, strălucitoare. Trecură peste un canal, după care Porte de La Villette îşi deschise imensa ei piaţă haotică plină de şantiere. Ori poate era Porte de Pantin? Philippe nu recunoştea locurile; nu-şi aducea aminte să fi fost vreodată pe aici şi, dacă se gândea bine, nu-şi amintea nici să fi luat parte vreodată la o înmormântare. Nu avea rude apropiate din partea mamei sale iar de familia marchizului de Coffinière de Nordec era cu desăvârşire străin: ar fi acceptat oare un chelner în sânul ei?

Ar fi vrut ca drumul de azi să nu se sfârşească într-un cimitir ci să meargă tot mai departe, să se transforme într-o nesfârşită călătorie, în compania celor două surori care alcătuiau acum mica lui familie adoptivă. Se simţea prieten chiar şi cu şoferul anonim de lângă el, care părea foarte puţin dispus să vorbească. De aceea nici nu-l întrebă nimic.

— Să oprim puţin aici, spuse doamna Alexandre.

Ajunseseră pe o stradă lungă şi pustie, flancată pe o latură de un zid înalt care se pierdea în depărtare, pe cealaltă de nişte magazine modeste; florării şi pompe funebre, între care se rătăcise un birt popular. Coborâră în dreptul unei florării de unde cele două surori cumpărară un buchet de garoafe iar Philippe câteva anemone, ca pentru mijloacele lui. Şi fiindcă mai aveau încă vreme, trecură în birtul de alături unde doamna Alexandre le oferi câte o cafea, pe care o băură în tăcere, la o masă acoperită cu muşama. Intrară apoi cu maşina pe aleea principală, asfaltată, a parcului funerar. Cimitirul

era vast, desfăşurându-se pe o lungime de aproape doi kilometri, jumătate plantat, cu copaci groşi ce-şi împreunau ramurile ca într-o pădure, cealaltă jumătate, probabil partea mai nouă, fără altă vegetaţie decât iarba aşternută ca o nesfârşită pajişte. Mormintele toate la fel, cu câte o piatră mai înaltă sau mai scundă la căpătâi şi împrejmuite cu chenare tot de piatră.

— Aici.

La o răspântie, doi gropari tocmai terminaseră de săpat şi aşteptau rezemaţi în hârleţe. Încolo nu se mai zărea ţipenie de om, doar foarte departe siluetele a doi vizitatori, doi bătrâni pe cât se părea: Cerul se înnorase din nou, lumina era cenuşie ca de amurg.

— Ar fi trebuit să sosească, spuse doamna Alexandre.

Unul dintre gropari se duse la administraţie să se intereseze, celălalt se trase deoparte şi-şi aprinse o ţigară. După zece minute maşina de serviciu se opri lângă ei şi un funcţionar coborî dinăuntru.

— N-a venit încă, dar nu mai poate să întârzie mult. O fi fost vreo încurcătură la mesagerii.

Doamna Alexandre se aşezase pe jos, la picioarele mormântului, rezemată de un copac, în dreptul pietrei pe care era scris numele fratelui iubit. Privea în zarea ce se întunecase, ca într-o oglindă întoarsă spre trecut şi plângea. Un plâns mut, fără suspine, lin, dar neistovit, cu lacrimi ce se prelingeau neîncetat pe obraji, în neştire. Viaţa pe care o trăise până atunci se afla acum în faţa ei, într-un scurt şi tragic rezumat: un mormânt vechi şi o groapă proaspătă ce aştepta să primească un pumn de cenuşă. Toate suferinţele, toate sacrificiile, toate nădejdile ei, grija şi duioşia cu care se devotase celor două fiinţe ce-i împlineau existenţa se prefăcuseră în ţărână şi scrum. Pentru ele îndurase lipsurile, pentru ele se ferise să se înjosească, pentru ele căutase să uite că e femeie, că e tânără, că e frumoasă, neutralizându-şi dorinţele, acceptând cu supunere situaţia de robot util şi

bravând totul cu o glumă, cu o indiferenţă simulată, cu o superficialitate ce nu era în firea ei. Doamna Alexandre evita de obicei să vorbească de trecut, decât doar pentru a povesti vreo întâmplare amuzantă şi fără consecinţe. Păzea cu străşnicie tezaurul ei de amărăciuni transformate, printr-o secretă alchimie, în şiraguri de perle şi diamante, singurele ei bunuri de preţ. Şi iată că încuietorile săriseră, zăvoarele cedaseră şi comoara strânsă într-ascuns se revărsa acum în lungi râuri de lacrimi, ca o mărturie, nu a disperării, ci a zădărniciei.

Începuse din nou să plouă cu picături repezi şi rare. Pllippe şi Dodichon se adăpostiră sub un copac desfrunzit care nu le oferea mai multă ocrotire decât o umbrelă zdrenţuită. Tânărul îşi descheie bluzonul de piele şi cu una din aripile hainei acoperi spatele surorii mai mari.

— Să nu răceşti, Philippe, spuse ea.

Ploaia încetă curând. Pe una din alei se zări un convoi funebru ce se îndrepta spre capătul cimitirului nou. Se depăna încet, într-o tăcere stranie, ca într-un film mut, vastitatea locurilor înghiţind orice zgomot. Puţin după aceea veniră două doamne în vârstă, două verişoare din partea tatălui, care începură să povestească, guralive, peripeţiile prin care trecuseră ca să ajungă la Pantin. Doamna Alexandre se ridică să le întâmpine. Philippe se retrase discret şi începu să se plimbe printre mormintele care nu erau chiar identice, aşa cum păreau de departe: existau diferenţe de calitate şi de dimensiuni între pietrele funerare. Zeci, sute de nume necunoscute, o imensă întindere acoperită de nume ca de un anonim gazon. Şi nicăieri o floare vie, numai mici cununi şi ornamente de flori artificiale, urâte ca tot ce încearcă să imite aidoma natura, un adevărat câmp al morţii.

Maşina de serviciu se apropie din nou. Funcţionarul coborî purtând în braţe o cutie de lemn de culoare închisă.

— A sosit, în fine. După aceea, vă rugăm să treceţi pe

la administraţie, mai e ceva de rezolvat.

Ceremonia se desfăşură repede şi fără nicio solemnitate. Cutia fu coborâtă în groapa adâncă de câteva palme, doamna Alexandre aşeză în jur câteva garoafe şi anemonele lui Philippe, acoperite îndată de ţărâna aruncată de gropari, celelalte flori fură presărate peste movilita de pământ netezită cu lopata. O ultimă privire: totul era în ordine. Cenuşa mamei venise să turbure pentru câteva clipe veşnica odihnă a fiului. La noapte morţii vor începe să vorbească între ei, ca în piesa lui Thomton-Wilder, *Oraşul nostru,* şi mama, care avusese un temperament plin de vivacitate, neastâmpărat şi fantast, se va obişnui cu nemişcarea. Rămăsese doar imaginea ei – un portret în pastel atârnat deasupra căminului din odaia doamnei Alexandre – la vârsta de zece sau doisprezece ani: o fetiţă frumoasă, blondă, cu ochi albaştri şi buze trandafirii.

Taxiul apăruse lângă ei pe neştiute. Se îngrămădiră înăuntru cu toţii, împreună cu cele două verişoare guralive, pe care trebuiau să le conducă până la prima staţie de metrou, şi şoferul, concesiv, nu făcu nicio obiecţie. Se opriră în faţa birourilor administraţiei. Doamna Alexandre reveni după o lungă aşteptare în timpul căreia verişoarele sporovăiră pe rând sau amândouă deodată.

— Mama a avut toată viaţa încurcături cu actele, spuse ea, reluându-şi locul lângă Dodichon.

Cerul se limpezise şi zâmbea, reflectându-se în stropii de ploaie risipiţi cu dărnicie până atunci. La cinci şi jumătate se aflau din nou în apartamentul din strada Lemercier. Aprinseră arzătorul de gaze din şemineul dormitorului, după care doamna Alexandre se duse la bucătărie să pregătească şi nişte gustări. Şi un pacheţel pentru sora ei care pleca în aceeaşi seară şi avea de făcut un drum de şaisprezece ore până la Viena.

Dodichon se aşeză pe marginea patului acoperit cu o

cuvertură albă de pichet, ţinând în braţe un vechi album de familie cu scoarţe groase, de piele şi-l chemă pe Philippe lângă ea.

— Voiaţi să mă rugaţi ceva, spuse el.

— A, da, fii sigur că n-aş fi uitat. Am ţinut mult să ajung la Paris de ziua ei de naştere şi n-am reuşit. Aşa că te rog pe dumneata ca miercurea viitoare, când e liberă, să cumperi din banii pe care am să ţi-i dau un buchet de trandafiri iar, din ce mai rămâne, o sticlă de şampanie.

— Taittinger, completă Philippe surâzând. Şi să cădem în genunchi.

— Nu e nevoie, ar fi prea mult, răspunse ea serioasă, neştiind la ce se referea. S-o beţi împreună, ca şi cum aş fi între voi. Te-aş ruga să vii însă cât mai de dimineaţă, ca să-şi înceapă ziua cu un buchet de flori. Se poate?

Scoase o sută de franci din poşeta pe care o aruncă apoi pe pat: un mic teanc de fotografii se împrăştie pe cuvertură.

— Pot să mă uit? întrebă Philippe, recunoscând-o pe doamna Alexandre.

Era ea peste tot, ea, în diferite roluri, în diferite spectacole, în costume diferite, la Odéon, la Casino de Paris, la Mavol, în săli de repetiţie, în cabarete elegante, într-altele mai puţin fastuoase; cu perucă blondă revărsată pe umeri, într-un maiou de dantelă şi cu un boa la gât; în braţele lui Domino, într-o rochie lungă, albă, învoalată, de seară, în vârtejul unui vals ameţitor; cu exoticul Lago, într-un dans acrobatic: cu perucă roşie şi mănuşi lungi până la cot, aşa cum îi plăcea ei, cântând în faţa microfonului; lângă pian, în timp ce imprima o şansonetă; şi, printre toate acestea, o poză mică, de legitimaţie: cu părul tuns scurt şi câteva şuviţe răzleţe pe frunte, cu ochii prelungi, codaţi şi cu un surâs delicat.

— Şi aici?

Era cu un alt partener, un bărbat brun cu trăsături regulate şi dure, şi un corp bine clădit, pe care fracul

negru cădea ca turnat.

— Cu Milovan.

Philippe ridică ochii spre ea, privind-o stăruitor:

— Vreţi să-mi spuneţi şi mie cine a fost acest personaj misterios pe care-l pomeneşte mereu? N-am îndrăznit s-o întreb, dar îl simt apărând ca o umbră lângă dânsa când nici nu te gândeşti.

— O fatalitate.

Ar fi vrut poate să spună „o nenorocire” dar îşi luase seama înainte de a rosti cuvântul: Dodichon nu voia să judece pe nimeni şi în niciun caz sentimentele surorii ei pe care le respecta cu o nemărginită dragoste.

— Sau o poveste frumoasă, adăugă ea, o legendă, un mit.

— O umbră din care a făcut un mit, murmură Philippe.

— Nu, un om. Nu mai ştiu unde l-a întâlnit: într-un oraş de provincie, în turneu. Era băiat de negustor şi tot cu negustoria s-ar fi îndeletnicit şi în ziua de azi, dacă n-ar fi întâlnit-o. Ca să poată fi împreună cu ea şi-a schimbat meseria, s-a reciclat, cum se spune acum. Cu o răbdare de neînchipuit ocupându-se ore întregi, zilnic, de el, l-a remodelat, l-a învăţat să danseze, deşi trecuse de vârsta la care corpul mai poate fi mlădiat, i-a transmis nu numai puterea ei de muncă, perseverenţa ei, dar şi pasiunea dansului. E adevărat că Milovan avea aptitudini, era născut să fie dansator, prindea totul repede şi, executa corect fiecare mişcare, n-a trebuit să-şi bată capul prea mult cu el. În scurtă vreme a devenit partenerul ei. Lucrau împreună, se iubeau, viaţa era frumoasă. Ca să-i las să se bucure în linişte de fericirea lor, am luat-o pe mama ei să stea cu mine, la Viena. Într-o zi însă mama s-a îmbolnăvit şi, cum era într-o stare gravă şi chiar şi medicul se arăta îngrijorat, am chemat-o la telefon. Bineînţeles, s-a grăbit să vină imediat. În momentul acela avea un angajament foarte bun la un cabaret, împreună cu Milovan. Nu putea să plece totuşi aşa, pe nepregătite,

lăsându-l în pană pe patron şi atunci a rugat-o pe o colegă să-i ţină locul cât timp avea să lipsească. Mama se simţea însă tot mai rău aşa că a fost nevoită să rămână la Viena mai mult decât şi-ar fi închipuit. Între timp colega ei, care era o fată isteaţă şi foarte practică, i-a luat locul definitiv, nu numai la cabaret dar şi alături de Milovan care, la fel de practic, s-a gândit că va face o mai strălucită carieră cu ea. Într-adevăr au şi plecat mai apoi la Tokio, la un bar de noapte, cu un contract foarte avantajos: se lansase pe piaţa mondială.

— Păstrase spiritul negustoresc, făcea acum negoţ artistic.

— La întoarcerea ei la Paris, n-a mai găsit nimic din ceea ce lăsase, era ca după un incendiu, marea dragoste se prefăcuse în zgură şi fum. N-am înţeles cum a fost cu putinţă, doar pentru ea Milovan îşi schimbase viaţa, se lipise de ea ca o bucată de argilă. Era tandru, drăguţ, fermecător.

— Mie mi se pare antipatic şi rece.

— Pentru că îl judeci după o singură imagine. Oricine poate părea antipatic şi rece într-o anumită împrejurare, într-un anumit moment. Eu am avut timp să-mi verific impresiile.

— Cred că vă înşelaţi totuşi, din prea multă generozitate.

— Eu nu. Mai curând cred că el s-a înşelat asupra lui însuşi.

Philippe clătină din cap, sceptic.

— Asta e tot ce ştiu, continuă Dodichon.

— Şi ai făcut bine că m-ai întrebat. A fost perioada cea mai neagră din viaţa ei şi preferă să nu şi-o amintească.

— Mi-am dat seama. Şi aici?

Ţinea în mână fotografia unui tânăr cu o privire nespus de expresivă, ai cărui ochi larg deschişi, luminaţi de o vie inteligenţă, păreau să cheme spre ei întreaga lume, întreaga viaţă, cu toate minunile ei, s-o cunoască, să şi-o

apropie. Era Micul Prinţ în faţa universului privit de pe planeta lui cu o singură floare.

— Nu, nu-mi spuneţi, lăsaţi-mă să ghicesc. E Alexandre, nu-i aşa? Sunteţi o familie de oameni frumoşi.

— Primesc complimentul în numele lor. Pentru că amândoi sunt, nu numai fraţii, dar şi copii mei, crescuţi de mine.

Auzind zgomot la uşă, Dodichon se grăbi să strângă fotografiile şi să le vâre în poşetă. Deschise apoi albumul pe genunchi.

— Ce faceţi aici? întrebă doamna Alexandre intrând cu tava încărcată. A, galeria strămoşilor. Mi-e teamă. Dodichon, să nu-l plictiseşti cu atâtea feţe distinse aşteptând stupide să zboare păsărica din aparatul fotografului. Şi-au pus oamenii tot ce aveau mai bun pe ei şi s-au dus, braţ la braţ, să se pozeze. Nici măcar nu-i cunosc, unii sunt de pe vremea celui de al doilea imperiu. Am păstrat albumul mai mult pentru costume.

Glumea, dar avea încă un aer melancolic. În timp ce-i servea ceaiul, Philippe îi prinse mâna şi o sărută apăsat. Ea îl mângâie uşor pe cap.

— Ce-i asta? Ai părul ud. Şi nu spui nimic! Repede, un prosop!

Se duse la baie, desprinse din cui un prosop şi se apucă să-i fricţioneze cu nădejde pielea capului, ca după o loţiune, la frizer, ciufulindu-l. Philippe se lăsa maltratat, cuprins de o plăcută înfiorare.

— Ai într-adevăr o coamă de leu. Un pieptene, Dodichon, să-l ţesălăm ca să putem ieşi cu el în arenă.

— Suntem la toaleta copilului! se auzi un glas în spatele lor. S-a jucat în nisip şi s-a murdărit?

Când voia să fie maliţios, Delphin devenea brusc inteligent. Găsise cheia apartamentului în *cagibi* şi intrase pe nesimţite, cărând un geamantan: era seara sortită mutării lui în strada Lemercier. Fără să ia în seamă sarcasmul, doamna Alexandre îl trimise să-şi aranjeze

lucrurile în dulapul de la intrare, pe care-l golise.

— Nu vrei să mă ajuţi?

— Eşti băiat mare. Învaţă-te să fii ordonat. Să vii pe urmă să-ţi bei ceaiul.

Era aproape şase şi jumătate şi Philippe trebuia să plece. Dodichon îl petrecu până la uşă. Luându-şi rămas bun îi apucă mâinile şi i le strânse cu putere:

— Am încredere în dumneata, Philippe, îi spuse uitându-se în ochii lui cu privirea ei cinstită şi limpede.

Tânărul o strânse în braţe şi o sărută pe obraji. Îi simţi căldura trupului, atingerea catifelată a feţei şi mirosul de curăţenie pe care-l răspândea îmbrăcămintea ei. Nu şi-ar fi închipuit atunci c-o vedea pentru ultima oară.

În seara aceea doamna Alexandre îşi dădu seama cât de necesară îi putea fi prezenţa lui Delphin care, văzând-o tristă, se purta cu ea afectuos şi prevenitor. O conduseră amândoi la gară pe Dodichon şi, la întoarcere, străbătură peronul strânşi unul lângă altul, el cu braţul petrecut pe după umerii ei. Alcătuiau o pereche atât de armonioasă, încât oamenii se uitau lung în urma lor.

Plecarea surorii mai mari adăoga o tristeţe în plus la multele tristeţi ale zilei. Dar cel puţin nu era singură. Intrară într-o cafenea, pustie la ora aceea şi comandară două expresuri. „Eşti invitatul meu” spuse doamna Alexandre, oprindu-l să plătească. În local era o atmosferă paşnică şi puţin dezolantă care-i făcea bine, ca un calmant. Se uită la omul de lângă ea cu recunoştinţă, pentru că se arăta atât de înţelegător şi-i respecta tăcerea. Cel puţin nu rămăsese singură. „Ce-o fi în capul lui?” se gândi ea.

Câteva zile Philippe nu mai dădu niciun semn de viaţă. „Să-i las în pace, îşi spunea el, să nu le tulbur mica lor fericire”. Pentru el nu putea fi decât „mică”, fiindcă rareori avusese prilejul să vadă un cuplu atât de nepotrivit, atât de hibrid. Un produs al hazardului care,

mai curând sau mai târziu, trebuia să se destrame. Nimic altceva nu-i unea decât senzualitatea şi constatarea că doamna Alexandre, care i se păruse atât de independentă în concepţiile ei şi prin felul cum îşi trăia viaţa, putea fi totuşi dominată de ceva, îl contraria. Luni dimineaţă, când era prima ei zi de vacanţă, o dată cu suspendarea spectacolelor de la Mayol, s-ar fi cuvenit să împlinească rugămintea surorii ei, dar, din păcate, se sculă mult prea târziu. N-avea rost să pice peste ei la masă cu buchetul de trandafiri în braţe. Fiind însă cu conştiinţa neîmpăcată, în noaptea următoare dormi agitat, se trezi de câteva ori şi, în sfârşit, la zece se ridică de pe salteaua de plastic – pentru că între timp se transferase din nou la vechea reşedinţă din Jean Beausire – făcu un duş şi porni spre florăria din strada Condamine, unde-i spusese Dodichon că putea cumpăra trandafiri cu jumătate de preţ decât se vindeau în altă parte. Era un magazin sărăcăcios ca aspect, fără vitrină, un fel de mic engros, de unde ieşi cu un buchet de boboci vişinii, cărora le adăogase un bucheţel de violete, din partea lui. Se opri apoi la băcănia de pe strada Lemercier, la „vecina”, pentru sticla de şampanie.

— Şampanie Trattinger, domnule, i-o recomandă cu entuziasm patroana, rostogolind sonor *r* urile, de parcă ar fi avut în guşă un pumn de pietricele, am băut de revelion, e atât de bună încât...

— Îţi vine să cazi în genunchi, completă Philippe.

— Nu-i aşa? O cunoaşteţi, va să zică? O minune, într-adevăr!

— V-aş ruga s-o ţineţi la frigider până mă întorc s-o iau.

Patroana îl privi intrigată:

— Pentru doamna Alexandre? E iarăşi ziua ei? Parcă a fost acum, de curând?

— Aceea era repetiţia generală. Acum e premiera.

Urcă apoi la etajul al doilea, pe treptele proaspăt lustruite şi trase de chinga clopoţelului. Aşteptă un timp

şi, cum nu se auzea niciun zgomot înăuntru, trase din nou de chingă.

— Vin, vin acum! îi strigă doamna Alexandre de pe sală, grăbindu-se să-i deschidă.

Era îmbrăcată cu un halat peste cămaşa de noapte.

— Nu m-aş fi trezit, dar au sărit pisicile din pat. Am crezut că-i factorul. Dar ce-i cu florile astea? Nu cumva ai venit în peţit?

Philippe îi spuse „la mulţi ani” din partea surorii mai mari.

— Dacă ar şti Dodichon ce fericită inspiraţie a avut! În primul rând pentru că mi te-a adus aici. Atâtea flori! O, Doamne, ce bogată sunt! Şi violetele? Din partea cavalerului Bayard, protectorul doamnelor solitare?

Aspiră adânc parfumul modestului bucheţel:

— Simt că trăiesc din nou. Urmează sticla de şampanie, nu-i aşa? Taittinger?

Apoi amândoi într-un glas:

— O să cădem în genunchi.

Intrară în dormitor: patul era răvăşit, dar lipsea cea de-a doua pernă.

— Sunteţi singură? Şi Delphin? A plecat aşa de dimineaţă?

— A plecat definitiv, răspunse doamna Alexandre fără să-l privească. Apoi pe un ton apăsat şi dur: L-am dat afară.

Philippe se aşeză pe un scaun, uluit:

— Cum se poate?

— Foarte bine. N-avea grijă că şi-a găsit imediat adăpost. Mi-a lăsat a datorie de o mie de franci pentru telefon: a avut nu ştiu câte convorbiri cu străinătatea. I-a intrat în cap să devină vedetă de cinema şi l-a tot sunat pe Fellini, ba acasă, ba la studio, la Napoli, la Milano, la Veneţia, în toată Italia, fără să poată lua legătura cu el. Auzi, Fellini, nici mai mult nici mai puţin! Un inconştient! O mie de franci! Numai asta-mi lipsea, în situaţia în care

sunt. Îţi închipui însă că nu l-aş fi gonit numai pentru atât. Ar fi fost, oricum, o meschinărie. Mai e încă ceva mult mai grav. A plâns puţin, pe urmă s-a înseninat, şi-a făcut bagajele şi, la plecare, mi-a spus *„bonsoir”,* ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Cred că ştia precis unde se duce. Treaba lui. Gata, nu mai vreau să vorbesc despre asta.

Philippe îşi aminti că-l zărise într-o zi pe *rue des Dames* şi că Delphin se ascunsese de el, intrând într-un hotel, dar se mulţumi să tacă. Ştia că de acum încolo va fi un subiect interzis şi că nu va ajunge niciodată să afle acel lucru grav care provocase ruptura. Dar de ce simţea o asemenea uşurare, de ce camera i se păru dintr-o dată mai albă, mai luminoasă?

Pianista de la etajul doi începu să cânte cu frenezie, ciocănind energic claviatura.

— Campanella în ediţie revăzută şi corijată, zâmbi doamna Alexandre. — Toacă mereu clapele, de parcă ar toca varză, ceapă ori pătrunjel. Cred c-ar putea fi excelentă gospodină. Dodichon spunea că este imposibil ca un singur om să maltrateze pianul cu atâta obstinaţie, ore în şir. Că trebuie să fie mai mulţi, un fel de echipă. Dar apropo de pătrunjel, n-ai vrea să-mi faci un mic serviciu, pentru că tot ai ieşit după târguieli în dimineaţa asta?

— La ordinele dumneavoastră, doamnă.

— Pisicile scâncesc de foame. Fii drăguţ şi cumpără-le raţia alimentară: un *steak* – ai grijă să spui că-i pentru mine – şi două cresoane. Nu salată ordinară, ci cresoane, fiindcă le deosebesc după miros: au un năsuc foarte fin. Stai să-ţi dau bani. Nu, nu accept. Mustăcioasele mele sunt nişte cucoane, nu femei uşoare, pe care le plăteşti cu o masă la restaurant.

Philippe coborî cu coşuleţul doamnei Alexandre în mână. Se duse mai întâi să ia cresonul pe care-l alese cu toată atenţia cuvenită, cât mai proaspăt şi mai înfoiat, apoi intră la măcelăria din colţ.

— Un *steak,* ceru el.

„Frumosul Francis”, cu părul strălucitor de unsoare, se pregăti să taie carnea.

Pentru pisicile doamnei Alexandre, adăogă Philippe.

Tânărul vânzător ridică ochii, intrigat şi se înroşi. Cântări bucata de muşchi, o trecu prin maşina electrică de tocat, o împachetă cu deferenţă, stătu o clipă pe gânduri, apoi o despacheta şi puse alături un mănunchi de pătrunjel.

— Sunt copleşită! exclamă doamna Alexandre descoperind pătrunjelul. Frumosul Francis mă omagiază în numele breslei măcelarilor.

Aşa începură cele şaisprezece zile de vacanţă petrecute împreună, într-o deplină uitare şi într-o necurmată înlănţuire de bucurii plăsmuite din te miri ce, din orice împrejurare şi din orice hazard neprevăzut, aşa cum fantezia unor oameni săraci, dar cu o bogată imaginaţie le poate născoci, şaisprezece zile de libertate şi de zburdălnicii, de care Philippe avea să-şi amintească mai târziu cu o secretă nostalgie. Se întorseseră amândoi la vârsta explorărilor şi miracolelor copilăriei: era *la vie en rose* cântată de Edith Piaf şi Parisul le dezvăluia tainica lui faţă rezervată făpturilor animate de sentimente tandre şi gingaşe. Se plimbau mână în mână prin locuri văzute adesea, dar numai în grabă, cu ochiul trecătorului preocupat ori cu gândurile împrăştiate. Mână-n mână au străbătut grădina Tuileries, au privit statuile bătute de ploaie şi profanate de păsările cerului, au cumpărat o pungă cu grăunţe de la chioşc şi au ospătat porumbeii languroşi şi stupizi, năpădiţi de invazia gâlcevitoare a vrăbiilor, au băut o sticlă de coca-cola aşezaţi la masa de sub umbrar, s-au oprit pe urmă să privească un portretist ambulant care, pentru câţiva franci, decupa din hârtie neagră, mânuind foarfecile cu o uimitoare iscusinţă, profilurile celor ce le pozau, au mângâiat capetele măgăruşilor decorativi, aduşi acolo pentru amuzamentul

copiilor, s-au strecurat printre teii şi castanii plantaţi într-o perfectă geometrie, câte cinci, câte cinci, au lâncezit apoi vreme îndelungată, la soare, pe terasa Folianţilor, contemplând agitaţia micilor navigatori platonici care lansau vaporaşe şi corăbii cu pânze de-o palmă pe apa limpede a vastului bazin din mijloc, au coborât apoi în subsolul pavilionului Orangerie să admire *Nuferii* lui Monet, pictaţi într-o amplă panoramă la diferite ore din zi şi în diferite condiţii meteorologice. Au colindat parcul Monceau, cu savanta lui ornamentaţie floral şi cu vegetaţia lui aparent sălbatică, au zăbovit în faţa *noumahiei,* o piscină de nimica toată, înconjurată de o dublă colonadă în semicerc, urmărind plutirea imaterială a lebedelor, înfioraţi de ţipetele lor stridente şi disperate. „Da, da, drăguţelor, da, da, încerca doamna Alexandre să le liniştească, aşa e cum ziceţi dumneavoastră, nimeni nu vă contrazice.”. Philippe fusese vreodată în Bois *de Boulogne?* „Când” întrebă Philippe. „Cum când?” „Când am avut timp? A trebuit să-mi câştig pâinea.” „A, da, în schimb alteţa sa a vizitat Antilele şi s-a scăldat în marea Caraibilor”. Trecură peste vechile fortificaţii rămase doar sub forma unui val de pământ, apoi printre cele două lacuri cu nivele diferite: în cel superior, o legiune de crăpceni se băteau în jurul fărâmelor de pâine aruncate de vizitatori, împrăştiind scânteietoare focuri de artificii pe faţa apei. Coborâră apoi pe o potecuţă cotită, între stânci artificiale, spre lacul inferior, cu adâncuri mohorâte, sinistre. Doamna Alexandre îşi lipi o clipă capul de umărul însoţitorului său. „Ce bine că exişti” murmură ea. Philippe tăcu emoţionat şi-şi aşează palma lui mare, bărbătească, peste mâna ei delicată: nimeni nu-i spusese asemenea cuvinte până acum. Terenul începea să fie noroios, aşa că făcură calea întoarsă. „Către marea cascadă” indica o tăbliţă. „Către Pré Catelan” o a doua. „Asta-mi aminteşte de *Rondul de noapte* al lui Modiano – zise doamna Alexandre – alege tu unde mergem” „Marea

cascadă” hotărî Philippe. O apucară pe aleea Hipodromului, care părea mai zvântată, dar cu desăvârşire pustie, deşi mereu lunecau pe lângă ei, încoace şi încolo, maşini elegante, într-un zbor şuierător. Fiind duminică, multă lume ieşise să-şi scoată câinii la plimbare şi, printre copaci, se zăreau risipiţi rentieri solitari, îmbrăcaţi ca nişte *dandies* sportivi de altădată, perechi de bătrâni, tot rentieri sau numai pensionari, ori tineri cu haine de piele, cizme şi cămăşi colorate, însoţiţi – deşi mai curând ei erau însoţitorii – de animale de rasă, pointeri, normanzi, dogi, grifoni şi, mai rar, baseţi, o adevărată expoziţie canină. „E o pădure tânără” constată, decepţionat, Philippe. „S-au succedat multe generaţii de copaci, de pe vremea când era un codru des şi până ce a devenit pădure mondenă.” „Aştept mereu să apară, spuse el, amazoana pe un cal roib, din *Ciuma* lui Camus”. „Eşti într-o dispoziţie sinistră, dragul meu, răspunse doamna Alexandre. Eu aştept s-o întâlnesc pe contesa de Guermantes cu o umbreluţă de mătase şi o pălărie cu pene. În locul ei văzură ieşind dintr-un tufiş o tânără fată în pantaloni şi jachetă care se opri la marginea drumului, pe un dâmb, privindu-i fără prea multă curiozitate. „E dezamăgită, remarcă doamna Alexandre, credea c-ar putea fi vreun client”. „N-ai zice că e o profesionistă şi nici un mi-aş fi închipuit că la ora asta umblă pe aici prostituatele. Ştiam doar că noaptea este un trafic intens.” „Lucrează şi ele cât pot şi când pot. Banul se câştigă greu, mai ales când este o asemenea concurenţă.” La capătul aleii li se deschise în faţă o largă şi însorită perspectivă spre hipodromul Longchamp. „Către buveta marii cascade” indica o săgeată. „O buvetă! se bucură doamna Alexandre. Ce bine mi-ar prinde acum un pahar cu bere! Cât o mai fi până acolo?” O luară la dreapta, pe firul şoselei şi după o sută de metri, dădură de un parking la capătul căruia se vedeau nişte stânci. Dar unde era cascada? Printre pietrele acoperite

de muşchi se prelingeau nişte stropi răzleţi, rostogolindu-se într-o băltoacă ceva mai mare ca un lighean. „Nu se poate! Din moment ce există o mare cascadă trebuie să fie şi una mică. Şi dacă există una mică, trebuie să fie una şi mai mică. Asta probabil este cea mai mică dintre toate.” „Vom vedea. Dacă găsim buveta marii cascade, înseamnă că nu mai poate încăpea niciun dubiu” chibzui Philippe. Urcară un mic drum în pantă şi descoperiră într-adevăr un restaurant pe mâna dreaptă, iar, pe stânga, un lac întins şi limpede, brăzdat de valuri, pe malul căruia un grup de tineri însoţitori de căţei – băieţi şi fete – şedea la şuetă, o veselă şi gălăgioasă şuetă. Se odihniră pe o bancă, până ce Philippe fumă o ţigară. „Şi acum la buvetă. Eu vă invit.” Dar, vai, buveta era în realitate un local de lux, cu candelabre aprinse şi un numeros personal de serviciu, deşi deocamdată nu avea clienţi. „Nu-i de noi”, spuse doamna Alexandre. „Dar eu v-am invitat” protestă el. „Ei şi? M-ai invitat la o bere. Pe care o s-o bem la o cafenea din Passy, sunt câteva în şir în dreptul staţiei de metro *La Muette”.* „A, de mult voiam să vă întreb: de unde vine numele ăsta? Presupun că ar putea fi un personaj pitoresc ca nebuna din Chaillot.” „Întâmplător ştiu şi pot să-ţi răspund, pentru că şi pe mine m-a nedumerit: e un cuvânt deformat, vine de la *meute* (haită de câini) fiindcă, probabil, pe aici aveau loc odinioară vânători organizate. Iar, ca să ajungem acolo, vom trece pe lângă o grădină publică, de asemenea cu un nume ciudat: *Ranelagh.* E vorba de un bal popular în aer liber înfiinţat – o, Doamne, acum două sute de ani – după modelul balului londonez al lordului Ranelagh.” „Sunt ceva mai deştept decât acum două minute. *Merçi, my lady”.*

Se întorceau tot pe aleea Hipodromului, la fel de pustie ca şi la venire. „Ştii – spuse la un moment dat doamna Alexandre – Dodichon se pregăteşte să plece în Statele Unite, la New-York, invitată de un prieten din tinereţe:

cred că a fost cândva între ei o mică idilă. Cunoscând-o pe Dodichon, sunt convinsă că n-a putut fi nimic mai mult.

E un om de vârsta ei, poate mai mare cu doi, trei, ani, care duce o existentă de emigrant, adică solitară. Erau în corespondenţă de multă vreme, mai precis de vreo trei decenii. Şi iată că, apăsat de singurătate, îi propune acum să vină să stea cu el o lună de zile, ba chiar, dacă socoteşte că e posibil şi nu e prea târziu, să rămână toată viaţa lângă el. Când mi-a destăinuit marele ei secret – care în curând nu va mai fi chiar aşa secret, pentru că s-a hotărât să plece peste zece zile – părea o fată de şaptesprezece ani, o bătrână fată tânără." „Mă bucur pentru Dodichon. N-a fost căsătorită niciodată, nu-i aşa?" – „Ba da, a fost, cu un italian, un bărbat foarte chipeş şi pe care-l iubea. Asta, când eram eu copil. O căsătorie care n-a durat decât doi ani de zile. Pe urmă chipeşul italian şi-a amintit că mai avea o soţie, pe care o lăsase în ţară şi care intenţiona să-i intenteze proces de bigamie. Ca să-şi salveze onoarea aşadar omul s-a întors la prima nevastă, dar pe furiş şi pe tăcute. Într-o bună zi a dispărut fără urmă. Şi Dodichon n-a plâns, nu s-a jeluit nimănui, n-a protestat. Nimeni n-a ştiut prin ce a trecut ea atunci. Vorbeşte întotdeauna frumos despre fostul ei bărbat: s-au înţeles perfect şi a trăit bine cu el. Şi poate că aşa şi este. O fericire iluzorie, mincinoasă, dar pentru ea a fost o realitate şi aşa a rămas, o realitate care face parte din existenţa ei. Poţi oare schimba o amintire, înlocuind-o cu altceva? Poţi s-o ştergi din memorie ca pe un cântec imprimat pe o bandă de magnetofon? Dar observ ceva: văd că lui Dodichon îi spui pe nume, ca unui prieten apropiat. De ce cu mine continui să fi ceremonios?" „Îmi daţi voie, pardon, îmi dai voie, *my lady Godiva*?" „S-a terminat cu lady Godiva: acum poartă o fustă cu zece rânduri de volane şi pantalonaşi cu dantele şi dansează la *Belle Epoque* cu Lous şi cu tâmpitul de Morillon." Se

opriră la cafeneaua de lângă staţia *La Muette* şi băură însetaţi un pahar cu bere, stând în picioare la tejghea. „Încă un rând, propuse doamna Alexandre – asta însă este invitaţia mea.” Un uriaş câine Saint-Bernard cu o privire dezolată circula paşnic printre consumatori, adulmecând pe jos vreun rest de mâncare. „Îl ştiu mai de mult, spuse Philippe – în timpul zilei e blând şi indiferent, aşa cum îl vezi, oricine poate să pună mâna pe el. Seara însă, la ora unsprezece, când se închide localul, se schimbă deodată, se aşează lângă uşă şi cum mişcă cineva clanţa, încercând s-o deschidă, se ridică în picioare şi începe să latre mânios.” „E replica lui Samsonnet în regnul câinesc, dar nu cred că e lunatic ca el.” În apropiere, la o masă, se încinsese o discuţie aprinsă între doi soţi, trecuţi de mult de prima tinereţe, o scenă de gelozie conjugală în văzul şi mai ales în auzul tuturor, pentru că amândoi vorbeau în gura mare, ca şi cum ar fi fost în faţa unei instanţe, unul formulând capetele de acuzare, celălalt pledând, cu mici clenciuri avocăţeşti, cauza pârâtului. Obiectul disputei era o întârziere de aproape o oră, pe care soţul cu un aer de don-juan spilcuit şi fanat, n-o putea justifica. „Te-am adus la restaurant? Te-am adus – perora el, sculându-se de pe scaun ca să capete mai multă autoritate şi să fie mai persuasiv. Suntem împreună? Suntem. Am venit aici să petrecem? Lasă fleacurile astea şi să petrecem. Ce-a fost, a trecut, să trăim în prezent.” Nimeni nu le dădea însă nicio atenţie – din decenţă, din blazare sau din lipsă de curiozitate? – iar ei îşi continuau răfuiala fără să se sinchisească de cineva. Ca şi cum ar fi vrut să pună în practică înţeleptele precepte ale soţului suspectat, la o altă masă, o femeie între două vârste dezghioca de zor nişte scoici, înfulecând conţinutul gelatinos cu un apetit molipsitor. „Priveşte-o, spuse doamna Alexandre, poţi să ghiceşti cu ce se ocupă?” „Pensionară.” „Ar putea fi, dar n-a atins încă limita de vârstă. Şi apoi mănâncă stridii.”

„Şefă de raion la un mare magazin.” „S-ar putea, dacă mantoul pe care l-a lăsat pe spătarul scaunului n-ar fi o blană.” „Atunci?” „Cred că are micul ei comerţ rentabil, parfumerie sau lenjerie femeiască, undeva în Passy, dar felul cum stă aplecată asupra scoicilor şi perspicacitatea cu care le studiază mă fac să mă gândesc la o ghicitoare în cărţi.” „A, cum de un mi-am dat seama: ştiam că eşti mare amatoare de scoici. Nu vrei să rămânem aici să mâncăm?” „A, nu, dragul meu, tocmai azi când vroiam să-mi pun în valoare talentele mele culinare? Mergem acasă? am pregătit o minune de salată de crevete cu ciuperci şi maioneză. Abia aştept să mă lauzi.”

După masă, doamna Alexandre aprinse focul în odaia ei şi se aşează pe pat, cu o pernă la spate, să-şi odihnească picioarele după o atât de îndelungată plimbare.

— Mâine avem primul spectacol la *Belle Epoque.* Întinde-te şi tu, aşa, în curmeziş, ca să-ţi pot vedea faţa. Acum putem sta de vorbă.

— Cum au mers repetiţiile?

— Ca pe roate. Doar cancanez de o viaţă întreagă. Fac parte din ansamblu, solişti sunt doar Lous şi Morillon. Trebuie să mă consider fericită că mi s-a oferit atât de repede un angajament. Pentru viitor sper să găsesc un impresar. Voi reîncepe să colind oraşele de provincie, Metz, Grenoble, Bourges, Liège, Nancy. Am fost cândva şi la Brest, dar m-au expediat după primele trei zile, fiindcă nu beam la bar cu clienţii. Arta mea nu mai făcea două parale dacă nu eram un pic şi demimondenă. La Grenoble, în schimb, am rămas două luni în şir, am avut succes, totuşi l-am părăsit fără regret: cam bolovănos, cu pietroaie superbe în toate colţurile, albe de zăpadă şi roz seara, dar autohtonul cam troglodit. A fost un oraş de exil. Tot aşa şi Bourges: *by day* era superb, *by night* complet tâmpit. Am avut-o însă cu mine pe Caramel, adorabilă, frumoasă. M-am plimbat cu ea prin pădure şi era cât pe aci s-o pierd în desiş: făcea una cu frunzele şi

umbra. Lăsasem acasă pisicile, cu Milovan (era prima oară că ne despărţeam, nu mai lucram împreună) şi se împăcau foarte bine cu el, numai Caramouche nu-l lăsa să se apropie, stătea ascunsă sub pat şi, timp de câteva zile, n-a vrut să mănânce nimic. Până la urmă a trebuit să se urce cu ea în tren şi să mi-o aducă la Bourges. Altminteri s-ar fi lăsat să moară de foame. Dar asta se întâmpla demult.

— Cât de demult?

— Tot ce-i legat de Milovan a fost demult. O fericire fără umbră, fără niciun nor şi apoi, deodată, neantul. Şi ce amară despărţire, cât de dur mi-a vorbit! Am simţit că mă scufund. Cineva însă mi-a întins atunci mâna – o femeie – şi m-a ajutat să mă ridic. Ai s-o cunoşti, trebuie să vină pentru câteva zile, la Paris, între două turnee.

— E dansatoare?

Doamna Alexandre stătu o clipă la îndoială până să răspundă:

— Oarecum. Face *strip-tease.* Numai pentru bani, nu are niciun fel de ambiţii artistice. „Am să continui aşa cât am să pot – spune ea – pe urmă, cu ce o să reuşesc să adun până atunci, mă retrag la mine, acasă – e italiancă – şi mă fac femeie cumsecade, o bătrână cumsecade.

— Şi Milovan?

— Ce-i cu Milovan?

— L-ai mai văzut după aceea? întrebă Philippe deşi sora mai mare îl prevenise că era un subiect dificil, de care nu trebuia să se atingă.

— Da, după un an şi jumătate. A fost marele eveniment, meteorul. Două ore în braţele lui, după un an şi jumătate de abandon. Trăiam în întuneric, ca într-o pivniţă, şi deodată s-a deschis o uşă, s-a făcut lumină şi el şedea în prag. Două ore ireale. Aş fi vrut atunci să dispar, să mă topesc în euforia aceea. Pe urmă a plecat. A plecat pentru încă un an. Şi iar a revenit. De astă dată la un spectacol în matineu, la Mayol. L-am găsit aşteptându-mă

în cabină, în antract. Am stat de vorbă zece minute. Asta a fost tot.

— I-am descoperit numele în Pariscop, dacă este vorba de acelaşi Milovan. A montat un spectacol erotic, o revistă în genul lui *Hair.*

— Ştiu. Cred că a învestit ceva bani din suma pe care a realizat-o în barurile din Tokyo sau mai ştiu eu de unde. A rămas în locul domnului Lefebvre. În curând o să fumeze şi el trabuc şi o să-şi ia o nevastă care să bea Grand-Marnier. Numai că nu fumează: e un om cumpătat.

— E totuşi creaţia ta. Dacă nu te-ar fi întâlnit, n-ar fi ajuns ceea ce este acum.

— Iar dacă ar fi preluat afacerile lui taică-său, ar fi mâncat toată ziua biftecuri şi ar fi fost acum un negustor burtos.

— Şi ceilalţi?

— Ceilalţi – care?

— Colegii de la Mayol, ce-au devenit?

— N-am idee. S-au risipit în cele patru vânturi, probabil. De Domino îmi pare rău. Nu e un cap sec. Ce-o să se aleagă de el? S-a rătăcit într-o meserie pentru care nu era făcut. Pe lângă multele lui ghinioane i s-a mai întâmplat zilele astea – *post-festum,* ca să zic aşa – un lucru destul de neplăcut. Acum vreo două luni „o revistă erotică a cerut voie direcţiei Mayolului să facă nişte fotografii cu anumite scene din spectacol. Şi direcţia a fost de acord, pentru reclamă. Ne-au convocat într-o dimineaţă, fără să ştim pentru ce, ne-am costumat, adică ne-am dezbrăcat şi ne-am dus pe scenă. Când au văzut aparatele de fotografiat şi blitzurile în sală toţi actorii au protestat, fetele fără prea multă convingere, băieţii însă vehement, motivând că asta nu intra în obligaţiile lor contractuale. Regizorul de culise a pledat, explicându-le că e în interesul lor, că, fără reclamă, spectacolul nu poate ţine afişul şi aşa mai departe, până ce i-a înduplecat. „Bine, s-au învoit ei, dar fără prea multă lumină, ca să nu se

distingă figurile.” Şi am început să jucăm, adică să dansăm, scena cu Iisus şi Sulamita. În momentul culminant însă s-au aprins toate luminile şi fotografii au intrat în acţiune. Băieţii au refuzat să mai continue şi lucrurile s-au oprit aici. Credeam că până la urmă a rămas baltă totul şi aproape că şi uitasem incidentul. Cu câteva zile însă înainte de suspendarea spectacolului a apărut ultimul număr din revistă, cu Domino în prim plan, în toată splendoarea lui anatomică. Îţi închipui ce surpriză pentru bietul băiat! Dar cel puţin cei care veniseră să ne pozeze erau profesionişti, trăiau din meseria asta, pentru că altceva nu ştiau să facă. Mai răi sunt însă fotografii amatori care vânează subiecte „artistice”, fiindcă, mă rog, au ochi de esteţi şi în loc să picteze cu paleta, pictează cu aparatul de luat instantanee. Este unul, bunăoară, un arhitect, care tot timpul se învârte prin culisele teatrelor, ca doctorul Trublet al lui Anatole France care le vorbea despre Platon cabinierelor. Arhitectul meu însă frecventează de preferinţă culisele anumitor teatre. Eu am scăpat de mult de insistenţele lui: l-am pus la punct cât se poate de politicos. În ultima vreme însă venea mereu pe la Mayol şi mă tot pisa să vorbesc cu fetele să-i dea voie să le fotografieze. Avea în special o slăbiciune pentru Christine. Am vorbit într-adevăr cu fetele, dar ca să le dăscălesc: „Să nu acceptaţi decât dacă vă plăteşte. Pictorii îşi plătesc modelele. Dumnealui vrea să facă artă pe gratis?” Christine însă i-a spus categoric că n-o interesează treaba asta şi de atunci nu i-am mai văzut dând târcoale prin culise.

Cum şedea culcat într-o rână de-a curmezişul patului, cu capul în palmă Philippe simţi că-i amorţise braţul în care se sprijinea. Se ridică puţin şi făcu o mişcare de destindere.

— Stai prost. Vrei să-ţi dau o pernă?

— Nu, nu, mi-e bine aşa, răspunse tânărul culcându-şi obrazul peste picioarele ei.

— E o pernă cam tare.

— În paradis, Adam dormea pe o piatră şi i se părea ţesută din fire de păianjen.

— Bravo! E foarte bun ca titlu pentru un cântec „În paradis, Adam dormea pe o piatră”. Îmi dai voie să-l pun pe note? Să ştii că vei fi în bună companie: textierii mei se numesc Apollinaire şi Prevert. Şi, bineînţeles Madame Arthur. Croşetez cântece aşa cum altele croşetează pulovere. M-a cam sâcâit muza în ultima săptămână şi am compus nişte splendori. Din păcate, n-am niciun succes printre profesionişti, cred că va trebui să le cânt prin curţi. Autorii şi compozitorii strâmbă din nas. Ce să le faci: beoţieni!

— Adică?

— N-au spirit atic.

— Adică?

— Adică, adică... De nu mă înşel, cultura dumneavoastră clasică e cam neglijată, domnul meu, sau memoria e deficitară. Ia Brodynamine – e bun pentru astenie mintală.

— A, ştiu acum: sarea atică!

— Ba să mă ierţi, te rog, n-am nevoie de sare nici chiar de cea atică, am eu suficientă.

Pisicile îşi făcuseră culcuş pe pat, lângă ei. Salomé privea distinsă şi dispreţuitoare în gol. Samsonnet era impunător şi enigmatic ca statuia pisicii egiptene de la Luvru. Dar ce se întâmpla cu Caramouche? Ea care până atunci îl scuipa de câte ori se întâlneau faţă-n faţă, („aşa cum scuipă tot restul universului” adăuga doamna Alexandre) acum devenise umilă şi mieroasă şi se linguşea pe lângă el, mieunând languros şi frecându-şi botişorul de picioarele lui. Motanul rămânea cu desăvârşire insensibil la avansurile ei, încremenit într-o totală nepăsare. Din două motive: întâi pentru că era surd şi miop şi apoi pentru că încetase să mai fie motan.

— Caramel se află sub influenţa malefică a unor

conjuncţii astrale: Venus, probabil, se află în casa lui Marte – spuse doamna Alexandre – ce tristă poate fi dragostea, chiar şi pentru o pisică! Viaţa animalelor este instructivă. Te gândeşti întrucât ne deosebim de ele. Fluturaşul meu brazilian e în plină criză erotică. Priveşte-o: are glasul, privirea, alintările unei femei care se topeşte de dragoste în faţa lui Alain Delon ori a lui Robert Redford. Un Alain Delon surd şi cu urechea ciuntită. Avantajul pisicilor faţă de noi este că nu fac literatură şi nu citesc romane.

— Există totuşi dragoste – îndrăzni s-o contrazică Philippe. Nu este un simplu cuvânt. Există, dar numai pentru oamenii care au depăşit condiţia animalelor. Dovadă: Héloïse şi Abailard.

— Nu puteai să alegi un exemplu mai prost: Abailard era în situaţia nesimţitorului Samsonnet iar Héloïse a preferat să se ducă la mănăstire decât să rămână în continuare cu el: ce putea să facă, sărmana, cu un amant castrat?

— Pisica asta devine insuportabilă, spuse Philippe, ridicându-se de la locul lui şi aşezându-se pe marginea patului. Avea un sentiment de jenă şi de iritare, senzaţia unui lucru neplăcut şi obscur.

— Mi-e milă de imbecilitatea ei, dar n-am nicio putere. Nu-i da atenţie. Trebuie să aşteptăm până trece echinocţiul.

În momentul acela sună telefonul. Doamna Alexandre se ridică să răspundă:

— Vine *le Macaque,* îl înştiinţă ea, punând receptorul în furcă. M-a întrebat dacă poate să-mi facă o vizită. S-a întors de curând dintr-un turneu şi mi-a adus un mic colier care cred că s-ar potrivi mai bine pe o trompă de elefant. Poate am să-l port ca jartieră. Şi *honny soit qui mal y pense.*

Jorge Lago, căruia în teatru i se spunea Georges, numele lui spaniol fiind imposibil de pronunţat, era, în

primul rând şi mai presus de orice, o persoană volubilă, cu un debit copleşitor, deşi învăţase franceza după ureche, cu o totală desconsiderare a regulilor gramaticale, ceea ce nu-l împiedica s-o vorbească totuşi, cu însufleţire, cu aprindere, cu brio, să discute cu pasiune şi, mai ales, să se certe, ca şi cum temperamentul lui tumultuos, tropical, căuta să se revanşeze, printr-o nestăvilită erupţie de cuvinte, pentru faptul că practica o artă prin excelenţă mută. Altminteri, băiat simpatic, bine făcut, cu nişte ochi negri înguşti şi scăpărători, cu buze cărnoase, cea superioară mai groasă decât cealaltă, cu un nas uşor arcuit şi nări răsfrânte şi cu o dantură sănătoasă, neverosimil de albă, ca o explozie de imaculate perle. Era îmbrăcat cu o somptuoasă blană de lup ce-l acoperea până aproape de călcâie.

— Dar asta nu mai e o haină de blană, ci o şubă – se minună doamna Alexandre – ce s-a întâmplat? Ai cumpărat alta?

— Nu, am lungit-o pe cea veche.

— Semeni acum leit cu Alexandru al III-lea al tuturor Ruşilor.

Le Macaque însă nu avea prea multe cunoştinţe de istorie:

— A, da? Cel care a făcut podul de peste Sena?

— Exact: a pus mâna şi a lucrat la zidărie, confirmă fosta lui parteneră.

Apoi, adresându-i-se lui Philippe:

— Georges are un dar pe care nu-l posedă mulţi actori: ştie să poarte pe scenă un costum. Îmi pare rău că n-ai văzut *Zizi je t'aime.* Roland Petit montase un întreg tablou pentru el: un sultan care se trezeşte din somn şi aşteaptă să fie îmbrăcat de sclave. Nu pot să uit măreţia şi eleganţa cu care întindea braţele spre a fi împodobite cu bijuterii. Am rămas cu gura căscată, era într-adevăr fascinant. A fost de altfel singurul dansator din vechea formaţie de la Casino de Paris pe care l-a păstrat pentru

noua revistă: a avut fler.

— Am dansat şapte ani la Casino de Paris alături de Zizi Jeanmaire şi de Lisette Malidor, adăugă Lago care ascultase cu modestie, dar fără să protesteze, laudele prietenei.

— Şi acum? întrebă Philippe.

— Acum e şi el pasăre călătoare ca toţi cei din lumea noastră, răspunse doamna Alexandre.

— Am turnat şi un film şi s-ar putea să mai turnez unul, mi-am luat şi maşină, mi-am adus părinţii în Spania unde le-am cumpărat o căsuţă, continuă *le Macaque* dornic să spună dintr-o suflare totul despre el.

— Are o familie grea şi munceşte din răsputeri s-o întreţină – explică dansatoarea – el s-a mulţumit cu puţin: şuba şi maşina sunt averea lui personală.

— Aţi jucat într-un film? – se interesă Philippe – cum se numeşte: e pe piaţă?

— Încă nu. Abia l-am terminat. E un film mai deosebit, cu foarte puţin text, mai mult imagine, ca un film moale.

— Moale? se miră Philippe.

— Vrea să spună un film mut – îl lămuri doamna Alexandre – între *mou* şi *muet* nu e mare deosebire. În orice caz este în progres faţă de felul cum vorbea mai înainte când neglija cu totul acordurile gramaticale. Georges este un prieten fidel şi conştiincios, îl recomandă ea în continuare – într-o vreme mă chema seară de seară la telefon, după ce mă întorceam de la spectacol, ca să-mi dea raportul şi Doamne fereşte dacă nu-l ascultam până la capăt.

Clopoţelul de la uşă clincheti scurt.

— Trebuie să fie Lous.

Înaltă şi, pe cât se părea, vânjoasă, cu cizmele ei de piele cu carâmb moale şi înalt, tânără olandeză semăna mai curând cu un muşchetar ori un dragon decât cu o balerină. Nişte ochelari groşi, fumurii, îi acopereau ca o mască faţa ce se bănuia a fi drăguţă. Îl cunoştea pe Lago

de la Casino de Paris din al cărui ansamblu făcuse şi ea parte cândva.

— Georges pleca totdeauna ultimul din teatru, spre disperarea cabinierelor. Erau obligate să aştepte până se spăla din cap până-n picioare. Un ceas întreg stătea sub duş, povesti ea.

— Cred că lua câte un rând de piele de pe el – adăugă doamna Alexandre – e un maniac al curăţeniei. Şi bietele femei nu puteau să spună nimic fiindcă imediat începea să măcăie. E un băiat bun şi drăguţ, o inimă de aur şi totuşi reuşise să se certe aproape cu toată lumea.

Se auzi din nou clopoţelul.

— Trebuie să fie Morillon, îi anunţă cu detaşare Lous. Zicea că s-ar putea să treacă şi el pe aici.

— Parcă ar fi legaţi unul de altul, murmură gazda ca să audă numai Philippe.

Noul venit, despre care doamna Alexandre spunea că „e mai ectoplasmă ca oricând”, avea în permanenţă un surâs pe buze, un surâs afabil şi stupid. Altminteri nu scotea un cuvânt, poate din prudenţă sau dintr-un irevocabil vid interior. Se aşeză pe un scaun şi rămase acolo să privească şi să asculte, fără să dea vreun semn că ar înţelege ce se vorbea. Zâmbea întruna, uitându-se când la unul, când la altul, politicos şi absent.

— Eu mă duc să pregătesc ceaiul, spuse amfitrioana – Lous, explică-i lui Philippe cum se poartă lentilele de contact, n-a auzit încă de aşa ceva.

Probabil era calul ei de bătaie, pentru că dansatoarea, voioasă şi îndatoritoare, se grăbi să scoată din poşetă o cutiuţă elegantă pe care o deschise cu precauţie: pe căptuşeala de mătase albă se odihneau două scoici mici de sticlă transparentă. Întinse cutia spre el, să le vadă. Philippe întoarse privirea, înfiorat: gestul avea ceva impudic şi sinistru în acelaşi timp. Îşi amintea de un bătrân care, într-o zi, îşi scuipase proteza dentară în palmă şi i-o arătase, mândru, solicitându-i admiraţia.

— Le prinzi uşor între două degete, deschizi ochii mari şi le introduci sub pleoape, urmă Lous făcând o demonstraţie.

Era cu desăvârşire lipsită de graţie, de feminitate. Athos, Porthos ori Aramis, deghizaţi în lady Winter.

— Dar ce are pisica asta? – întrebă ea, remarcând într-un târziu tânguielile amoroase ale sărmanei Caramel – gângureşte ca un porumbei.

— Îşi încearcă glasul – o lămuri doamna Alexandre, care tocmai intra pe uşă cu serviciul de ceai. Vreau s-o fac cântăreaţă folk

Cu gâtul ei lung şi alb, cu trupul plăsmuit din dulci arcuiri, plutea ca o lebădă prin apa sur-albăstrie a înserării.

După plecarea musafirilor scoase dintr-un sertar o fotografie:

— O recunoşti?

Răsturnată în braţele unui Romeo de muzic-hall, o superbă Julietă îşi desfăşura în arabesc picioarele lungi de ţânţar balerin.

— Nu cumva e Lous? De necrezut.

— Iluzia scenică, dragul meu. Sau a doua realitate, mai reală decât însăşi realitatea.

— Şi Morillon?

— Ectoplasma? E umbra ei. Unde-i Lous, apare ca din întâmplare şi Morillon. Secretul lui Polichinelle.

Doamna Alexandre îi vorbi apoi îndelung despre Lago pe care-l îndrăgise pentru buna lui credinţă şi nemărginita lui candoare.

— Într-o zi, nu ştiu care din noi a pomenit de mitul lui Oedip. *Le Macaque* ştia ceva din auzite, dar nu se prea dumirea pentru ce ajunsese atât de celebru. I-am explicat cine a fost Iocasta, cine Laius şi cine Antigona şi ce s-a petrecut cu sfinxul. M-a ascultat atent, a rămas pe gânduri câteva clipe, apoi mi-a mărturisit melancolic: „Vezi tu, ceea ce-mi lipseşte mie este un pic de cultură”.

O săptămână mai târziu s-a dus să vadă *Maşina infernală* a lui Cocteau cu Jean Marais. În aceeaşi seară mi-a telefonat ca să-mi anunţe evenimentul: „Am fost la Oedip! Ştii, am văzut-o şi pe maică-sa, pe Iocasta!”

Caramouche continua să se linguşească pe lângă imperturbabilul Samsonnet, scoţând un mieunat insistent şi tânguitor, din fundul guşii; suferinţele ei erau fără leac ca şi ale tânărului Werther.

— Nu mai pot s-o văd. Hai să ieşim!

Philippe ar fi preferat să rămână în dormitorul alb şi cald, luminat de veioza de lângă pat, să stea aşa de vorbă, ore întregi, până târziu, până dimineaţa, ca în noaptea confesiunilor, să respire atmosfera tihnită, parfumul recluziunii şi al singurătăţii în doi: nu se auzea niciun zgomot în toată casa, în toată curtea, în tot oraşul, ca şi cum ar fi ieşit din sfera de atracţie a pământului şi ar fi plutit împreună într-o imponderabilă cabină cosmică. Se supuse însă docil.

— Unde s-ar putea merge duminica? Mi se pare că Grand Palais rămâne deschis până mai târziu. Este o expoziţie Courbet pe care mi-am propus de mult s-o văd şi n-am apucat încă. Mi-e drag Courbet, pentru că a avut îndrăzneala de a fi autentic, când artiştii, în genere sunt exhibiţionişti, nu ştiu ce să mai facă şi cum să se dea peste cap ori să meargă în mâini, numai ca să surprindă, să uimească, să scandalizeze. Courbet n-a cerşit admiraţia nimănui, a pictat aşa cum simţea el că trebuie să picteze. Acum când teatrul e înăbuşit de atâtea manierisme şi când fiecare îşi închipuie că a descoperit leacul miraculos menit să-l trezească din agonie, apariţia unui Courbet regizor ar fi poate singura salvare. Nu crezi?

Philippe însă nu credea nimic, se mulţumea s-o asculte. Vizitase împreună eu Danielle aproape toate muzeele pariziene şi învăţase de la ea să contemple un tablou, fără să-şi formuleze totuşi părerile. Se lăsa acum ghidat de ochii sincerităţii şi de entuziasmul atât de spontan al

noii sale călăuze. Încă din prag, cuprinzând cu privirea acel sobor de pânze ce purtau între ele o sfătoasă convorbire, folosind culorile în locul cuvintelor, Philippe desluşi corespondenţele secrete dintre opera maestrului şi însoţitoarea lui: acelaşi echilibru, aceeaşi dragoste pentru permanenţe, acelaşi temperament meditativ şi aceeaşi discreţie în a-şi mărturisi sentimentele. Perfecţiunea desenului, savanta distribuire a luminii ce anunţa pe impresionişti, atmosfera învăluitoare, căutarea unor armonii cromatice care să nu denatureze adevărul, îmbrăcându-l în acel smalţ gingaş făurit de sensibilitatea artistului, făceau din Courbet un mare poet al penelului.

— Compoziţiile lui se respiră, spuse doamna Alexandre. Cunosc o doamnă care pretinde că are o idiosincrazie pentru culoarea galbenă: cum vede un pic de galben într-un tablou începe să strănute. Eu în faţa lui Courbet simt nevoia să trag adânc aer în piept, un aer sănătos care miroase a câmp, a munte, a izvor. Uită-te la aceste două domnişoare care se odihnesc pe malul Senei, cu câtă voluptate doarme cea din faţă, cu ochi de odaliscă şi cum ţine degetele ca un copil în leagăn. Şi cu ce visătoare senzualitate priveşte peste apă cealaltă cu trăsături bestiale şi o pălărie ca o foaie de lipan. Singurele ei bucurii în viaţă sunt să mănânce copios şi să facă amor. La ce se gândeşte? Probabil că la nimic. Aşteaptă să apară un barcagiu tânăr şi zdravăn. Şi *Doamna din Frankfurt!* ce frumos şi-a aranjat în jurul ei rochia ca s-o pună în valoare şi ce frumos a dispus la rândul său artistul detaliile, ca pe un al doilea veşmânt ce învăluie cu o afectuoasă nostalgie profilul acela pur şi corpul în care simţi o mare plenitudine. Şi cele două femei care cern grâul prin ciur: cea din fund, rezemată de sacii plini, vine din mijlocul ţăranilor lui Le Nain şi are dulceaţa melancolică a madonelor Renaşterii; dar ce mişcare suplă şi viguroasă la cea care scutură ciurul cu atâta energie! Parcă ar fi o dansatoare din trupa lui Alwin Nicholais,

înseşi picioarele sunt aşezate în poziţia a treia a baletului clasic. Ce bărbat falnic acest călător din *întâlnirea,* îmbrăcat jumătate ţărăneşte, cu traista-n spinare, jumătate citadin, cu un fel de trening şi cu ghete de căprioară încheiate meticulos la toţi nasturii: un hippy de la mijlocul secolului trecut. Tabloului i se mai spune şi *Bonjour, monsieur Courbet!* Ce profil viril, ce barbă agresivă şi ce delicată e mâna care ţine toiagul de drum! Şi *Domnişoarele din sat,* ce admirabilă punere în pagină, o scenă de teatru în decoruri naturale.

Trecură pe lângă *Înmormântarea de la Ornans* pe care o cunoşteau şi în care se relevau marile calităţi de portretist ale artistului, pe lângă ezoterica alegorie *Atelierul pictorului* al cărui cifru politic fusese în fine descoperit datorită studioaselor cercetări ale specialiştilor, pe lângă scenele de vânătoare cu clarobscurul lor misterios şi se opriră în faţa romanticului castel Chillon, a exuberanţei coloristice din *Spalierul,* ce amintea de vechi tablouri flamande reîmprospătate de paleta unui Monet, apoi în faţa straniei compoziţii intitulate *Toaleta miresei,* o mireasă în letargie, al cărei corp stătea prăbuşit, greu ca plumbul, pe scaun, lăsându-se inert în voia mâinilor ce-l spălau şi-l dichiseau. Cearceaful pe care două femei îl întindeau pe pat sugera o prevestire sinistră iar celelalte personaje ce roboteau în preajmă păreau să împlinească un ritual solemn, dar câtuşi de puţin festiv. Tabloul se numise la început *Toaleta moartei.* Cine va fi avut ideea năstruşnică şi imbecilă de a îmbrăca trupul gol de pe scaun, preschimbând o scenă funerară într-o grotescă mistificare?

— Brr, se scutură înfiorată doamna Alexandre – hai, mai departe.

Egocentric şi narcisiac, pictorul îşi zugrăvise, cu o vădită complezenţă, chipul, în repetate rânduri, cel mai reuşit dintre numeroasele autoportrete fiind cunoscut sub

titlul de *Omul cu pipa:* un tânăr cu capul dat puţin pe spate şi aplecat spre umăr, cu ochi mari şi o privire galeşă, verde, de vasilisc, strecurată printre pleoapele grele, cu un nas drept şi puternic, buze fin arcuite şi o coamă neagră, hirsută, de brigand. Trecând în sălile următoare, mult mai mici, rezervate iconografiei biografice şi modului în care opera maestrului se reflectase în presa contemporană, reîntâlniră un Courbet trupeş şi burtos, mai mult pătrat decât lung, cu o barbă înfurcată şi parcă şi mai agresivă ca în tinereţe: privirea galeşă devenise sfidătoare, sprâncenele burzuluite, gura se subţiase a încăpăţânare iar reveria ce-i învăluia faţa într-o aureolă romantică se risipise. Brigandul se preschimbase într-un burghez cincantenar, iubitor de desfătări gastronomice şi cu o viaţă sedentară, o figură ce se preta de minune la caricaturizare, şi desenatorii satirici ai vremii nu scăpaseră nicio ocazie de a-l înfăţişa în cele mai ridicole posturi. Până şi picturile sale beneficiaseră de caustica lor inventivitate ce, distrugând armonia formelor, le dădeau o turnură burlescă.

— Ce renghiuri poate juca vârsta! — comentă doamna Alexandre. Un om frumos ar trebui să moară tot frumos. Bătrân, dar frumos.

— Atâta vâlvă în jurul unui tablou! Atâtea bătălii, atâtea atacuri, atâtea pledoarii, un asemenea consum de hârtie şi de cerneală, pentru un metru pătrat de pânză, şi câteva tuburi de culori! Oare oamenii n-aveau ce face pe atunci?

— Ce vrei, dragul meu! Atunci nu existau nici Liz Taylor, nici Sophia Loren, nici Alain Delon. Oamenii îşi creau idoli din ceea ce aveau la îndemână; poeţi, pictori, muzicieni. Cine se mai interesează azi de pictură, în afara colecţionarilor şi a unor cercuri restrânse de amatori?

— A devenit o artă *elitară,* decretă cu competenţă Philippe.

— Elitară? Nostim cuvânt! Şi foarte sugestiv. L-ai

întâlnit undeva ori este o creaţie proprie?

— L-am auzit, mărturisi el, modest.

Un gardian le atrase atenţia că sosise ora închiderii. O porniră pe jos spre piaţa Clichy – Philippe cunoştea şi de astă dată un drum drept – niciunul dintre ei neîndurându-se să-şi încheie atât de repede ziua. Oraş al petrecerilor, Parisul nu oferă totuşi duminica prea multe distracţii. Cu puţine excepţii, toate teatrele sunt închise ca şi majoritatea restaurantelor şi cafenelelor: o zi neprielnică celibatarilor. Mergeau tăcuţi, gândindu-se fiecare într-altă parte sau, poate, la acelaşi lucru ce lua forma unei întrebări din ce în ce mai stăruitoare, a unei aşteptări care, pe măsură ce se apropiau de casă, îi umplea de nelinişte şi, în acelaşi timp, de înfiorate, ameţitoare, presentimente. Se simţeau opresaţi, gâtuiţi de o emoţie insinuantă, ce le precipita bătăile inimii.

Se opriră în faţa porţii de lemn, şovăielnici şi temători, pândindu-se unul pe altul, fără a îndrăzni să rostească vreun cuvânt.

— Sunt obosită – spuse, în cele din urmă, doamna Alexandre cu un glas stins. Tu nu?

— Nu – declară hotărât Philippe. Nu! De ce aş fi? A fost o zi de vacanţă. Ultima noastră zi de vacanţă. De mâine nu vei mai avea nicio seară liberă.

Ea îl privi surprinsă şi ezită din nou.

— Sunt obosită, repetă cu un ton şi mai scăzut, privind în jos şi-i întinse mâna. Ne vedem mâine.

Dădu apoi să deschidă poarta, dar se întoarse brusc şi, ridicându-se puţin pe vârful picioarelor, îl sărută apăsat pe frunte.

— Ce bine că exişti, şopti şi se grăbi să intre în curte.

Ar fi putut să-i spună „Rămâi”. De ce n-o făcuse?

În noaptea aceea Philippe se scufundă în somn, ca într-o apă neagră, adâncă. Ceva se frânsese în el, lăsându-l istovit.

Se trezi după ceasul amiezii, în ziua următoare. Era

mahmur, golit de orice dorinţe, deşi afară soarele strălucea cu toată puterea. N-avea chef să mai iasă. La ce bun? Se întinse din nou în aşternutul răvăşit şi-şi aprinse o ţigară. La vremea aceea ar fi trebuit să fie demult în strada Lemercier. Se obişnuise să doarmă mai puţin de şapte ore, zorindu-se să alerge, să se bucure de o nouă zi de vacanţă. Telefonul zbârnâi lângă urechea lui. Ridică receptorul cu un gest automat, fără să se gândească la nimic.

— Te aşteptam – îi spuse o voce dulce, binecunoscută. Ce s-a întâmplat? Madame Paulette ne-a făcut ceva bun.

— Vin imediat, făgădui el.

Sări în picioare, ca străbătut de un curent electric, se bărbieri la repezeală şi lăsă duşul să curgă peste el câteva minute, fără să se săpunească prea mult. Nici nu ştiu când coborî cele trei etaje şi când ajunse în staţia de metrou. Uitase totul şi, ca în fiecare dimineaţă, era gata să reia totul de la început.

Madame Paulette, al cărei nume fusese citat ca un argument pentru a-i grăbi sosirea, era menajera doamnei Alexandre, o femeie măruntă şi durdulie, rotundă la faţă, cu trăsături mici, ca desenate de un copil, pururea bine-dispusă şi foc de harnică: parchetul era totdeauna lustruit, covoarele şi mocheta curăţate cu aspiratorul şi nicăieri nu se zărea un fir de praf. Vânzătoare la Galeries Lafayette, la raionul de discuri, venea de două ori pe săptămână, înainte sau după orele de serviciu, deoarece lucra uneori în schimbul de după-amiază, să scuture şi să deretice prin casă, iar, printre picături, să facă şi câte ceva de mâncare. Braţele ei dolofane, numai gropiţe, erau într-o necurmată mişcare, spălând, ştergând, frecând, trebăluind cu dibăcie şi promptitudine. Pisicile o îndrăgiseră, mai ales că se ocupa, grijulie, de masa lor, iar când se întrerupea pentru câteva clipe ca să mănânce o bucată de brânză, aşezată pe un scaun în bucătărie, Samsonnet se urca pe scaunul alăturat şi o privea cu o

intensă admiraţie. Philippe o cunoscuse într-o zi când doamna Alexandre lipsea de acasă. Madame Paulette fusese aceea care-l întâmpinase: „Ştiam că veniţi. Se întoarce îndată şi dânsa.”

Îl poftise apoi la o cafea, fiindcă în dormitor ferestrele erau deschise. Clătinase mustrător din cap, văzându-l că aprinde o ţigară: „Mă miram eu de ce de câtva timp mirosea a tutun pe aici. E o casă în care nu se fumează.” „Chiar niciodată? Nimeni?” Madame Paulette stătuse puţin în cumpănă, privindu-l cu îndoială şi, în sfârşit, se decisese să vorbească: „Ba da. Doamna. Dar asta mai de mult. A fost într-o vreme tare supărată. N-aş putea spune de ce, dar nu mai avea chef de nimic, nu mai avea chef nici să trăiască. Stătea închisă în odaie şi toată ziua nu făcea altceva decât să fumeze şi să bea cafele. Degeaba mă rugam de dânsa: nu voia să pună nimic în gură. Fuma şi bea cafele. E mult de atunci însă.” Încetul cu încetul se întinseseră la taclale. Philippe află, astfel, că locuia la marginea Parisului, în Levallois, că era măritată, că bărbatul ei ieşise la pensie şi se îndeletnicea cu grădinăritul, că era mare amatoare de operă şi că reuşise să-şi facă o mică discotecă. „Aveţi grădină, madame Paulette? Şi în grădină nu se întâmplă cumva să aveţi şi muşcate?” „Vă plac muşcatele?” „Nu, în mod special, dar Danielle le adoră”. Îl luase gura pe dinainte. „Danielle?” „Sora mea – adăugase el, înroşindu-se uşor. Puteţi să-mi daţi adresa? Vreţi să mi-o scrieţi aici pe carnet?” Madame Paulette se codise încurcată. „Scrieţi-o dumneavoastră: nu mi-am luat ochelarii, fără ei nu sunt bună de nimic.”

Doamna Alexandre îi surprinsese pălăvrăgind. „Ce-mi văd ochii: junele meu prim în flirt cu madame Paulette! Frumos! Când pisica nu-i acasă... Şi cafeaua mea? Pe mine m-aţi uitat.” Puţin mai apoi, după ce menajera terminase de dereticat şi ieşise să cumpere câte ceva pentru prânz: „Un nasture de la haina ta stă să cadă – observase doamna Alexandre – dă-mi-o să ţi-l cos. Ba nu,

madame Paulette se pricepe mai bine la treaba asta.” „N-o să poată: şi-a uitat ochelarii.” „Madame Paulette? Dar nu poartă ochelari!” „Poartă, dar numai când citeşte sau scrie.” „Să scrie? Madame Paulette n-a scris un rând în viaţa ei şi pentru un motiv temeinic: este analfabetă.” „Cum se descurcă atunci la raionul ei de discuri?” „Cred că de citit, o mai fi învăţat ea să citească, mai greu a mers însă cu scrisul. Şi apoi nu uita că discurile mai au şi poze, iar madame Paulette are o bună memorie a figurilor.” „Extraordinar! – se miră Philippe – o femeie care este melomană şi are discotecă!” „Asta da, îi place muzica de operă. Ţin minte că o dată am primit o invitaţie la Opera Comică, la un spectacol cu *Werther* şi, neavând cu cine să mă duc, i-am propus să vină cu mine. Ce dezolată a fost: o aştepta bărbatu-său acasă şi n-avea cum să-l anunţe că întârzie (în paranteză fie spus, are un soţ foarte bătrân, aproape octogenar). Îmi vine să mă caţăr pe pereţi, zicea, îmi place atât de mult *Werther!* Dar ştiţi ce-am să fac? Am toată opera pe discuri. Am s-o pun la pick-up, am să închid ochii şi-am să-mi închipui că sunt acolo, cu dumneavoastră. Nu-i nimic de mirare: doar madame Paulette trăieşte de atâţia ani în Oraşul-Lumină! Într-o seară, când jucam încă la Mayol, m-am întors acasă cu un taxi al cărui şofer avea un magnetofon cu o înregistrare a lui *Othello.* Pe drum am conversat: mi-a vorbit despre Renata Tebaldi, despre Calas pe care o văzuse în *Tosca,* la Palermo şi, după ce am plătit, a ţinut să-mi cânte – la magnetofon, fără îndoială – sosirea lui Othello şi corurile. Şi el trăia tot în Oraşul-Lumină. Sistemul de învăţământ audio-vizual, dragul meu. În curând semnele grafice vor dispărea. Copii vor cunoaşte tainele universului *de visu et de auditu.”*

Philippe se integrase imediat în atmosfera casei din strada Lemercier cu al cărei mic ceremonial cotidian ajunsese să se familiarizeze. Doamna Alexandre, bunăoară pierdea foarte multă vreme stând cu receptorul

la ureche. Majoritatea relaţiilor ei erau exclusiv telefonice: oamenii nu aveau răgazul de a face vizite, dar nu voiau totuşi să se simtă singuri. Rând pe rând, aflase cum îi cheamă şi reuşea chiar să-i identifice după glas: Bob Harley era un comedian bătrân şi ratat, veşnic în căutare de angajament, vorbea îndelung şi monoton, articulând exact cuvintele şi tot timpul trebuia să se plângă de câte ceva. „E străin?" Întrebase el. „Da de unde! Mania tuturor actorilor mărunţi de a-şi americaniza numele. Altminteri este un om foarte cultivat, un adevărat intelectual, dar ce să-i faci dacă lipseşte talentul! Cine l-a pus să intre în tagma cabotinilor?" Madame Denis avea o voce plăcută, sprinţară şi râdea mult. Fusese codirectoarea Mayolului, mulţumindu-se să-şi încaseze procentele, fără a se amesteca în conducere: se retrăsese la ferma ei din apropierea Parisului, împreună cu un june şi chipeş cântăreţ pe care-l culesese de pe scena teatrului. Trăia sub dominaţia lui, cu frica-n suflet, fiindcă o ameninţa mereu că o s-o părăsească, suportându-i toate toanele, toate infidelităţile. „Păcat de ea – o compătimea doamna Alexandre – e o femeie tânără şi atrăgătoare. Ce ghinion să se îndrăgostească de o secătură!" Jessie vorbea moale, tărăgănat, cu ceva tânguios în glas. Era o fostă dansatoare, a cărei carieră fusese întreruptă de un accident fatal: se ocupa de mica ei familie şi tânjea după luminile rampei. „Domnule duce" o auzise pe doamna Alexandre spunând într-o zi cu o deferenţă puţin comică, din care nu lipsea un grăunte de ironie. „E o poreclă?" o întrebase el. „Nicidecum! E un duce autentic, cu blazon, dar cum eu nu mă pricep la heraldică... Are un fel de galanterie desuetă, gen 1900, care pe mine mă încântă. M-a invitat o dată la el, la castel, în absenţa nevesti-si, bineînţeles." „Şi te-ai dus?" „De ce nu? Din moment ce nu exista niciun pericol: are peste optzeci de ani şi e destul de dărâmat. Ţineam neapărat să văd un castel în intimitate. La masă am fost serviţi de un fecior în livrea."

„Te-a căutat monsieur Adolphe – o anunţase Philippe într-un rând, când răspunsese el la telefon – ăsta cine mai e?” „Monsieur Adolphe? Ce plăcere! E pretendentul meu. De ani de zile mă pofteşte cu regularitate să ies cu el la restaurant şi de ani de zile îl refuz, cu aceeaşi regularitate şi sub acelaşi pretext. Până ce într-o bună zi şi-a luat inima-n dinţi şi mi-a cerut mâna.” „Şi l-ai refuzat din nou?” „Ai ghicit. Dacă vrei să ştii de ce, du-te pe strada Condamine: imediat după colţ e o farmacie iar înăuntru ai să-l găseşti pe monsieur Adolphe, care este farmacist de felul lui. Uită-te puţin la el şi ai să mă înţelegi. Mi-a promis c-o să mă iubească totdeauna şi că n-o să se despartă de mine niciodată. *Totdeauna* şi *niciodată* cele două cuvinte capitale într-o singură frază. I-am răspuns că am o meserie care mă obligă să umblu din oraş în oraş şi că n-am să pot fi soţia grijulie pe care o merită, oricâtă afecţiune aş avea pentru el. Monsieur Adolphe a fost fericit, a plecat cu aripi la picioare. Fericit, în primul rând, pentru că îşi declarase în fine sentimentele şi fericit că nu primise totuşi un răspuns vexant. După aceea a început iar să mă invite, cu aceeaşi perseverenţă, la restaurant.”

Doamna Alexandre pierdea de asemenea destul timp – mai puţin, ce-i drept – cu corespondenţa pe care o întreţinea cu vechi prieteni risipiţi în cele patru colţuri ale lumii, Era o lectură plăcută pentru ea: „sunt scrisori pe care le ciugulesc bob cu bob, ca pe un strugure”. Scria culcată pe pat, într-o rână, cu un pix *velours* pe foiţă roz sau albastră, cu litere mari» energice. „Scriu mai mare – spunea ea – că fac claustrofobie dacă mă înghesui” Uneori Salomé, cu paşi de cadână, se apropia de ea şi se culca pe hârtia de scrisori, torcând uşurel. *„C’est son coté femme de lettres”* o lăuda stăpână-sa. „Ce repede termini o scrisoare!” o admira Philippe. „Alţii se gândesc mult până ticluiesc o frază – îi explicase ea. — Din fericire eu nu mă gândesc când scriu, ceea ce înviorează schimbul epistolar.”

Şi iarăşi monsieur Adolphe la telefon: „Dragă prietenă, poate că eşti liberă astă seară să luăm masa împreună, deşi îmi dau seama că nu e prea amuzantă compania unui om bătrân.” „O, monsieur Adolphe, dumneata nu ştii că există mumii zdravene şi juni primi ofticoşi?” Philippe pufnise în râs: „Bine, dar ăsta nu mai e un compliment!” „El l-a luat ca atare şi-i de ajuns.”

— Bonjour, *monsieur!* îl întâmpină madame Liron care trebăluia în debaraua de sub scară. De unde-l cunoştea? Sau era ea aşa din fire politicoasă? Nu-şi amintea s-o fi întâlnit vreodată. Se uitase cumva pe gaura cheii? Ori poate se vorbea despre el prin vecini?

La primul etaj îl aştepta o nouă surpriză. Îmbrăcat în pijama, cu pantalonaşii pe vine, Fabriçou şedea pe oală în uşa întredeschisă.

— Ce-i cu tine?

— Sunt bolnav, răspunse mahmur băieţaşul, făcând să se clatine oala de sub el.

— Ce ai? Te doare stomacul?

— Sunt bolnav.

— Dacă eşti bolnav de ce nu stai în casă?

— Mă plictisesc.

— Şi ai ieşit să priveşti persoanele necunoscute?

— Acum vă cunosc, vă cheamă Philippe.

Doamna Alexandre avea un aer trist şi părea nedormită.

— Mi-e urât să mănânc singură – spuse ea. M-am învăţat prost. Într-o vreme, tot aşa, mi se urâse cu singurătatea şi abia mă atingeam de mâncare. Am vorbit atunci cu un băiat din balet, de la Casino de Paris, care era şi el fără căpătâi: „Vino la mine la masă, pregătesc eu tot, nu trebuie să aduci nimic, numai să nu mă uit pe pereţi. Eşti invitatul meu în fiecare zi.” Nu era o persoană prea amuzantă dar cel puţin eram doi în loc de unul. Şi a venit aşa, la ora prânzului, vreo două săptămâni în şir. După care, într-o dimineaţă, a sunat la uşă. „Ce s-a

întâmplat?” „Nimic. Am vrut doar să vă spun că de azi încolo nu mai vin la masă: pierd prea multă vreme.” Aşadar îşi pierdea vremea cu mine! Îţi închipui ce plăcere mi-a făcut. Pe urmă am luat în gazdă – fireşte, fără plată – un cuplu de dansatori suedezi. Locuiau în camera de la intrare şi erau tare drăguţi amândoi. Făceam menaj comun. După o lună însă s-au întors la ei, în ţară. Am rămas iar singură. Pe atunci n-o aveam decât pe Salomé. Celelalte mustăcioase au apărut mai târziu.

— Cum, Salomé are opt ani?

— N-ai zice, nu-i aşa? Se ţine bine pentru vârsta ei. Ea singură, eu singură. Ca să nu i se urască prea tare i-am luat un iepuraş. Adorabil: îl chema Bayard.

— Ca pe mine.

— Exact. Cavaler pentru doamne solitare. Iepuraşul însă a fost un fiasco. Salomé îl snopea în bătaie, îi trăgea palme şi-l scuipa cu ardoare. Până la urmă l-am dat în pensiune la madame Paulette. Dacă mai trăieşte, cred că trebuie să fie acum de multe, multe ori, străbunic.

La etajul de deasupra, pianista cânta cu poticneli o frază muzicală pe care o măcina ca într-o râşniţă, luând-o iarăşi şi iarăşi de la capăt.

— De azi dimineaţă – spuse doamna Alexandre – se îndârjeşte împotriva unui lucru de neidentificat. S-a hotărât să-şi schimbe repertoriul. Pe *Campanella* a făcut-o bucăţele, n-a mai rămas nicio frântură netocată.

— Unde mergem azi? întrebă Philippe.

— La patru am putea vedea la Cinematecă nişte filme vechi – adică ce a mai rămas din ele – cu Sarah Bernhardt şi Mounet-Sully. De acord?

— Sigur că da. Acum câţiva ani l-am văzut pe Pierre Spivakoff imitând-o la un cafe-théâtre (mă luase cu el fratele meu mai mare): ce gesturi tragice, ce mâini ridicate la cer, ce ochi daţi peste cap, ce şiraguri de perle rupte între dinţi! Chiar atât de ridicolă să fi fost?

Ajunseră la Cinemateca de la Chaillot cu un sfert de

ceas înaintea începerii spectacolului. Cumpărară bilete şi ieşiră apoi afară, la soare. Sufla totuşi un vânticel rece. Găsiră o bancă liberă pe o alee de unde aveau o largă perspectivă spre turnul Eiffel şi spre îndepărtatele orizonturi ale lui *Champ de Mars,* la capătul căruia mijea Şcoala Militară. Pe esplanadă era un tumult de copii, adepţi ai noului sport *skate-board* numai bun pentru spart capetele şi rupt coastele: găsiseră aici un spaţiu generos pentru competiţii mai mult sau mai puţin amicale. Încolo rari trecători pe potecile parcului, linişte şi o pace adâncă peste care adia rumoarea nedesluşită a oraşului. Deşi razele binefăcătoare ale soarelui le încălzea faţa, doamna Alexandre se strânse înfrigurată în suman. Philippe îşi petrecu braţul pe după umerii ei.

— Nu ştiu dacă există un popor care să aibă în asemenea măsură simţul proporţiilor ca francezii – spuse ea. Este un lucru pe care îl descopăr mereu cu aceeaşi încântare. Priveşte, în toată această vastitate, cât de frumos se echilibrează construcţiile: palatul cu liniile lui limpezi şi sobre, terasa dintre cele două aripi, basoreliefurile şi statuile de la poalele lui, clădirea veche, poate din secolul optsprezece, de la capătul bulevardului Delessert, podul lena, apoi deodată săgeata aceea colosală de trei sute de metri ce avea ambiţia de a fi cel mai înalt edificiu din lume atunci când a ridicat-o Eiffel. Şi între ele toate aceste crâmpeie de verdeaţă atât de armonios distribuite.

— E într-adevăr o privelişte odihnitoare, confirmă Philippe.

— Odihnitoare pentru că-i echilibrată şi omenească. Nu ţi se pare că turnul Eiffel prevesteşte rachetele cosmice de azi?

Reprezentaţia dedicată ilustrei actriţe începea cu ultimul film turnat de Sarah Bernhardt şi singurul, probabil, care fusese integral conservat, o melodramă cu numeroase lovituri de teatru, cu scene palpitante sau

lacrimogene, cu crime, sinucideri, tribunale, închisori şi cu o mamă nefericită care atrăgea asupra ei, ca un magnet, toate nenorocirile din lume. La vârsta de şaptezeci şi cinci de ani, vârstă a cărei evidenţă, fardurile folosite din belşug nu reuşeau s-o camufleze, protagonista avea un copil de şapte ani (ce-i drept cu o figură bătrânicioasă, probabil pentru ca diferenţa de etate să nu mai pară chiar atât de flagrantă). Infirmă, deoarece i se amputase un picior, înlocuit cu o proteză imperfectă, cum erau protezele atunci şi deci inutilizabilă, Sarah Bernhardt îşi interpreta rolul stând într-un fotoliu, iar dacă se ridica uneori în picioare trebuia să se sprijine de o masă, de un scaun sau de braţul partenerului. La un moment dat pentru a da totuşi impresia de mobilitate, încerca o riscată tranziţie de la poziţia verticală la cea aşezată, potrivindu-şi la repezeală proteza cu un gest furişat, dar pe care pelicula indiscretă îl înregistrase cu fidelitate. Tragediana nu mai avea nici forţa nici elanul patetic de odinioară, jocul ei era mai moderat, chiar dacă-şi mai dădea uneori ochii peste cap, păstrând totuşi teatralitatea factice a epocei. În sala, care era mută ca şi filmul, deşi proiecţia s-ar fi cuvenit să fie însoţită de un acompaniament muzical, pentru a se reconstitui atmosfera de odinioară, izbucneau când şi când râsete, sfâşietoarea melodramă ce făcuse să curgă şiroaie de lacrimi cândva, devenind, printr-o crudă metamorfoză, ce-i schimbase caracterul, o ilariantă parodie a realităţii. Contemporanii faimoasei actriţe, care o idolatrizaseră de-a lungul unei prestigioase cariere, acceptaseră totul cu cea mai deplină îngăduinţă: infirmitatea, proteza, vârsta înaintată, chipul veşted şi sulimenit, ca şi neverosimilul situaţiilor, continuând să vadă în ea magiciana care declanşa furtunoase emoţii, răscolindu-le inimile. Doamna Alexandre privea tăcută, cuprinsă de o nesfârşită milă faţă de femeia aceea extravagantă care brava cu un eroism penibil dezastrele fizice şi batjocoritoarele umilinţe

ale timpului, străduindu-se cu ultimele ei puteri să se amăgească pe sine şi să-i amăgească pe ceilalţi, ferm convinsă că steaua ei încă nu apusese şi că arta sa exercită aceeaşi fascinaţie ca în anii cei mai glorioşi.

Apariţia trupeşă şi bolovănoasă a lui Mounet-Sully într-un rol clasic, cu o tunică ce-i cădea pe corp ca un şorţ de bucătăreasă şi cu o gesticulaţie abruptă şi excesivă, dezlănţui un nestăvilit potop de râsete. La fel şi cele câteva secvenţe din *Dama cu camelii* în care, planturoasă, greoaie şi înzorzonată, Sarah Bernhardt îşi dădea sufletul în braţele unui Armand Duval subţire ca un ţipar şi cu mustaţa în furculiţă.

— De ce o fi fost mare artistă? întrebă în şoaptă Philippe.

Explicaţia nu întârzie să sosească: pe ecran se desfăşura acum scena duelului din *Hamlet,* în care tragediana juca în travesti rolul nefericitului prinţ al Danemarcei. Suplă, cu un corp minunat, pe care maioul negru se mula perfect, cu picioare lungi, „deliranta Sarah" mânuia floreta cu o eleganţă exactă şi cu o cumpănită economie în gesturi, ca un veritabil maestru al scrimei. O adevărată lecţie de mişcare şi organizatorii spectacolului împliniseră un act de echitate încheind astfel programul.

Era ora şase şi jumătate şi Philippe abia mai avea timp să ajungă la *Atelierul meşterului Albert.*

— Azi unde mergem? era întrebarea pe care şi-o puneau în fiece dimineaţă, ca nişte excursionişti veniţi pentru prima oară în cetatea Luteţiei, dornici să vadă cât mai multe lucruri şi cât mai diverse, ştiind cât de preţioasă este orice clipă şi cât de trecătoare. Adesea o porneau la întâmplare pe străzi, fără să ştie unde au să ajungă şi ce au să facă. Spuneau tot ce le trecea prin cap, se bucurau de orice fleac, se amuzau de orice incident, descopereau surprinşi o lume nouă ce ieşea la iveală, strălucitoare şi viu colorată, de sub imaginea cenuşie a

celei pe care obişnuinţa o uniformizase.

Într-o zi asistaseră la încăierarea a două prostituate în faţa teatrului *Européen.* Se rostogoliseră amândouă în rigolă fiecare cu mâinile înfipte în hainele sau în părul celeilalte, zgâlţâindu-se cu îndârjire şi împroşcând cu apă trecătorii.

— Lasă-ţi rochia! O s-o rupi! Lasă-ţi rochia! striga una din ele cu disperare în timp ce peştele ei, un individ pirpiriu şi slăbănog, stând în genunchi lângă ea, încerca s-o îmbuneze:

— Gisele, scumpo, iubito, linişteşte-te!

— Cum, adică, să-şi lase rochia? – se întrebă doamna Alexandre.

— Să se dezbrace?

— Nu, cred că una dintre ele a îmbrăcat rochia celeilalte, fără să-i spună. De aici a pornit cearta.

— Uite ce înseamnă să ai spirit de detectiv!

— Ştii – îi povestea el – ieri pe bulevardul Capucines m-a acostat o fetişcană teribil de nostimă, ceea ce mi se întâmplă foarte rar, fiindcă nu-i greu să-şi dea cineva seama că sunt un biet pârlit.

— Poate că te-a plăcut.

— N-aş zice: era în exerciţiul funcţiunii.

— Şi ce-ai făcut?

— Nimic, ce să fac? Mi-am văzut de drum.

— Cum, nu i-ai răspuns? Se poate să jigneşti o femeie?

— Vorbeşti serios? Ce să-i răspund?

— Bunăoară „Iartă-mă, sunt grăbit acum. Altă dată cu plăcere”. Ai lăsat-o aşa, umilită!

În faţa Galeriilor Lafayette, la o tarabă, un tânăr demonstra eficacitatea unui nou aparat de spălat geamurile cu ajutorul unui magnet. Vorbea cu o velocitate ameţitoare şi cu o dicţiune de Comedia Franceză explicând, elogiind, pledând, insistând, străduindu-se din răsputeri să fie cât mai persuasiv. Trecătorii se opreau un moment să-l asculte, părând foarte pătrunşi de cuvintele

lui, apoi plecau mai departe, pentru că noua invenţie avea un preţ cam sărat.

— Vă rog, apropiaţi-vă – îi pofti omul-reclamă pe noii veniţi – am răguşit de când tot vorbesc, aproape că nu mai am glas.

Şi reluă demonstraţia de la capăt pentru a o suta oară, poate. Doamna Alexandre se gândi la şarlatanii de pe vremuri care umblau cu căruţa din bâlci în bâlci. Meserie actoricească şi ea, cu o gamă proprie de intonaţii şi gesturi adecvate.

— Bietul om – îl compătimi dansatoarea – are şi verighetă, probabil acasă îl aşteaptă o nevastă şi un copil, dacă nu chiar doi. Aş cumpăra aparatul, dar madame Paulette are mai multă încredere în mâinile ei.

Pe bulevardul Montmartre, un alt vânzător ambulant cu o mutră de pehlivan, care folosea o complicată regie, bizuindu-se pe puterea lui de convingere şi pe o iscusinţă irosită în van, pentru că deşi se strânsese în jur un grup de curioşi, nimeni n-avea răbdare să-l urmărească până la capăt.

Începuse prin a chema lângă el un băiat de şcoală, luându-l ca asistent la o operaţie de magie pe care o făgăduise spectatorilor. Se pierdea însă în tot felul de întrebări parazitare „înveţi bine? Nu tragi chiulul niciodată? Ce materie nu-ţi place?” Băieţaşul răspundea stânjenit şi enervat de sâcâielile lui. În sfârşit ceruse publicului o pălărie pe care un naiv se grăbise să i-o ofere. Aprinsese apoi meticulos o lumânare şi o lipise de borul fetrului ţinut de copil cu amândouă mâinile.

— Şi acum să începem vrăjitoria!

— Ce faci, domnule, cu pălăria mea? protestă credulul care i-o dăduse.

El însă n-auzea nimic: executa un fel de pase magnetice deasupra lumânării care continua să picure, profanând fetrul şi căptuşeala de mătase.

— Ce faci, domnule, cu pălăria? – stăruia păgubaşul –

nu vezi că ai pătat-o?

— Cine a pătat-o? Unde vezi dumneata pete? Iluzie optică. Arată-mi-le şi mie! Care, astea? Astea-s pete? Avem aici domnilor un produs care dizolvă momentan orice pete, chiar şi cele de spermanţet. Abracadabra. Câteva picături pe o cârpă curată, frecăm cu atenţie şi gata: n-a mai rămas nicio urmă.

Pe avenue de Clichy un cetăţean care se cam întrecuse cu băutura stătea răsturnat pe spate, ca un gândac, în mijlocul trotuarului şi, tot ca un gândac, bătea aerul cu mâinile şi picioarele încercând să se scoale de jos. De bine, de rău reuşi să se proptească în braţe dar picioarele nu voiau deloc să-l asculte, se înmuiau mereu din încheieturi, lăsându-l să dea iar cu fundul de caldarâm.

— *Merde!* icni el supărat.

O femeie de stradă care-l privea, rezemată de un perete, cum se zbătea neputincios, se uită la doamna Alexandre şi clătină din cap cu dispreţ ca şi cum ar fi spus „Vai de păcatele lui, nenorocitul!”

Din piaţa Clichy, strada Caulaincourt se arcuia ca o spinare boltită, preschimbându-se apoi într-un viaduct ce traversa cimitirul Montmartre ascuns într-o adâncitură. De sus, pe înnoptat, sub clarul de lună – îşi amintea doamna Alexandre – peisajul geometric de piatră sură avea un aspect ireal de oraş mort, scufundat într-un etern crepuscul, în contrast cu vitalitatea zgomotoasă a metropolei şi neistovita frenezie a vehiculelor. Cei doi hoinari schimbară o privire, amândoi într-un gând: „Marguerite Gauthier”. Pe măsură ce coborau treptele spre cimitir, sunetele se estompau, devenind tot mai surde şi dintr-o dată se pomeniră strămutaţi pe un tărâm al liniştii şi al melancoliei. De la primii paşi îi întâmpină mormântul lui Labiche, cel al lui Zola, statuia melodramatică a lui Cavaignac; monumentul funerar surprinzător de modest al marelui Stendhal purta doar inscripţia *le chevalier Henri Beyle.*

— Trebuie să fie şi Berlioz pe undeva, pe aici, spuse doamna Alexandre.

Întrebară pe o doamnă care îşi făcea de lucru cu nişte ghivece,

— Acolo în fund, printre compozitori. *La dame aux camélias,* ştiţi, e aproape de intrare.

— Ştim.

Întâlniră numele lui Delibes, al lui Henri Murger, al lui Adolphe Adam, dar mormântul lui Berlioz era bine ascuns. Întrebară o altă doamnă care ridică din umeri, grăbindu-se să-i îndrumeze în schimb spre *la dame aux camélias.* Îşi propuseseră să facă un ultim popas la căpătâiul ei şi se îndreptară într-acolo, renunţând să mai caute alte celebrităţi. Răposată în urmă cu un secol şi trei decenii, Alphonsine Duplessis îşi sfârşise viaţa în plină strălucire, la vârsta de douăzeci şi trei de ani. Datorită căror merite, în afară de marea sa frumuseţe, amintirea ei îşi păstrase perenitatea printre atâtea glorii trecătoare? Fire duioasă, Alexandre Dumas-fiul se erijase în apărător al femeilor cu moravuri libertine, dispreţuite de o societate cu principii făţarnice şi, fără a o cunoaşte, poate, sau cunoscând-o foarte bine, impresionat de farmecele ei şi stimulat de ardoarea generoasă a tinereţii (avea douăzeci şi patru de ani când scrisese piesa) făcuse din ea un simbol al iubirii înrolate şi al purităţii hulite.

În faţa lor se afla un sarcofag de marmură pe care nenumărate femei îndrăgostite, venite în pelerinaj din toate colţurile lumii, îşi zmângăliseră numele, ca pe un omagiu pios ori, mai curând, ca o înscripţie votivă închinată sfintei Marguerite Gauthier. Dăruindu-i nemurirea, Alexandre Dumas-fiul o canonizase şi povestea ei făcea acum parte din pateticul citit adesea cu ochii înlăcrimaţi de făpturile sentimentale şi nefericite în amor. Doamna cu camelii devenise cu timpul patroana unui cult închinat în vechime Afroditei. Mormântul era înconjurat de ghivece cu flori şi bucheţele proaspete de

violete sau, mai scumpe, de mărgăritărel, se ofileau pe lespedea de marmură.

Doamna Alexandre strânse uşor mâna însoţitorului ei. Îşi mărturisise în gând o dorinţă? Sau poate îi menise să cunoască fericirea care, o clipă, coborâse pe pământ, trecând în zbor pe lângă ea, ca o rândunică.

Regimente, batalioane, legiuni întregi de turişti – englezi, germani, americani, olandezi, japonezi – forfoteau, încolonaţi sau răzleţiţi, prin sălile Luvrului, pe care le străbăteau grăbiţi, neatenţi, dezorientaţi, ca într-o gară, uitându-se în fugă la tablouri şi la statui, ca la nişte tăbliţe indicatoare, de parcă ar fi tot căutat un tren ce întârzia să apară. Se duceau glonţ la *Venus din Milo,* la *Mona Lisa* ori la *Victoria din Samotraki,* se învârteau în jurul lor, admirându-le atât cât socoteau de cuviinţă că trebuie să fie admirate şi plecau mai departe, cu sufletul la gură, în căutarea trenului ce nu mai sosea o dată. Ieşeau apoi afară, cu un aer blazat: asta a fost tot? Pentru atâta lucru se omora lumea să vadă Luvrul?

Intraseră în muzeul pe care, şi unul, şi altul, îl cunoşteau destul de bine, nu dintr-un impuls artistic ci, pur şi simplu, fiindcă li se făcuse foame şi îşi amintiseră că, la primul etaj, se afla un bufet unde puteau mânca un sandvici şi bea un expres. O bună ocazie ca, după aceea, să dea o raită prin galerii, reîmprospătându-şi amintirile şi mărturisindu-şi reciproc preferinţele. Trecură deci în viteză pe lângă *Victoria din Samotraki* care se pregătea mereu să-şi ia zborul în eternitate şi traversară sala de pictură romantică, înţesată de vizitatori, grupaţi în faţa marilor compoziţii care continuau să exercite aceeaşi atracţie, acum ca şi în urmă cu o sută cincizeci de ani, mai mult prin subiectul tratat, în genere foarte dramatic, decât prin virtuozitatea artistului: *Pluta meduzei, Sabinele, Horaţii, Moartea lui Sardanapal, înmormântarea Ataliei* ori pompoasa *Încoronare a lui Napoleon.*

După un dejun frugal şi costisitor şi o cafea tare,

porniră într-o lungă şi capricioasă călătorie cu nenumărate meandre, cotituri, coborâşuri şi urcuşuri prin vastele geode în care fluxurile şi refluxurile istoriei depozitaseră pe rând tezaurul lor artistic ca nepreţuitele comori din peştera lui Aladin.

— La început au fost egiptenii, spuse doamna Alexandre parafrazând prima propoziţie din Biblie – au fost şi au rămas. Ei au descoperit măreţia atitudinii şi nobleţea mişcării: ai observat că modelele lor sunt toate surprinse în momentul când se desprind din loc şi fac primul pas?

— *Vârsta de bronz?*

— Ai dreptate: Rodin a redescoperit acest prim pas şi i-a dat şi mai multă vigoare şi fermitate: *Sfântul Ioan Botezătorul* şi *Burghezii din Calais.* Uite, fata aceasta goală, îmbrăcată doar cu o centură, cu sâni atât de frumoşi, ce tacticos a plecat să se plimbe şi ce firesc i se pare să umble aşa despuiată! Şi *Purtătoarea de copaie:* ce mândră e de povara pe care o duce pe cap! Şi figura îngrijorată, chinuită, întrebătoare a funcţionarului care a făcut un pas înainte şi îşi apleacă uşor trupul, obsecvios! Cu faţa ei lătăreaţă, nevastă-sa priveşte nedumerită, neînţelegând ce vor cu bărbatul ei: e o fetiţă nubilă, care abia începe să se dezvolte.

— Ce mică era Nefertiti! se miră Philippe. Ce mâini mari şi ce labe! De ce se vorbeşte atâta de marea ei frumuseţe?

— Existau şi pe atunci artişti diletanţi. Uite ce stângaci e modelat braţul! Nu se poate spune totuşi că figura ar fi inexpresivă. Şi ce drăguţ îl ţine de mână pe Amenophis!

În sala rezervată sculpturii greceşti primitive, chipurile dăltuite în piatră începeau să surâdă, păstrând încă o atitudine hieratică: surâdea cu inocenţă *Apolo din Paros,* surâdea, subtil şi cu subînţeles, capul bărbos şi spiritual al lui Dionisos. Doamna Alexandre avea o preferinţă pentru o vitrină ce ocrotea un exponat preţios, incomplet

restaurat: o frântură de om conducând o frântură de cal, într-un galop dezlănţuit: figura omului exprima beţia iuţelii, bucuria de a simţi bicele vântului pe obraz şi vertiginoasa desfăşurare a peisajului. În sala lui Fidias, *Apolo cu lira* privea întunecat şi gânditor printre pleoapele pe jumătate închise: lira era spartă iar el amputat de mâini şi de picioare.

— Statuile greceşti încep să se odihnească – spuse doamna Alexandre, arătând-o pe *Venus Genitrix* drapată într-o diafană tunică – sprijinindu-se pe piciorul drept ori stâng şi îndoindu-l graţios pe celălalt. Au stabilit în fine unde se află centrul de greutate. Ce frumos e *Torsul femeiesc,* simţi elasticitatea muşchilor.

— Priveşte, – îi atrase atenţia Philippe asupra unui *Cap de atlet* – ce transparenţă are, parcă ar fi luminat din interior!

Se aflau într-o galerie cu multe nuduri bărbăteşti, unde se întâlniră cu o excursie de bătrâne americane, probabil pensionare, conduse de un ghid care-şi strica gura degeaba explicându-le sublimele valori estetice ale antichităţii, fiindcă nimeni nu se ostenea să-l asculte: două respectabile doamne, răsleţite de grup îşi dădură coate şi pufniră în râs uitându-se cu dispreţ la *Marte Borghese* pe care sculptorul îl dotase cu forme atletice, nesocotind un singur detaliu, cu totul neglijabil din punctul lui de vedere, dar de o importanţă esenţială pentru naturile voluptoase.

În sala lui Praxitele *Apolo sauroctonul,* sub înfăţişarea unui adolescent efeminat, într-o atitudine de răsfăţ, tot încerca, de două mii şi trei sute de ani să omoare o şopârlă căţărată pe un copac, în timp ce *Diana din Gabies* încă un reuşise în decursul celor două milenii să-şi prindă mantia, cu o fibulă, pe umărul drept.

Şi aici poposise o pereche de turişti americani, zglobii şi aferaţi, în ciuda vârstei înaintate: el sportiv şi înarmat cu un aparat fotografic pe care-l ducea mereu la ochi,

înregistrând pe film păgânele divinităţi de marmură, ea, ceva mai puţin zbârcită, dar mai uscată decât partenerul său, iremediabil urâtă, cu gesturi alintate de femeiuşcă în luna de miere, în cele din urmă soţul se postă într-un colţ al încăperii în vreme ce soţia, care se apropiase de statuia *Venerei din Arles,* cu un picior aşezat pe postamentul acesteia, se sucea în fel şi chip, căutând o poziţie cât mai avantajoasă: un zâmbet suav şi prudent – să nu se vadă dinţii – soţul ridică la ochi aparatul şi – ţac! – pe clişeu se întipări pentru veşnicie un chip surâzător şi pământiu, de maimuţă senilă, sub alba frumuseţe transcendentă a zeiţei.

Trecură în grabă pe lângă sălile romane – „epigonii" – în care statuile se aflau în plin exerciţiu sportiv: Hermes, care-şi lega sandala desfăcută, se oprise o clipă şi întorsese capul, părându-i-se că-l strigase cineva şi, nevăzând pe nimeni, se uită bănuitor la Philippe, iar *Poetul în mers o* pornise vitejeşte la drum, uitând să mai ciupească strunele lirei. Doamna Alexandre ţinu să-i arate lui Philippe simpatiile ei: bustul unui juvenil Mitridate, Ariana care dormea ca într-un film, într-o atitudine studiată dar prea puţin odihnitoare, lăsând tunica să se desfăşoare în zeci de cute ce mulau cu desfătare formele corpului tânăr, chipul de satir bătrân al lui Socrate, portretul lui Lucius Verus, cu părul şi barba încâlcite într-o pădure de cârlionţi şi cu nişte ochi atât de mari şi de luminoşi încât nu puteau fi decât albaştri.

— Pe domnul acesta trebuie să ţi-l prezint – spuse doamna Alexandre, oprindu-se în faţa unui bust – îţi urez să-l interpretezi cât de curând,

— Ne cunoaştem din vedere: e Caligula.

— Interesantă figură, nu? Dulce şi aspră în acelaşi timp. Uite cu câtă măiestrie se întretaie umbrele şi cât de turburător a reuşit sculptorul să sugereze tristeţea ce-l macină! Păcat că e puţin hidrocefal. Un om de care îţi dai seama că trebuie să te fereşti.

Într-un vestibul doi marocani se distrau copilăreşte cu „telefonul” arhaic alcătuit din două imense cupe de alabastru aşezate la o depărtare bine socotită, în aşa fel încât cele mai uşoare sunete emise la gura uneia dintre ele se reflectau în receptaculul celeilalte. Erau atât de fericiţi de această descoperire încât nu se mai săturau discutând între ei „telefonic” în şoaptă, de la cinci metri distanţă. Vrând, nevrând, doamna Alexandre şi Philippe se văzură obligaţi să facă la rândul lor aceeaşi experienţă.

— Dragul meu Philippe! susură ea cât putu mai discret.

Cuvintele se strecurară în urechea lui, misterioase, ca un oracol.

— Draga mea lady Godiva! murmură el fierbinte şi apăsat.

— Nu-i aşa, nu-i aşa? se bucurau cei doi marocani, oameni în toată firea amândoi. — Se aude perfect! Ce invenţie! Romanii ăştia trebuie să fi fost tare deştepţi!

— Şi acum în salonul pătrat – propuse Philippe.

Ca întotdeauna, un grup numeros era strâns în jurul *Madonnei Lisa del Gicondo,* presupusa iubită a lui Giuliano di Medici. Un mic gard de protecţie ferea de prihănitoare atingeri cea mai faimoasă piesă muzeală a Luvrului. În jur se aflau multe alte nestemate ale renaşterii italiene, cărora adesea li se acorda doar o atenţie convenţională şi numai în treacăt.

— O ce fată frumoasă! se minună zeflemitor un ştrengar de opt, nouă ani.

— Ştii – îi atrase atenţia un al doilea puşti care-l însoţea – de oriunde o priveşti, se uită la tine.

Şi amândoi începură să dea târcoale tabloului, încurcându-se printre picioarele vizitatorilor.

— *Fecioara cu Iisus şi sfânta Ana* şi *Ioan Botezătorul* sunt pictaţi cu aceeaşi fineţe şi nu cred că ar avea o mai mică valoare – spuse Philippe – şi totuşi parcă nici n-ar exista.

— Vezi – remarcă doamna Alexandre – Leonardo da

Vinci a folosit acelaşi model pentru *Sfântul Ioan* ca şi pentru *Bachus,* făcând să se întâlnească mitologia romană cu creştinismul. Un lucru care mă surprinde ori de câte ori vin aici: în toate reproducerile, Mona Lisa zâmbeşte, în timp ce, în original, are un aer grav şi meditativ, doar cu un pic de viclenie ironică în colţul ochilor.

Nunta de la Cana a lui Veronese era o revărsare de somptuozitate în costume şi colorit. Pictorul localizase scena într-o Veneţie turcită sau într-o Turcie cucerită de fastul veneţian.

— Uite o versiune mai veche a *Dejunului pe iarbă.*

Se aflau în faţa *Concertului câmpenesc* al lui Giorgione.

— Mania asta a pictorilor de a dezbrăca toate femeile – comentă doamna Alexandre. Pur platonic. Cu atât mai rău pentru ei. În schimb, muzicantul cu teorba e înveşmântat în mulţi metri de mătase: bărbaţii, probabil, sunt mai sensibili la frig. Dar ce minunat cade pata aceea de culoare roşie în atâta verde şi ocru! Ce compoziţie încântătoare!

— Nu mai puţin decât jocul mâinilor – continuă Philippe – din *Logodna mistică a sfintei Ecaterina* a lui Correggio. Observi? Toate privirile sunt îndreptate spre mânuţa copilului care s-a aşezat ca un fluturaş pe mâna sfintei şi fiecare exprimă o duioşie într-altfel nuanţată. Doamne, câtă frumuseţe există pe lume!

Doamna Alexandre se uită la el eu tandreţe:

— Eşti un entuziast.

— Sunt, recunoscu el cu convingere. Îmi place această *Antiopă* a lui Correggio scăldată în lumina lunii, deşi e cam disproporţionată: mâinile prea mici, capul prea mare.

— Da, seamănă cu una din gemenele de la Mayol: şi de aveau tot aşa capul mare şi un creieraş de păsărică. Şi e şi puţin cam şolduroasă. Ce-i drept, e privită în *raccourci.* Faţă de cărnurile şi colacii de grăsime ai *Suzanei* lui Tinteretto, dar cu picioare, totuşi, armonioase, e o

frumuseţe aproape desăvârşită. Femeile Renaşterii erau destul de opulente şi cred că se apropiau uşor de suta de kilograme.

Noroc că bărbaţii lor mai făceau exerciţii fizice şi mai luau parte la câte o bătălie. Spune-mi ce crezi despre *Omul cu mănuşa ruptă* a lui Tizian?

— Dar nu e ruptă. Probabil că aşa se purta pe atunci. E puţin decupată, pentru ca mâna să se poată mişca mai liber.

— Vrei să spui că era o modă a zdrenţelor? Eu cred totuşi că e ruptă şi că are un sens simbolic, altminteri de ce pictorul ar fi expus-o atât de ostentativ? Dar nu asta voiam să te întreb. Ce impresie îţi face modelul?

— E un om blând, modest şi inteligent, i-ar fi stat bine cu o carte în mână.

— Fiecare trăsătură exprimă o mare bunătate, nu-i aşa? Ar fi fost perechea ideală pentru Dodichon. Ştii că l-am cunoscut?

Philippe o privi zâmbind: oare ce trăsnaie avea să mai spună?

— L-am cunoscut când avea optsprezece ani (în tablou are câţiva ani în plus). Eram prieteni. De atunci însă nu l-am mai văzut. L-am regăsit în schimb, aici, la Luvru.

— Ai fost cumva îndrăgostită de el?

— Ar fi trebuit să fiu. Să trecem repede pe lângă *Bătrânul* lui Ghirlandaio, e dezgustător. Nu te uita, că-ţi taie pofta de mâncare. Copilul care se agaţă de el cred că e fascinat de negii lui de pe nas. Francisc I a fost un mare pehlivan şi Tizian l-a surprins în postura de faun jovial. Portretul lui Clouet însă e mai subtil: surâde cu ochii, cu nasul, cu gura şi un pic de zâmbet s-a rătăcit şi în barba roşcată. Presupun că a fost un tip seducător. Şi care ştia să se îmbrace: incontestabil, avea gust.

Se aflau acum în galeria cea mare dinspre Sena, atât de lungă încât vizitatorii din capătul opus se zăreau mici ca nişte păpuşi.

— Priveşte *Bătălia* lui Uccello – îi atrase atenţia lui Philippe – observi ritmurile compoziţiei? Ritmuri în spaţiu, formate din succesiunea multicoloră a suliţelor, a crupelor şi capetelor de cai, aceeaşi succesiune care apare şi mai frapant în cele două mici tablouri ale lui Fra Angelico de vizavi: coloanele acelea albe şi subţiri ce se pierd în perspectivă. Dar ce bătălie de carnaval a pictat cel care pentru mine rămâne marele, foarte marele Uccello! Ce viu colorate sunt harnaşamentele cailor care par aduşi de la un carusel de bâlci! Şi te întrebi cum a reuşit să câştige bătălia conducătorul florentinilor cu o pălărie atât de imensă pe cap?

— Să mergem acum şi la francezi, spuse Philippe.

Doamna Alexandre se oprise însă în faţa unui Carpaccio: *Predica sfântului Ştefan.*

— Ce echilibru perfect! Şi câtă statornicie! Şi o lumină care izvorăşte de pretutindeni. Te simţi cu picioarele pe pământ, curăţat, limpezit de orice deranjamente morale. Poezie şi precizie. O poezie a preciziei.

— Bizare construcţii – remarcă Philippe. Moschei, un arc de triumf, o biserică romană şi colonete florentine. Unde s-o fi petrecut scena asta?

— Presupun că la Ierusalim.

— Sau poate la Constantinopole.

— Sau în Arabia Saudită. Ori într-un teatru. Aşa-i că nu te mai saturi să-l priveşti?

Mereu le tăia drumul câte un grup de copii ciripitori, la vârsta primelor clase elementare, o vârstă prea crudă încă pentru o iniţiere artistică, dar poate că, printre ei, se afla şi un viitor maestru al paletei. O tânără profesoară căuta, prin întrebări şi răspunsuri, să trezească interesul unui pâlc de fetiţe pentru un mic tablou din secolul XVI şi îndeosebi pentru femeia din mijloc:

— Vedeţi cum e drapată rochia? Şi figura cât e de fin conturată: fruntea boltită, sprâncenele foarte subţiri. Vouă cum vi se pare?

— Ce urâtă e! declară cu parapon una dintre fetiţe iar celelalte nu o contraziseră.

Tânără profesoară tăcu o clipă îngândurată:

— Curios! Eu o găsesc frumoasă.

— Sunt puţin ameţit, mărturisi Philippe.

— E cinci şi jumătate – constată doamna Alexandre uitându-se la ceas. Ce repede a trecut timpul! Altă dată muzeul se închidea la cinci şi veneau cordoanele de paznici să-i adune pe vizitatori şi să-i îndrepte spre ieşire. Ca pe găini seara, la fermă, când sunt mânate spre coteţe. Să dăm o scurtă raită la francezi şi pe urmă mergem.

Aici avea iarăşi fiecare predilecţiile sale: Philippe pentru Louis Le Nain – *Întoarcerea de la cosit*, *Masa ţăranilor* şi *Fierarul* şi pentru pateticele clarobscururi din pânzele lui Georges de la Tour, doamna Alexandre pentru Watteau – graţioasa *îmbarcare pentru Citera* şi alb-mătăsosul *Gilles*, „un vagabond ca şi mine” spunea ea – dar şi pentru minuţioasele portrete ale lui Philippe de Champaigne, adevărate fişe psihologice. Tablourile lui Lorrain pe el îl predispuneau la visare şi-i trezeau nostalgia ţărmurilor îndepărtate. Ea îşi mărturisi slăbiciunea frivolă pentru manierismul poznaş al lui Fragonard.

— Îmi aminteşte de *Labirintul* lui Robbe-Grillet – spuse Philippe în faţa unei naturi moarte a lui Baugin – de acele obiecte care-şi schimbă mereu poziţia pe masă, deşi nu se află nimeni în cameră: sunt, prin ele însele, nişte personaje de roman.

— M-ai prins asupra unui delict de incultură: nu l-am citit pe Robbe-Grillet. A, uite o nouă *Antiopă,* a lui Watteau, mai sugestivă şi mai apetisantă decât cea a lui Correggio.

— Ai dreptate, dar n-am de gând, scumpă doamnă, să fac o colecţie de Antiope.

Se despărţiră, ca în atâtea alte rânduri, într-o staţie de metro, la şase şi jumătate, ora tuturor despărţirilor. În

vagonul înţesat de oameni care se întorceau de la serviciu, înghesuită într-un colţ, doamna Alexandre se întrebă dacă nu săvârşea o greşeală bucurându-se atât de intens de această neaşteptată vacanţă, adunând cu fiecare moment ce trecea tot mai multe amintiri şi tot atâtea regrete pentru mai târziu: altă dată, când se va duce din nou la Luvru îl va regăsi pretutindeni, în fiecare sală pe care o vizitaseră, în faţa fiecărui tablou pe care-l priviseră împreună, pe Philippe. Dacă se va mai duce vreodată acolo...

A doua zi, când Philippe sună la uşa apartamentului din strada Lemercier, veni să-i deschidă madame Paulette:

— Doamna e plecată după cumpărături – îl înştiinţa ea râzând – avem oaspeţi: domnişoara Giunka şi un prieten de al dumneaei, Pépé. Îi cunoaşteţi? Nu? O să-i cunoaşteţi.

Şi menajera începu iar să râdă ca de o comicărie. Cum domnişoara Giunka se afla în dormitor, tânărul rămase să aştepte în odăiţa de la intrare, unde i se servi cafeaua. După câteva minute auzi o voce sonoră la capătul coridorului:

— Nu se poate! Cum să stea, aşa, singur?

Madame Paulette veni imediat şi-i ciocăni la uşă:

— Demoazela vă invită! spuse ea, făcându-i cu ochiul şi abia stăpânindu-se să nu izbucnească iar în râs. Era evident că personajul i se părea ilariant.

„Demoazela” îl primi într-o ţinută care-l făcu pe Philippe să încremenească în prag: aproape goală, cu un mic *cache-sex* şi cu un sutien care abia îi acoperea vârfurile sânilor. Foarte înaltă şi foarte zveltă, cu nişte picioare decorative. Nicio intenţie de cochetărie sau de provocare senzuală: avea, dimpotrivă, un aer de lealitate camaraderească, cu o nuanţă de deferenţă, ca faţă de un amic al doamnei Alexandre, pe care o iubea şi o respecta. Că umbla despuiată? Ei şi? Se simţea la ea, acasă şi, ca

atare, înţelegea să fie îmbrăcată mai lejer. Şi apoi cui nu i-ar fi făcut plăcere să privească un corp atât de perfect? Giunka nutrea o nemărginită admiraţie pentru persoana ei fizică şi nu scăpa niciun prilej de a arunca o ocheadă în oglindă între două cuvinte. Vorbea cu un sensibil accent italian şi turuia tot timpul din gură. Ştia să şi tacă însă şi să asculte, aşa încât nu devenea obositoare. Într-un sfert de ceas, Philippe ajunse să-i cunoască biografia, în linii mari, fireşte, deoarece detaliile erau atât de numeroase încât nici Şeherezada n-ar fi reuşit să le înşire în cele o mie şi una de nopţi din poveste.

Astfel începură cele patru zile ale „invaziei Giunka”, aşa cum ar fi definit-o în memoriile sale Philippe – dacă şi-ar fi propus cândva să-şi scrie memoriile – dedicându-i un capitol special.

Giunka era o făptură acaparantă, care domina totul, prolifera peste tot, cu glasul, cu prezenţa ei neastâmpărată şi cu fluidul nervos pe care-l propaga până în cele mai îndepărtate cotloane. Avea o voce nu de contraltă, ci baritonală, bărbătească, sonoră, care, atunci când râdea, se prefăcea într-un fel de cotcodăcit pe zece tonuri, coborând întâi şi apoi urcând pe o întinsă gamă. Era în stare să vorbească la telefon ore întregi cu câte o aşa-zisă prietenă – şi avea puzderie de asemenea prietene – clevetind pe îndelete, în amănunţime şi îndelung, câte o terţă persoană, care nu putea fi altcum decât „imbecilă”, „nebună”, „caraghioasă”, „stupidă”, „şleampătă” şi „pisăloagă”. Comentariile aveau în vedere în primul rând toaletele nefericitei, forfecate cu voluptate şi ilustrate cu comparaţii pitoreşti: „ai văzut, dragă, ce perucă şi-a pus, tâmpita, pe căpăţâna ei de mort? Parcă e un pudel împăiat. Da, da, şi încă prost împăiat că ies tărâţele afară prin toate părţile. Şi rochia aia, o, rochia aia de lame, cumpărată la *marché aux puces* de la Clignancourt: miroase a transpiraţie, nici măcar n-a avut grijă s-o dea la curăţat. Când o îmbracă, parcă-i o

sperietoare şi e atât de decoltată că poţi să-i numeri coastele, o mârţoagă sfrijită, un schelet de mârţoagă, numai oase şi piele, dar ce piele, piele de-aia groasă, de bocanci!” Şi aşa mai departe, în privinţa asta Giunka era de o inventivitate debordantă.

Născută într-un orăşel din nordul Italiei, venise de foarte tânără la Paris să caute ceva de lucru. Fiind isteaţă şi foarte drăguţă găsise repede un angajament la un coafor unde, în scurtă vreme, învăţase meseria pentru care dovedise şi aplicaţie şi îndemânare. Şi ar fi fost şi acum o excelentă coafeză dacă nu existau tentaţiile unei vieţi mai uşoare. Cine nu doreşte să ducă o viaţă mai uşoară?

— Mă cereau toate clientele, – povestea ea – nu aveam timp să le mulţumesc pe toate. Era mai ales o cucoană bătrână pe care o refuzam regulat, ştiind că-i pretenţioasă şi cicălitoare. „De ce nu vrei să mă serveşti şi pe mine? a răbufnit ea o dată – văd că stai degeaba?” „Fiindcă n-am chef şi nu-mi face plăcere” i-am răspuns. „Eşti obraznică!” „Sunt, dar numai cu dumneata.” „Am să te reclam.” „Poftim” şi m-a reclamat. Patroana a încercat să ne împace. „Eu, eu s-o servesc pe baborniţa asta, pe vrăjitoarea asta? Niciodată” i-am spus. „Îmi pare rău, s-a scuzat patroana, dar e o bună lucrătoare şi nu pot renunţa la ea.” Am plecat eu singură puţin după aceea. Observasem că de la o vreme se tot ţinea după mine un tip, un domn bine, ceva mai în etate. Mă urmărea pe stradă ori se oprea în faţa vitrinei şi căsca ochii la mine. Într-o seară, în fine, s-a apropiat şi mi-a vorbit. Îmi propunea să renunţ la serviciu şi să vin să stau cu el fiindcă n-o să am grijă de nimic, îmi dă tot ce-mi trebuie. Şi am primit imediat, fără multe mofturi.

După un timp însă i se făcuse lehamite şi de domnul bine şi de huzurul – relativ de altfel – pe care i-l oferea şi cum, bătând toată ziua străzile făcuse diverse cunoştinţe, ajunsese să-şi dea seama că ar putea trăi de capul său şi

chiar în condiţii ademenitoare fără sprijinul unui protector vârstnic. Filmele licenţioase începeau sa fie cotate pe piaţă şi lumea se înghesuia în localurile unde se făcea *strip-tease,* păstrându-se încă un rest de decenţă. Pentru aşa ceva nu era nevoie de prea multă artă şi nici chiar de o iniţiere coregrafică. Fandosită de felul ei şi având un corp destul de maleabil, cu ajutorul unui maestru de dans Giunka îşi înjghebase un mic număr de cabaret, comandase nişte afişe cu o poză atracţioasă, ce o înfăţişa aproape goală, încărcată de ştrasuri şi de bijuterii false, cu numele ei tipărit cu majuscule – nume căruia îi adăogase particula Li ca să-i dea o aparenţă exotică: *Giunka-Li* – şi începuse să ia în şir barurile provinciale unde publicul era mai puţin exigent şi unde artistele, după ce îşi terminau exhibiţiile, coborau în sală pentru a-i antrena pe consumatori, făcându-i să-şi deşerte buzunarele. Pentru cinci sute de franci, uneori, accepta să continue petrecerea între patru ochi, într-o cameră de hotel: astea erau chilipirurile sale personale, apreciate cum se cuvine, pentru că Giunka, deşi cheltuitoare, avea grijă totuşi să strângă bani albi pentru zile mai puţin norocoase. Îi plăcea însă mâncarea bună şi nu dispreţuia nici libaţiile prelungite, de preferinţă cu şampanie sau whisky.

— Într-o dimineaţă m-am trezit într-o maşină de transportat peşte – povestea ea – nu ştiu cum ajunsesem acolo: eram plină de solzi, şi pe rochie, şi-n păr.

Viaţa ei era barul şi, din douăzeci şi patru de ore, cele mai multe le trăia acolo. Îndată ce ieşea în oraş, avea pretenţia să fie o persoană particulară ca oricare alta şi tratată ca atare: devenea agresivă şi riposta cu brutalitate dacă se întâmpla să fie acostată. Purta totdeauna în poşetă, ca armă defensivă, un ac de pălărie lung şi ascuţit: fără a fi corsicană, avea în sânge spiritul *vendettei:*

— Într-o zi, în metrou, un individ tot încerca să intre în

vorbă cu mine. I-am spus să mă lase în pace, o dată, de două ori şi, văzând că nu vrea să înţeleagă, am scos acul şi – harş, harş! – i-am lăsat două semne pe obraz, dar ce semne! A început să facă gură. „Ce pretenţii ai? Ţi-am spus doar să mă laşi în pace!”

Pentru doamna Alexandre avea o adevărată adoraţie: o impresiona distincţia ei, înţelepciunea şi cultura, dulceaţa şi clemenţa caracterului. Sub aparenţa ei, dârză şi bătăioasă, şi limbajul foarte pitoresc şi cam deocheat, Giunka ascundea o inimă sensibilă şi largă şi o mare francheţe. Se cunoscuseră într-un bar, undeva la Grenoble, Metz, Nancy sau Liège, pe vremea când dansatoarea îl avea ca partener pe Milovan şi simpatia fusese spontană şi reciprocă. De atunci Giunka, de câte ori se oprea pentru câteva zile la Paris, era oaspetele apartamentului din strada Lemercier şi, de oriunde s-ar fi aflat în turneu, trebuia să-i dea un telefon, măcar o dată pe săptămână, marei, nepreţuitei sale prietene,

— Ar fi mai puţin costisitor să-ţi scrie, observă Philippe.

— Numai că Giunka nu prea se împacă ea cu scrisul, ca şi madame Paulette. A învăţat totuşi să citească şi citeşte chiar cărţi bune, mai ales istorice. Are o minte deschisă, dar e împrăştiată şi fluşturatică din fire.

Chiar din ziua sosirii, Giunka se apucă să-şi trieze garderoba, pe care o purta cu ea îndesată în două valize mari şi, într-o jumătate de oră, pe culoar se strânse un maldăr de vechituri: toalete şi podoabe de scenă, ciorapi, sutiene, colanţi, furouri şi peruci sintetice, într-un hal fără hal de încâlcite, fiindcă pe cât de mult îi plăcea luxul, pe atât era de neglijentă cu propria ei îmbrăcăminte:

— La lada cu gunoi, toate!

Madame Paulette descoperise printre lucrurile aruncate un metraj de mătase şi oprise toate perucile şi câteva din podoabele cu ştrasuri, aşa, ca să-şi facă şi ea gustul o dată, gătindu-se cu ele, acasă, în faţa toaletei, să vadă cum i-ar fi stat în chip de „artistă”.

În schimb, Giunka era foarte grijulie cu înfăţişarea ei şi de câte ori se pregătea să iasă în oraş se machia o oră întreagă la oglindă, aşternând cu o infinită gingăşie straturi subţiri de fard, întinse apoi încet cu vârful degetului şi oprindu-se când şi când ca să se contemple, îndelung şi complezent, cu gravitatea şi reculegerea pe care o păstrezi în faţa unei opere de artă. Pieptănatul, la rândul său, constituia un adevărat ritual, o operaţie sacră cu care se îndeletnicea însoţitorul ei, Pépé, şi care, tot aşa, dura aproape o oră. Pépé îi despletea părul lung, castaniu şi, cu multă răbdare şi condescendenţă, se ocupa de fiecare şuviţă în parte, răsucind-o pe bigudiuri. Între timp avea loc un foarte viu şi savuros schimb de replici în cel mai autentic argou de borfaşi şi de prostituate. Ea protesta gălăgios c-o trage de păr, că-i brutal, c-o s-o lase cheală ca un nap, făcându-l „neisprăvit, secătură, golan, papugiu, târâie-brâu, calcă-n strâchini”, iar el îi răspundea tacticos, flegmatic, fără să-şi întrerupă lucrul, numind-o la rândul său în fel şi chip, cu aceeaşi graţiozitate. Şi amândoi se prăpădeau de râs. Era un fel de competiţie de virtuozitate în mânuirea epitetelor, de arpegii pe bogata claviatură argotică a lumii interlope.

Pépé era şi el un exemplar aparte. Nu prea înalt de stat, cu o figură drăguţă, blajină, de om cumsecade, cu mişcări moi, indolente, fusese până atunci barman într-un local elegant de pe Riviera:

— Veneau multe celebrităţi. Jean Marais, bunăoară, era un obişnuit al localului. Trecea aproape regulat pe la noi dimineaţa, însoţit de un câine mare, splendid, cu care se juca întocmai ca un copil: se tăvăleau pe jos amândoi.

O existenţă care până la urmă i se păruse monotonă şi începuse să-l plictisească. Poate că minţea şi în realitate fusese concediat, fapt este că, reîntâlnindu-se recent cu Giunka, se hotărâse s-o urmeze la Paris, convins c-o să găsească neapărat un serviciu:

— Un prieten mi-a promis să mă recomande cuiva de la *le Figaro.*

— Ca să faci ce? îl întrebase Philippe.

— Orice: reporter ori măcar curier. Dacă nu, intru din nou barman undeva. Nu se poate să nu găsesc ceva, am atâtea cunoştinţe!

În vederea eventualului post de redactor se gândise să-şi completeze cultura (era bacalaureat sau pe aproape) şi-şi cumpărase un dicţionar şi nişte reviste ilustrate spaniole, dat fiind că, născut într-un sat de la poalele Pirineilor, o rupea puţin pe spanioleşte. Şi se apucase temeinic să studieze explicaţiile ilustraţiilor din reviste, căutând de zor în dicţionar. În ziua următoare, lăsă lexiconul deoparte şi se mulţumi să se uite la poze. După care şi dicţionarul, şi revistele căzură sub pat şi nu se mai osteni să le ridice de acolo.

Numele lui întreg avea impunătoare şi armonioase sonorităţi: Jose Luis Boldan García, Pépé fiind, după spusele lui, nepotul poetului García Lorca, a cărui operă completă, tradusă în franceză, într-o ediţie de lux, cartonată, o păstra cu sfinţenie, purtând-o pretutindeni cu sine, ca pe un document ce atesta nobila sa descendenţă, deşi poate nu citise nici măcar o pagină din cele două volume tipărite pe hârtie velină de cea mai bună calitate. Cititul, pretexta el, îl oboseşte şi-i dă dureri de cap, îl evita aşadar din motive de sănătate. Pierdea, totuşi, ore întregi chinuindu-se să dezlege cuvinte încrucişate, operaţie pe care i-o înlesnea uneori colaborarea benevolă a lui Philippe. În schimb părea să aibă o foarte fină şi precisă ureche muzicală. Adusese cu el o colecţie de discuri clasice printre care *Requiemul* lui Mozart şi *Johannespassion* a lui Bach, pe care le asculta cu multă plăcere, tolănit pe pat, într-o atitudine visătoare şi fumând cu gesturi leneşe. Fluiera uneori cu cea mai mare exactitate arii întregi din partitura *Requiemului.* Avea predispoziţii fericite, pe care un temperament limfatic şi o

indolenţă înnăscută nu-i îngăduiseră să le dezvolte. Pick-up-ul automat aparţinea Giunkăi care poseda la rândul ei o bogată colecţie de şansonete, de foarte vechi şansonete, cântate de Georgette Plana, Damia, Lys Gauty, Lucienne Boyer, Mistinguett, şi alte vedete din vremuri îndepărtate (era latura ei paseist-romanţioasă) şi, dacă Pépé asculta cu o egală plăcere *Dies irae* ori *Benedictus* din oratoriul lui Mozart ca şi *La Femme aux Bijoux* sau *On m'appelle Frisson,* Giunka profesa cel mai categoric dispreţ pentru preferinţele enervante şi fastidioase ale amicului său.

— Ce fel de amic? Vrei să spui amantul tău? – o iscodea Philippe care era acum în relaţii cordiale, foarte deschise cu Giunka – doar dormiţi împreună.

— Ei şi? – dădea din umeri – sunt obligată să şi fac ceva cu orice bărbat cu care dorm în acelaşi pat? (bineînţeles limbajul era mai puţin eufemistic). Iar dacă-i vorba de culcat, îmi placa să mă culc cu un bărbat solid, nu cu un neisprăvit, cu un avorton, ca ăsta.

Pépé râdea, amuzat de calificativele cu care fusese onorat.

— Şi ce-ţi închipui că eu aş putea să mă culc cu o bivoliţă păduchioasă ca tine?

Cum ajunseseră să se împrietenească? Lucraseră în acelaşi cabaret de provincie undeva, într-un port, o bună bucată de vreme, el ca barman, ea ca animatoare (pe lângă numărul de *strip-tease* specificat în contract) împreună cu un grup de fete. Fusese perioada cea mai fericită din viaţa lui Pépé, despre care vorbea cu nostalgie: trăise zi şi noapte în fumul de ţigară şi mirosul de alcooluri scumpe al localului deschis în permanenţă, în compania fetelor cu care se fotografiase adeseori în vesele deghizări de carnaval.

— De fapt ce meserie aveau fetele astea? întrebase Philippe, insinuant.

— Cum ce meserie? Erau artiste! Ca şi Giunka.

— Nu aveau cumva şi clientelă particulară?

— Ei, da, fireşte, când se ivea vreo ocazie. Dar nu primeau mai puţin de cinci sute de franci.

Pépé se născuse într-o familie înstărită care trăia din exploatarea unei ferme bine chivernisite. Ar fi putut rămâne acasă, preluând conducerea gospodăriei, dar, inapt pentru o muncă intelectuală, era prea apatic şi prea tembel pentru a fi în stare să ducă până la capăt o muncă fizică, deşi, ca orice băiat crescut la ţară, avea un corp călit şi era deprins să care greutăţi, lucru pe care-l dovedise urcând două etaje, fără să gâfâie, cu valizele arhiticsite ale Giunkăi.

— Într-o zi, la Nisa, m-a atacat un pungaş şi a încercat să-mi smulgă ceasul de la mână. Am sărit imediat asupra lui şi, văzând că sunt mai tare ca el, a scos un cuţit şi mi-a spintecat braţul.

Şi arăta cicatricea ce i-l brăzda de la cot până la încheietura mâinii.

Serviciul de barman, completat cu îndeletnicirea sporadică de gigolo, era ideal pentru el. Mai toţi oamenii manifestă de la o vârstă fragedă anumite înclinaţii din care poate genera ceea ce se cheamă o vocaţie. Pépé avusese din născare vocaţia de barman. Şi după două, trei tentative infructuoase la redacţia ziarului *le Figaro,* unul din mulţii lui prieteni îl rugase să-i ţină locul pentru o săptămână la un bar din preajma Operei şi Pépé fusese bucuros să-şi reia ocupaţiile din totdeauna.

Încă din prima seară a sosirii lor, Giunka şi amicul ei „neisprăvit” fuseseră invitaţi la o petrecere foarte selectă, pentru că Giunka îmbrăcase una din cele mai abracadabrante şi mai ispititoare toalete ale ei, iar Jose Louis Boldan García unicul său costum de gală. Şi cumpăraseră, şi unul şi celălalt, câte o sticlă de şampanie, dar nu aşa o marcă oarecare, ci şampanie de peste o sută de franci sticla. Se întorseseră în zori, nu se ştie în ce stare, pentru că doamna Alexandre le cedase

camera ei (deoarece Giunka avea nevoie în permanenţă de o măsuţă de toaletă şi de oglindă) şi dormiseră a doua zi până la trei după amiază, aşa încât gazda lor fusese nevoită să se spele în bucătărie. Giunka se întindea şi căsca, încă somnoroasă:

— Aţi dormit ca nişte îngeraşi! îi luă în primire Philippe.

— Da de unde! Cum să dormi cu istericul ăsta care se răsuceşte ca o scrumbie pe uscat!

— Minţi! protestă Pépé – ai sforăit tot timpul.

— Şi ce-aţi făcut voi azi noapte? îi iscodi în continuare Philippe.

— De toate.

Pépé se arătă şi mai evaziv. În genere se simţea puţin intimidat de Philippe, fiind totuşi cu zece ani mai vârstnic decât el şi păstra o anumită măsură în confesiunile sale. Cu tot vocabularul ei colorat şi adesea impudic, nici despre Giunka nu se putea spune că e vulgară, iar accentul italienesc atenua truculenţa vorbirii ei. Altminteri era extrem de serviabilă şi plină de bunăvoinţă. După ce-şi triase îmbrăcămintea în salonul de subprefectură, pusese în funcţiune aspiratorul şi se apucase să cureţe scamele rămase pe covor.

— Dar ce-i cu camera asta? Parcă s-a schimbat ceva aici, constatase ea.

— Anul trecut a stat la mine o prietenă din străinătate care a dichisit-o – îi explică gazda – şi acum e aranjată şi plină de danteluţe ca un salon din Turgheniev. Şi tot ea s-a ocupat şi de Samsonnet. L-ai văzut cum arată? E sclipitor şi somptuos, cu momente de Ludovic al XIV-lea.

De când apăruseră cei doi invadatori, ex-motanul se refugiase pe cămin, de unde privea, visător şi miop, plafonul.

— Şi Fabriçou? Nu l-am zărit încă.

— A, Fabriçou e june aproape cu mustaţă.

— Dar *le Macaque?* Teribil mi-a plăcut băiatul ăsta. Aş fi vrut să am de-a face cu el ceva mai de-aproape, între

patru pereţi.

— *Le Macaque?* îşi roade zăbala: a lui şi a celorlalţi. Nu ştiu dacă v-aţi fi împăcat, sunteţi două temperamente prea asemănătoare: ar fi ieşit scântei.

— Tocmai de aceea. L-am cunoscut la tine astă iarnă, atunci când a nins.

— Ştiu. Au fost trei zile albe cu pomii încărcaţi de perniţe pufoase şi cu urme de paşi şi păsări în curte. Pe la florării începuseră să apară primii pomi de Crăciun peste care, două zile mai târziu, a plouat cu găleata.

Giunka era cea care se ocupa acum de bucătărie, doamna Alexandre nu avea voie să mai pună mâna pe nimic, se îngrijea numai de sectorul pisici. Calitatea gastronomică a prânzurilor luate în comun îşi ridicase cu mult nivelul şi mâncărurile aveau aceeaşi rafinată savoare ca la *Fouquet's,* pretindea Pépé, care nu fusese niciodată la *Fouquet's.* După masă însă şefa bucătăreasă punea grămadă toate vasele murdare în chiuvetă şi acolo ar fi rămas până seara sau chiar până a doua zi, dacă Philippe nu-şi lega după gât şi peste mijloc şorţul de bucătărie şi nu se apuca să le spele, cu toate protestele doamnei Alexandre.

— Cu tevatura asta provocată de Giunka – spuse el – am şi uitat să te întreb: cum merge spectacolul de la *Belle Époque?*

— Debutul a fost strălucit, numai că, din păcate, aseară, Morillon şi-a stricat un picior – nimic grav, e vorba doar de o simplă entorsă – dar e *out* timp de vreo zece zile. Fiind cea mai înaltă dintre dansatoare, va trebui să-i ţin eu locul, aşa că, începând din seara asta, voi fi când o nimfă golaşă şi feminină, puţintel speriată, când un băiat chipeş şi focos. Poate o să-mi desenez şi o mustăcioară. Facem o mică repetiţie la şapte când nu e încă nimeni în local.

— Ce rău îmi pare că nu pot să te văd! Mi-ar fi plăcut să te aştept până termini şi să te conduc apoi acasă.

— Ar fi fost într-adevăr minunat, dar imposibil ca toate lucrurile minunate. Nu trebuie să-mi duci grija, fiindcă am aranjat cu Bob Harley să vină după spectacol cu rabla lui să mă ia, pe mine şi pe France, care locuieşte tot în arondismentul şaptesprezece: plătim pe din două. Bietul Bob şomează de vreo două luni şi trăieşte ca vai de lume: douăzeci şi cinci de franci pe seară pentru el înseamnă ceva. La ora unu noaptea îl găsesc aşteptându-mă în stradă cu hodoroaga şi, în hodoroagă, cu căţeaua lui.

— Şi cu căţeaua? Ce, nu poate s-o lase acasă?

— E o căţea bătrână. Şi ipohondră: o mai scoate şi pe ea la aer. E, într-adevăr, o veselă escapadă. Bob Harley se vaită tot timpul, e acru ca o varză tocată mărunt şi plângăreţ. France stă melancolică într-un colţ, nu ştiu ce necazuri mai are şi ea, iar căţeaua oftează. E o plăcere să trăieşti!

Pépé, care se spălase la cap, tocmai ieşea din dormitor cu părul strâns legat cu un prosop alb.

— Eşti adorabil, Pépé – îl admiră doamna Alexandre – parc-ai fi Marat în baie.

Venirea Giunkăi nu numai că răsturnase toată casa cu susu-n jos, dar coincisese cu o serie de evenimente care schimbaseră întrucâtva ordinea statornicită, s-ar fi zis pentru vecie, a paşnicei străzi Lemercier. În primul rând dispăruse frumosul Francis şi o dată cu el şi casiera măcelăriei din colţ şi în locul lor apăruse un bărbat rotofei şi blond care servea de unul singur şi încasa tot el şi banii: probabil noul patron. Apoi venise rândul vecinei, care ţinea băcănia: intrând într-o zi în magazin să cumpere un pachet de unt şi nişte ouă, doamna Alexandre observase că rafturile începuseră să se golească.

— N-am nici unt, nici ouă, doamnă, nu mai aduc mărfuri proaspete – o înştiinţă negustoreasa care, ca niciodată, avea un aer trist şi obosit – m-am hotărât să lichidez. Băiatul meu are un serviciu bun, am să mă duc

să stau cu familia lui. Vând acum ce mi-a mai rămas. Poate cumpăraţi şi dumneavoastră ceva.

— Ştiu eu ce aş putea să iau – spuse clienta ei credincioasă, privind descumpănită rafturile – nu obişnuiesc să mănânc conserve, dar să vedem... o cutie de ceai... un borcan cu miere şi, şi... a, da o şampanie Taittinger, când am s-o destup, am să închin un pahar pentru buna şi draga noastră vecină.

— *Bonne chance!* îi ură băcăneasa uitându-se cu tristeţe în urma ei.

Doamna Alexandre plecă mai departe după târguieli.

— Fata tatii! se auzi strigată, după câţiva paşi.

Papa Dubois şedea în pragul dughenii şi-i făcea semn cu mână:

— Vino încoace, am o surpriză pentru dumneata. Să nu mă refuzi, fata tatii, e ceva ce nu găseşti în tot Parisul – ultima modă, O să-ţi vină minunat! S-o porţi cu plăcere!

Şi-i dădu o şepcuţă cafenie confecţionată dintr-un material curios: catifelat şi totuşi neplăcut la pipăit.

— Asta-i o şapcă din iască! exclamase Giunka, izbucnind în râs. Am văzut aşa ceva pe la noi prin casă. Cred c-o purta bunicu-meu când era copil. Ia pune-o un pic, căpriţo, să te admirăm. Ştii că nu-ţi stă rău, căpriţo?

— Ce să fac? – se întreba doamna Alexandre, consternată – n-aş vrea să-l supăr pe bietul papa Dubois. Va trebui totuşi într-o zi să mă încalţ cu pantofii aceia de gheişă, făcuţi de el, să mă gătesc cu şapca de iască şi să trec prin faţa dughenei. Am să-i spun că mă duc în vizită la Alain Delon. Pe urmă am s-o iau pe prima stradă la stânga, şi am să mă întorc să mă schimb.

În sfârşit, un al treilea eveniment, care umbrise cumva atmosfera casei: profesoara de pian se mutase pe negândite. Două zile de-a rândul n-o mai auziră tocând cu înverşunare clapele şi parcă le lipsea ceva. Vestea o aflară de la doamna Liron care, neavând somn, se scula cu noaptea-n cap, înaintea tuturor: pianul fusese

transportat la şapte dimineaţa când strada era pustie. „Şi ea, ea cum arăta?” se interesă doamna Alexandre. „În niciun fel. Complet ştearsă, parcă nici nu exista.” Plecase luând cu sine piesele de bravură care-i consumau toată vitalitatea: şi *Campanella,* şi *Türkische Marsch* şi celelalte bucăţi din repertoriul muzicilor militare de pe vremuri.

Şederea Giunkăi se apropia şi ea de sfârşit. În ultima zi, către prânz, tocmai ieşise în oraş cu Pépé după cumpărături, când o căută cineva la telefon. „Domnişoara Giunka?” întrebă o voce bărbătească. „Nu-i aici. O puteţi găsi peste două ore” răspunse doamna Alexandre. „Prea târziu! Daţi-mi atunci pe altcineva” porunci cu aroganţă vocea necunoscută. „Cum?” „Nu se aude? Daţi-mi pe altcineva, pe o altă fată.” – „Nu înţeleg, domnule, ce doriţi” spuse doamna Alexandre trântind receptorul şi rămase apoi pe gânduri, încruntată.

— Niciodată Giunka nu mi-a făcut aşa ceva – spuse ea. Ce şi-o fi închipuit ăsta că-i aici, un bordel clandestin?

— Iartă-mă că mă amestec – rosti Philippe, stăpânindu-şi indignarea – dar faci rău că o primeşti pe Giunka. Simpatică, simpatică, e adevărat, totuşi nu-i o relaţie pentru tine.

— Încerc să înţeleg ce s-a petrecut – continuă ea, fără să-l asculte – a acostat-o, probabil, un tip care i-a plăcut şi, cu toată inocenţa, i-a dat numărul meu de telefon, în speranţa unei mici aventuri. Tipul însă a luat-o drept altceva.

— Drept o prostituată, ceea ce este: – stărui Philippe – crede-mă, îmi, face rău când te văd alături de ea, e compromiţătoare! Uite ce păţeşti!

— *Monsieur Duval-père* are prejudecăţi – spuse zâmbind cu îngăduinţă doamna Alexandre – Giumka este un suflet de om, un suflet de om bun. Nu poţi şti cu câtă delicateţe, cu cât devotament s-a purtat cu mine într-o perioadă foarte, foarte grea: a reuşit să mă readucă la viaţă, când nu mai aveam chef de nimic, nu mai doream,

nu mai aşteptam nimic. Întâmplarea a făcut ca tocmai atunci să vină şi ea la Paris şi, potrivit obiceiului, să tragă la mine. Cu câtă răbdare s-a străduit să mă trezească din starea aceea de neagră disperare şi de abulie în care mă scufundasem. Ţi-am povestit o dată că Milovan mi-a vorbit foarte crud, când ne-am despărţit, cu un cinism pe care nu i-l cunoşteam, căutând să se justifice pe sine. „Căpriţo, tu nu vezi că eşti bolnavă? – a început să mă dădăcească Giunka – şi dacă eşti bolnavă, trebuie să te îngrijeşti. Te obsedează o idee fixă, să încercăm să te scăpăm de ea. Ce-i aia, dragoste, dragoste? Boală curată! A dispărut un bărbat! Ei şi? Înţeleg să te dezolezi dacă ar fi murit toţi bărbaţii de pe lume. Uite-te la mine: fac un semn cu degetul «Vino, băieţaş!» şi băieţaşul se aruncă în braţele mele. Pe întuneric nici măcar nu-l vezi cum arată. Sunt alte calităţi care contează. Şi cum poţi să umbli aşa, căpriţo? Ia stai aici, la oglindă, să te fardez un pic. Ei, ce zici, nu-ţi stă bine? Şi acum să-ţi schimbăm şi coafura, e o treabă la care mă pricep. Ce înseamnă cocul ăsta ca un cucui la ceafă?” Dormea cu mine, se trezea peste noapte să vadă dacă ţin ochii închişi, îmi asculta respiraţia. Şi până la urmă am simţit înmugurind din nou o speranţă sau, mai bine zis, o aşteptare. Ce aşteptam? Nu îndrăzneam nici mie să-mi mărturisesc. Poate pe Milovan. Sau poate pe altcineva. Mă temeam să mă analizez, Giunka îmi transmisese ceva din inconştienţa ei. Spune-mi, cum aş putea să nu-i fiu recunoscătoare pentru tot ce a făcut, pentru marea ei afecţiune, pentru abnegaţia pe care a dovedit-o? Ce s-a întâmplat acum e un fleac fără importanţă şi te rog să nu scoţi nicio vorbă.

Şi Giunka plecă fără să afle nimic, îmbrăţişându-i drăgăstoasă, pe amândoi, iar Philippe simţi o uşoară remuşcare gândindu-se că răspunsese cu dispreţ şi ostilitate la francheţea ei. Pépé o însoţi până la gară, cărându-i şi de astă dată valizele, tot atât de ticsite ca la sosire. Rămase apoi să locuiască mai departe în odăiţa de

la intrare până îşi va fi găsit un serviciu şi va fi făcut rost de o cameră cu chirie în oraş. Chiar de a doua zi se duse să-şi amaneteze bijuteriile – trei inele, o brăţară şi un ceas de aur – pentru care primi imensa sumă de o mie de franci şi în fiecare dimineaţă, când se întorcea de la bar, deşerta pe cămin un pumn de mărunţiş: bacşişurile primite peste noapte. O săptămână mai apoi însă era din nou fără ocupaţie şi lâncezea ziua întreagă, întins pe pat, în odăiţa lui, fumând şi ascultând *Requiemul* lui Mozart, iar seara, pe la opt, ieşea să-şi întâlnească prietenii, cu nădejdea că se va căpătui cumva.

— N-am văzut un om care să-şi piardă vremea cu atâta voluptate ca el. Nu e deloc prost, are putere de muncă, a ajuns la o vârstă când ar trebui să-l îngrijoreze viitorul – spunea doamna Alexandre – şi totuşi e incapabil să se apuce de o treabă ca lumea, nu-l interesează nimic, nu-l preocupă nimic. Vegetează.

— Vegetează, dar pe socoteala ta – ripostă Philippe. Caloriferul electric din camera lui consumă destul curent, fiindcă am impresia că-l ţine aprins tot timpul.

— Fii liniştit, corectă şi generoasă cum e, Giunka o să-i achite toate datoriile.

— Ce curioasă mi se pare amiciţia asta dintre el şi Giunka: ridicolă şi înduioşătoare totodată.

— Giunka are o rezervă de tandreţe necheltuită, pe care simte nevoia s-o reverse asupra cuiva. Şi m-a găsit pe mine şi pe nefericitul de Pépé, care, într-adevăr, ar fi ca un fulg în vânt fără ea. Pe maică-sa, care caută s-o speculeze şi, de câte ori se duce acasă, îi stoarce cât mai mulţi bani, ba chiar îi fură şi din lucruri, o detestă din toată inima. Şi fraţi n-are. Mi-e foarte dragă, crede-mă şi ştiu că oricând pot conta pe devotamentul ei. Într-o zi, mergeam cu ea pe stradă când am văzut-o zbârlindu-se toată şi scotocind repede în poşetă, unde, după cum ştii, ţine un ac de pălărie, pe care-l foloseşte în loc de stilet: un bărbat de pe trotuarul celălalt tocmai traversa drumul

îndreptându-se spre mine, râzând cu un aer suspect, ca şi cum ar fi vrut să mă acosteze. I-am pus mâna pe braţ: „Stai cuminte: e un prieten de-al meu.”

Îşi reluaseră vechile lor plimbări. Vremea era însorită, îmbietoare, dar zilele de vacanţă se împuţinaseră. Câte mai rămăseseră: şase, şapte sau numai cinci? Niciunul din ei nu voia să le numere, deşi Philippe începea să simtă uneori absenţa Daniellei: niciodată nu fuseseră atât de mult timp despărţiţi. Se va schimba oare ceva la întoarcerea ei? Fireşte că da, se insinua un gând intempestiv pe care se silea să-l îndepărteze, dar care totuşi îi strecura un fior plăcut.

— Sainte-Cécile – citi doamna Alexandre tăbliţa cu numele străzii pe care tocmai se aflau – trebuie să fie patroana bisericii din colţ. Să intrăm o clipă, vreau să-i aprind o lumânare.

Interiorul era modest şi banal, lipsit de orice interes artistic. Nu descoperiră nicăieri chipul martirei; zăriră doar în partea stângă statuia unui sfânt mucenic sau apostol pe care nu reuşiră să-l identifice. Doamna Alexandre se decise totuşi să aprindă lumânarea pe care o luase din cutia de la intrare, lăsând să cadă o monedă de un franc în puşculiţa alăturată.

— De ce neapărat sfânta Cecilia? — întrebă Philippe pricepând că-şi mărturisise o dorinţă.

— Pentru că e patroana muzicienilor.

— Şi?

— Îmi pregătesc repertoriul pentru turneu. Am un contract la Nancy.

— La Nancy! murmură Philippe, stupefiat.

— Dragul meu, Nancy nu e la capătul lumii. Plec la începutul lui aprilie.

— Şi french-cancan-ul de la *Belle Époque?*

— Angajamentul era numai pentru o lună şi mă îndoiesc că au să-l mai prelungească. Între timp, Morillon o să se pună pe picioare şi atunci aportul meu artistic nu

mai e chiar atât de necesar. De altfel a fost şi ultima mea apariţie coregrafică: renunţ la dans.

— Ai putea să faci, la rândul tău, coregrafie, să montezi un spectacol.

— Am făcut, am montat, după cum cred că ţi-am mai spus. Am fost regizoarea, maestra de balet şi interpreta unui spectacol de la Mayol care a ţinut afişul doi ani. Nu-mi place să mă laud, dar era un lucru reuşit, în orice caz eu mă simţeam mulţumită. N-aş mai repeta însă experienţa, sunt sătulă până-n gât. Cântam un tango de-al meu, *Sexshop* de Bernard Lelou şi *Marchande d'illusions.* Dar, vai, cât am avut de luptat cu fetele din ansamblu, aproape toate erau amatoare. Graţioase ca nişte caltaboşi. Groaznice femei, caricaturi pe care încercam să le deghizez în pariziene fâşneţe. *Travaux des Romains.* Scena nu mă obosea, în schimb caltaboşii mă istoveau. Ce-i drept am avut şi satisfacţii: într-o seară a venit Arletty la mine, în cabină, să mă felicite: îţi închipui cât de măgulită am fost. Altă dată l-am zărit în rândul trei, de la parter, pe Michel Simon şi, în momentul când am coborât în sală, l-am ales să mă amuz cu el: era încântat. Amintiri... Michel Simon a murit, iar despre Arletty nu se mai aude nimic.

— Vrei să pleci, aşadar...

— Nu vreau, trebuie.

— Şi când te întorci?

— Asta-i bună, nici n-am apucat să plec şi el îmi vorbeşte de întoarcere. Când mă întorc, plec iar. Mereu, mereu... ca păsările călătoare.

Ar fi putut să-l întrebe: „Ce te împiedică să vii să petrecem împreună duminica, ziua ta liberă?" dar nu-i spuse nimic.

— Rămân singur.

Philippe îi apucase mâna şi i-o strângea ca şi cum s-ar fi temut să nu fugă.

— Singur? Ştiam doar c-o aştepţi pe Danielle.

— O aştept, fireşte. Ne-am fi simţit atât de bine câteşitrei.

Doamna Alexandre avu o icnire de râs.

— Da, ar fi fost frumos – conveni ea cu indiferenţă.

— Sunt convins că Danielle o să-ţi placă.

— Da, ar fi fost frumos, repetă ea şi o umbră de zâmbet păru să-i fluture pe faţă.

Tăcură amândoi.

— Philippe, ce-i cu tine? — răsună un glas în apropiere. Nu eşti niciodată de găsit. Te-ai mutat cumva?

Doamna Alexandre tresări, privind surprinsă namila de om ce se oprise în faţa lor. Era Gérard, care parcă mai crescuse puţin între timp. Philippe făcu prezentările.

— Nu vreţi să mergeţi cu mine la Conservator? — le propuse studentul. — E repetiţia generală a *Prinţului travestit,* montat şi jucat de elevi. Bineînţeles, dacă aveţi timp. Se poate intra, o să mai fie lume în sală.

— *Prinţul travestit?* — întrebă doamna Alexandre. Nu cunosc.

— Marivaux: e singura lui comedie tragică.

Doamna Alexandre îl consultă din ochi pe Philippe care ezita, amintindu-şi de eşecul suferit în toamnă, la concursul de intrare.

— De acord, acceptă el fără prea multă tragere de inimă.

— Trecură printr-un hol în care se afla o expoziţie fotografică; în partea dreaptă, o draperie îndărătul căreia se repeta zgomotos o scenă din Molière. De undeva de la etaj veneau nişte ţipete atât de sfâşietoare încât ai fi putut crede că se întâmplă o crimă cumplită. Din hol, printr-un culoar lung se ajungea în sala de spectacole, o sală cochetă, zugrăvită în stil pompeian, în verde, roşu-cărămiziu şi vişiniu, cu două rânduri de loji şi trei balcoane.

Cortina era ridicată: începuse actul întâi.

— Totul e făcut de studenţi – regie, decor, costume, le

explică în şoaptă Gérard.

Costumele negre, înviorate de albul câtorva detalii, aveau un fast sumbru iar decorul, geometric, exact, împărţea spaţiul scenic în trei planuri de joc. Regizorul, care se numea Bernard Lanneau şi era în ultimul an de Conservator, căutase să accentueze ambianţa mohorâtă a unei lumi claustrate, cu tradiţii restrictive. Chiar şi rolul Arlechinului fusese modificat, valenţele lui burleşti devenind dramatice.

— Ciudat Marivaux! – reflectă doamna Alexandre – pentru mine, cel puţin, e ceva cu totul inedit..

Interpretarea era la nivelul unei mediocrităţi bine intenţionate şi conştiincioase. Cu atât mai mult ieşea în relief jocul protagonistei – o fetiţă cu ochi negri şi strălucitori, exagerat de mari şi o gură senzuală – consumată de fervoarea şi devoţiunea „focului sacru”,

— Cum o cheamă? se interesă dansatoarea.

— Muriel Corneille. A terminat anul trecut, dar cum nu exista nicio interpretă potrivită pentru Hortense, au chemat-o pe ea. De altfel e soţia regizorului – o lămuri prietenul lui Philippe.

— E într-adevăr emoţionantă: mă gândesc la un muzicant, un violonist, care, atunci când cântă, face corp comun cu vioara şi arcuşul.

Protagonistul apărea doar pe la jumătatea piesei. Pierre Aufray, student în ultimul an, avea o distincţie firească şi o zveltă nonşalanţă care, asociate cu profilul nobil, îi clădeau un aer princiar.

— Îmi place cum se mişcă – îl analiză doamna Alexandre – are supleţe, eleganţă. Păcat numai că jocul e prea detaşat, nu comunică suficient cu sala. Poate nu-l atrage rolul.

— E un băiat interesant, deloc superficial, aşa cum ar putea să facă impresia – îi spuse Gérard. Aş vrea să-l cunoaşteţi.

După spectacol însă Pierre Aufray nu era de găsit

nicăieri, nici în culise, nici în cabine. De abia când ieşiră în stradă îl zăriră conversând cu nişte prieteni,. În timp ce mereu alte fete veneau să-l felicite, îmbrăţişându-l cu un entuziasm mai curând pasional decât colegial. Gérard reuşi să-l desprindă din mijlocul grupului şi-l invită să bea cu ei o cafea.

— Duceţi-vă înainte: trebuie să-mi plătesc nota la hotel. E foarte aproape, în câteva minute sosesc şi eu.

— De ce nu te închei? Să nu răceşti! Nu ţi-e frig? se interesă cu solicitudine doamna Alexandre.

Tânărul era îmbrăcat cu o hăinuţă subţire, complet descheiată şi o cămaşă de vară desfăcută la piept şi purta înfăşurat în jurul gâtului un fular ale cărui capete fluturau în aer.

— Cum să-mi fie frig? — protestă el. E de mătase!

Şi-şi netezi fularul cu mândrie.

Un sfert de ceas mai târziu stăteau cu toţii în jurul unei mese, la o cafenea de pe bulevardul Poissoniere.

— Eşti cumva rudă cu Hugues Aufray? – se interesă doamna Alexandre. Este un cântăreţ cu mult farmec şi cu o voce deosebit de plăcută.

— E unchiul meu. Avem câţiva muzicieni în familie. Iar, printre ei, şi o comediană, verişoara mea, Pascale Aufray. Aşa încât n-am avut de întâmpinat nicio opoziţie atunci când le-am mărturisit alor mei că vreau să devin actor.

— Îţi convine să locuieşti la hotel? – întrebă Philippe. Trebuie să te coste o avere. Ai fi putut găsi în Cartierul Latin o cameră convenabilă.

— Pierre nu a avut niciodată probleme materiale – răspunse Gérard în locul său – e dintr-o familie înstărită, tatăl lui e general. Îşi poate permite deci să fie întreţinut de părinţi.

— E ceea ce colegii mei nu pot să-mi ierte – le destăinui interpretul prinţului travestit – şi n-au pierdut niciun prilej ca să mă facă s-o simt. În realitate, tot ce-mi doresc este să ajung a-mi câştiga singur existenţa.

„Băiat bine crescut – îl caracterizase între timp doamna Alexandre – degajat, cu o anumită distincţie. Probabil răsfăţat de ai săi, iar acum de fetele din Conservator: are o oarecare moliciune languroasă în atitudini. Romantic, visător, nu însă şi sentimental.”

— Ai fost un copil alintat? – căută ea să-şi verifice concluziile.

— Nu prea. Mai am încă şase fraţi, eu fiind mijlociul. Iar de la zece ani am trăit în internatul unui colegiu iezuit, la Amiens.

— Eşti din Amiens?

— Nu, m-am născut în Senegal, unde tatăl meu tocmai fusese detaşat. La Amiens aveam o străbunică – fusese cântăreaţă de operă pe vremuri – în casa căreia îmi petreceam zilele libere. Mi-aduc aminte că într-o zi mi-a dat o cheie, spunându-mi să mă urc în pod, fiindcă am să văd un spectacol ca în poveşti, care o să mă încânte. Era o zi frumoasă, lucru rar în nord, unde cerul e mereu înnorat, o rază de soare pătrundea printr-o lucarnă. Şi într-adevăr am descoperit acolo o sumedenie de vechituri, mese şchioape, scaune stricate, lustre scoase din uz, peste care păianjenii îşi ţesuseră pânza. Şi printre toate astea un cufăr spart din care se revărsau de-a valma costume de teatru multicolore, rochii de lamé sau încărcate de broderii şi paiete, bijuterii de scenă cu nişte pietre cât oul de mari. Bineînţeles am strâns numaidecât toţi copiii de prin vecini şi ne-am deghizat.

— Era primul contact cu teatrul?

— Nu tocmai. Cel mai vechi spectacol de care-mi amintesc este *Puiul de vultur* cu Pierre Vannek, la Châtelet, în 1963, când aveam zece ani. În schimb părinţii mei, care sunt melomani, mi-au transmis de mic dragostea pentru muzică şi tot de la ei am învăţat să apreciez pictura.

— Îţi place muzica? Ce anume?

— Wagner, foarte mult Mahler şi modernii, în special

modernii, Stockhausen, Boulez, Varese şi, în particular, Şostakovici. Simfonia a cincea de Şostakovici este frumoasă... frumoasă... cum să spun... ca Luvrul. Am acasă o discotecă.

Philippe încetase să mai participe la conversaţie şi privea înstrăinat animaţia cu care doamna Alexandre discuta cu tânărul actor. Poate-l plăcea? Vorbeau despre lucruri pe care el nu le cunoştea, îşi descoperiseră gusturi comune.

— De ce nu-ţi înnegreşti sprâncenele? se mulţumi el să-l întrebe pe Aufray – sunt atât de blonde încât nu se văd, pe scenă.

— Pentru că lumina vine de sus şi dacă le-aş machia, ar părea prea groase.

— Dar în teatru? – continuă să-l interogheze doamna Alexandre – ce te atrage mai mult?

— Racine mai presus de orice: îl ador. Integral. Îmi place Musset: aş dori să joc rolul lui Perdican din *Cu dragostea nu-i de glumit* ori al lui Octave din *Capriciile Mariannei.*

— Dar Montherlant?

— Deloc.

— Teatrul modern?

Aufray dădu din umeri:

— N-aş putea să spun. Mi-a plăcut, de pildă, *Sud* de Julien Green. Şi mi s-a părut interesantă *La mante polaire* a lui Rezvani. În genere prefer piesele care scot în evidenţă latura psihanalitică.

— Înclini totuşi spre repertoriul clasic?

— Visul meu ar fi fost să pot intra la Comedia Franceză. Mai înainte cei mai buni studenţi aveau angajamentul asigurat.

— Şi filmul? Cred că te interesează, nu?

— Mai mult ca spectator. Filmul italian, în primul rând, Fellini – cel mai mare dintre toţi – apoi Visconţi, italienii în general, pentru culoare, sunt singurii care ştiu să ia o

imagine. Cel mai bun film francez mi se pare mai slab decât cea mai proastă producţie italiană. Şi, bineînţeles, filmele engleze, pe care le apreciez.

— Spune-mi te rog, care este sistemul de lucru în Conservator? Nu sunt deloc la curent.

— Ai posibilitatea de a-ţi alege singur profesorul de artă dramatică. Eventual, poţi să-l şi schimbi sau, dacă vrei, să urmezi cursurile mai multor profesori. Există apoi cursuri de dicţiune, pe care însă, din păcate, elevii nu prea le frecventează. De două ori pe an te prezinţi la nişte examene la care nu se pun note, o simplă formalitate ca să se poată face o selecţie. Însuşi examenul de absolvire a fost suprimat la cererea studenţilor.

— Şi spectacolele? Cum se procedează? După ce criterii sunt alese piesele?

— În anul trei, orice elev care vrea să facă regie, depune un proiect pentru montarea unei anumite piese. Proiectele sunt studiate de o comisie alcătuită din profesori şi delegaţii studenţilor. Ei aleg spectacolele care urmează să fie realizate – de obicei patru în fiecare an. În mod excepţional anul acesta vor fi cinci.

— Ştiţi că el este de fapt autorul decorurilor şi costumelor pe care le-aţi văzut azi? – interveni Gérard. Deşi sunt considerate o creaţie colectivă.

— N-am fost de acord cu punerea în scenă – spuse Aufray. De la început am avut neînţelegeri cu regizorul din pricina felului în care a utilizat decorul. Aş fi vrut, de asemenea, ca aristocraţii să aibă faţa foarte palidă, în contrast cu figura Arlechinului care trebuia să fie foarte colorată.

— O curte fantomatică şi Arlechin singurul personaj real?

— Mai curând singurul personaj autentic. Toţi Arlechinii lui Marivaux au o conştiinţă politică, inexistentă la început dar care, pe parcurs, capătă un contur din ce în ce mai precis, devine tot mai acută. Credinţa mea este că opera

lui Marivaux are o anumită gravitate politică. De pildă *Insula sclavilor,* care este şi cea mai îndrăzneaţă în raport cu epoca sa, ori *Colonia.* Pentru a trezi interesul publicului actual e necesar să arăţi previziunea sa politică, deoarece Marivaux s-a încumetat să spună o seamă de lucruri într-o vreme în care monarhia era foarte puternică şi existau constrângeri. Asta nu înseamnă că am neapărat o preferinţă pentru teatrul politic, dar cred că în operele clasicilor trebuie scoase în relief anumite trăsături care să-i apropie de actualitate. Don Juan, de pildă, este un om care caută să-şi ia revanşa împotriva societăţii. Un ins tânăr, aproape un adolescent. Are în faţă tot timpul, pentru că pe atunci tinerii îşi începeau viaţa la cincisprezece ani.

— Ai văzut filmul cu Piccoli?

— Da, impresionant. Şi Piccoli mi-a plăcut mult, totuşi era prea vârstnic pentru *Don Juan.*

— *Prinţul travestit* e primul dumitale rol?

— A, nu! Am mai avut între timp mici angajamente în exterior. Am jucat *Mélite* de Corneille la un festival în apropiere de Rouen, vreo cinci, şase reprezentaţii, în totul.

Şi Oreste în *Andromaca* la teatrul din Montrouge, în cadrul matineelor şcolare.

Între timp, Muriel Corneille, interpreta Hortensei, se aşezase la masa alăturată, aşteptându-l pe soţul ei, regizorul piesei lui Marivaux, care mai zăbovea încă pe scenă, ca să pună la punct luminile. Îi era foame, nu mâncase nimic înainte de spectacol, şi comandase un *croque-monsieur.* Gérard făcu prezentările.

— Corneille: e un nume de bun augur – îi spuse doamna Alexandre – şi l-ai ilustrat frumos azi.

Philippe, care şedea chiar lângă ea, o felicită, împărtăşindu-i convingerea lui că va face o carieră pe măsura talentului său.

— O carieră pe care, de altfel, am şi început-o –

răspunse ea. Nu mai sunt studentă, am terminat Conservatorul anul trecut, când am interpretat partitura Sabinei din Horace. Cum însă soţul meu n-a găsit pe cine să distribuie în Hortense mi-a încredinţat mie rolul. Aţi fost la spectacol şi aţi putut să vă daţi seama de posibilităţile elevelor din ultimul an.

— Vă dau dreptate. M-a surprins însă un lucru – îi mărturisi Philippe – faptul că Arlechinul a devenit un personaj exclusiv dramatic şi că latura comica a fost estompată.

— Nu sunt de acord. Au fost totuşi replici la care s-a râs.

— N-am remarcat.

— Eu am auzit că s-a râs. S-a râs chiar şi la unele replici spuse de mine, fiindcă şi rolul meu are părţi comice.

Politicos, Philippe socoti de cuviinţă să n-o mai contrazică, păstrându-şi nedumeririle pentru sine. Ar fi vrut să afle cât mai mult despre modul în care intrase în viaţa teatrală tânără actriţă. Comunicativă, amabilă, Muriel Corneille îi dădu toate lămuririle cerute. De aproape, ochii ei erau fascinant de mari şi de expresivi, cu gene lungi şi codaţi, în contrast cu născiorul infinitezimal şi cu gura mică, graţios şi exact conturată, ca la păpuşi: avea o frumuseţe care nu se dezvăluia decât atunci când era transfigurată de emoţie. Din profil, năsucul în vânt părea puţin comic. Se exprima cu uşurinţă, cu precizie şi inteligenţă, sigură pe ea.

Juca în compania *Sganarelle* care monta spectacole clasice pentru copii la teatrul din Neuilly. Nu avea un salariu, primea o sumă fixă – destul de mică – pentru fiecare reprezentaţie şi în unele zile dădeau câte două şi chiar trei reprezentaţii. Altminteri, era înscrisă la şomaj, ca atâţia alţi actori mai bine zis ca majoritatea actorilor, pentru că unii dintre ei nu se declarau la şomaj, lucrau oarecum clandestin. În felul acesta se explica (în parte) marele număr de comedieni şomeri. Teatrul fusese

invadat de diletantism. Orice amator care păşea pentru prima oară pe o scenă se putea intitula artist dramatic. Exista, fireşte, o criză a teatrului şi nu era greu de găsit explicaţia; asta însă nu remedia nimic. Publicul ocolea teatrele experimentale, se ducea doar la piesele jucate de cutare vedetă sau de actori cunoscuţi. În ce o privea însă nu i-ar fi trecut niciodată prin gând să-şi aleagă o altă meserie: făcea parte dintr-o familie de artişti şi îşi petrecuse copilăria în culise. Tatăl, sora mai mică, un văr de-al ei, erau actori. Printre rudele cele mai apropiate se mai număra un cântăreţ, Daniel Perrier şi un pianist. Iar cea mai veche amintire a sa din teatru era legată de un spectacol cu *Hamlet* de Laforgue în care tatăl său Jean-Marie Ferté deţinea rolul principal. Aşa că era predestinată carierei teatrale, nu numai prin numele pe care-l purta, după cum spusese doamna care vorbea cu Aufray, dar şi prin întreaga ambianţă în care crescuse. Era pariziană? Nu, deşi ar fi trebuit să fie. Se născuse însă în Alger, la Constantine, unde rămăsese până la vârsta de şase ani. Clasele elementare şi liceul le făcuse la Paris. Înainte de a se prezenta la concursul de intrare în Conservator, urmase cursurile şcolii dramatice din strada Blanche.

— Aţi interpretat atât de convingător, cu o atât de puternică emoţie, rolul Hortensei încât vă văd perfect în marele repertoriu: Andromaque, Roxane, Camille, Antigone, Iphigénie...

— A, nu – spuse râzând actriţa – prefer o gamă cât mai variată de roluri: e relaxant. Îmi place în egală măsură să joc comedie, să simt că lumea se amuză în sala, să aud râsetele spectatorilor. În privinţa asta colaborarea cu compania *Sganarelle* mi-a deschis posibilităţi largi. Am fost Chimène în *Cidul,* Toinette şi Lison în comediile lui Molière, Popova în *Ursul* de Cehov, am interpretat toate genurile de personaje feminine, în afară de cochete. Nu pentru că n-aş avea aptitudini, ci pentru simplul motiv că

în teatrul actual nu mai există cochete. Până şi Celimène este jucată într-un stil diferit. Aşa cum nu mai există nici roluri de adolescenţi sau de copii în travesti. Am jucat de asemenea rolul Lisei din *Demonii* de Dostoievski, la Limoges şi cel al Ofeliei în *Hamlet* de Laforgue, la festivalul din Bellegarde, în departamentul Loiret. Iar în momentul de faţă repet la Odéon în *Manifestaţia* de Philippe Madrel, spectacol pus în scenă de Jacques Rosner, pentru care am semnat un contract pe trei luni. E într-adevăr o profesiune dificilă cea de actor şi plină de neprevăzut – spuse ea în încheiere – dar… asta este.

Doamna Alexandre tocmai se ridicase să plece.

— Ce înălţime ai? îl întrebă ea pe Aufray, privindu-l cum se desfăşura de pe scaun.

— Un metru optzeci şi şapte.

— O, destul! Probabil, şi dumneata şi Gérard, v-aţi născut pe insula aceea cu nume ciudat descoperită de Guliver. Între voi doi îmi pot permite şi eu să mă simt mică.

— Spune sincer – o întrebă Philippe în drum spre casă, fiindcă obişnuia s-o conducă în fiecare seară până în faţa porţii, dacă îi rămânea timp – te-a fermecat Aufray, nu-i aşa?

„Fermecat” nu cred că e cuvântul potrivit. Mărturisesc că l-am privit cu plăcere, e un bărbat atrăgător. Ceea ce înseamnă că sunt o femeie normală şi sănătoasă şi că simţurile nu mi s-au tocit încă.

— Dar Gérard?

— Gérard face impresia unui copil care a crescut prea repede şi i-au rămas hainele strâmte. Sunt convinsă că va fi un soţ foarte onest. Din păcate, onestitatea este mai puţin atrăgătoare.

X

CERUL ERA ACOPERIT DE O PERdea subţire de nori prin care se cernea o lumină rece, sticloasă. În vasta curte a castelului Vincennes sufla un vânt persistent şi friguros. Iarba începuse să înverzească şi pământul era moale sub paşi. Doamna Alexandre şi Philippe se opriră în dreptul punţii ce ducea spre intrarea donjonului. În şanţul de apărare, cândva plin cu apă, acum scăldat doar de ploi, zăceau aruncate hârtii şi mucuri de ţigări.

— E atât de îngust încât un atlet ar fi putut foarte uşor sări peste el cu prăjina, constată Philippe, dacă pe atunci ar fi existat sportivi.

— Totul aici îmi pare construit în proporţii reduse.

Probabil că pe vremea aceea oamenii erau mai scunzi decât azi. Cel puţin aşa s-ar zice judecând după statuia funerară de la Luvru a lui Carol al V-lea: un copil cu coroana pe cap şi sceptrul în mână.

— Aici, în şanţ, a fost executat ducele d'Enghien, îşi aminti Philippe.

La picioarele lor, în iarbă, se juca o pisicuţă tărcată. Un băieţaş de vreo şase ani îi dădea târcoale, privind-o cu jind, dar neîndrăznind să se apropie.

— E a dumneavoastră? întrebă el luându-şi inima în dinţi.

— Nu, e a castelului, răspunse Philippe.

Despovărat de orice îndoieli, băiatul se repezi să prindă pisicuţă care o zbughi din loc.

— Ar fi fost într-adevăr o idee să-l fi adus pe Samsonnet să viziteze Vincennes – se gândi doamna Alexandre – zidurile astea vechi trebuie să fie bântuite de fantome de şoareci regali.

Capela, în stil gotic flamboaiant, a cărei zidire fusese începută de Carol al V-lea, pentru a fi dusă la bun sfârşit abia sub domnia lui Henric al II-lea, semăna întrucâtva cu *Sainte Chapelle* datorită şi vitraliilor mari, viu colorate, din absidă şi absenţei coloanelor. Încolo lăcaşul era lipsit de podoabe; doar nişte chipuri de marmură dosite în oratoriul din stânga: monumentul funerar închinat ducelui d'Enghien, pe care Ludovic al XVIII-lea hotărâse a-l cinsti ca pe o victimă a susceptibilităţilor napoleoniene. La început, monumentul se afla în naosul bisericii. Mai apoi, Napoleon al III-lea considerând că aşternea o pată pe amintirea marelui său predecesor, poruncise să fie mutat într-un cotlon mai ascuns. Memoria bietului duce asasinat în mod gratuit fusese aşadar antrenată în cadrilul frecventelor schimbări de capete încoronate ca în comedia lui Anouilh *La foire d'empoigne.*

Pe treptele peronului de la intrare, un tânăr blond şi pletos, probabil institutorul pâlcului de şcolari ce roia în jur, întreţinea o foarte delicată idilă cu juna copilă de care venise însoţit, iubita sau poate logodnica lui. Încolo, puţini vizitatori risipiţi pe întinsa pajişte, în aşteptarea portarului, care deţinea şi funcţia de ghid.

În fundul curţii, între cele două aripi ale palatului baroc clădit la începutul secolului al şaptesprezecelea, terenul era pavat cu dale mari de piatră.

— Ieri mi-a telefonat Dodichon – spuse doamna Alexandre în timp ce se plimbau prin curte – ca să-mi anunţe moartea prietenului ei din New-York. Ţi-am povestit că se pregătea să-l viziteze după o lungă despărţire, prea lungă. Şi după multă agitaţie epistolară.

Prea epistolară. Inima lui uzată însă n-a putut să aştepte. O existenţă de emigrant nostalgic, sensibil şi ratat din punct de vedere profesional şi un sfârşit la fel de trist ca întreaga lui existenţă.

— Îmi pare rău pentru Dodichon. Viaţa e atât de nedreaptă uneori.

— Uneori... – murmură ea gânditoare şi repetă încă o dată – uneori... S-a sacrificat cu cea mai discretă abnegaţie pentru toată lumea. Şi când în sfârşit, la şaizeci, de ani, a apărut şi pentru ea o rază de soare... Avea glasul unei fete de şaptesprezece ani când mi-a dat vestea asta, o bătrână fată tânără.

Doamna Alexandre mai rostise cândva cuvintele acestea „o bătrână fată tânără”. O fată care îmbătrânise fără a-şi fi trăit tinereţea, păstrându-şi însă neîntinată nevinovăţia sufletească.

— E rândul meu acum – adăugă ea cu un zâmbet vag, ca şi cum i-ar fi urmărit gândurile – îmi fac ucenicia de cucoană bătrână: *madame Arthur apprentie vieille dame*.

Philippe îi strânse mâna:

— Frumoasa mea lady Godiva.

Ea se lipi de el, sărutându-l în fugă pe tâmplă:

— Bravul meu cavaler Bayard.

De câteva minute sosise încă un grup destul de numeros sub privegherea câtorva călugăriţe cu scufii albe, apretate: un institut de handicapaţi. Locul din jurul capelei se umpluse de infirmi de vârste diferite, între opt şi şaisprezece ani, dornici să zburde, să se bucure de câmpul înverzit, de aer, de libertate. Cea mai gălăgioasă dintre toţi era o fată oarbă, o adolescentă plinuţă, mai mult puhavă, cu nişte ochi globuloşi, ieşiţi din orbite şi morţi, de o culoare leşioasă: inventase un joc, explicându-le copiilor din jur ce aveau de făcut. Cu mintea lor zănatică sau confuză, aceştia uitaseră imediat rolurile pe care le aveau de îndeplinit şi se risipiseră care-ncotro, ţopăind grotesc ca nişte iezi scălâmbi şi împiedicaţi, cu

picioarele lor prea scurte ori strâmbe şi bălăbănindu-şi braţele dezarticulate. Părăsită de toţi şi nemaiauzind niciun glas în preajmă, fata oarbă începuse să-i strige pe rând, exasperată, cu ochii scoşi din orbite, răcnind cât o ţinea gura „Michel, André, Odette, Serge, Jacqueline, Jacqueline, Jacqueline…”

Spectacolul era dezolant şi absurd.

— Ce-o fi fost în capul bunelor măicuţe? – se întrebă doamna Alexandre – să aduci la muzeu o fată care nu poate să vadă nimic şi nişte copii care nu sunt în stare să înţeleagă nimic!

În sfârşit sosi şi ghidul în uniformă de gardian şi cu şapcă în cap. Un personaj impozant şi solemn, cu o morgă de general, conştient de înalta misiune ce i se încredinţase şi de multele secole de istorie a căror însemnătate o purta pe umeri. Toată lumea se ţinu cârd după el, până ce intră în capelă, unde se postă exact în centrul centrului, rotind ochii în jur, autoritar, ca să potolească rumoarea. Şi, cu prestanţa cu care Daumesnil, supranumit şi Picior-de-lemn, comandantul castelului, în răstimpul celor o *sută de zile* dintre insula Elba şi Sfânta-Elena, va fi răspuns armatelor aliate ce îi cereau să predea fortăreaţa „O predau, dar daţi-mi mai întâi piciorul pierdut” (fusese rănit la Wagram), debită o lungă prelegere agrementată cu detalii frapante sau caracteristice, în cursul căreia pomeni o seamă de nume ilustre, începând cu Ludovic cel Sfânt şi faimosul stejar din pădurea Vincennes rămas în legendă, pentru că la umbra lui obişnuia să împartă dreptatea şi continuând cu Philippe-Auguste, Ludovic al X-lea, Izabela de Bavaria, Carol al V-lea, Henric al IV-lea pentru a lansa apoi o scurtă diatribă la adresa lui Napoleon I, din ordinul căruia se procedase la unele transformări pe cât de inoportune, pe atât de inestetice, „ca atâtea lucruri de prost gust pe care le-a făcut împăratul” ţinuse el să adauge.

În capelă era parcă mai frig decât afară şi doamna

Alexandre se zgribuli, strângându-şi sumanul la gât. Philippe îşi petrecu un braţ pe după umărul ei: Cavalerul Bayard era oricând gata s-o ocrotească. Ghidul vorbea acum despre Henric al II-lea a cărui figură se detaşa în mijlocul unui grup de curteni, în culori de caleidoscop, pe unul din vitraliile absidei.

— Iar în stânga o puteţi recunoaşte pe Diana de Poitiers într-o postură nu tocmai evlavioasă. Atât de mare a fost dragostea monarhului încât a dorit să eternizeze frumuseţea ei, aşezându-i chipul într-un lăcaş sfânt. Un motiv în plus de amărăciune pentru Catherine de Médicis.

Diane de Poitiers era înfăţişată, lucru mai puţin obişnuit în pictura religioasă, cu sânii goi, cei mai desăvârşiţi sâni din lume, pe care suveranul îşi odihnise adesea capul bărbos şi urât de faun. Diane de Poitiers, despre care gurile rele ale vremii pretindeau că ar fi fost amanta lui Francisc I, şi de care tânărul moştenitor al tronului, prinţul Henric, un copilandru încă, deşi căsătorit de la vârsta de paisprezece ani, se îndrăgostise nebuneşte, făcând din ea doamna inimii sale şi cea mai glorificată dintre favorite, Diane de Poitiers care, cu douăzeci de ani mai vârstnică decât amantul său regal, reuşise să-l ţină prins până la moarte în mrejele nurilor ei, deşi atinsese respectabila etate de şaizeci de ani. Şi Catherine de Médicis, care-l iubea cu adevărat pe robustul Henric – dovadă cele treisprezece odrasle concepute cu el – şi care suferise o viaţă întreagă din pricina unei infidelităţi etalate cu ostentaţie, căutase să-şi ia revanşa, dedicându-se cu o pasiune meridională manevrelor de culise şi sforăriilor politice, a căror abjectă duplicitate avea să dezlănţuie măcelul din noaptea sfântului Bartolomeu.

Doamna Alexandre şi Philippe se gândeau probabil în momentele acelea la unul şi acelaşi lucru, învăluiţi în proiecţiile multicolore ale vitraliilor ce narau în imagini travestite povestea de dragoste a unui adolescent de înaltă spiţă şi a unei femei în plină înflorire.

Prelegerea luase sfârşit şi se îndreptară cu toţii în procesiune, sub conducerea impozantului succesor al generalului Daumesnil, spre puntea donjonului. Afară se înseninase şi norii lăsaseră în urmă doar câţiva fulgi răzleţi, ca un stol de lebede în zbor.

„Cerul e albastru: e o nebunie să mori.”

Doamna Alexandre se prinse de braţul lui Philippe, dezmierdându-i cu ochii profilul energic desenat pe zidurile alb-sure-gălbui ale capelei şi el îi întoarse privirea zâmbind cu zâmbetul lui sinuos şi copilăresc. Se simţea liniştită, uşurată de orice îndoieli, de orice gânduri, şi ar fi vrut să meargă aşa, la nesfârşit, în urma acelui convoi pestriţ şi absurd.

„E prima odihnă a Electrei.”

Să fi fost ceea ce se cheamă fericire?

„O tăcere, o secundă din tăcerea ta… e o dovadă cu atât mai puternică. Ascultaţi… mulţumesc.”

Şi capul blond a lui Jean-Noël odihnindu-se pe genunchii Genevièvei Casile.

„Sunt treaz, surioară… Trezeşte-te din această trezie.”

Frânturi din *Electra* lui Giraudoux îi lunecau prin minte, fluturând capricios,

„E ultima odihnă a lui Oreste.” Era inevitabil: o propoziţie o trăgea după sine pe cea următoare. Se uită din nou, îngrijorată la Philippe. „E ultima odihnă. Nu, nu. De ce ultima?”

Donjonul cu zidurile lui de piatră, groase de trei metri, cu încăperi strâmte, luminate cu zgârcenie de nişte deschideri mici, pătrate, ca de hrube, situate aproape de tavan, era sinistru, un loc în care puteai să-ţi pierzi minţile de spaima singurătăţii. Ghidul cita numele câtorva deţinuţi de vază încarceraţi la Vincennes. Se opriseră în sala de la etajul întâi a cărei boltă era împărţită în patru felii de patru arcuri ogivale sprijinite pe stâlpul puternic din mijlocul incintei.

— Asta să fi fost sala de solemnităţi? – spuse

nedumerită doamna Alexandre – e de două ori mai mare decât salonul de subprefectură.

Măreţul gardian-comandant al cetăţuiei îşi continuă explicaţiile din care cu greu se mai putea înţelege ceva. Handicapaţii, pe care nu-i interesa istoria Franţei şi nicio altă istorie de pe faţa pământului, făceau un vacarm de nedescris, cu toate intervenţiile domoale şi ineficiente ale călugăriţelor. Fata oarbă pusese din nou la cale jocul ratat din curte şi cum şi de astă dată colegii ei îşi uitaseră rolurile, striga deznădăjduită: „Michel, Odette, André, Jacqueline... Jacqueline!”

Afară, cerul se posomorâse iar şi începuse să lăcrămeze. În poartă, doamna Alexandre se întoarse şi îmbrăţişă pentru ultima oară cu privirea spaţiul vast şi pustiu şi capela alb-sură-gălbuie ale cărei vitralii purtau mărturia unei iubiri profane mai presus de scurta petrecere pământească a vieţii omeneşti. „E ultima odihnă a Electrei.”

Să fi fost un presentiment umbra ce-i întunecase o clipă inima?

— De ce te-ai întristat? o întrebă Philippe după ce coborâră în staţia de metro.

— Eu? Ţi se pare. Dimpotrivă, mi-am amintit de ceva amuzant: un cântăreţ fantezist cu care am jucat cândva într-un spectacol de la Mayol.

— Prin ce asociaţie de idei?

— Ştiu eu? Poate că semăna puţin cu profesorul blond care venise cu şcoala de copii. Era simpatic cântăreţul, atât de simpatic încât ajunsesem să-i fac propuneri deschise. Dar ce fiasco! Omul era maniac, avea obsesiile lui: îmi vorbea despre corpuri astrale şi viaţa viitoare, despre metempsihoză şi alte reîncarnări. Aventuri ezoterice. *Hélas,* am suspinat resemnată, *il n’y a plus d’amants!* Dar n-am pierdut: totuşi speranţa să găsesc *l’âme soeur.*

Philippe o strânse la piept cu tandreţe, râzând: era

iremediabilă. De ce voia cu tot dinadinsul să pară frivolă?

— E de mirare că în lumea asta atât de variată de cântăreţi şi dansatori n-ai reuşit totuşi să descoperi *l'âme soeur.*

— Ah, ştii cum sunt actorii de cabaret: mult biceps şi puţin suflet! Am fost totdeauna o bună camaradă, dar nu aveam comun cu ei decât meseria.

— Dar spectatorii?

— De ce nu spui consumatorii, fiindcă la ei te-ai gândit? Spectatorii mei sunt băutori de alcooluri scumpe şi uneori şi mâncători de fripturi. Nu-i văd, pur şi simplu. Trebuie să simt sala, nu s-o am în ochi. Dacă m-aş uita la ei mi-aş pierde şirul, n-aş mai putea să mă concentrez. Sau, dacă îi privesc întâmplător, nu le reţin figurile. Abia după câteva spectacole, când îmi dau seama că mi-am apropiat publicul încep să văd sala. Cum termin însă de cântat mă duc direct la hotel, fără să mă demachiez. Îmi aduc aminte că o dată, când am ieşit din local, (era undeva, în provincie) – dar cred că ţi-am mai povestit asta – ploua cu găleata şi portarul mi-a spus că nu e chip de găsit un taxi. Am aşteptat câtva timp până ce a trecut o maşină care era, nici mai mult nici mai puţin, o maşină de pompieri. Am făcut semn, a oprit şi un comandant de pompieri m-a poftit să iau loc lângă el. Şi am descins la hotel dintr-un vehicul echipat cu tot ce trebuie pentru stins un incendiu, îmi amintesc cu plăcere şi de seara aceea şi de cârciumioara în care cântam pe atunci. La început patroana m-a primit cu acreală, era foarte laconică şi nu ştia să zâmbească, dar văzând că am succes, s-a îmbunat, ba chiar m-a îndrăgit atât de tare încât, după ce mi-am încheiat contractul, m-a mai ţinut încă o lună. Cârciumioara devenise gen *Le Balcon* a lui Genet: lux baroc şi depravare pe fond muzical suav şi Madame Arthur evoluând, cu un înalt nivel cultural, printre sticlele de şampanie. Sper să ajung din nou acolo peste o lună, ştiu dinainte că voi fi bine primită.

Philippe căută să ocolească un subiect spinos.

— Şi cu pompierul ce s-a întâmplat?

— Ce să se întâmple? Nimic. Era aşa cum trebuie să fie un tânăr: entuziast, cu ochi mari, avizi, simplu şi cu haz. Anul trecut a venit să mă vadă la Mayol: are o familie acum, nevastă şi doi copii.

— Spune-mi – întrebă Philippe câteva clipe mai târziu – eu am ochi mari?

A doua zi, doamna Alexandre îl aştepta de la unsprezece, îmbrăcată ca de plecare, pe cavalerul ei ocrotitor care până la unu încă nu se arătase, când se hotărî în fine să ridice receptorul şi să formeze numărul binecunoscut.

— O, iartă-mă, m-am luat cu treaba şi am uitat să-ţi telefonez. Am tot crezut că o să termin mai curând. Azi s-a eliberat camera pe care o aşteptam de atâta timp şi mă pregătesc să mă mut. Mai întâi însă trebuie să fac curat aici, să las totul în ordine.

— Îmi place că eşti harnic. Înseamnă că mai întârzii puţin, oricum masa e gata. Până atunci am să mă ocup de gospodărie cu madame Paulette care tocmai a intrat pe uşă.

— Mi-e teamă că n-o să pot veni azi. Trebuie să-mi aranjez noua locuinţă.

Urmă o tăcere care se prelungi mai mult decât ar fi fost firesc.

— Bine. Atunci pe mâine.

— Mâine mă duc la gară s-o primesc pe Danielle.

O nouă pauză, mai lungă şi mai penibilă, cu atât mai penibilă cu cât nu-şi puteau vedea chipurile.

— Sper că ai să ne vizitezi – continuă el cu o volubilitate forţată, căutând să umple cumva tăcerea aceea stânjenitoare – după ce ne vom instala, nu-i aşa? Sunt convins că ai să te înţelegi foarte bine cu Danielle, nu-i aşa? E o fată drăguţă, tare drăguţă. Şi înţeleaptă. Ca

tine. Nu ştii de cât ajutor mi-a fost până acum. O să fim numai noi trei, nu-i aşa? O să fie foarte plăcut. Şi duminica am putea face câte o mică excursie împreună, nu-i aşa?

Repeta în neştire „nu-i aşa?” enervant şi stupid. De la capătul celălalt al firului îi răspundea aceeaşi tăcere fără ecou.

— Da, o să fie plăcut – spuse ea într-un târziu cu un glas fără inflexiuni. O să-mi dai un telefon şi o să mă inviţi. Mâine urma să fac cu profesorul meu de canto o repetiţie a şansonetelor cu care plec în turneu, aş fi vrut să le asculţi şi tu. Nu-i nimic, rămâne pe altă dată.

Lăsă receptorul în furcă şi se îndreptă spre fereastră. Cerul era mohorât, castanul îşi înălţa spre cer ca un candelabru mugurii plini de sevă, gata să plesnească. Biet copac nefericit, lipsit de căldura soarelui şi steril. Porumbeii stăteau plouaţi pe ciubucurile zidurilor. „Azi n-a mai cântat mierla în zori” îşi aminti ea. O pasăre stingheră cine ştie cum rătăcită de câtva timp prin curtea lor. *„Bonjour, madame Liron”* auzi de jos glăsciorul lui Fabriçou.

„O, Timp, opreşte-ţi zborul.”

Se plimbă prin odaie privind în gol, zări un pachet de ţigări uitat pe cămin de Pépé, scoase fără să-şi dea seama o ţigară şi o aprinse. Pépé plecase şi el în ajun: găsise un post la un bar din *place du Tertre* şi o cameră în apropiere. Rămăsese din nou singură.

— Doamne, ce s-a întâmplat? – îşi lovi palmele, alarmată, madame Paulette, văzând-o cu ţigara în gură.

— Nu-ţi fie teamă că nu mă apuc de fumat. Bem o cafea împreună, madame Paulette?

Doamna Alexandre lăsă chitara din mână – tocmai repeta *Ceaiul de iasomie,* un cântec compus în întregime de ea, text şi muzică – şi se duse să deschidă: sunase cineva la uşă. O fată tânără, blondă, micuţă, cu un aer

sperios, aştepta pe palier. Părea un iepuraş gata s-o rupă la fugă, dar decis totuşi să stea pe loc, oricât de mare ar fi fost primejdia.

— Sunt Danielle.

— Mi-am închipuit. Intră, te rog, înăuntru.

— Asta-i spineta, şi oglinda – spuse ea uitându-se în jur cu ochi lacomi şi uimiţi de parcă ar fi pătruns în peştera fermecată a lui Ali-Baba – pe urmă vine culoarul şi, în fund, camera albă cu patul aşezat pe nişte volume din Bottin.

— De unde ştii?

— Philippe mi-a descris tot apartamentul. Şi pisicile: Samsonnet e cea albă, care seamănă cu Ludovic al XIV-lea. Salomé cea neagră, cu mănuşi şi voaletă şi a treia e Caramel.

Doamna Alexandre părea contrariată:

— Philippe n-a avut ceva mai bun de făcut?

— Mi-a vorbit mult despre dumneavoastră, ore întregi. Aproape că nu-mi venea să cred: niciodată n-a fost atât de limbut. Eram teribil de curioasă, trebuia neapărat să vă cunosc. Lui însă nu i-am spus nimic. De ce n-aţi vrut să veniţi pe la noi? Philippe v-a telefonat în câteva rânduri şi mereu aţi găsit un pretext.

— Niciun pretext, eram într-adevăr ocupată. Îmi pregătesc repertoriu, după cum vezi.

Şi-i arătă chitara pe care o lăsase pe pat. „Ce situaţie neplăcută! Cum a putut să fie atât de indiscret? Şi ce i-o fi spus?” Dezvăluite, trădate, zilele lor de vacanţă, aveau acum un aer trist şi ridicol. Şi puţin dubios. Fapt este că se simţea stingherită în faţa acestei fetiţe plăpânde care o cerceta cu o curiozitate copilărească, avidă, aproape necuviincioasă. Asta mai lipsea acum, să aibă şi complexe de vinovăţie! Nimicurile fermecătoare din care era urzită bucuria de a fi împreună cu Philippe, păreau ţintuite acum într-o vitrină de muzeu, preschimbate din fluturi zburători, întreţesuţi cu alba strălucire a razelor de

soare, în prozaice piese de insectar. O păgubise cumva pe Danielle? Luase ceva ce-i aparţinea numai ei? Nimic, decât zâmbetul sinuos şi inocent a lui Philippe, privirile lui calde, o strângere de mână afectuoasă. Era iritată împotriva lui. Şi dezamăgită.

— Sunteţi mai frumoasă decât mi-am închipuit – spuse Danielle. Şi simplă. Mi-a fost teamă când am sunat la uşă.

— Teamă? Pentru ce?

— Să nu mă daţi afară. Sau să-mi răspundeţi tăios. Zău, de ce n-aţi vrut să veniţi pe la noi? Nu v-aţi dat seama că asta ar fi putut să mă neliniştească? Că era firesc să mă întreb: de ce mă evită, de ce nu vrea să mă cunoască?

— Philippe era cel mai în măsură să-ţi explice că n-aveai niciun motiv de nelinişte.

— Mi-ar fi explicat, poate, dacă i-aş fi spus.

— Înseamnă că n-ai suficientă încredere în el.

Cu ce intenţii venise „marea dragoste” a lui Philippe? Să-i ceară socoteală? Să se plângă? Nu se ştia datoare cu nimic şi nici nu avea socoteli de lichidat. Putea oare să-şi reproşeze ceva? Pentru ce se simţea atunci atât de nesigură, de incomodată?

— Nu-i vorba de neîncredere. Mă gândeam însă la Philippe. A greşit cu ceva? V-a supărat cumva?

— Philippe este unul dintre puţinii oameni cu un tact desăvârşit pe care i-am cunoscut. Şi-i sunt îndatorată pentru serviciul pe care mi l-a făcut într-o împrejurare neplăcută pentru mine, probabil ţi-a povestit. Am încercat să mă revanşez, dar e greu de ştiut cum se poate răsplăti un gest frumos.

— Să vă revanşaţi? Numai atât? Am crezut că Philippe v-a interesat.

Ah, asta era aşadar! Mai trebuia acum să se şi justifice.

— În ce fel? Nu înţeleg.

— Ca om, fireşte. Philippe are atâtea calităţi. E o comoară nedescoperită încă. Şi dumneavoastră v-aţi dat seama de asta.

Era cumva ironică? Iepuraşul avea perfidii?

— Ştiu doar că Philippe e un om pe care soarta l-a nedreptăţit. Merita mai mult de la viaţă.

— Nu-i aşa? Mă uit la el uneori şi mă întreb: e cu adevărat al meu? Mi se cuvine? De ce aţi vrut atunci să-l părăsiţi?

— Draga mea, nu crezi că exagerezi? Cum adică, „l-am părăsit”? Philippe n-a fost amantul meu ca să-l părăsesc, dacă la asta te referi. Şi n-am răbdare acum să lămuresc lucrurile. Întreabă-l pe el. Pot să te asigur că i-am respectat onoarea şi integritatea. Eroarea mea este că l-am considerat un om matur, nu un copil.

— M-aţi înţeles greşit, îmi pare rău, n-am vrut să vă supăr. Doar nu v-aţi închipuit că am venit aici să vă fac o scenă de gelozie? Cum mi-aş fi permis, ştiind mai ales cât de mult ţine Philippe la dumneavoastră şi cât vă admiră?

— N-are de ce – spuse, calmă şi rece, doamna Alexandre. N-am solicitat admiraţia nimănui. Pot să aflu şi eu atunci pentru ce ai venit?

— V-am spus: ca să vă cunosc. Aţi fost atât de bună cu el în timpul cât am lipsit, i-aţi câştigat atât de mult încrederea, încât eram mulţumită că nu l-am lăsat cu desăvârşire singur. Ştiţi, Philippe nu prea are prieteni de vârsta lui. Prietenii săi sunt Didier, faţă de care a avut totdeauna o mare admiraţie, dar pe care îl vede foarte rar şi acum dumneavoastră.

— Ştiai mai de mult aşadar de existenţa mea? Ţi-a scris despre mine?

— Fără îndoială: în fiecare scrisoare. Philippe nu mi-a ascuns niciodată nimic. Şi nici nu avea ce să-mi ascundă. Mai mult chiar, de patru ani de când suntem împreună, am certitudinea că n-a mai existat nicio altă femeie pentru el. Eu, de ce aş minţi, am cunoscut şi alţi bărbaţi înaintea lui şi, probabil, şi el a mai avut alte legături până atunci, deşi era un adolescent când ne-am întâlnit, dar tinerii de azi îşi încep viaţa de timpuriu. E prima noastră

despărţire în aceşti patru ani de zile în vremea asta legătura noastră a ajuns să se cimenteze. Ca să fiu sinceră, nu m-ar fi mirat să aibă o aventură în absenţa mea. La vârsta lui nu-i poţi pretinde unui bărbat să fie ascet.

— Văd că eşti foarte înţelegătoare. Şi n-ai fi suferit?

— De ce? O aventură trecătoare, fără consecinţe…

— Sper că nu-mi atribui mie rolul de înger păzitor. Nu face parte din repertoriul meu.

Danielle începu să râdă.

— A, nu, dacă vă displace… Îmi daţi voie? Ştiam că aici, în casă, se poate fuma.

Scoase un pachet de ţigări din poşetă.

— Te rog. Ba chiar am să-ţi cer şi eu o ţigară. Dacă mă scuzi două minute, am să fac şi o cafea.

— Are un gust deosebit – constată Danielle sorbind din ceaşca de faianţă.

— E o cafea turcească: *spécialité Lemercier.*

Şedeau una lângă alta, pe patul acoperit cu o cuvertură albă de pichet.

— Philippe e afectat – redeschise discuţia Danielle – se simte ca şi părăsit (acum înţelegeţi de ce am folosit cuvântul acesta). Nu ştie ce să creadă, de ce a intervenit o răceală, pentru ce trebuie să fie pedepsit. În ultima vreme a avut numai necazuri.

— Ce necazuri?

— Din pricina fratelui mai mic care iar a făcut o năzbâtie. S-a încăierat cu nişte derbedei şi unul dintre ei i-a tăiat gâtul cu un cuţit.

— O, Doamne, şi l-a omorât?

— L-a rănit doar, destul de grav. E în spital acum, i-au cusut rana. Toate nenorocirile însă cad pe capul bietului Philippe. Pe el îl cheamă când se întâmplă câte ceva, el este cu alergătura şi tot el şi cu cheltuiala. Al doilea frate nu se interesează de nimic, e un parazit.

— Philippe mi-a vorbit foarte puţin despre familia lui.

Îmi pare rău.

Îşi aminti de ziua tristă de la Pantin, când ţinuse să fie alături de ea, de gestul protector cu care îşi desfăcuse bluzonul şi o strânsese la piept pe Dodichon ca s-o apere de ploaie, de atitudinea lui discretă şi prevenitoare. I se umeziră ochii şi întoarse privirea spre fereastră ca să-şi ascundă emoţia. Curtea era ca de obicei pustie. Înşiraţi pe ciubucul peretelui din faţă, porumbeii aşteptau resemnaţi venirea primăverii.

— Se zbate din răsputeri pentru familia asta ingrată şi imposibilă – continuă Danielle – cele câteva săptămâni petrecute în casa lor au fost un infern pentru mine. Mereu scandaluri, fraţii se certau tot timpul şi se băteau. Mama lui era o femeie exigentă şi autoritară – o femeie frumoasă altminteri, încă foarte atrăgătoare – care înţelegea să-şi trăiască viaţa aşa cum îi plăcea ei. Şi-i plăcea să iasă seara în oraş, uneori cu fiul mai mare, marchizul, alteori cu alţi bărbaţi care o invitau. Era foarte tânără când cel de-al doilea soţ a dispărut, de fapt, cred, cu ştirea şi spre binele ei, deşi a trebuit să muncească din greu ca să-şi poată crească copiii. Recunosc, e un merit, dar în ce fel i-a crescut! Philippe era cel care trebuia să aibă grijă de gospodărie, el gătea, el spăla vasele. Bineînţeles îl ajutam şi eu, fraţii nu făceau nimic, aşteptau totul de-a gata. Şi tot Philippe aducea şi bani în casă. Locuiam amândoi în odăiţa lui, dar nu aveam linişte niciodată. Seara, de exemplu, toată lumea trebuia să stea la televizor, fiindcă aşa voia maică-sa, să fie toată lumea în jurul ei. Câteodată, îl desenam pe Philippe care îmi poza, erau singurele noastre ceasuri de răgaz, nu aveam chef de televizor. Dacă vedea că întârziem, mama lui venea să ne bată în uşă, o înfuria faptul că ne izolam,

— Am bănuit c-a avut o copilărie necăjită.

— Spuneaţi că vi s-a părut un om matur. Aşa este, s-a maturizat înainte de vreme, a trebuit de mic să lupte cu viaţa. De aceea e acum atât de însetat să cunoască, să

afle cât mai mult. E ca un pământ secetos care soarbe fiecare picătură de ploaie. Asimilează imediat, tot ce citeşte, tot ce aude. Nici nu vă daţi seama cât de schimbat l-am regăsit.

— În bine, în rău?

— Deocamdată tot ce pot să vă spun e că s-a schimbat. E la fel de tandru ca şi până acum. Nu tăgăduiesc. S-a infiltrat însă în el ceva care nu-i al lui. Am impresia uneori că e un alt om cu care trebuie să mă obişnuiesc. Are nişte entuziasme pe care nu i le-am cunoscut. Îi descopăr nişte pasiuni noi pe care de asemenea nu i le ştiam, de exemplu a făcut o adevărată pasiune pentru Luvru. Mi-a vorbit cu atâta însufleţire despre Uccello, despre Carpaccio şi despre *omul cu mănuşa* al lui Tizian.

Doamna Alexandre avu un zâmbet uşor care trecu neobservat.

— A cumpărat toate romanele de Colette şi susţine că *Electra* lui Giraudoux este capodopera dramaturgiei franceze. Apoi: e mai dispus acum să glumească, găseşte în orice împrejurare o parte nostimă, comică.

— Şi asta îţi displace?

— A, nu, dimpotrivă, totuşi mi se pare ciudat. Mă deprinsesem cu el aşa cum era: serios, chibzuit. Avea, cum să spun…

— Egalitate de spirit.

— Exact. Mă gândeam la o definiţie. Asta este: mereu egal cu sine, niciodată nu părea turburat de nimic. Acum simt la el o vagă nemulţumire, o frământare, o nostalgie a unui lucru neîmplinit. Nu desluşesc ce ar putea să fie. E ca o oglindă aburită. Câteodată mă gândesc că ar fi fost mai bine pentru el să fi… dar mă tem că iar o să vă supăr

— Spune ce gândeşti. Din moment ce m-ai prevenit: n-am nişte urechi chiar atât de susceptibile.

— …să fi avut o aventură, poate chiar cu dumneavoastră.

— Mă flatezi – spuse râzând doamna Alexandre, dar

fără chef. Fii liniştită, totul o să treacă, o să dispară, aşa cum dispare culoarea bronzată după ce te-ai întors dintr-o vacanţă la mare. Philippe s-a bronzat puţin în absenţa dumitale. Peste o lună, două, va avea din nou tenul alb, aşa cum îţi place să fie.

— A, nu, cred că mi-ar părea rău: lui Philippe îi stă bine bronzat.

— Mai bei o cafea? A mai rămas în ibric, îi propuse doamna Alexandre.

— Nu vă reţin?

— Nu, de-abia la zece intru în scenă.

— Vin cu dumneavoastră la bucătărie, dacă-mi daţi voie.

— Foarte bine, e şi mai comod. Acolo luam masa cu Philippe. De obicei aveam şi muzică la etajul de sus.

— *Campanella.*

— Văd că ştii tot. Şi *Türkische Marsch.*

— Asta n-a mai ştiut să-mi spună Philippe. Zicea că e un titlu german.

— Mai bine zis turco-german. Şi acum vorbeşte-mi despre dumneata. Ai fost în Pirinei?

— Acolo m-am născut la Argelès-Gazost în Bigorre. Mi-a plăcut întotdeauna priveliştea munţilor. De la noi se vede vârful Vignemale care are trei mii trei sute de metri.

— Bănuiesc că, spre deosebire de Philippe, ai avut o copilărie fericită.

— Mai curând o adolescenţă fericită. Fericită şi melancolică în acelaşi timp. Am fost un copil trist. De fapt îmi amintesc doar ca prin ceaţă de acele vremuri. Ţin minte că eram foarte drăgăstoasă şi că mereu mă agăţam de gâtul tatei ca să-l sărut deşi el mereu mă respingea. Spunea că prea mult răsfăţ într-o familie strică. Şi totuşi tata e un caracter simplu şi bun, e bunătatea întruchipată. O bunătate fără nici o lacună, mergând până la prostie, până la stupiditate. Acum a ajuns o ruină, un om complet uzat. A avut un accident, l-a

lovit o maşină. Un accident grav, după care nu şi-a mai revenit.

Danielle începu a-şi povesti viaţa în fraze dezlânate, precipitând întâmplările, vrând să spună mai multe lucruri deodată, pierzând şirul, întorcându-se în urmă, încercând să analizeze nişte stări sufleteşti contradictorii, să pună ordine într-un labirint întortocheat şi împânzit de umbre în care nu se arăta nicio zare de lumină. Nimic decât nişte fiinţe mânate de hazard într-un pustiu de nisipuri mişcătoare. Unde oare descoperise ea fericirea? Doamna Alexandre începea să înţeleagă ce anume apropiase şi unise cele două tinere vieţi hărţuite de aceeaşi soartă vitregă.

— Am venit pe lume printr-un miracol. Mama care a întreţinut mai tot timpul familia, a continuat să muncească, fiind însărcinată, până în ultima zi înainte de naştere. Când au adus-o la clinică era frântă de oboseală şi a adormit atât de greu, încât era cât pe ce să mă sufoce. Din cauza asta m-am născut mai târziu decât ar fi trebuit.

— Cum se face că mama întreţinea familia? Tatăl dumitale nu muncea?

— Ba da, era meseriaş, avea câte o mică lucrare, pe ici, pe colo. În ultima vreme, înainte de accident, făcea parchete. Părinţii mei alcătuiesc un cuplu bizar, cu totul nepotrivit, un produs ai războiului ca atâtea perechi care s-au format atunci printr-un joc al întâmplării. S-au cunoscut amândoi într-un lagăr nazist din Germania. Mama fusese deportată din Polonia unde luptase în rezistenţă împreună cu primul ei bărbat, mult mai în vârstă decât ea, care fusese ucis. Lăsase un copil în ţară, un băiat, de care au avut grijă nişte femei bătrâne şi pe care nu l-a mai revăzut decât douăzeci de ani mai târziu. Are patruzeci de ani acum şi e profesor. Necăsătorit. Un om deosebit de inteligent care s-a dedicat cu totul studiilor. Renunţând la orice viaţă personală. Mama se

trage dintr-o familie de artişti, în care există o veche legendă: se spune că unul dintre strămoşi ar fi insultat un călugăr care l-a blestemat şi că, de atunci, în fiecare generaţie trebuie să se nască un copil dezaxat, cu un grăunte de nebunie şi care are înclinaţii mistice sau artistice. Un destin pe care l-am împărţit cu sora mea. Ea este schizofrenică iar eu am vocaţie – pentru pictură şi literatură.

— O clipă numai: povesteşte-mi mai întâi ce s-a întâmplat cu părinţii.

— Mama, cum v-am spus, fusese deportată, ca întreaga ei familie de altfel. Şi în lagăr l-a cunoscut pe tatăl meu, într-un moment când avea mai mult ca oricând nevoie de sprijinul unui bărbat, de o afecţiune. Şi tata i-a propus să vină cu el în Franţa, amăgind-o că are o situaţie bună şi oarecare avere. În realitate era un om complet incult. Avea însă o anumită distincţie, un aer nobil aşa cum au unii ţărani, o nobleţe ţărănească. Se trăgea din nişte oameni foarte simpli, de o condiţie cât se poate de modestă. Bunica se căsătorise cu soţul ei după ce avusese mai întâi cu el doi copii nelegitimi şi un al treilea în pântece. Imediat după căsătorie însă bărbatu-său a părăsit-o. A încercat atunci să avorteze, dar n-a reuşit. Aşa că a rămas cu trei băieţi, pe care a fost nevoită să-i crească singură. Pe tata, când s-a făcut mai mare, l-a dat ucenic la un abator, să înveţe meseria. El însă avea alte ambiţii. După ce-şi termina lucrul, se îmbrăca elegant şi se ducea la cafenea, frecventa mai ales cafenelele studenţeşti. Îi plăcea să fie în societatea unor oameni mai instruiţi sau mai bogaţi decât el, în faţa cărora devenea umil, se aşternea pe jos ca un preş. E slugarnic din fire, lucru pentru care totdeauna l-am dispreţuit. Şi în acelaşi timp sufeream şi-mi făceam reproşuri pentru că îl desconsideram.

— După cum mi-ai vorbit despre el la început aveam impresia că-l iubeşti.

— O, da, îl iubesc şi chiar foarte mult. La paisprezece ani, când am început să mă trezesc la viaţă, mă atrăgeau băieţii la care mi se părea că descopăr un caracter asemănător cu al tatălui meu, dar tot atât de mult mă atrăgeau şi cei care aveau trăsături total diferite. Aş fi vrut să întâlnesc un băiat inferior mie, dar care, cu trecerea vremii, să mă depăşească, să mă oblige să-l admir.

— Destul de complicat.

— Tatăl meu era gelos pe orice superioritate, de pildă nu-i plăcea s-o vadă pe mama scriind ori citind. Ar fi vrut să şadă tot timpul la bucătărie printre cratiţe şi tigăi.

— Şi cum s-a acomodat mama dumitale cu noua ei familie?

— Bunica mea era o persoană tiranică şi posesivă şi, bineînţeles, n-a privit-o cu ochi buni pe străina care intrase nepoftită în casa ei. Mama a fost silită să îndure tot felul de umilinţe şi de înjosiri. De la început chiar a fost trimisă la muncă. Muncea cu ziua pe la unul şi altul, pe unde găsea, plătită ca vai de lume. În timp ce era însărcinată cu sora mea, s-a întâmplat să sosească nişte rubedenii de prin alte părţi care au fost găzduite la ei. Biata mamă a trebuit să le cedeze patul şi, aşa cum era, gravidă, să se culce pe jos. Şi tata n-a protestat. Dar în legătură cu sarcinile ei, trebuie să vă spun că pe vremea când era internat în lagăr, tatăl meu a fost luat la un spital unde se făceau experienţe de sterilizare, în urma cărora ar fi trebuit să nu mai poată procrea. Probabil însă că experienţele n-au reuşit pentru că a avut totuşi trei copii.

Mama nu avea niciun cuvânt de spus în casă şi nimeni nu se interesa de ea, de parcă nici n-ar fi existat. Şi totuşi numai mulţumită ei am avut o bucată de pâine pe masă. Am trăit vremuri de mizerie crâncenă de care-mi mai amintesc, şi acum cu o strângere de inimă. Îmi pare rău şi am mustrări de cuget dar mă gândesc adesea cu cel mai

adânc dispreţ la tata.

— Pe care totuşi îl iubeşti.

— Pe care totuşi îl iubesc. Acum, bietul, s-a prostit şi de multe ori bate câmpii, povesteşte nişte întâmplări imaginare, pretinde că a văzut nişte oraşe în care n-a fost niciodată, că vorbeşte nişte limbi străine pe care nu le cunoaşte, bunăoară poloneza. Şi necontenit o pândeşte pe mama, i se pare că tot ce face este împotriva lui. Cu puţin înainte de accident, ştiind că mama are pasiunea fotografiilor artistice, i-a cumpărat tot ce trebuie pentru a monta un mic laborator. De câte ori însă şedea prea mult închisă în laborator începea să bodogănească: era gelos.

— Şi sora dumitale?

— Ce pot să vă spun: un copil conceput de nişte părinţi care veneau dintr-un lagăr de concentrare. I-a fost sortit să suporte consecinţele războiului. Este o natură dotată dar în acelaşi timp plină de complexe, extrem de inteligentă, de o mare puritate, preocupată de problemele sociale. O fire rebelă, în permanentă discordie cu mama, împotriva căreia se revolta mereu şi pe care o ura şi o iubea totodată. De câte ori izbucnea un conflict între ele, tata o bătea, luând partea mamei. În momentul când s-au manifestat primele semne de dezechilibru, psihiatru pe care l-au consultat a spus că ar trebui îndepărtată pentru un timp de mediul familial. Până la urmă au internat-o într-un ospiciu, greşeală oribila, fiindcă nu era cu adevărat nebună. S-a rugat de părinţi s-o trimită undeva la un pension. Pentru asta însă avea nevoie de rufărie, de un mic trusou. Tata i-a răspuns că trebuie plătită chiria, că nu are bani de cheltuit cu ea. A căzut în genunchi atunci, implorându-i s-o salveze. Văzând că nu reuşeşte să-i înduplece, a fugit de acasă şi s-a angajat educatoare la o grădiniţă de copii. A nimerit însă cum nu se poate mai rău: a avut parte să vadă acolo nişte lucruri care au revoltat-o. Bieţii micuţi erau martirizaţi, colegele ei îi brutalizau ca nişte gardieni de

ocnaşi. După câtăva vreme a renunţat la post şi a venit la Paris unde s-a înscris la universitatea din Vincennes, la psihologie, folosindu-se de faptul că nu se cerea diploma de bacalaureat. Aici a cunoscut un student columbian cu care a convieţuit un timp: un om fără niciun scrupul care s-a servit de ea ca să fie întreţinut şi găzduit şi care avea mereu aventuri cu alte fete. Într-o zi a izbucnit un scandal şi prietenul ei a bătut-o şi a călcat-o în picioare. Sora mea a trecut printr-o criză de depresiune nervoasă şi mi-a telegrafiat să vin să stau cu ea. N-am avut de ales, nu puteam s-o las singură. De atunci am rămas la Paris care pentru mine este ca un drog. M-am adaptat totuşi cu greu la viaţa de aici

Doamna Alexandre avea impresia că străbate bolgiile Infernului lui Dante, călăuzită de Danielle, care, mică, delicată, blondă, cu ochi limpezi şi încrezători, vorbea cu însufleţire, agitând prin aer mânuţele de copil. Simţea o profundă oboseală sufletească, Deci asta era „marea dragoste” a lui Philippe. Şi-o închipuia alături de el şi-şi dădea seama că se întregesc unul pe altul şi că între destinele lor exista un fel de complicitate care-i detaşa de restul oamenilor,

— Mi se pare că şi dumneata ai urmat o facultate, nu? întrebă ea ca să spună ceva.

În povestirea Daniellei erau unele puncte neclare, unele detalii inexplicabile, dar la ce bun s-o descoasă, la ce bun să afle mai mult, de vreme ce n-avea s-o mai vadă niciodată?

— Da, am urmat cursurile de literatură franceză la universitatea din Pau, dar nu mi-am terminat studiile. Am dovedit încă din liceu înclinaţii literare. Înfiinţasem chiar un club de poezie, la reuniunile căruia participa şi profesorul nostru de franceză, un om interesant şi pentru care aveam tot respectul. Fusese şi el deportat şi scria poeme pline de atmosfera tragică a lagărelor de concentrare. Abia împlinisem şaisprezece ani şi mă

simţeam măgulită de interesul pe care mi-l purta un domn atât de distins. A ţinut să-mi cunoască părinţii şi venea adesea la noi. Petrecând după-amieze întregi în lungi discuţii cu mama, ceea ce nu putea decât să-l indispună pe tatăl meu. Se oferise să ne împrumute cărţi şi mama ţinuse să se ducă ea însăşi să le ia: părea îndrăgostită de Henri (aşa se numea profesorul). Începusem să scriu şi eu versuri pe care i le arătam. Vă puteţi închipui că am căzut din nori când, într-o zi, a încercat să mă sărute: era doar un bărbat de cincizeci de ani. Nu i-am spus nimic mamei care a bănuit, totuşi, ceva şi, scotocind printre hârtiile de la mine din odaie, a găsit jurnalul meu în care povesteam incidentul. Henri devenise din ce în ce mai insistent. Îi făcea tot mai des scene de gelozie mamei mele din pricina mea. Apoi era din nou amabil şi îndatoritor. Ţin minte că ne-a invitat cândva, pe mine şi pe mama, la el acasă. Mama nu m-a lăsat să merg şi s-a dus numai ea. Când a deschis uşa şi a văzut-o singură, Henri s-a întunecat: „îmi pare rău – i-a spus – vă rog să mă iertaţi, dar uitasem că aveam un drum de făcut. Intraţi totuşi înăuntru pentru câteva clipe.”

— Până la urmă însă te-a atras mai mult pictura.

— Din păcate de doi ani încoace n-am mai făcut nimic, în liceu începusem să modelez. Mama este cea care m-a învăţat să pictez, m-a ajutat să-mi însuşesc elementele meseriei. Ar fi vrut ca din copiii ei să iasă nişte genii şi, rând pe rând, din păcate, am dezamăgit-o cu toţii. I-ar fi plăcut să mă căsătoresc cu un om bogat ca să pot realiza, măcar eu, visurile ei din tinereţe. Mă socotea prea fragilă ca să pot munci şi dorea să-mi găsesc un bărbat care să mă ocrotească, scutindu-mă de grijile materiale. Cât de vinovată trebuie să fiu acum în ochii ei pentru că n-am reuşit în viaţă!

— Să sperăm că vei reuşi în pictură,

— Deocamdată nu pot avea niciun fel de pretenţii: n-am urmat consecvent o şcoală de arte plastice. Am lucrat

singură trei ani de zile, în răstimpul cărora m-am prezentat la nişte examene mai mult ca să mă verific. N-am avut răgazul necesar să mă realizez în direcţia asta. Preocupările practice au trecut totdeauna pe primul plan.

A trebuit să muncesc ca să-mi câştig existenţa. În facultate n-am avut nici bursă, nici locuinţă gratuită. Mă mulţumeam însă cu foarte puţin pentru că părinţii nu puteau să-mi fie de niciun ajutor. În plus, tocmai atunci a survenit şi o criză de adolescenţă. O criză întârziată, fiindcă evoluţia normală la mine s-a împlinit cu întârziere: şedeam închisă în cameră, n-aveam chef de nimic, nu voiam să văd pe nimeni, eram melancolică şi pesimistă.

— Dar cu ce îţi plăteai chiria, masa, dacă părinţii nu aveau mijloace să te ajute?

— Am început să lucrez la Asigurările Sociale unde, în scurtă vreme, am fost numită agent tehnic calificat. De altfel şi mai înainte, în timpul verii, mă angajam monitoare în coloniile de vacanţă pentru copii. Sunt deprinsă a munci şi n-am pregetat niciodată s-o fac, dar totuşi pictura este viaţa mea. Dacă n-aş picta simt că aş muri. Dar cred că am stat mai mult decât se cuvine şi v-am plictisit cu mărturisirile mele. Văd că s-a înserat. La ce oră plecaţi mâine?

— La şase şi douăzeci porneşte trenul din gară.

— O să vină Philippe să vă conducă.

Doamna Alexandre ezită puţin până să răspundă:

— Mi-ar face un serviciu. Plec pentru o lună şi am destule bagaje. L-aş ruga, dacă se poate, să-mi aducă un taxi.

— Şi când o să vă întoarceţi peste o lună, o să ne vizitaţi, nu-i aşa? Îmi promiteţi?

— Vin, stau două zile şi plec iar. Nu cred c-o să am timp.

— Atunci mai târziu, peste două luni, peste trei.

— Voi fi mereu între două drumuri. Mereu. Până când îmi voi putea lua o mică vacanţă. Dar şi atunci am

proiectat să mă duc în Bretania cu Dodichon.

— Şi n-o să ne mai vedem, niciodată?

— Cine poate să ştie…

— Niciodată? insistă Danielle, privind-o cu ochii ei speriaţi de iepuraş.

Doamna Alexandre îi apucă mâna de copil între mâinile ei:

— Totul e posibil – rosti ea cu blândeţe. Îţi aminteşti cum umblau menestrelii, pe vremuri, din castel în castel? Uneori, după ani de zile, întâmplarea îi aducea din nou în câte un loc în care mai poposiseră o dată. Stăpânii locului însă uitaseră că-i mai găzduiseră cândva, după cum şi ei uitaseră că mai fuseseră pe acolo.

XI

LA ŞASE FĂRĂ UN SFERT, CÂND sosi Philippe cu taxiul, doamna Alexandre era lângă poartă, cu bagajele coborâte şi puse grămadă în gangul de la intrare: un geamantan, o valiză mai mică şi colivia în care stăteau înghesuite pisicile.

— Ai întârziat – spuse – fără să-l privească, stăpânindu-şi enervarea. Mi-e teamă că am să pierd trenul.

— Ce să fac? Am găsit foarte greu o maşină liberă.

— La Gare de l'Est – îi indică ea, grăbită, şoferului. Şi repede, te rog, cât poţi de repede.

Philippe n-o văzuse niciodată în starea asta: fierbea toată de nerăbdare şi, aplecată spre canapeaua din faţă, urmărea drumul prin parbriz ca şi cum ar fi putut dirija prin puterea magică a ochilor întreaga circulaţie: era ora de vârf şi şuvoiul vehiculelor înainta agale pe largile bulevarde, ca un fluviu încărcat cu nămoluri.

— De ce n-ai luat-o la dreapta? — îl sâcâia pe şofer. Trebuie să ieşim din zona asta. Aşa o să ajungem la noapte.

— Nu se poate mai repede, doamnă, – protesta, conducătorul iritat – nu vedeţi ce-i aici? Ce rost ar avea să fac un ocol?

— E încăpăţânat – murmură doamna Alexandre ca pentru sine – cu puţină bunăvoinţă… dar e încăpăţânat.

Nicio privire pentru Philippe, ca şi cum n-ar fi existat, îl

trata ca pe un simplu comisionar. O vedea din profil cu gâtul ei lung şi alb luminat mai viu, în răstimpuri, de felinare, cu mâinile ei sublim de frumoase fremătând de neastâmpăr şi ar fi vrut să-i şoptească „Draga mea lady Godiva”, dar nu îndrăznea să-i spună un singur cuvânt. I se părea înstrăinată, rece, plecată într-o lume necunoscută. În colivia de la picioarele lor, strânse una într-alta, într-un singur ghemotoc pufos şi pestriţ, pisicile tăceau mâlc, de parcă ar fi fost adormite. Philippe se uită la ele prin împletitura de răchită: toate aveau ochii mari deschişi în întuneric, aşteptând răbdătoare desfăşurarea evenimentelor cunoscute dintr-o lungă experienţă, ca nişte animale dresate în rulota unui circ ambulant.

— Rămâi aici până-mi cumpăr biletul – îi porunci precipitat doamna Alexandre, lăsându-l lângă bagaje, în holul zgomotos al gării, împânzit de ecouri ca o uriaşă cutie de rezonanţă.

Lumea ce forfotea zorită în jur se amuza în treacăt de prezenţa pitorească şi insolită a coliviei cu „mustăcioase”. O tânără pereche se opri chiar câteva clipe, cercetând-o intrigată.

— Nu e un papagal, e o pisică, spuse soţia.

— Nu o pisică, ci trei, preciză soţul cu un mai ascuţit spirit de observaţie.

— Gata, suspină uşurată doamna Alexandre, sosind în fugă.

Şi, apucând colivia de toartă, o porni înainte. Philippe o urma ceva mai lent pentru că geamantanul atârna destul de greu. Peronul era pustiu, nu se zăreau alţi călători întârziaţi, iar vagoanele luminate păreau goale. Dansatoarea se opri în sfârşit, aşteptându-şi însoţitorul. Pentru prima oară în seara asta îl învrednicea cu o privire, dar nu puteai şti dacă se uită la el ori era atentă la bagaje. Philippe aruncă pe rând geamantanul şi valiza pe culoarul vagonului, fiindcă nu mai rămăsese decât un singur minut până la plecare şi aşeză lângă ele, precaut,

colivia. Doamna Alexandre se întoarse atunci brusc spre el, îi înlănţui gâtul cu braţele şi începu să-l sărute cu patimă, cu duioşie, cu deznădejde, cu înfrigurare, pe obraji, pe pleoape, pe sprâncene, pe gură, pe gât, îi sărută chiar şi bluzonul de piele. Philippe o ţinea lipită de el, aspirându-i aburul răsuflării, contopiţi, plămădiţi amândoi într-un singur trup. Smulgându-se din braţele lui, doamna Alexandre abia mai apucă să urce treptele, în momentul când trenul se punea în mişcare. Câteva clipe nu se mai văzu nimic, pe urmă, prin uşa ce rămăsese deschisă, se ivi un picior lung, suplu, ca în reclamele pentru ciorapi, un picior perfect modelat, care începu să fluture prin aer, într-o mişcare de french-cancan. Era ultimul semn de rămas bun şi ultima imagine pe care Philippe avea s-o păstreze din acele zile de huzur şi încântare petrecute cu incomparabila sa lady Godiva.

Doamna Alexandre intră în primul compartiment de pe culoar, în care se mai afla doar un domn bătrân absorbit de lectura ziarului larg desfăcut. Se luptă singură cu geamantanul ca să-l salte de jos şi să-l suie până la nivelul plasei, deoarece companionul său de drum nu făcu niciun gest s-o ajute. După care se instală pe unul din locuri şi puse alături colivia, deschizându-i portiţa, spre a elibera micile captive. Ieşiră una câte una, întinzându-se ca să-şi dezmorţească încheieturile înţepenite şi porniră să ia în stăpânire compartimentul, să iscodească şi să adulmece ungherele şi tainicele lui dedesubturi, afară de cea împestriţată cu negru, cafeniu şi galben care se ghemui, fricoasă, lângă stăpâna sa. „Fluturaşul meu brazilian” murmură aceasta, dezmierdându-i cu vârful degetelor capul rotund.

Domnul cel bătrân căruia, pe cât se părea, nu-i plăcea dezordinea şi cu atât mai puţin animalele neastâmpărate şi curioase, fiindcă provoacă pretutindeni dezordine, foşni nemulţumit ziarul şi aruncă pe deasupra ochelarilor de pe nas o căutătură încruntată pasagerei din faţa sa: „Trebuie

să fie o trăsnită, o maniacă”, dar rămase cu ochii aţintiţi asupra ei, descoperind mai întâi că-i frumoasă, apoi că pe obrazul mai, limpede, fără urmă de fard, se prelingeau, calme, tăcute, două lacrimi. Şi mai surprins se arătă bătrânul domn când văzu motanul cel alb şi fălos, cu o ureche ciopârţită, aşezându-şi labele pe marginea ferestrei şi înălţând o privire extatică spre luna ce îşi luase zborul din curtea casei de pe strada Lemercier şi călătorea acum împreună cu ei în adâncul nopţii albastre de aprilie.

— E un motan poet, spuse el încercând, cu stângăcie, să glumească.

— Nu, gastronom, răspunse doamna Alexandre zâmbind, cu o sclipire între genele înlăcrimate.

---- Sfârşit ----